

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА ІМЕНІ
КОРОЛЯ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО**

**ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

**ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ОСЕРЕДОК
ВГО «АСОЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА»**

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ:
ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ, ІСТОРИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ**

***Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(6 березня 2014 року)***

м. Івано-Франківськ – 2014

УДК 340.13 (477)
ББК 67.02 (4 УКР)

О72

Оргкомітет та редакційна колегія:

Луцький Іван Михайлович – ректор Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, академік УАН, академік академії наук Вищої школи України, академік Міжнародної академії наук педагогічної освіти, доктор канонічного права, Відмінник освіти України, доктор юридичних наук, професор.

Острогляд Олександр Васильович – проректор з наукової роботи Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, заступник голови Івано-Франківського обласного осередку ВГО «Асоціація кримінального права», кандидат юридичних наук, доцент.

Луцький Роман Петрович – декан юридичного факультету Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, кандидат юридичних наук.

О72 Особливості формування законодавства України: філософсько-правові, історичні та прикладні аспекти [текст] : *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (6 березня 2014 року, м. Івано-Франківськ). – Івано-Франківськ: Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького, 2014. – 446с.

В збірнику опубліковано матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Особливості формування законодавства України: філософсько-правові, історичні та прикладні аспекти», яка відбулася 6 березня 2014 року на базі Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького.

Теоретичні положення та практичні рекомендації учасників конференції щодо удосконалення чинного законодавства України будуть цікавими для підготовки наступних наукових праць з означеної проблематики, а також при розробці законопроектів.

Для працівників судових і правоохоронних органів, науковців, викладачів, аспірантів та студентів вищих навчальних закладів.

ВСТУПНЕ СЛОВО

Україна як незалежна держава, її розвиток неможливі без сучасного законодавства, що відповідає реаліям сьогодення.

Це законодавство повинно будуватися на філософії Українського народу, його історичних надбаннях та враховувати сучасний стан розвитку української правової науки.

Негативними факторами, що впливають на формування законодавства України є невизначеність зовнішньої політики нашої держави, неврахування історичної спадщини попередніх поколінь, неврегульована правова політика в різних сферах, відсутність комплексних програм розвитку галузей законодавства України, наділення окремих державних органів невластивими їм функціями законотворчої діяльності та ін.

Реформи, що відбуваються в Україні в законодавчій сфері не носять системного характеру, головний орган цієї діяльності Верховна Рада України не працює належним чином, що також не впливає позитивно на рух держави до демократичних стандартів.

Важливими заходами, що можуть посприяти вирішенню хоча б деяких теоретичних та практичних проблем розвитку чинного законодавства України, є наукові обговорення теоретичних та практичних проблем його реалізації, з формуванням чітких пропозицій у вигляді змін до законодавства.

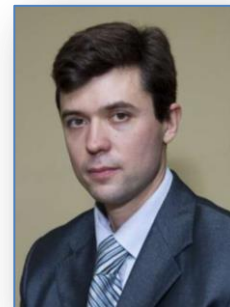
Як видно з поданих до публікації у збірнику матеріалів конференції, тез повідомлень проблемних аспектів, що потребують змін до законодавства більш ніж достатньо. І ці питання цікавлять не лише досвідчених науковців, але й молодих дослідників.

Іван Михайлович Луцький

*ректор Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького,
академік УАН, академік академії наук Вищої школи України,
академік Міжнародної академії наук педагогічної освіти,
доктор канонічного права, Відмінник освіти України,
доктор юридичних наук, професор*

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Бурдін Володимир Миколайович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та кримінології
Львівського національного університету
імені Івана Франка,
м. Львів

СТАДІЇ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ: ОКРЕМІ ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ

Розглядаючи методологічні засади досліджень кримінально-правових явищ, не буде помилкою стверджувати, що практично у кожному дослідженні застосовується історичний метод. При цьому, це не тільки традиція, яка підкреслює відповідність того чи іншого дослідження загальновизнаним методологічним позиціям, і, звісно, що застосування цього методу наукового пізнання не здійснюється винятково з метою «прикрасити» те чи інше дослідження або надати йому більшої значущості. Саме завдяки історичному методу можна проаналізувати розвиток окремих правових інститутів у динаміці, щоб згодом мати можливість зробити висновки про те, чи відбуваються прогресивні зміни в науці та в законодавстві, які стосуються цих інститутів.

Інститут стадій вчинення злочину має давню історію і сягає коріннями часів Руської правди. Адже вже тоді було зауважено, що поведінка людина має певні етапи, які самі собою можуть створювати певну загрозу об'єктам охорони. Ще з часів Руської правди, а згодом упродовж литовсько-руської доби та періоду Гетьманщини в законодавстві спостерігаються спроби не тільки виокремити різні етапи реалізації злочинного наміру, але й встановити кримінальну відповідальність за кожний окремий етап, навіть якщо він і не пов'язаний з безпосереднім заподіянням шкоди. У цей період здійснюються спроби передбачити відповідальність за окремі прояви виявлення наміру заподіяти шкоду, а також за деякі підготовчі діяння. Так, зокрема, в Руській правді, цьому найдавнішому акті руського права, було передбачено відповідальність не тільки за спричинення каліцтва чи

вбивства, але й за факт оголення зброї, що могло розцінюватися як готування до злочину [1, с. 47, 53].

У Соборному Уложенні 1649 р. також містяться фрагментарні положення, які можна віднести до інституту стадій вчинення злочину. Так, зокрема, було передбачено кримінальну відповідальність у виді смертної кари за так званий голий умисел, спрямований проти життя чи здоров'я государя. Хоч формально в Уложенні не було виділено окреме поняття стадій вчинення злочину та їх видів, все ж таки простежуються випадки, коли було передбачено кримінальну відповідальність за незакінчений злочин. Так, зокрема, в ст. 5 Гл. IX було встановлено кримінальну відповідальність за спробу ухилення від сплати мита [2, с. 261, 283]. У Військовому артикулі Петра I також чітко простежуються положення, якими передбачено кримінальну відповідальність за виявлення наміру [3, с. 367]. Права, за якими судиться малоросійській народ, 1743 р. в арт. 2 Гл. 3 теж містили положення, згідно з якими особа могла підлягати кримінальній відповідальності лише за намір заподіяти шкоду. Незважаючи на відсутність поняття стадій, в окремих випадках, як і в Соборному уложенні, було передбачено кримінальну відповідальність за незакінчений злочин. Так, зокрема, в арт. 15 Гл. 5 йшлося про невдалу спробу особи заподіяти шкоду. При цьому, у таких випадках кримінальна відповідальність пом'якшувалася [4]. Зібрання малоросійських прав 1807 р. окремо не виділяло стадію наміру на вчинення злочину, водночас, як і в окреслених нормативно-правових актах, в окремих нормах простежуються спроби встановлення кримінальної відповідальності за незакінчений злочин, наприклад, спробу каліцтва чи вбивства тощо [5].

Вперше на законодавчому рівні окремі стадії вчинення злочину чітко були виділені в Уложенні про покарання кримінальні та виправні 1845 р. Так, у ст. 8 Уложення до стадій вчинення злочину було віднесено: виявлений намір на вчинення злочину, готування до злочину, замах на злочин, а також закінчений злочин. Ознаками виявлення наміру на вчинення злочину в ст. 9 вважали різні висловлювання, жести, письмові документи, в яких виражався умисел винного вчинити злочин. Готуванням до злочину визнавалося підшукування чи отримання знарядь для вчинення злочину. Замахом на злочин відповідно до ст. 11 Уложення вважалось вчинення діяння, яким розпочиналася чи продовжувалася реалізація злочинного наміру. Закінченим вважали

злочин, коли був повністю реалізований злочинний намір винного, або ж коли його діяннями було спричинено зло.

Уложення не тільки чітко виділяло стадії вчинення злочину, відокремлюючи одну стадію від іншої, але й диференціювало кримінальну відповідальність за кожну з цих стадій. Виділяючи виявлення наміру як самостійну стадію вчинення злочину, в ст. 117 Уложення було застереження про те, що ця стадія тягне кримінальну відповідальність лише в спеціально обумовлених випадках. Практично аналогічно вирішувалося питання про кримінальну відповідальність за готування до злочину. В ст. 118 вказувалося про те, що готування до злочину тягне кримінальну відповідальність також лише у спеціально передбачених випадках, тобто лише до окремих злочинів, або ж коли підготовчі діяння самі собою злочинні. В Уложенні вперше на законодавчому рівні розпочали вирізняти два види замаху на злочин – закінчений та незакінчений. Закінченим вважався замах, коли винний вчинив всі дії, які вважав за необхідне вчинити для успішної реалізації свого злочинного наміру, але він не був реалізований з причин незалежних від його волі. Такий замах карався, як і закінчений злочин. У тих випадках, коли замах був незакінчений, тобто коли винному не вдалося вчинити всі заплановані ним дії для реалізації свого злочинного наміру, суд міг пом'якшити покарання на один чи два ступені. В ст. 119 Уложення регламентувався інститут добровільної відмови, який передбачав можливість звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка з власної волі припинила реалізацію злочинного наміру на стадії готування чи замаху [6, с. 196-197].

Статут про покарання, які застосовуються мировими судьями, не передбачав кримінальну відповідальність за підготовчі діяння, а покарання за замах відповідно до ст. 172 і ст. 176 могло бути скорочено наполовину. Крім того, в ст. 17 був передбачений інститут добровільної відмови, який виключав кримінальну відповідальність особи у випадку припинення винним замаху з власної волі [7, с. 397, 417].

Отож, саме з положеннями Уложення 1845 р. можна пов'язувати виникнення цілісного вчення про стадії вчинення злочину, які в своїй основі досі незмінні. Існування в законодавстві положень про караність стадії виявлення наміру пояснюється, як правило, розумінням божественного характеру влади, а отже і необхідністю її посиленої кримінально-правової охорони. Адже саме намір у більшості випадків був кримінально караним, якщо він був спрямований проти державної

влади та її представників. Виділяючи окремо стадію готування до злочину, вже в цей період законодавець визнавав її незначний ступінь суспільної небезпеки, а тому в окремих випадках не надавав цій стадії кримінально-правове значення. За загальним правилом, готування лише до окремих злочинів було кримінально караним. При цьому, в Уложенні до готування були віднесені тільки окремі діяння – підшукування та отримання засобів учинення злочину. Доволі невизначеними були положення, які стосувалися поняття замаху на злочин, адже розуміння цієї стадії як певного початку чи продовження реалізації злочинного наміру не давало можливості розмежувати її від інших стадій, зокрема, готування до злочину. Цілком логічні положення Уложення, в яких дається визначення поняття закінченого злочину як кінцевої стадії реалізації злочинного наміру винного. Зауважимо, що в цей період законодавець розпочав чітко розмежовувати причини припинення реалізації злочинного наміру, що зумовило виникнення і формалізацію інституту добровільної відмови. Таким чином, можна стверджувати, що до початку XIX ст. кримінальне законодавство в частині, яка стосується стадій вчинення злочину, розвивалося доволі динамічно, що зумовило виникнення та існування цілісного інституту стадій вчинення злочину.

Список використаних джерел

1. Российское законодательство X–XX веков: В 9 т. – Т. 1: Законодательство Древней Руси. – М.: Юрид. л-ра, 1984. – 483 с.
2. Российское законодательство X–XX веков: В 9 т. – Т. 3: Акты земских соборов. – М.: Юрид. л-ра, 1985. – 564 с.
3. Российское законодательство X–XX веков: В 9 т. – Т. 4: Законодательство периода абсолютизма. – М.: Юрид. лит., 1986. – 512 с.
4. Права, за якими судиться малоросійській народ 1743 року / Упор. та автор нарису К. А. Вислобоков., Від. ред. Ю. С. Шемшученко. – К.: НАН України та ін., 1997. – 546 с.
5. Собрание малороссийских прав 1807 г. // АН Украины, Ин-т государства и права и др. / Сост. К. А. Вислобоков и др. – К.: Наукова думка, 1992. – 368 с.
6. Российское законодательство X–XX веков: В 9 т. – Т. 6: Законодательство первой половины XIX века. – М.: Юрид. лит., 1988. – 432 с.
7. Российское законодательство X–XX веков: В 9 т. – Т. 8: Судебная реформа. – М.: Юрид. лит., 1991. – 496 с.

Заїка Юрій Олександрович,
доктор юридичних наук, професор,
начальник кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ,
член Науково-консультативної ради при
Верховному Суді України та Науково-консультативної
ради Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ,
м. Київ

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОВУВАННЯ ПОРУКИ В КРЕДИТНИХ ДОГОВОРАХ

Серед підстав оскарження судових рішень у зв'язку з винятковими обставинами законодавець називає неоднакове застосування судами касаційної інстанції одного і того самого положення закону.

Одним із найпоширеніших цивільно-правових договорів, який укладають учасники цивільного обороту, є кредитний договір. Предметом кредитного договору, за винятком договору комерційного кредиту, є грошові кошти. Істотними умовами кредитного договору є предмет, сума, строк повернення кредиту, розмір відсотків. Досить ефективним способом забезпечення кредитних зобов'язань є договір поруки, який полягає у залученні до основного зобов'язання, яке виникло між кредитором та боржником, третьої особи – поручителя.

Незалежно від способу забезпечення виконання цивільно-правових договорів, договірні зобов'язання не завжди виконуються боржниками вчасно і в повному обсязі. При виконанні кредитних договорів, забезпечених порукою, в судовій практиці виникають питання, пов'язані із визначенням порядку обрахування строку дії акцесорного договору, і, відповідно, можливість притягнення до відповідальності поручителя за договором, якщо боржник від виконання своїх зобов'язань ухиляється. На перший погляд, законодавець вичерпним чином дає відповідь на це запитання. У ч. 4 ст. 559 ЦК України зазначено, що порука припиняється після закінчення строку, встановленого в договорі. У разі, якщо такий строк не встановлено, порука припиняється, якщо кредитор протягом шести місяців від дня настання строку виконання основного зобов'язання не пред'явить вимоги до поручителя.

ПАТ комерційний банк «ПриватБанк» звернулося з позовом до М., третя особа ТОВ «Об'єднана вантажно-транспортна компанія», про стягнення заборгованості за укладеним кредитним договором. Рішенням Єнакіївського міського суду Донецької області у задоволенні позову було відмовлено. Проте, апеляційним судом Донецької області позов було задоволено. Ухвалою Колегії судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ рішення апеляційного суду скасовано, рішення міського суду залишено в силі. Як зазначено в ухвалі, «умова договору поруки про його дію до повного виконання боржником своїх зобов'язань перед банком за кредитним договором не є встановленим сторонами строком припинення дії поруки, оскільки суперечить ч. 2. ст. 254 та ч. 1 ст. 252 ЦК України, тому в цьому разі підлягають застосуванню норми ч. 4 ст. 559 ЦК України про те, що порука припиняється, якщо кредитором протягом шести місяців від дня настання ст. року виконання основного зобов'язання не пред'явить вимоги до поручителя».

Справи з аналогічною фабулою розглядалися і іншими судами, проте винесені рішення були протилежні за змістом. Так, Ухвалою колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ по справі за позовом ПАТ «Комерційний банк» Приватбанк» до А. про стягнення заборгованості за кредитним договором залишено без змін рішення колегії суддів судової палати у цивільних справах апеляційного суду Донецької області, де зазначається, що кредитний договір укладено на 7 місяців, умовами п. 11, 12 договору поруки передбачено, що договір діє до повного виконання зобов'язань за кредитним договором і сторони прийшли до згоди, що строк, в межах якого сторони можуть звернутися до суду з вимогою про захист свого порушеного права або законного інтересу за цим договором, встановлюється протягом 5 років. Виходячи з п. 12 договору поруки, сторони визначили строк позовної давності для пред'явлення позову в межах 5 років, даний позов подано до суду до закінчення цього часу, то поручитель повинен нести солідарну відповідальність з позичальником.

Таким чином, колізія в правозастосуванні зумовлена неоднозначним тлумаченням судами пункту укладеного сторонами договору поруки, де зазначено, що «договір діє до повного виконання зобов'язань». Чи можна розглядати зазначене в договорі поняття «повне виконання» як строк дії договору поруки?

Суть договору поруки полягає в тому, що при невиконанні боржником свого зобов'язання, поручитель повинен в повному обсязі цей обов'язок виконати і понести передбачену законом чи договором цивільно-правову відповідальність за невиконання чи неналежне виконання зобов'язання. Відповідно до ст. 554 ЦК при невиконанні боржником зобов'язання, боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники, якщо договором поруки не встановлено субсидіарну (додаткову) відповідальність поручителя. Порука припиняється після закінчення строку, встановленого в договорі, а якщо такий строк договором не встановлено – по закінченню шести місяців від дня настання строку виконання основного зобов'язання, якщо не пред'явлені вимоги до поручителя.

Законодавець розрізняє поняття «строк» та термін». Щодо поняття «строк», який використовує законодавець у ст. 544 ЦК, то у ст. 251 ЦК строком визнається період у часі, із закінченням якого пов'язана певна дія чи подія, що має юридичне значення. Відповідно до ст. 544 ЦК сторонам надано право самостійно визначити строк дії договору поруки.

У ст. 252 ЦК передбачено, що строк визначається місяцями, тижнями, днями або годинами. Оскільки у ст. 544 ЦК законодавець користується поняттям «строк поруки», сторони, відповідно, можуть визначати в договорі строк дії поруки у місяцях, тижнях, днях або годинах. Умова в договорі про чинність поруки «до повного виконання зобов'язань за кредитним договором» не відповідає змісту ст. 544 ЦК.

У ст. 534 ЦК строк дії поруки, у разі, якщо такий строк не встановлено, визначено у «шість місяців». Відповідно до ст. 253 ЦК перебіг строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або з наступного дня після настання події, яка має неминуче настати.

В доктрині цивільного права під *подією*, як підставою виникнення цивільних правовідносин, розуміють такі явища реальної дійсності, які відбуваються незалежно від волі осіб. *Абсолютні події* – явища, виникнення і розвиток яких взагалі не пов'язаний з вольовою діяльністю суб'єктів (наприклад, повінь, повідь, перебіг часу тощо). *Відносні події* – явища, які і можуть виникнути за волею суб'єктів, проте розвиваються і настають незалежно від їх безпосередньо спрямованої волі (наприклад, смерть особи, внаслідок тяжких тілесних ушкоджень).

В укладеному по справі договорі поруки зазначено, що він діє «до повного виконання зобов'язань за кредитним договором». Таке

словосполучення як «виконання зобов'язань за кредитним договором» також не може вважатися «подією, яка має неминуче настати», оскільки в силу різноманітних обставин, які як залежать, так і не залежать від сторін, зобов'язання за будь-яким цивільно-правовим договором, в тому числі і за договором кредитним, може бути і не виконаним, і, відповідно, не може розглядатися як строк, в розумінні ст. 544 ЦК, як строк дії договору поруки.

По справах даної категорії перебіг шестимісячного строку повинен починатися після відповідної дати, яка визначена в кредитному договорі як день виконання зобов'язання боржником. З метою уникнення судових спорів необхідно чіткіше визначити в ЦК України порядок встановлення строку дії договору поруки.

Костицький Михайло Васильович,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
член-кореспондент АПНУ,
заслужений юрист України,
м. Київ

РЕЛІГІЯ – ФУНДАМЕНТ СВІТОСПРИЙНЯТТЯ ДІЙСНОСТІ ОСОБОЮ ТА СУСПІЛЬСТВОМ

Релігія – явище суспільне. Вона з'являється як засіб регулювання поведінки особи після того, як людина виокремилась із роду й усвідомила свою самотійність. Після послаблення родових зв'язків на зміну зовнішньому контролю приходять внутрішній. Відтоді всевидящий Бог, з одного боку, і совість як соціальний контролер, з іншого, створюють силове поле, яке ось уже не одне тисячоліття утримує особу в межах норм, вироблених культурою. Тож релігію можна розглядати і як дієвий суспільний чинник.

Історія свідчить, що численні релігійні вірування і культури є продуктами суспільного розвитку, відображають у своїх специфічних вченнях і доктринах суттєві риси різних соціальних епох. У зв'язку з цим релігія є універсальним духовним явищем у житті суспільства. Релігійне вірування об'єднує за допомогою догматів, моральних і духовних цінностей певні верстви населення у ієрархічно побудовані церковні організації, протиставляє за чітко визначеними конфесійними ознаками різні угруповання вірних і в контексті сучасних соціальних реформ може сприяти консолідації їх різних громад у боротьбі проти негативних соціальних відхилень і явищ, виконувати інші функції [1, с. 99].

Взагалі роль релігії в суспільстві не можна оцінювати однозначно. Так, вона відігравала важливе культурно-історичне значення. В межах релігійних віровчень формувались єдині зразки почуттів, думок, поведінки людей, завдяки чому релігія виступала як могутній засіб упорядкування і збереження традицій та звичаїв. У той же час, наприклад, у царській Росії синодальне православ'я використовувалось як засіб пригноблення трудових мас.

Однією з історичних місій релігії, що набуває в сучасному світі все більшої актуальності, є формування відчуття єдності людського роду,

значущості неперехідних загальнолюдських моральних норм і цінностей.

Однак, релігія може бути виразником зовсім інших настроїв, зокрема фанатизму, непримиренності до людей іншої віри тощо.

Отже, вплив релігії на суспільне життя не завжди був однозначним. Характер цього впливу може суттєво змінюватися, набувати специфічних особливостей. Соціальне призначення релігійних організацій не слід прирівнювати до функцій релігії, тому що релігійні організації включаються до загальної системи економічних, політичних та інших суспільних відносин і виконують безліч нерелігійних завдань.

Релігія виконує регулятивну функцію. Як будь-яка інша сфера духовної культури, вона створює певну систему норм і цінностей, але їх специфіка полягає, насамперед, у збереженні й закріпленні віри у надприродне. Цьому завданню підпорядковані не тільки культові дії, а й сімейно-побутові стосунки, система традицій і звичок. Підкреслимо, що релігія асимілювала багато елементів загальнолюдської моралі. А оскільки Бог є відображенням абстрактної людини, то і релігійна мораль багато в чому має не якийсь надприродний, а людський, суспільний характер.

За певних історичних умов релігія виконує функцію інтегрування, тобто функцію збереження і зміцнення існуючої соціальної системи. Такою, наприклад, була роль католицизму у феодальному суспільстві, православ'я у дореволюційній Росії. Однак, у ряді випадків релігія може стати і чинником соціального протесту, як це було, наприклад, із середньовічними єресями та сектами, з протестантизмом, прихильники якого в епоху його зародження боролись проти феодальних порядків.

На рівні окремої релігійної організації релігія виконує інтеграційну функцію, згуртовуючи одновірців. Однак, одночасно вона розділяє і протиставляє один одному послідовників різних релігійних течій, що яскраво простежується в сучасному духовному житті нашої української держави.

Релігії притаманна також комунікативна функція, яка полягає в підтримуванні зв'язків між віруючими шляхом створення почуття віросповідної єдності під час релігійних дій, в особистому житті, сімейно-побутових відносинах, а також у стосунках та рамках різноманітних клерикальних організацій і навіть клерикальних політичних партій.

В умовах сучасного суспільства релігія виконує, головним чином, ілюзорно-компенсаторну функцію. Зазначимо, що, не будучи панівною формою масової свідомості, вона задовольняє тільки особисті почуття віруючих.

Щодо світоглядної, регуляторної та комунікативної функції релігії, то в силу збереження релігійних організацій їхні масштаби визначаються особливостями конфесійних течій і категоріями віруючих, на яких, зі своєю боку, впливає реальна дійсність.

Отже, релігія є складним духовним утворенням. Зазначимо, що до недавнього часу заідеологізована наукова література минулого надавала їй вкрай спрощену оцінку. Релігія визначалась як система «спрощених» уявлень про світ і людину [2, с. 79]. Але такий підхід є неправильним, оскільки релігійні норми являються визначальними для розвитку особистості та суспільства. А останнє творить державу як надбудову, що забезпечує його єдність та цілісність.

Таким чином, релігія є тим джерелом, з якого черпає свої першооснови не тільки державна влада, але й суспільна мораль.

Список використаних джерел

1. Дулуман Є. К. Релігія як соціально-історичний феномен / Є. К. Дулуман – К., 2004. – 348 с.
2. Лобовик Б. А. Религия как социальное явление / Б. А. Лобовик – К., 1982. – 235 с.

Кузьменко Борис Володимирович,
доктор технічних наук, професор,
професор кафедри управління
інформаційною безпекою Державного університету
інформаційно-комунікаційних технологій,
м. Київ

НОВІ ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ КІБЕРВІРУСІВ ВІЙСЬКОВОГО ТА ІНШИХ ТИПІВ: ПРАВОВІ ТА ТЕХНІЧНІ ПРОБЛЕМИ

Останнім часом комп'ютерні системи наражаються на щоденні атаки, зловмисники намагаються проникнути до віртуальних мереж економіки кожної окремої держави, до систем, що забезпечують функціонування ліній зв'язку, але особливо їх цікавить військове відомство. Урядові кола занепокоєні станом справ, розробляються стратегії ведення воєн нового типу – кібернетичних. Розвідувальні служби усвідомили, що певні зарубіжні країни можуть безпрецедентно проникати до комп'ютерних мереж держави. Декілька ударів по клавіатурі комп'ютера, який знаходиться будь-де, може бути достатньо для виведення з ладу системи електропостачання, ліній зв'язку, банківської, військової, космічної систем, підприємств з виробництва ядерної, бактеріологічної зброї, та ін. Декілька десятків найбільших держав світу активно створюють кіберпідрозділи для атак на інформаційні ресурси потенційних супротивників, крім того, вони займаються активним кібершпиунством по відношенню один до одного. Застосування кібервійськ доцільно саме під час війни, за мирних умов будь-які мережеві диверсії не здатні досягти своєї цілі, оскільки їх наслідки без особливих складностей усуваються, а терміни поновлення після будь-якої кібердиверсії складають кілька годин, що свідчить про їх непридатність саме за мирних умов.

З 2010 по 2013 рр. виявлено наступні типи таких кібервірусів: Stuxnet, FiniFisher, Dugu, Mahdi, Wiper, Flame, Gauss, miniFlame, Shamoop, «Червоний жовтень» (або «Красный октябрь»). Останнім часом проблеми забезпечення кібербезпеки стали предметом обговорення вищого керівництва США та ряду інших держав. Наприкінці травня 2009 р. президент США Обама заявив про намір

розглянути безпеку кіберпростору як одну з пріоритетних проблем його адміністрації, рішенням від 29.05.2009 р. в апараті Білого дому був сформований штаб з питань національної безпеки (National Security Staff) і призначений координатор з питань кібербезпеки (Cyberspace Coordinator), який одночасно є членом Ради з національної безпеки та Ради з національної економіки. Згідно концепції «інформаційної переваги», викладеній в документі про стратегію розвитку ЗС США «Єдина перспектива – 2020» перевага в інформаційній сфері є одним з ключових факторів успішного ведення бойових дій. Контури майбутньої стратегії окреслені в «Огляді політики кібербезпеки» (Cyberspace Policy Review), підготовленому до травня 2009 р. апаратом Білого дому разом з комісією з питань кібербезпеки Центру стратегічних та міжнародних досліджень (Center for Strategic and International Studies (CSIS) bipartisan Commission on Cybersecurity). За висновками останнього «відсутність у США потенціалу повноцінного захисту кіберпростору є однією з невідкладних проблем національної безпеки, перед якою стоїть нова американська адміністрація.

В Ізраїлі завдання по плануванню і реалізації заходів з порушення функціонування об'єктів інформаційної і телекомунікаційної інфраструктури зарубіжних держав покладені на розвідувальне управління і управління зв'язку і комп'ютерних систем генерального штабу національних збройних сил. У зв'язку із зростанням «кібератак» з боку ісламських екстремістів в Інтернеті Тель-Авів в червні 2010 року прийняв рішення про створення підрозділу, що спеціалізується на протиборстві «кібертероризму» і проведенні спеціальних операцій в глобальній інформаційній мережі, а також в інформаційних мережах урядових, силових, фінансових і інших структур потенційного супротивника. Його формування здійснюється у складі спеціального підрозділу радіоелектронної розвідки розвідувального управління генерального штабу. У Ізраїлі робиться підбір найбільш обдарованих фахівців в області інформаційних технологій для армії і цивільних структур. Організована взаємодія з неурядовою хакерською групою «Гилад тим» (створена в 2009 р.), що має досвід «зламу» урядових сайтів Туреччини, Лівану і ряду ісламських організацій. Комп'ютерні підрозділи ізраїльської армії є справжніми кузнями кадрів для цивільних фірм, що працюють у сфері високих технологій. Вважається, що професіоналізм військових комп'ютерників не поступається рівню підготовки випускників найпрестижніших університетів, а ось по

здатності і досвіду успішно вести проекти, пробивати нові ідеї і технології і перемагати в жорсткій конкурентній боротьбі, ізраїльським військовим комп'ютерникам немає рівних. Таких націлених на успіх лідерів і менеджерів армія виховує у своїх технологічних підрозділах з вчорашніх школярів, покликаних на дійсну військову службу. Жорстокий відбір кандидатів, навчання у в атмосфері суворої армійської дисципліни і вимогливості, участь в реальних проектах і виховання почуття особистої відповідальності за доручену справу – усі ці чинники дозволяють за роки армійської служби підготувати майбутніх провідних фахівців Hi-Tech.

Кіберпростір, як майданчик для війни не регулюється міжнародним правом, що регламентує використання сили. Дехто вважає за краще зовсім не розглядати міжнародні закони в дискусіях. Інші не виключають міжнародне право, але інтерпретують його таким чином, що воно виключає саме себе. У травні 2011 р. президент Обама позначив, що міжнародне право гратиме певну роль в планах США з комп'ютерної безпеки, але також він помітив, що це буде інтерпретація міжнародних законів тими, хто стоїть за широкі права США вдаватися до сили у разі конфліктів. Це можна було побачити на прикладі Міжнародної стратегії для кіберпростору, коли Білий дім оголосив: «Сполучені Штати відповідатимуть на ворожі акти в комп'ютерному просторі так само, як якби це була будь-яка інша загроза нашій країні, якщо це буде виправдано. Усі штати мають невід'ємне право на самооборону, і ми визнаємо, що ворожі дії, пов'язані з кіберпростором можуть спровокувати на дії пов'язані з угодами з нашими військовими партнерами». Частина перешкод, що полягає в переконанні урядів, що військова парадигма не годиться для комп'ютерної безпеки, є наслідком того, що міжнародні групи вчених, які працюють над питаннями комп'ютерної безпеки з перших днів появи Інтернету, так або інакше, пов'язані з військовими. Аналіз слід розпочати з посилання на статтю 2(4) Статуту ООН, як загального правила. Стаття 2(4) забороняє в цілому використання сили за винятком випадків самооборони, як викладено у Статті 51 або з дозволу Радою з Безпеки. Підсумковий документ Світового Саміту 2005 року переглядає правила використання підтримки світової спільноти для суворого дотримання правил використання сили. На додаток до Статуту ООН, Міжнародний Суд в шести положеннях вказав на важливість дотримання звичних усім міжнародних законів і загальних принципів, що відносяться до

законних застосувань сили. Для використання військових сил в самообороні необхідно, щоб атака була озброєною, значимою; вона має бути пов'язана з регіоном, де проводитиметься самооборона; використання сили має бути останньою дією і мати успіх саме в досягненні захисту, а також має бути пропорційним нанесеному збитку. Дуже складно прикласти такі правила до дій в кіберпросторі, якщо не неможливо взагалі. Матеріальний збиток був помічений тільки у справі атаки Стакснет на Іран. Такий тип збитку не підходить в рамки умов Статті 51. Як Міжнародний Суд заявив у справі про Нікарагуа: «Заборона на озброєні атаки може застосовуватися при посланні однією країною озброєних формувань на територію іншої країни, якщо у разі такої операції їх дії будуть кваліфіковані як озброєний напад, ніж пограничний інцидент перенесений регулярними військами». Міжнародний Суд здійснював подібну оцінку «рівня і ефекту» насильницьких дій в справах про нафтові платформи, ізраїльську стіну і справу ДРК проти Уганди. Незважаючи на те, що атака Стакснет була протизаконною, вона не була прирівняна до озброєної атаки. До того ж, причетність цих атак не була підтверджена ні в одній з трьох справ. Практика країн показує, що для визначення причетності до атак необхідно зібрати прозорі і переконливі докази. Зазвичай в справах про кібератаки важко знайти переконливі докази: «Маючи анонімність завдяки сучасним технологіям, визначити приналежність кібератаки до якої-небудь країни надзвичайно важко. В той час, як країна-жертва може цілком успішно відстежити кібератаку до певного сервера в іншій країні, це може зайняти величезну кількість часу, і навіть тоді може бути неможливим знайти індивіда або групу, що вчинили атаку. Наприклад, «агресор» міг використати непричетні системи і використати їх як «зомбі» в проведенні атак. Нарешті, необхідність і пропорціональність можуть стати непереборними умовами. Естонія і Іран навіть не змогли визначити, хто атакував їх комп'ютери. Це вимагає часу, існує проблема доказу, що контратака зможе досягти захисної мети. Контратаки з метою самооборони при використанні комп'ютерних застосувань зустрінуть трудність обмеження кількості передбачуваних цілей. Більше 40% комп'ютерів, уражених кібервірусом Стакснет, знаходилися поза Іраном. Те, що кібератака і комп'ютерне шпигунство не вважаються озброєною атакою, не означає, що в міжнародне право закралася помилка. Втручання в економічну сферу країни, повітряний простір, водний або сухопутний, навіть якщо не обмежено Статтею 2(4) Статуту ООН, все

одно заборонено загальними правилами невтручання. Цей факт, здається очевидним у ряді договорів, Резолюціях ООН, а також рішень Міжнародного Суду, які засуджують насильство, втручання або інтервенцію, що не дотягують до рівня військових зіткнень. Міжнародний Суд віднісся до деяких типів такої поведінки як до менш серйозних проявів сили, які порушують принципи невтручання, при цьому, не підпадаючи під дію Статті 51. На додаток, суд посилався на декларацію Генеральної Асамблеї ООН про дружні стосунки, на конвенцію ОАГ з прав і обов'язків країн у разі громадянської війни, і інші авторитетні джерела, що містять в собі принципи невтручання.

Луцький Іван Михайлович,
доктор юридичних наук, професор, академік УАН,
академік АНВШ України, академік МАНПО,
доктор права, доктор філософії,
доктор канонічного права,
ректор Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

РОЛЬ ПРАВОВОЇ ІДЕОЛОГІЇ У ВЗАЄМОДІЇ ПРАВА ТА РЕЛІГІЇ

Правова ідеологія сучасної української держави перебуває на етапі активної еволюції, трансформації та кардинальної зміни правових ідеологічних стереотипів, що утвердились в період панування тоталітаризму. Особливе місце в цьому процесі займає релігійна ідеологія та свідомість громадян у плані духовності. Виходячи з активної участі громадян у релігійних процесах (поза рамками богослужінь) та зворотному впливі церкви на формування моральних та етичних норм українства та вирішенні окремих суспільно-політичних проблем, актуальним видається дослідження рівня взаємозв'язку права та релігії у контексті державної правової ідеології.

У нашому дослідженні ми будемо виходити з розуміння ідеології, як сукупності систематизованих ідейних поглядів, уявлень тієї чи іншої соціальної групи, які висловлюють і захищають їх інтереси та цілі. Соціально-класова сутність ідеології визначає ряд важливих особливостей ідеологічного стилю мислення. Ідеологія – це одностороннє, соціальне заінтересоване відображення дійсності [4, с. 562].

Виходячи з розроблених юридичною наукою методичних підходів до розуміння понять права та релігії, сумнівів про їх взаємозв'язок не виникає. Подальших розробок вимагають питання їхньої практичної реалізації та трансформації у суспільні відносини. Вартим уваги в цьому плані є думка Л. І. Мозгового про те, що «взаємозалежність релігії і права як регулятивних систем, їх узгоджений вплив на соціальний розвиток полягає передусім у тому, що вони є регулятором суспільних відносин» [3]. Слушною є також думка Р. А. Калюжного та В. М. Вовк про однонаправленість права та релігії (науковці додають також ще й категорію моралі), яка полягає в тому, що вони спрямовані до особистості. Науковці вважають, що «релігія опікується думками та

помислами особистості, намагаючись їх контролювати; мораль прагне урівноважити сферу помислів і сферу вчинків кожної особистості, а праву залишається лише область вчинків цієї особистості – немає дії, немає і права» [2, с. 75]. Таке формулювання вказує на тісний взаємозв'язок між правом та релігією, оскільки вони формують зв'язок між думками та вчинками особистості. Спільність думки та правомірність вчинку громадян є основною складовою правової ідеології будь-якої держави, в тому числі й України.

Разом з тим, при визначенні взаємодії права та релігії у контексті реалізації правової ідеології, необхідно керуватися і тією нормою, що право та релігія є різноприродними соціальними регуляторами, які мають власні цілі та межі впливу, направлені на єдиного суб'єкта (людину) і поєднані в право пізнання [1, с. 50].

Взаємозв'язок права та релігії в контексті реалізації правової ідеології варто розглядами у рамках трьох запропонованих вітчизняними науковцями, рівнями функціонування політичної ідеології (рівнозначна правовій): а) концептуально-теоретичний, який характеризує найбільш узагальнене уявлення групи про свої інтереси (цілі); б) програмно-політичний, який з'єднує загальні політичні погляди з поточними потребами та нестатками, виявленими у конкретних вимогах до влади; в) поведінчастий, який свідчить про реальні засвоєні ідеали і цілі цієї ідеології масовою політичною свідомістю [4, с. 564].

Виходячи з першого, концептуально-теоретичного рівня, який так би мовити є першочерговим і формує у людській свідомості чи спільноті людей основні цілі та завдання. По відношенню до держави право та релігія чітко розмежовані.

Що стосується процесу формування та реалізації політичної ідеології на конкретно-теоретичному рівні, то саме на ньому відбувається її формування як сукупності поглядів соціальних груп на політичне влаштування суспільства, на місце політики в суспільному житті. Місце релігії в цьому процесі ключове, оскільки релігійність та релігійна свідомість визначають опосередковано ступінь політичного сприйняття чи відповіді на його практичний вияв. На цьому етапі реалізовується одна з основних функцій політичної ідеології – мобілізація та інтеграція громадян навколо ідеалів більш в досконалому суспільстві [4, с. 564].

Що стосується другого етапу – програмно-політичного, то він виступає своєрідним плацдармом для дискусії права та релігії, яка є не стільки протистоянням, як способом пошуку гармонійного поєднання цих категорій, поза регламентованими законодавством межами. На цьому рівні відбувається поєднання загальних політичних поглядів з поточними потребами та нестатками, виявленими у конкретних вимогах до влади.

Що стосується третього рівня функціонування правової ідеології, який свідчить про реальні засвоєні ідеали і цілі цієї ідеології масовою політичною свідомістю, то тут взаємозв'язок права та релігії проявляється через механізм впливу релігії на широкі прошарки суспільства. Ключовою у цьому плані є релігійна свідомість, яка, якщо і не може бути цілковитою підставою для розвитку правової свідомості, може послужити прикладом для неї, оскільки володіє суттєвим механізмом впливу на людину, її переконання та поведінку. Так, у сучасній Україні можна чітко прослідкувати вплив релігійного чинника на державну політику, а відповідно на суспільство та його поведінку. Варто погодитися в цьому плані, з думкою В. Рабіновича, який зауважує, що впродовж останніх років основними християнськими конфесіями в Україні здійснюється розроблення і прийняття концепцій, у яких сформульована та систематизована їх позиція з широкого кола проблем, що виникають у житті суспільства і держави, зокрема проблем здійснення захисту прав людини. Найбільш розвинену соціальну доктрину має, як відомо, католицизм, представлений у нашій країні Українською Греко-католицькою церквою [5, с. 74].

Таким чином, проаналізувавши взаємозв'язок права та релігії в контексті правової ідеології можна прийти до таких висновків:

1. Правова ідеологія сучасної української держави перебуває на стадії активного формування та теоретичного обґрунтування. В Україні ведеться пошук оптимальної моделі ідеологічної сутності, яка з однієї сторони стане чинником формування міцної держави, а з іншого боку забезпечить високі соціальні та правові стандарти розвитку. Ідеологію сучасної української держави можна охарактеризувати, як ідеологію перехідного типу, коли відбувається відмова від тоталітарного минулого та здійснюється пошук нових демократичних ідеалів та цінностей, які базуються як на правових, так і на релігійних нормах.

2. Взаємозв'язок права та релігії в рамках правової ідеології здійснюється на трьох рівнях, кожен з яких відображає не лише процес

становлення ідеології, як правової доктрини, а визначає основні підходи до розкриття концептуально-теоретичних уявлень суспільства про свої цілі, програмно-політичних підходів та поведінкових орієнтирів окремих громадян.

Список використаних джерел

1. Калинин С. А. О взаимодействии права и религии на современном этапе: ценностный аспект / С. А. Калинин // Юридическая наука и образование. – Юридический факультет Белорусского государственного университета. – Минск: Право и экономика, 2010. – 2010. – № 3. – С. 40-52. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.law.bsu.by/pub/11/Kalinin48.pdf>.
2. Калюжний Р. А. Право, мораль і релігія як соціальні регулятивні механізми / Р. А. Калюжний, В. М. Вовк // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nzkit/2010_8/5.pdf.
3. Мозговий Л. І., Бучма О. В. та ін. Релігієзнавство: Навчальний посібник. 2-ге вид / Л. І. Мозговий, О. В. Бучма. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 264 с. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/15840720/religiyeznavstvo/religiyeznavstvo_-_mozgoviy_li.
4. Політологія: підручник / Ю. М. Розенфельд, Л. М. Герасіна, Н. П. Осипова, М. І. Панов, О. М. Сахань, О. В. Ставицька – Харків, Право, 2001. – 636 с.
5. Рабінович С. П. Права людини у природно-правовій думці католицької церкви (за матеріалами соціальної доктрини католицизму): праці Львів, лабораторії прав людини і громадянина. – Л., 2004. – 198 с.

Фріс Павло Львович,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач кафедри кримінального права
Юридичного інституту
Прикарпатського національного університету
ім. Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НОВЕЛИ 16 СІЧНЯ І КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА

Напевно в Україні за останній час не було більш обговорюваної теми, ніж тема прийняття Верховною Радою України 16 січня 2014 року групи законів, які, за думкою їх авторів, були спрямовані на боротьбу з екстремізмом і радикалізмом. Значний суспільно-політичний резонанс, викликаний грубими порушеннями встановленого Конституцією та поточним законодавством України порядку їх прийняття, викликали в якості зворотної реакції підйом протестних дій, які поставили країну на межу громадянської війни. Залишаючи поза межами оцінку процесу та порядку прийняття зазначених законів (це справа, у першу чергу, фахівців у галузі конституційного права), звернемось до відповідності кримінально-правових новел, прийнятих в комплексі вказаних законів, основним засадам кримінально-правової політики.

Почнемо із загальних питань.

Як відомо, концепція політики у сфері боротьби зі злочинністю передбачає наявність відповідних рівнів (платформ – І. В. Козич), які обумовлюють і визначають процес прийняття та реалізації законодавства про кримінальну відповідальність.

Вбачається, що базовими з цих рівнів є науковий, доктринальний і концептуальний рівні.

На науковому рівні здійснюється аналіз стану існуючого в країні кримінального законодавства та з'ясовується наявність суспільних потреб як у криміналізації тих чи інших видів поведінки, так і у декриміналізації тих, що вже визнані злочинними. Науковий рівень створює, так би мовити, фундамент для прийняття рішень на подальших рівнях. Сучасний стан наукового рівня кримінально-правової політики характеризується достатньо глибокою розробкою положень теорії кримінального права, про що свідчить, хоча б, факт видання

відокремленого тому, присвяченого кримінально-правовій доктрині, у п'ятитомному виданні Національної Академії Правових наук України «Правова доктрина України» (2013 р.). В нашій країні щорічно захищається до 10 дисертацій на здобуття наукового ступеню доктора юридичних наук та десятки дисертацій на здобуття наукового ступеню кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія, кримінально-виконавче право, публікуються тисячі монографій та статей з проблем кримінального права. Більшість з цих наукових праць містить у собі результати глибоких досліджень проблем кримінальної відповідальності і відповідні висновки, які здатні лягти в основу розробки і прийняття доктрини та концепції кримінально-правової політики України. На превеликий жаль, розрив між науковим та іншими рівнями кримінально-правової політики залишається надзвичайно великим, що негативно впливає на стан правотворчості і правозастосування. Наслідком цього є нестабільність законодавства про кримінальну відповідальність, про яку свідчать дані отримані вченими Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого згідно яких: «за період з 01 вересня 2001 по жовтень 2012 року загальна кількість змін і доповнень до Кримінального кодексу України склала фантастичну цифру – 405. При цьому, в 59 статей зміни вносились двічі, в 29 статей – тричі, в 5 статей – чотири рази, і в 1 статтю – п'ять разів. КК було доповнено новими 52 статтями, причому 7 з них на теперішній час виключено з КК, а ще 7 нових статей вже піддані змінам.

З 447 статей, які були в КК на момент його прийняття у 2001 році, 209 (46,8%) вже було змінено. Фактично, в середньому щомісячно зміни та доповнення вносились приблизно в 3 кримінально-правові норми. Звичайно таке становище багато у чому було викликано саме відсутністю цілісної концепції кримінально-правової політики в країні, в тому числі стратегії розвитку національно кримінального права [1, с. 59]. І це ще станом на жовтень 2012 року! За минулі після цього роки КК України змінювався ще 7 разів (21 поправка торкались доповнення КК новими статтями та внесенням змін у вже діючі норми і це без врахування кримінально-правових новел, що аналізуються). Нестабільність кримінального законодавства здійснює негативний вплив як на правовиконавчий, так і на правозастосовний рівні кримінально-правової політики. Прийняття аналізованих новел суттєво погіршило цю ситуацію. Окрім того, це не перебувало і у сфері наукового рівня

кримінально-правової політики. Абсолютна більшість криміналізованих діянь не були об'єктами наукового аналізу – по ним не проводились дослідження, не здійснювалась обробка отриманих результатів, не формулювались пропозиції. Їх прийняття стало наслідком волюнтаристських рішень групи законодавців, які дозволили собі необґрунтовано нав'язати Верховній Раді прийняття рішень про криміналізацію і пеналізацію діянь без відповідного наукового обґрунтування, що є абсолютно недопустимим.

Слід підкреслити, що у випадку наявності попереднього наукового аналізу кримінально-правових новел 16 січня вони б не отримали позитивної оцінки. В першу чергу, у зв'язку із тим, що більшість з них не відповідає міжнародним стандартам боротьби зі злочинністю. Фактично вони суперечать положенням «Загальної декларації прав людини» (ст. ст. 20 та 21 ч. 3) та «Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод», оскільки визнають злочинними право громадян на супротив диктатурі.

Відсутність наукового рівня при формулюванні аналізованих новел, а також відсутність в Україні доктринального і концептуального рівнів кримінально-правової політики, викликали неякісність законодавчого рівня при прийнятті цих новел.

По перше, слід зазначити, що формулювання диспозицій ряду цих норм суперечить основним засадам кримінально-правової кваліфікації. Так, норма ст. 110-1, яка передбачала відповідальність за екстремістську діяльність, фактично виводила у самостійний склад злочину діяння, які сьогодні кваліфікуються як готування до вчинення злочинів, передбачених ст. ст. 109 та 110 КК «Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади» і «Посягання на територіальну цілісність і недоторканість України». Виникає питання про обґрунтованість такої законотворчості, про відповідність її основам кримінально-правової політики.

Було здійснено криміналізацію клевети – КК було доповнено ст. 151-1. Можливо це єдина кримінально-правова норма, з кола прийнятих 16 січня, яка досліджувалась вітчизняними науковцями. Як відомо, при підготовці КК 2001 року більшість дослідників висловились проти криміналізації цього діяння і воно не було включено у КК України. Це мотивувалось і тим, що відповідальність за клевету передбачена нормами цивільного законодавства України (ст. 201 ЦК України). До речі, задля справедливості слід згадати, що у 2012 році

подібний законопроект було подано і навіть прийнято у першому читанні. Його автором був народний депутат Антон Яценко (фракція БЮТ). На цей законопроект було отримано негативний відгук Верховного Суду України, негативними були і оцінки його з боку наукового середовища країни і після подальшого обговорення він був знятий з порядку денного Верховної Ради України. Зараз же, ігноруючи попередній досвід і оцінки це діяння було криміналізовано, що представляється абсурдом.

Необґрунтовано була здійснена суттєва пеналізація значної кількості злочинів. При цьому, це не було жодним чином аргументовано. Покарання за злочини являє собою чи не найболюче місце у правозастосуванні, оскільки саме по ньому здійснюється оцінка правосвідомістю кримінально-правової політики у відповідній сфері. Саме тут перебувають джерела її визнання справедливою чи несправедливою. Виходячи з цього на такі питання слід звертати особливу увагу при розробці кримінально-правової політики у сфері покарань. Повне ігнорування цієї проблеми, яке було здійснено при прийнятті кримінально-правових новел 16 січня, не витримує жодної критики. Обрання виду та визначення меж покарання за конкретний злочин – складний процес, який повинен враховувати значну кількість показників (ступінь суспільної небезпечності з позицій як держави, так і загальної та групової правосвідомості, питання економічності, психологічні проблеми та т. ін.). Зрозуміло, що при прийнятті новел 16 січня такий аналіз жодним чином не здійснювався.

І ще один, як вбачається, важливий момент. Будь який закон, і тим більше закон про кримінальну відповідальність, з позицій юридичної техніки повинен бути сконструйований таким чином, щоб уникнути можливість його подвійного тлумачення. Розширене тлумачення закону, на наш погляд, є допустимим виключно у випадках визначення прав та свобод громадян. Закони, які обмежують права та свободи, і, тим більше, встановлюють відповідальність, не можуть тлумачитись розширено. Цей принцип, (а це положення повинно розглядатись як принцип кримінальної відповідальності), грубо порушено при конструюванні законів, що розглядаються. Прикладом може бути ч. 1 ст. 376 КК в редакції Закону № 732-VII від 28.01.2014 року, яка була сформульована наступним чином: «Незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про суддю, його близьких родичів або членів сім'ї, розповсюдження матеріалів або

інформації, що мають явно образливий характер та демонструють зухвалу зневагу до судді або правосуддя, тиск, залякування чи втручання в будь-який інший спосіб у діяльність судді, вчинені з метою помсти, перешкоджання виконанню суддею службових обов'язків чи з метою домогтися винесення неправосудного рішення, або публічні заклики чи розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій». Як наочно видно, практично кожна ознака об'єктивної сторони цього злочину дозволяла застосовувати розширене тлумачення у зв'язку із невизначеністю понять. Як слід розуміти поняття «конфіденційна інформація», що таке «зухвала зневага» та т. ін. Таке формулювання дозволяло безмежно розширити обсяги кримінальної репресії, що суперечить загальному вектору кримінально-правової політики демократичної держави.

Завдяки масовим протестам, які вилились, як відомо, у силове протистояння і людські жертви, ці антидемократичні новели були скасовані 28 січня 2014 року. Який же загальний висновок із історії їх прийняття і існування слід зробити?

Перший, і напевно основний висновок, полягає у тому, що *законотворчий рівень кримінально-правової політики повинен бути жорстко детермінований науковим, доктринальним і концептуальними її рівнями. У випадку відсутності доктринального і концептуального рівнів роль наукового рівня є надзвичайно важливим. Відсутність базування кримінально-правових норм на висновках наукових досліджень є недопустимою.*

По-друге, норми закону про кримінальну відповідальність повинні формулюватись таким чином, щоб уникнути можливість розширеного тлумачення понять, які використовуються ними для визначення об'єктивної сторони криміналізованих діянь.

По-третє, що не було предметом здійсненого вище аналізу, оскільки перебуває у сфері конституційного права. Прийняття законів, які визначають кримінальну відповідальність повинно здійснюватись у повній відповідності із регламентом і процедурою оскільки обмежують конституційні права і свободи громадян.

Список використаних джерел

1. Правова доктрина України: у 5 т. – Х.: Право, 2013. Т. 5.: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргарєєва та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. [Текст].

Шутак Ілля Дмитрович,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Івано-Франківського університету права
ім. Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ТЕХНІКА ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ

На даному етапі в Україні зростає вплив та дієвість демократії прямої участі. Усвідомлена громадська активність та адекватна здатність до самоорганізації громадян в кризових ситуаціях є необхідною умовою не ігнорування волі громади. Настав період формування нової філософії відносин між владою та громадськістю: від конфронтації та конкуренції – до діалогу й співпраці.

Громадяни мають певні можливості впливати на рішення органів публічної влади ще на етапі їхнього планування, а також контролювати як ці рішення запроваджуються у життя. Завдяки механізмам громадської участі мешканці територіальних громад мають можливість домагатися врахування їхніх потреб, а також контролювати виконання обіцянок органів влади та їх посадовців.

Правотворча діяльність сучасних цивілізованих держав здійснюється на базі основних принципів, що представляють її ідейну та організаційну основу, визначають сутність, характерні риси й загальний напрям цієї діяльності. Принцип демократизму означає необхідність виявляти й висловлювати в законах волю народу, його інтереси, припускає широке обговорення законопроектів представниками громадянського суспільства, різними соціальними верствами й групами фахівців. Принцип демократизму означає врахування соціальних інтересів і можливості їхнього вираження у сфері правотворчості.

Щоб втілити принцип демократизму у законотворчості, депутати парламентів повинні підтримувати тісний зв'язок зі своїми виборцями, знати їх потреби і сподівання [3, с. 190].

Система публічної влади в будь-якій демократичній державі, в тому числі й в Україні складається із двох компонентів: влади державної та влади територіального самоврядування [5, с. 27].

Характер відносин між громадянином і державою є ключовим питанням доктрини правової держави. У правовій державі досягається юридична рівність громадянина й держави. Державна влада визнає за особою не тільки обов'язки, а й певні права, претензії стосовно держави. Держава, підкоряючись праву, має як суб'єктивні права, так і обов'язки: але вона має права лише остільки, оскільки має відповідні обов'язки населення, і відповідно має обов'язки лише в межах прав населення [7, с. 9].

Громадянин Європейського Союзу є основним фокусом права ЄС, яке на пряму впливає на його повсякденне життя. Держави-члени ЄС несуть відповідальність за порушення права ЄС і перед своїми громадянами, а відтак зобов'язані відшкодувати збитки, спричинені такими діями [6, с. 163].

Обрання депутатів Європейського Парламенту здійснюється за національним законодавством. Іншим напрямом участі громадян у процесі вироблення політики є членство в політичних партіях та підтримка різноманітних груп інтересів і громадських організацій. Оскаржуючи рішення влади в національних судах та Суді ЄС, громадяни також сприяють розвитку законодавчої бази. І, нарешті, не останню роль відіграє стан громадської думки в процесі визначення посадовцями уподобань та вибору напряму й змісту дій в процесі вироблення політики [1, с. 236].

У багатьох європейських країнах протягом останніх десятиліть було прийнято той чи інший всеохоплюючий політичний документ, пов'язаний з розвитком громадянського суспільства та сектору організацій громадянського суспільства. Ці документи знаходяться у діапазоні від взаємних угод між урядами (Велика Британія, Хорватія) чи парламентами (Естонія) та організацій громадянського суспільства, до паралельних угод з урядом та парламентом (Латвія) і до односторонніх стратегій, прийнятих урядом (Угорщина, Польща, Данія, Чехія) [2, с. 9].

Різні країни забезпечують реалізацію в окремий спосіб. У декількох країнах прийняли один чи декілька політичних документів, які виконують функції планів реалізації (Хорватія, Естонія, Данія, Угорщина та Польща). В той час як в інших країнах відсутні конкретні загальні плани реалізації чи оперативні плани, тому вони проводять реалізацію своїх стратегій виходячи з деталізованих річних планів відповідальних осіб/органів (Чехія, Латвія, Велика Британія). Крім того, у деяких країнах (Велика Британія, Хорватія, Естонія) були прийняті

подальші політичні документи, пов'язані з тематичними чи процедурними питаннями в якості складової частини реалізації – найчастіше це принципи або вказівки («кодекси») щодо процедур фінансування, участі організацій громадянського суспільства та місцевого розвитку. Окрім планів реалізації та політичних документів, країни також проводять реалізацію своєї політики у сфері громадянського суспільства за допомогою урядових програм: звичайно це фонди та фундації (Хорватія, Чехія, Данія, Угорщина, Естонія), але діють також програми зміцнення потенціалу та програми розвитку спільнот (Велика Британія) і так звані «оперативні програми», які фінансуються зі структурних фондів ЄС в якості складових національних планів розвитку країн-членів ЄС (Угорщина, Польща) [2, с. 9].

Свого часу в Естонії було розроблено документ під назвою «Урядова Концепція розвитку громадянського суспільства», в Хорватії – «Урядова програма співпраці», в Канаді – «Угода», в Угорщині – «Урядова стратегія співпраці з громадським сектором», в Данії – «Хартія взаємодії між датськими волонтерськими/громадськими організаціями та публічним сектором» та у Франції – «Хартія неурядових організацій». Аналогічні документи щодо співпраці урядового та громадського секторів стосовно боротьби з бідністю були розроблені в Німеччині. Документи про співпрацю розроблялися та приймалися і на рівні Європейського Союзу («Біла Книга Урядування ЄС») з метою забезпечення оптимального використання інституцій Євросоюзу та підвищення участі громадянського суспільства в моніторингу та процесі прийняття рішень цими інституціями. Нещодавно спроби створити «компакти» на місцевому рівні мали місце навіть у Китаї. В Англії прийняттю відповідних документів на місцевому рівні передувало «Національний Компакт», а в Польщі все відбулося у зворотному порядку [8, с. 128].

У більшості країн, як така, цілісна система оцінки законів відсутня. Порядок або система проведення аналізу ефективності прийнятих законів істотно відрізняється в різних країнах, можна виділити різні фрагменти, форми або громадські інститути, зайняті у цій діяльності, які, однак, ніде в розглянутих нами країнах не представляють цілісної системи.

Можливі варіанти законодавчого закріплення порядку включають в себе власне закони, правила регламенту; можуть існувати в самих

прийнятих законах; спеціальні норми, як то наприклад, «методологія для оцінки ефекту законопроектів» та ін. [4, с. 35].

Важливою складовою техніки демократизації правотворчості є механізм надійного впровадження документів щодо партнерської взаємодії між публічною владою та громадянським суспільством. Складовою такого механізму є конкретний розподіл відповідальності та створення інструменту, який допоможе впровадженню, і, врешті решт, забезпечить також і процес правового моніторингу, перевірки й регулярної публічної звітності.

Вкрай важливо, щоб державний сектор й громадянське суспільство залишилися партнерами у боротьбі за встановлення демократичних принципів та цінностей, насамперед, в контексті намірів України приєднатися до європейських та міжнародних структур, а українських неурядових організацій – отримати національне та міжнародне визнання своєї діяльності.

Список використаних джерел

1. Грицяк І. А. Правова та інституційна основи Європейського Союзу: підручник / І. А. Грицяк, В. В. Говоруха, В. Ю. Стрельцов. – Харків: Магістр, 2009. – 619 с.
2. Державна політика розвитку громадянського суспільства: моніторинг ефективності. Європейський досвід. – К.: ПРООН, 2011. – 97 с.
3. Кашанина Т. В. Юридическая техника: учебник / Т. В. Кашанина. – 2-е изд., пересмотр. – М.: Норма: ИНФРА-М, 2011. – 496 с.
4. Механизмы обоснования принятия и мониторинга нормотворческих решений в странах Европы // Аналитический вестник Совета Федерации ФС РФ. – 2005. – № 24 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.budgetrf.ru/Publications/Magazines/VestnikSF/2005/VSF_NEW200802091554/VSF_NEW200802091554_000.htm.
5. Політична абетка: матеріали для практичного використання. [Текст] / За наук. ред. док. наук держ. упр. О. В. Радченка; Редактор-упорядник А. В. Карташов, [авт.-упоряд. А. Ю. Геращенко, М. Д. Городок, А. В. Карташов, К. В. Плоский, О. В. Радченко, В. С. Радчук, О. Г. Солонтай, О. М. Спудай, В. М. Стах, О. Л. Храбан]; Вид. 8-е, доп. і перероб. – Х.: Вид-во «ДокНаукДержУпр», 2010. – 328 с.
6. Сорока С. В. Правова та інституційна система Європейського Союзу і проблеми прийняття Конституції / [Електронний ресурс] – С. В. Сорока. – Режим доступу: lib.chdu.edu.ua/pdf/posibnuku/252/10.pdf.

7. Ти обираєш своє майбутнє. Збірка для тренерів в рамках проекту «Молодіжна школа виборців» / Упорядник Д. Александров, Я. Маркевич. – Х.: ХМО «Східно-Український Фонд розвитку демократії», 2009. – 135 с.

8. Форми та методи залучення громадськості : Навч. посіб. / Інститут громадянського суспільства; за заг. ред. В. Артеменка. – К.: ІКЦ «Леста», 2000.

«Історія та теорія держави та права, філософія права»
«Конституційне право, муніципальне право»
«Екологічне, земельне, аграрне право»

Андрухів Олег Ігорович,
викладач кафедри теорії та історії держави і права
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

**ТРАНСФЕР ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ 1944-1946 РОКІВ
(УГОДА МІЖ УРЯДОМ УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ
СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ І ПОЛЬСЬКИМ КОМІТЕТОМ
НАЦІОНАЛЬНОГО ВИЗВОЛЕННЯ ПРО ЕВАКУАЦІЮ
УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ З ТЕРИТОРІЇ ПОЛЬЩІ І
ПОЛЬСЬКИХ ГРОМАДЯН З ТЕРИТОРІЇ УРСР ВІД 9 ВЕРЕСНЯ
1944 РОКУ)**

Друга радянська заходних земель УРСР супроводжувалася депортаціями. Початок чергової депортаційної акції проти польського та українського населення поклала Угода між Урядом Української Радянської Соціалістичної Республіки і Польським Комітетом Національного визволення про евакуацію українського населення з території Польщі і польських громадян з території УРСР від 9 вересня 1944 року.

Передбачалося з 15 жовтня 1944 до 1 лютого 1945 років переселити з Польщі на терени СРСР (головним чином УРСР) понад 600 тис. українців, які проживали на території Лемківщини, Холмщини, Надсяння і Підляшшя (Холмський, Грубешівський, Томашівський, Любачівський, Ярославський, Перемишльський, Лісковський, Замостьський, Красноставський, Білгорайський, Владавський повіти) [6, с. 287]. Відповідно, приблизно така ж кількість поляків, які станом на 17 вересня 1939 року були громадянами Польської держави, мала бути переселена з СРСР до Польщі.

Акція у зазначений термін не була завершена, а тривала до 1947 року. Її можна поділити на три етапи: жовтень 1944 р. – липень

1945 р. (перший), вересень 1945 р. – липень 1946 р. (другий), квітень 1947 р. – липень 1947 р. (третій).

У статті 1 «Угоди...» чітко зазначалося, що евакуація є добровільною і тому примус не може бути застосований ні прямо, ні посередньо [1].

Однак, про добровільний характер переселення можна говорити хіба що на першому етапі. Це пов'язане з тим, що з Польщі за власним бажанням виїжджали, головним чином, українські родини зі знищених війною населених пунктів, які сподівалися «розбагатіти» на новому місці, оскільки радянський (український) уряд обіцяв грошові позики в сумі 5 000 крб. (поляки, які переселялися з СРСР до Польщі отримували вказану суму в перерахунку до курсу польського золотого) та по 1 000 крб. на кожного члена сім'ї. Переселювані господарства звільнялися від сплати податків та страхових платежів протягом 1944-1945 років. Також дозволялося брати із собою до двох тонн вантажів на сім'ю, домашню худобу, а на місці нового поселення обіцяли забезпечити житлом, землею, компенсувати вартість втраченого урожаю тощо [1]. Радувало українських переселенців і те, що в УРСР діяли положення про обов'язкове безкоштовне навчання дітей, на відміну від польської системи освіти, за яку українці повинні були платити 100 рублів золотими та додатковим натуральним платежем [8, с. 114].

Позитивним настроєм для переселення передувала і правильна агітаційна робота. Як зазначалося у «Стенограмі наради при Головному уповноваженому Уряду УРСР з переселення українського населення з території Польщі за участю секретаря ЦК КП(б)У Коротченка» (м. Люблін, 23-24 жовтня 1944 р.), необхідно було в середньому три години для «обробки» одного господарства (сім'ї) [8, с. 177].

Та незважаючи на наведені вище факти, українські сім'ї переселялися не завжди добровільно: до цього їх, як правило, спонукали неприяне ставлення місцевого польського населення та органів влади, силових структур. Так, у листі-проханні жителів села Ласкове Грубешівського повіту Холмської землі зазначено, що в березні 1944 р. поляки розпочали на території Холмщини акцію з масового знищення українського населення бандитськими методами: напади на села, підпали, убивства. Безпосередньо – тут убито 209 осіб і спалено 102 хати з усіма господарськими прибудовами [8, с. 84-85].

Стосовно підходу поляків до власного переселення, то воно також було двояким. Частина дійсно бажала «возз'єднатися» з історичною

батьківщиною, частина побоювалась репресій з боку збройних відділів ОУН та УПА. Але більшість не бажала переселятися тому, що необхідно було залишати нажити роками господарку, а наближалася зима. Польща ще не була повністю звільнена від нацистських окупантів. Тому люди вважали за краще перечекати в Україні.

Категорично проти переселення виступали польські націоналісти, оскільки сподівалися на відродження за допомогою США й Великобританії Польської держави в кордонах 1939 року. Польські націоналістичні кола активно проводили пропаганду проти переселення поляків із західних областей УРСР, що розцінювалося як зрада Батьківщини. «Це значить, – писала одна з підпільних польських газет, – без бою здати ворогу власну територію» [9, с. 275].

Українське населення Закарпаття теж розраховувало, що відновиться історична справедливість і дана територія буде приєднана до УРСР. Надії до такого кроку зі сторони радянської влади подавала заява М. Хрущова на сесії Верховної Ради УРСР від 1 березня 1944 року про те, що землі Холмщини, Грубешова, Ярослава і т. д. український народ розглядає як свої споконвічні [8, с. 63].

Однак, вище радянське керівництво не врахувало висунутих побажань, у першу чергу, місцевого населення, маючи інші плани. А для надання подальшим процесам законного й демократичного відтінку в офіційних документах «прохання про приєднання» було перефразовано у «прохання про переселення» [8, с. 220-222].

Польський і радянський уряди офіційно пояснювали масове взаємне переселення як прагнення розв'язати проблему етнічних меншин і «возз'єднати» їх з батьківщиною. Крім того, польське керівництво навіть «побоювалося», що в недалекому майбутньому чисельність українського населення значно зросте, що може створити загрозу для національної безпеки.

Та, якщо Варшава опікувалась насамперед етнічною стороною справи, то Москва, переселяючи українців, залишала Польщі споконвічні етнічні українські території: Холмщину (Забужжя), Підляшшя (Підлісся), Лемківщину, Надсяння.

Можна стверджувати, що депортації польського та українського населення з Польщі до СРСР (УРСР) і навпаки мали виразний політичний характер.

На виконання Люблінської угоди РНК УРСР та ЦК КП(б)У ухвалили 19 вересня 1944 року спільну постанову «Про реалізацію

домовленостей між урядом Української РСР і Польським комітетом національного визволення з евакуації українського населення з території Польщі і польських громадян з території УРСР», якою передбачалося переселити в Україну з Польщі 76 106 сімей у складі 305 806 осіб [2, арк. 167-168].

З метою прискорення темпів «добровільного» переселення з обох сторін дійшли до прямого примусу. Так, на початку січня 1945 р. органи НКВС провели арешти серед польської інтелігенції та найбільш активних противників переселення. Декого з арештованих одразу ж було звільнено після підписання декларації про виїзд [9, с. 275].

У Польщі українцям «допомагали» переселятися представники місцевих органів влади та поліція, які розпочали справжній терор проти українців у місцях їх компактного проживання [6, с. 525-527].

Станом на 1 березня 1945 року із Польщі терором і репресіями змусили переселитися 21 686 сімей (81 323 особи) [5, с. 219]. Ближче до літа такий процес майже припинився. Цьому сприяло не лише небажання українців переселятися, а й те, що з УРСР на Закарпаття нелегально повернулося майже 3 тис. родин (понад 6 тис. осіб), які розповідали, що насправді чекає переселенців у «совітському раю».

Загалом, з жовтня 1944 до серпня 1946 рр., відповідно до Угоди між Урядом Української Радянської Соціалістичної Республіки і Польським Комітетом Національного визволення про евакуацію українського населення з території Польщі і польських громадян з території УРСР, згідно з інформацією, викладеною в Заключному звіті Головного уповноваженого Уряду УРСР про переселення українського населення з території Польщі від 14.02.1947 року, з Польщі до СРСР переселено 122 622 сімей у кількості 482 880 осіб [8, с. 234].

За цей же період із СРСР до Польщі переселено 1 485 137 осіб (1944 р. – 117 212, 1945 р. – 723 488, 1946 р. – 644 437 осіб) [4, арк. 3], у тому числі з Тернопільської області – 74 467 сімей у складі 233 617 осіб, Станіславської – 26 568 (77 930), Львівської – 85 235 (218 711), Дрогобицької – 40 286 сімей у (115 278 осіб). Разом з чотирьох областей переселено 226 556 сімей у складі 645 536 осіб. Категорично відмовилася переселятися з УРСР до Польщі лише 3 471 сім'я (13 573 особи) [9, с. 276].

Отже, другий етап «добровільного» переселення українців із Польщі, на відміну від переселення поляків із СРСР, не досягнув поставленої мети, оскільки на теренах Закарпаття залишилося ще проживати понад 30 тис. українських та змішаних польсько-українських

сімей у складі понад 150 тис. осіб. Згодом упродовж квітня – липня 1947 р. вони під час сумнозвісної спецоперації «Вісла» були переселені в стокілометрову зону на північному заході Польщі.

Також слід зазначити, що за весь період евакуації, відповідно до вже згаданого «Заключного звіту... про переселення українського народу», було вбито більше 2 тис. осіб так званими «бандами» [8, с. 247], які виступали проти переселенських акції даного періоду.

Процес взаємного переселення поляків і українців з України до Польщі і навпаки продовжувався до початку 50-х років. Так, упродовж 1949 р. тільки з теренів Станіславщини виїхало до Польщі 7 325 осіб [7, с. 40]. Якщо станом на 1 жовтня 1954 року в області проживало 5 992 сім'ї переселенців, то через два місяці їх число збільшилося до 6 250, з яких 548 проживали в комунальних квартирах, 39 – відомчих, 21 – приватних, 75 – у родичів, а решта – у наданих державою власних будинках [3, арк. 53-54, 90-91].

Список використаних джерел

1. Закони України. Інформаційно-правовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: uazakon.com/document. – Відкритий екран.
2. Постановления и распоряжения Совета Народных Комисаров УРСР, 14.06.-05.08.1946 г., ДАІФО, ф. 295, оп. 3, спр. 38, 142 арк.
3. Директивні листи Ради Міністрів УРСР, інформації, довідки облвиконкому та листування з питань переселення та зселення з хуторів, 21.04.-24.12.1953 р., ДАІФО, ф. 295, оп. 5, т. II, спр. 1066, 99 арк.
4. Матеріали о трудоустройстве граждан, переселившихся с Польши в Станиславскую область, 27.01.-12.12.1949 г., ДАІФО, ф. 295, оп. 3, спр. 80, 68 арк.
5. Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917-1953: суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: у 2 т. / І. Г. Білас. – К.: Либідь – Військо України, 1994. – Кн. 1. – 422 с.
6. Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр.: документи, матеріали, спогади: у 3 т. / [упоряд. Ю. Сливка, І. Білас, В. Голяк та ін.]. – Львів, 1996. – Т. 1. – 752 с.
7. Копчак С. Депортація населення Польщі і Західної України в повоєнний період (1945-1947 рр.) / С. Копчак, М. Романюк // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (21-22 листопада 1996 р.) [«Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст.»] – Івано-Франківськ: Плай, 1997. – С. 40-42.
8. Сергійчук В. І. Трагедія українців Польщі / Сергійчук В. І. – Тернопіль : Книжково-журнальне вид-во «Тернопіль», 1997. – 440 с.

9. Сергійчук В. Депортація поляків з Галичини в Польщу в 1944-1946 роках / В. Сергійчук // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (21-22 листопада 1996 р.) – Івано-Франківськ, 1997. – С. 275-281.

Вітовська Ірина Володимирівна,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри «Правознавство»*

Івано-Франківської філії

*Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна»,*

м. Івано-Франківськ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ СУБ'ЄКТІВ КОРИСТУВАННЯ У ВИКЛЮЧНІЙ (МОРСЬКІЙ) ЕКОНОМІЧНІЙ ЗОНІ

З норм чинного законодавства (Закону України «Про виключну (морську) економічну зону України», Конституції України та інших нормативно-правових актів) випливає, що суб'єктами права користування природними ресурсами виключної (морської) економічної зони є держава Україна в особі відповідних державних органів, юридичних чи фізичних осіб, а також іноземні держави, іноземні фізичні та юридичні особи.

При цьому, відповідно до статті 6 Закону України «Про виключну (морську) економічну зону України» [1] визначено основні права та обов'язки України та іноземних держав як суб'єктів права користування природними ресурсами в даній зоні. В ній сказано, що Україна, здійснюючи свої права і виконуючи свої зобов'язання у виключній (морській) економічній зоні, належним чином враховує права і зобов'язання інших держав. Усі держави як прибережні, так і ті, що не мають виходу до морів, користуються, за умови дотримання положень даного Закону, інших актів законодавства України, а також загальновизнаних норм міжнародного права, свободою судноплавства і польотів, прокладання підводних кабелів і трубопроводів та іншими правомірними, з точки зору міжнародного права, видами використання морського простору. Проте, відкритим залишається питання: що законодавець розуміє під поняттям «...та іншими правомірними з точки зору міжнародного права видами використання морського простору?» Чи можна це положення трактувати з точки зору відповідних норм

Конвенції з морського права 1982 р. [2], а саме, статті 69, яка регулює права держав, які не мають виходу до моря. В ній сказано, що дані держави мають право брати участь на справедливій основі в експлуатації відповідної частини залишку допустимого улову живих ресурсів у виключних економічних зонах прибережних держав того ж субрегіону чи регіону з врахуванням економічних і географічних обставин всіх заінтересованих держав.

Якщо враховувати дане положення, то необхідно визначити відповідно права і обов'язки таких суб'єктів користування.

Аналізуючи норми Конвенції, можна виділити, крім інших, такі основні аспекти при наданні прав користування природними ресурсами виключної (морської) економічної зони іншим державам, що не мають виходу до моря:

а) необхідність уникнення згубних наслідків для рибної промисловості прибережної держави;

б) врахування ступеня необхідності зведення до мінімуму згубних наслідків, які встановлені прибережною державою при наданні доступу іншим державам до живих ресурсів виключної (морської) економічної зони.

Відповідно до статті 62 даної Конвенції прибережна держава визначає свої можливості промислу живих ресурсів виключної (морської) економічної зони, і, якщо держава не має змоги виловити весь допустимий улов, надає можливість доступу іншим державам у виключну (морську) економічну зону, враховуючи, при цьому, фактори значення живих ресурсів даного регіону для економіки держави та інші національні інтереси.

Громадяни іноземних держав, що ведуть рибний промисел у виключній (морській) економічній зоні, дотримуються заходів по збереженню відповідних ресурсів й інших положень та умов, встановлених в законах і правилах прибережної держави.

Користувачі живими природними ресурсами виключної (морської) економічної зони України, крім загальних прав і обов'язків, властивих усім природокористувачам, мають певні права і обов'язки, обумовлені конкретним видом відповідного права. Зазначені права і обов'язки містяться в нормах Законів України «Про тваринний світ», «Про виключну (морську) економічну зону України», постанови Кабінету Міністрів про «Порядок і умови використання рибних та інших водних живих ресурсів виключної (морської) економічної зони іноземними

юридичними і фізичними особами» [3; 1; 4]. Серед них можна виділити наступні права користувачів живими природними ресурсами виключної (морської) економічної зони: здійснення спеціального використання тільки у встановленому порядку; оскарження рішення органів виконавчої влади і посадових осіб, що порушують їх права на використання; вимоги усунення перешкод у здійсненні своїх прав, відшкодування заподіяних збитків та інші.

Крім того, відповідно до Закону України «Про тваринний світ» (пункту 3 статті 26) [3] суб'єкти промислового рибальства, включаючи промисел водних безхребетних, зобов'язані дотримуватися вимог, передбачених відповідно статтею 34 даного Закону, а також здійснювати інші заходи, що забезпечують покращення екологічного стану водних об'єктів і умов відтворення рибних запасів. До основних обов'язків суб'єктів здійснення промислового рибальства належать: дотримання встановлених правил, норм, лімітів і строків використання відповідних об'єктів; використання їх у способи, що не допускають порушення цілісності природних угруповань і забезпечують їх збереження; своєчасне внесення збору за спеціальне використання; раціонально використовувати об'єкти, не допускати погіршення екологічного стану всього морського середовища; проведення комплексних заходів з відтворення об'єктів, здійснення їх охорони, дотримання режиму охорони тих видів, які занесені до Червоної книги України та виконання ряду інших обов'язків, передбачених як нормами чинного законодавства, так і міжнародно-правовими.

Промисел рибних та інших живих ресурсів, а також дослідження, розвідка та інші операції, пов'язані з таким промислом у виключній (морській) економічній зоні України, здійснюються іноземними юридичними чи фізичними особами лише на підставі міжнародних угод, де, відповідно, і будуть передбачені їх права й обов'язки. При цьому, іноземні юридичні та фізичні особи, які ведуть рибний промисел у даній зоні, повинні дотримуватися вимог щодо збереження рибних та інших живих ресурсів, а також інших положень і умов, встановлених відповідно Законом України «Про виключну (морську) економічну зону України» та іншими нормативно-правовими актами України. Згідно з постановою про «Порядок і умови використання рибних та інших водних живих ресурсів виключної (морської) економічної зони іноземними юридичними та фізичними особами» [4] користувачі зобов'язані:

- перед початком робіт у виключній (морській) економічній зоні України викликати представника Головрибводу з метою супроводження судна, який забезпечується за рахунок користувача харчуванням і помешканням за нормами, передбаченими для офіцерського складу, та має вільний доступ до засобів зв'язку, документації, суднового, промислового та технологічного журналів, навігаційних карт, технологічного процесу добування та переробки водних живих ресурсів;

- надавати Головрибводу інформацію (за 24 години) про вхід у виключну (морську) економічну зону України і вихід з неї з обов'язковим проходженням визначених точок контролю в порядку, встановленому Держкомрибгоспом та Держкомкордоном;

- надавати Головрибводу щодаки інформацію про промисел водних живих ресурсів у виключній (морській) економічній зоні України і щомісяця про результати промислу.

Підсумовуючи сказане, хочеться зауважити, що в Законі України «Про виключну (морську) економічну зону» конкретно не визначаються права та обов'язки суб'єктів стосовно об'єктів користування даної зони, що є неприпустимим. Адже правові норми, які визначають поведінку суб'єктів у виключній (морській) економічній зоні, забезпечують досягнення головним чином таких цілей: по-перше, використання природних ресурсів задовольняє економічні і екологічні інтереси держави, сприяє її розвитку на міжнародному рівні; по-друге, таке використання у визначених межах забезпечує підтримку нормальної екологічної рівноваги морського середовища. Тому, саме права і обов'язки, визначені конкретно для суб'єктів відповідного користування, є особливо необхідними при використанні природних ресурсів виключної (морської) економічної зони України і потребують юридичного відособлення.

Список використаних джерел

1. Про виключну (морську) економічну зону України. Закон України від 16 травня 1995р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 21. – Ст. 152.
2. Конвенція ООН по морському праву от 10 декабрия 1982 р.// Собрание законодательства РФ. – 1997. – № 48. – 5493 с.
3. Про тваринний світ. Закон України від 13 грудня 2001 р.// Урядовий кур'єр. – 2002. – 5 червня. – № 21.
4. Порядок і умови використання рибних та інших водних живих ресурсів виключної (морської) економічної зони України іноземними фізичними та юридичними особами. Постанова Кабінету Міністрів

України від 13 серпня 1999р. № 1490 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 33. – 45 с.

Гаврецька Марина Йосипівна,
старший викладач кафедри
теорії та історії держави і права
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ОРГАНАХ СУДОВОЇ ВЛАДИ ПОЛЬСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ (ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ)

У 1921 р., з прийняттям так званої Березневої Конституції, було врегульовано питання організації та діяльності органів судової влади Польської Республіки. Розділом IV «Судівництво», Конституції 1921 р., врегульовувалося питання організації судової системи в Польській державі. Згідно статті 75 Конституції, організація та діяльність всіх судів мала бути передбачена окремим законодавством. Стаття 76 передбачав, що судді призначалися Президентом РечіПосполитої, якщо інше не передбачалося в законі [3, с. 647]. Відповідно статті 84 створювався Найвищий суд в судових цивільних та кримінальних справах [3, с. 648].

Гарантії мовних прав громадян Польської Республіки закріплювалися в розділі V «Права і обов'язки громадян» в статті 109 Березневої Конституції, зміст яких полягав в праві збереження ними своєї народності та розвитку власної мови [3, с. 653]. Польська влада гарантувала «розвиток власної мови» громадянам Республіки, під чим розумілося вільне їх використання у державних відносинах, зокрема й з органами судової влади. Таке вузьке закріплення мовних прав громадян було зумовлене тим, що польська влада змушена була передбачити офіційно в конституційних нормах мовні права національних меншин, як цього вимагали нормативні акти міжнародних організацій, зокрема Версальський договір 1919 р. укладений Польщею та її союзниками.

31 липня 1924 р. польською владою були прийняті закони, які врегульовували мовні відносини в державі. Зокрема, Закон «Про державну мову і мову державних адміністративних органів» [4, с. 1094-

1095], постановив, що державною мовою РечіПосполитої є польська мова (артикул 1). Державною мовою мали користуватися всі органи влади як у внутрішній, так і в зовнішній службі [4, s. 1094].

Також 31 липня 1924 р. польською владою був прийнятий Закон «Про мову урядування судів, прокурорських та нотаріальних урядів» [5, s. 1206-1207], відповідно до якого встановлювався правовий режим польської мови як державної в зазначених сферах. Згідно артикулу 1, внутрішньою та зовнішньою мовою урядування судів, прокурорських та нотаріальних урядів була польська мова як державна. Артикул 2 Закону зазначав, що за польськими громадянами руської, білоруської та литовської народностей залишалося право вживання в судах і прокурорських урядах їхньої рідної мови в наступних випадках:

1. Сторони та свідки мали право вживати в судах і прокурорських урядах рідну мову. У випадку, коли друга сторона чи її представник або суд присяжних не розуміли мови, то суд представляв зміст показань, свідчень та висновків. В разі потреби суд міг викликати перекладача. Суд повинен був стежити, щоб сторона яка не розуміє мову, що використовується в суді не зазнавала шкоди в своїх захищених правах.

2. Суди та прокурорські уряди мали приймати складені в рідній мові скарги, письмові запити, подання та інші листи, якщо їхнє врегулювання належало до юрисдикції судів (прокурорських урядів). Дане положення стосувалося також листів та внесків за підписом адвоката або іншого представника.

3. Сторона, яка подавала лист в рідній мові, зобов'язана була також внести додатково його переклад державною мовою протягом 14 днів з моменту отримання листа. В тому випадку, коли попереднє подання, як і акти прийняті судом на його підставі (вироки, рішення, ухвали тощо) були позбавлені юридичної сили, то суд виносив про це рішення; днем прийняття рішення вважався день коли був отриманий переклад; тим не менш, це рішення не виключало здійснення цими органами попередніх завдань, забезпечуючи їх виконання. Поруч з завданням здійснення перекладу могла бути пред'явлена відмова у прийнятті листа через неправильність перекладу. Якщо розгляд подання здійснювався за межами території, де вживалася рідна мова в судах першої інстанції, то його необхідно було перекласти на державну мову і долучити до листа.

4. Якщо з важливих причин суд вважав за необхідне прийняти рішення, то свідчення або зізнання, складені в рідній мові, мали бути повністю або частково поміщені в протоколі або в доповненні до протоколу рідною мовою поруч з державною.

5. В кримінальних розслідуваннях свідчення та показання обвинувачених, складені рідною мовою належало протоколювати поруч з державною мовою в мові, в якій вони були складені.

6. Обвинуваченому, належало право, щоб до акту оскарження підготовленого в державній мові був доданий офіційний переклад на рідній мові; це завдання мало бути виконано до завершення розслідування.

7. Сторони, які виступали в якості обвинувачених мали право запросити щоб до вироків, постанов (рішення, ухвали) складених в державній мові був доданий офіційний переклад на рідній мові сторони; це завдання мало бути виконано до оголошення рішення [5, s. 1206].

Однак, положення закону, який передбачав використання української мови в органах судової влади виявилися на практиці подібно до австрійських законів суто декларативними актами. Розробник мовних законів, так званих законів *lex Grabski*, міністр освіти Станіслав Грабський, закріпивши за польською мовою статус державної досягнув бажаних результатів польської влади – вживання української мови було повністю обмежене в адміністраціях, судах та школах Східної Галичини.

Пізніше, міністр освіти С. Грабський вихвалявся: « ... Відзначаю із задоволенням: українська мова під владою Польщі втрачає право. Українські написи зникли з державних установ і станцій. Адміністративні власті не повинні відповідати на запити, написані українською мовою. Судові процеси не ведуться українською мовою... Села з українською більшістю не можуть вже вимагати в школах навчання українською мовою» [1, с. 31].

Як зазначив дослідник польського періоду І. Шевчук, в подальшому, порушення конституційних громадянських та політичних прав українців набули такого масового характеру, що попри демократичні засади, закріплені в Березневій Конституції, Польща діяла на цих територіях як антидемократична, поліцейська держава [2, с. 38]. У період з 1926 по 1935 рр. польським урядом було видано 276 нормативних актів, які мали силу закону. Більшість з них містили норми, які обмежували права громадян та дозволяли державним органам застосовувати репресії [2, с. 39].

Таким чином, правовий режим української мови в органах судової влади залишався незмінним – як мова національних меншин Другої РечіПосполитої. Однак, слід зазначити, що в реалізації мовних прав в сфері судової влади українці мали більші можливості, ніж в органах законодавчої влади. Окремими положеннями законодавчих актів національним меншинам, зокрема і українцям, дозволялося користуватися рідними мовами у зверненнях до органів судової влади. Проте, як показувала практика навіть закріплених в конституційних та законодавчих актах норм не дотримувалися чиновниками, будучи в основному за складом польськими, що ставало причиною грубих порушень мовних прав громадян.

Список використаних джерел

1. Гловацький І. Ю. Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1921-1939 рр.) – Львів: Тріада плюс, 2003. – 348 с.
2. Шевчук І. І. Організація і діяльність органів прокуратури Республіки Польща на території Східної Галичини (1919-1939 рр.) – Дис. ... канд. юрид. наук. – Київ, 2008. – 197 с.
3. Ustawa z dnia 17 marca 1921 roku Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej / Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – Warszawa. – № 44. – Т. 1. – 1921. – 950 s.
4. Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. o jezyku panstwowym i jezyku urzedowania rzadowych i samorzadowych wladz administracyjnych / Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – Warszawa. Tloczono w Drukarni Panstwowej z polecenia Ministra Sprawiedliwosci. – №73. – Rok 1924. – 1602 s.
5. Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. o jezyku urzedowania sadow, urzedow prokuratorskich i noarjatu / Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – Warszawa. Tloczono w Drukarni Panstwowej z polecenia Ministra Sprawiedliwosci. – №78. – Rok 1924. – 1602 s.

Грицан Ольга Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри конституційного, міжнародного та
адміністративного права Прикарпатського
національного університету ім. В. Стефаника,
м. Івано-Франківськ

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ГЕОЛОГІЇ ТА НАДР УКРАЇНИ ТА ФЕДЕРАЛЬНОГО АГЕНТСТВА З НАДРОКОРИСТУВАННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Оптимізація системи центральних органів виконавчої влади, запроваджена Указом Президента України від 9 грудня 2010 року, стала вагомим кроком на шляху реформування державного екологічного управління. Згідно Указу на базі колишнього Міністерства охорони навколишнього природного середовища України утворилися Міністерство екології та природних ресурсів України, Державна екологічна інспекція України (далі – Держекоінспекція України) і Державна служба геології та надр України (далі – Держгеонадра України). Правовий статус Держгеонадр України, незважаючи на її ключову роль в державному управлінні фондом надр, залишається малодослідженим та потребує наукового аналізу.

Держгеонадра України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра екології та природних ресурсів України. Основним завданням органу є внесення пропозицій щодо формування державної політики у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр, а також її реалізація.

Відповідно до ч. 2 ст. 17 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», центральний орган виконавчої влади утворюється як служба у тому випадку, коли більшість його функцій полягають у наданні адміністративних послуг фізичним і юридичним особам.

Адміністративні послуги, які надає Держгеонадра України, виходячи з Положення про Державну службу геології та надр України, можна поділити на такі групи: 1) послуги, пов'язані із наданням надр у користування (надання у встановленому порядку спеціальних дозволів на визначені законодавством види користування надрами;

переоформлення, продовження терміну дії, видача дублікатів та внесення змін до спеціальних дозволів на користування надрами); 2) послуги щодо ліцензування певних видів господарської діяльності, пов'язаних із надрокористуванням (видача та переоформлення ліцензій на видобування дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння, а також видача копій та дублікатів таких ліцензій).

До інших функцій Держгеослужби України належить державний контроль у сфері використання та охорони надр, а саме: 1) контроль за геологічним вивченням надр (державний геологічний контроль) та раціональним і ефективним використанням надр; 2) контроль за додержанням ліцензіатами ліцензійних умов з видобування дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння; 3) контроль за додержанням користувачами газоносних надр умов дозволів на введення родовища або окремого покладу нафти та газу в дослідно-промислому та промислому розробку. Для здійснення таких повноважень у складі Держгеонадр діє Департамент державного геологічного контролю.

Варто зауважити, що лише для реалізації державної політики щодо раціонального використання надр, центральний орган виконавчої влади було створено як службу. Функції центральних органів виконавчої влади з реалізації державної політики стосовно інших природних об'єктів виконують переважно агентства (Державне агентство земельних ресурсів України, Державне агентство водних ресурсів України, Державне агентство лісових ресурсів України тощо). Контрольні повноваження щодо використання та охорони відповідних природних ресурсів у таких агентствах, як правило, незначні, або взагалі відсутні. Натомість, цими повноваженнями володіють відповідні інспекції, передусім – Держекоінспекція України, яка є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів.

Контрольні повноваження Держекоінспекції України у сфері використання надр, на відміну від інших природних ресурсів, надзвичайно обмежені. Про це свідчить аналіз ст. 20-2 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», а також Положення про Державну екологічну інспекцію України від 13 квітня

2011 року. Суттєво, що у структурі Держекоінспекції відсутній відділ контролю за станом надр. Обмеження компетенції Держекоінспекції України у сфері використання надр усувають можливість дублювання нею функцій Держгеонадр. Разом з тим, закріплення за Держгеонадрами надзвичайно широких контрольних повноважень певною мірою нівелює можливість її спеціалізації на наданні адміністративних послуг. Ситуація ускладнюється тим, що Держгеонадра також здійснює управління об'єктами державної власності, що належать до сфери її управління. Таким чином, на сьогодні можна спостерігати нагромадження у межах цього органу державної влади різнопланових управлінських функцій.

У контексті дослідження правового статусу Держгеонадр України цікавим видається досвід організації державного управління в сфері охорони та використання надр сусідніх держав, зокрема – Російської Федерації (далі – РФ). Функції надання державних послуг та управління державним майном в сфері надрокористування тут виконує Федеральне агентство з надрокористування, яке знаходиться у віданні Міністерства природних ресурсів та екології РФ.

Аналіз Положення про Федеральне агентство надрокористування дає можливість зауважити ідентичність значної групи повноважень цього органу з повноваженнями Держгеонадр України (організація державного геологічного вивчення надр, проведення аукціонів на право користування надрами, видача, оформлення та анулювання дозволів на користування надрами тощо). Разом з тим, до компетенції Федерального агентства надрокористування РФ не відноситься здійснення контролю за геологічним вивченням, раціональним використанням та охороною надр. Цю функцію виконує федеральний орган виконавчої влади, що здійснює державний контроль в сфері охорони навколишнього середовища (державний екологічний контроль) – Федеральна служба нагляду в сфері природокористування РФ. В структурі служби для виконання цієї функції діють відділ нагляду в сфері надрокористування твердими корисними копалинами та відділ нагляду в сфері надрокористування вуглеводневою сировиною і підземними водами.

Отже, надаючи державні послуги та здійснюючи управління відповідними об'єктами державної власності, Федеральне агентство надрокористування РФ не здійснює державного контролю за використанням надр, в тому числі – державного геологічного контролю.

Такий розподіл повноважень має ряд переваг у порівнянні з сучасною організацією держаного управління надрокористуванням в Україні. По-перше, усувається поєднання функції управління державним майном та контрольно-наглядової функції, забезпечується спеціалізація відповідних органів виконавчої влади на наданні адміністративних послуг або здійсненні наглядової діяльності. Крім цього, контроль за використанням та охороною надр здійснюється комплексно, разом із перевіркою дотримання інших вимог природоохоронного законодавства у процесі користування надрами. Важливо також, що контрольні повноваження концентруються в рамках одного органу, що знижує тиск контролюючих органів на надрокористувачів.

Видається, що виправлення зазначених недоліків дасть змогу покращити діяльність Держгеонадр України, та матиме позитивний вплив на стан надрокористування в Україні в цілому.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Положення про Державну службу геології та надр України: Указ Президента України від 6 квітня 2011 року // Урядовий кур'єр від 21.04.2011 р., № 73.
2. Об утверждении Положения о Федеральном агентстве по недропользованию: Постановление Правительства РФ от 17 июня 2004 года № 293 // Собрание законодательства РФ. – 2004. – № 26. – Ст. 2669.
3. Об утверждении Положения о Федеральной службе по надзору в сфере природопользования и внесении изменений в Постановления Правительства РФ от 22 июля 2004 года № 370: Постановление Правительства РФ от 30 июля 2004 года № 400 // Собрание законодательства РФ. – 2004. – № 32. – Ст. 3347.

Гуменюк Тетяна Іванівна,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ В ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УРСР У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 40-Х – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 60-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

У сучасний період дослідження аспектів суспільно-політичних процесів в західних областях УРСР становить предмет зацікавленості представників різних суспільних наук: істориків, правознавців, політологів. Між тим, значна частина питань, пов'язаних із поновленням і функціонуванням радянського режиму в західноукраїнських землях у повоєнне двадцятиріччя, ще залишається малодослідженою. Сучасна історіографічна ситуація дозволяє по-новому осягнути особливості суспільно-політичного розвитку УРСР в післявоєнний період, виявити певні тенденції розвитку тоталітаризму в добу агонії сталінізму, його модифікації в часи хрущовської «відлиги». Українські історики О. Бажан, О. Данилюк, В. Баран, В. Даниленко, С. Кульчицький, Ю. Шаповал [2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 11; 12] досить ґрунтовно висвітлили суспільно-політичну ситуацію в УРСР у післявоєнний період. Заслугою науковців є введення до наукового обігу великої кількості нових документів та матеріалів про злочини сталінізму, їх неупереджений аналіз. Автори новітніх публікацій наголошують, що хрущовські реформи не зачепили політичні засади тоталітарної системи. Критиці піддано саму модель розвитку радянського суспільства загалом і партійного керівництва ним зокрема.

У повоєнний період політичний режим не змінився. Й. Сталін тримався при владі, використовуючи два незалежні один від одного апарати із сотнями тисяч виконавців – «гвинтиків» – ВКП(б) та МВС-МДБ [9, с. 119]. Після війни в західних областях УРСР, як і в інших регіонах СРСР, були поширені негативні явища, пов'язані великою мірою з адміністративно-командною системою керівництва, культом особи, властивим їм догматичним і схематичним мисленням, явно

недостатньо враховувалася специфіка краю. Складною на той час залишалася боротьба з національним рухом, який протягом першої половини 1950-х років завдав великого клопоту радянській владі. Поряд з каральними репресивними методами придушення, все більшого значення набувала ідеологічна і масово-політична робота серед населення західних областей [10, с. 90]. Смерть Сталіна у березні 1953 р. порушила рівновагу на вершині влади, знову відродилися тенденції колективного керівництва. На той час провідні позиції у керівництві країною займали Г. Маленков, Л. Берія і М. Хрущов. Боротьба за владу в правлячій верхівці СРСР відразу позначилася на становищі в Україні, від позиції керівництва, якої багато в чому залежала майбутня доля кожного з потенційних вождів країни. Найбільш бурхливу діяльність розгорнув Л. Берія. У червні 1953 р. на пленумі ЦК КПУ з посади першого секретаря ЦК КПУ звільнено росіянина Л. Мельникова, звинувативши його в русифікації вищої школи і дискримінації місцевих кадрів на Західній Україні. На цьому пленумі за рекомендацією Президії ЦК КПРС керівником республіканської партійної організації вперше обрано українця – О. Кириченка (якщо не враховувати короткий термін перебування на цій посаді у 1920-х роках Д. Мануїльського). Підтримка українською політичною верхівкою М. Хрущова в його прагненні здобути владу у Москві призвела до посилення українського фактора як у суспільно-політичному житті республіки, так і всього СРСР [1, с.328]. Падіння Л. Берії і звинувачення його в применшенні ролі КПРС об'єктивно програмувало посилення партійного впливу на всі сфери суспільно-політичного й соціально-економічного життя, а значить і до посилення ролі фактичного лідера партії. І хоча керівники партії і держави продовжували говорити про колективне керівництво, роль М. Хрущова у партійно-державному керівництві зростала як об'єктивно, так і завдяки його особистим якостям. Домігшись обрання першим секретарем ЦК КПРС на вересневому (1953 р.) Пленумі ЦК, М. Хрущов неухильно зміцнював свої особисті позиції у партії і державі. Уже через три місяці після обрання першим секретарем ЦК КПРС М. Хрущов проголосив курс на боротьбу з бюрократизмом, на розвиток критики і самокритики в роботі державних і радянських органів.

Друга половина 1950-х – початок 1960-х років ознаменували собою новий важливий етап в історії радянського суспільства. Реформаторські починання тогочасного партійного лідера М. С. Хрущова продовжували певний оптимізм, вселяли надію населенню країни на можливість

демократизації суспільного життя, подолання негативних явищ сталінського режиму, позитивних змін в економічній сфері. У 50-60-ті роки «українськість» проникла найглибше в усі пори суспільства, в усі клітинки його життя. Київський історик В. Даниленко відзначив, що стосовно цього періоду можна говорити з певними умовностями, і про наявність української політичної еліти в Україні, хоча і в націонал-комуністичному обрамленні. Ця еліта мала шанси і великі можливості щодо забезпечення (або хоча б спроби) самостійного національного розвитку України, але ними не скористалася, бо світогляд її був і обмежений, і обтяжений комуністичними ідеями. Саме в ці роки під українство було закладено міни уповільненої дії, але страшеної сили, які спрямовані були на його розклад зсередини [7, с. 11]. Десталінізація, спрямована фактично на розширення соціальної бази радянського режиму, в підсумку не зміцнювала політичну систему суспільства, скоріше навпаки, сприяла її ерозії, наростанню системної кризи радянського ладу. Поглибилось фактичне розшарування радянського суспільства. Саме в роки хрущовської відлиги сформувалися і далися ознаки негативні для системи тенденції, які повною мірою виявилися у роки «застою».

Отже, суспільно-політичне життя повоєнної України не виходило з-під партійно-політичного контролю. Завдяки моніторингу настроїв громадян з боку місцевих органів влади, вище керівництво було добре обізнане із станом справ на місцях. З початком 1947 року більшовицька влада намагалася привернути на свій бік населення західноукраїнських земель. Комуністична ідеологія тотально впливала на суспільну свідомість населення. Вже на початку 1960-х років критика культу особи Сталіна, як інструмент впливу на суспільні процеси вичерпала себе.

Список використаних джерел

1. Бажан О. Петро Шелест: вигнання з політичного Олімпу / О. Бажан // Історія України. Маловідомі імена, події, факти. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2010. – Вип.36. – С. 327-340.
2. Бажан О. Процес десталінізації в Україні (друга половина 50-х – початок 60-х років) / О. Бажан // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 1999. – №1-2. – С. 469-480.
3. Бажан О. Радянська західних областей України в другій половині 1940 – поч. 1950-х років: наслідки в національно-культурній сфері / О. Бажан // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. – Київ: Інститут історії України НАН. – 2007. – Вип.12. – С. 340-356.

4. Бажан О. Г. Український національний рух: основні тенденції і етапи розвитку (кінець 1950-х – 1980-ті роки) / О. Г. Бажан, О. З. Данилюк. – К.: Рідний край, 2000. – 232 с.
5. Баран В. К. Україна в умовах системної кризи (1946-1980 рр.) [Текст] / В. К. Баран, В. М. Даниленко. – К.: Альтернативи, 1999. – 304 с.
6. Баран В. К. Україна після Сталіна: нарис історії 1953-1985 рр. / В. К. Баран. – Львів: МП Свобода, 1992. – 124 с.
7. Даниленко В. Політичні зміни в СРСР і Україні в період хрущовської відлиги / В. Даниленко // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. – Київ: Інститут історії України НАН України. – 2008. – Вип.14. – С. 3-17.
8. Даниленко В. Українська інтелігенція як об'єкт репресивної системи сталінського режиму в повоєнний період (1946-1953 рр.) / В. Даниленко // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. – К.: Інститут історії України НАН України. – 2002. – Вип.7. – С. 406-420.
9. Кульчицький С. В. ХХ з'їзд КПРС – переломний пункт в історії радянського комунізму / С. В. Кульчицький // Український історичний журнал. – 2006. – №2. – С. 106-129.
10. Лозицький В. С. Політбюро ЦК Компартії України: історія, особи, стосунки (1918-1991) / В. С. Лозицький. – К.: Генеза, 2005. – 368 с.
11. Шаповал Ю. І. Україна 20-50-х років: сторінки ненаписаної історії / Ю. І. Шаповал. – К., 1993. – 351 с.
12. Шаповал Ю. І. Україна ХХ століття: Особи та події в контексті важкої історії / Ю. І. Шаповал. – К.: Генеза, 2001. – 557 с.

Дутка Христина Ігорівна,
здобувач кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
м. Київ

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ОДНА З ФУНКЦІЙ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ

Період кінця ХХ – початку ХХІ століття характеризується інтенсифікацією міжнародних відносин, що обумовлює зміни в усіх сферах суспільного життя. Помітно зросла роль загально правових принципів, зокрема, визнання та захист основних прав людини, гарантованість їх реалізації, відбувається поступова уніфікація національних законодавств та їх інтеграція до міжнародного

законодавства. Загалом, інтеграційні та глобалізаційні процеси як визначальні тенденції розвитку світу стали актуальним предметом дискусії науковців протягом останніх років.

У цьому аспекті окрему увагу слід приділити Міністерству юстиції – центральному органу державної виконавчої влади у сфері юстиції, яке є державним центром організації юстиції і наділене широкими повноваженнями у сфері міжнародного співробітництва. Безумовно, сама по собі ця інституція не уособлює всю сферу юстиції, проте організовує й координує основні питання функціонування юстиції, її розвитку та взаємодії з відповідними органами інших держав. З метою більш детального дослідження даної проблематики, пропонуємо розглянути особливості міжнародного співробітництва на прикладах міністерств юстиції України, Молдови, Білорусії та Казахстану.

За останнє десятиліття Міністерством юстиції України підписано ряд угод, меморандумів та програм про взаєморозуміння та співробітництво у сфері юстиції, з такими державами як Росія, Білорусія, Республіка Корея, Грузія, Лівія, Румунія, Франція, Польща, Естонія, Латвія, Македонія, Китай, Греція та ін. Ці документи стали базовими у питаннях співпраці та взаємного розвитку у напрямках обміну юридичною інформацією, особливо в галузі найважливіших правових реформ; організації роботи Міністерства юстиції та установ юстиції, а також судів; підвищення кваліфікації працівників юстиції; законопроектній роботі; розробці концепцій правових актів та забезпечення їх реалізації; обміну експертами в галузі юстиції щодо функціонування судів та ін. [5].

Крім підписання міжнародних угод, серед основних завдань Міністерства юстиції України є формування і забезпечення реалізації державної правової політики, політики у сфері адаптації законодавства України до законодавства ЄС, політики з питань банкрутства, а також здійснення міжнародно-правового співробітництва, забезпечення дотримання і виконання зобов'язань, узятих за міжнародними договорами України з правових питань і здійснення захисту інтересів України у Європейському суді з прав людини, під час урегулювання спорів й розгляду в закордонних юрисдикційних органах справ за участю іноземних суб'єктів та України [4].

Щодо Міністерства юстиції Молдови, то відповідно до Положення про його організацію та функціонування, до компетенції Міністерства у сфері міжнародного співробітництва відносяться питання координації та

моніторингу процесу гармонізації національного законодавства із законодавством Європейського Союзу; встановлення і розвиток міжнародних відносин в області своєї компетенції та координування процесу надання міжнародної правової допомоги; забезпечення діяльності представника Уряду в Європейському суді з прав людини та представників Уряду в Парламенті і в Конституційному суді [2].

Міжнародне співробітництво входить також і до повноважень Міністерства юстиції Казахстану, на яке покладено правове забезпечення діяльності Казахстану на міжнародній арені з метою захисту його національних інтересів і зміцнення авторитету республіки у світовому співтоваристві, в тому числі шляхом підготовки та укладення міжнародних договорів Республіки Казахстан. Зокрема, Міністерство забезпечує реалізацію таких функцій як: встановлення та підтримка міжнародних зв'язків з відповідними організаціями іноземних держав; підготовка, організація висновку відповідно до законодавства Республіки Казахстан міжнародних договорів про правову допомогу та правове співробітництво з іноземними державами; проведення аналізу з питань гармонізації, уніфікації законодавства Республіки Казахстан та іноземних держав, а також імплементації визнаних Казахстаном міжнародних норм в законодавстві Республіки Казахстан; внесення пропозицій до Уряду Республіки Казахстан про ініціювання судових і арбітражних розглядів з іноземними інвесторами за поданням компетентного державного органу; юридична експертиза проектів міжнародних договорів [3].

У свою чергу, Міністерство юстиції Білорусії уповноважене здійснювати представництво в межах своєї компетенції інтересів Республіки Білорусія на міжнародному рівні, а також організувати розробку, перевірку проектів та укладання міжнародних договорів в межах своєї компетенції [1].

На основі узагальнення повноважень міністерств юстиції окремих країн у сфері міжнародного співробітництва, уявляється можливим зробити наступні узагальнення.

Міністерство юстиції як один із центральних органів виконавчої влади наділений широкими повноваженнями, зокрема у питаннях міжнародної взаємодії в сфері юстиції. Основоположним документом, що визначає і закріплює вичерпний перелік завдань міністерств є Положення про міністерство юстиції. Відповідно до нього, серед основних функцій, притаманних кожному із представлених міністерств,

є здійснення представництва інтересів країни, а також підготовка проектів, перевірка та укладання міжнародних договорів, представництво інтересів країни у міжнародних судових інстанціях. У свою чергу, відбиваючи сучасні інтеграційні процеси, міністерства юстиції України та Молдови були наділені додатковими повноваженнями у сфері гармонізації національного законодавства із законодавством Європейського Союзу, контролю за виконанням відповідних міжнародних норм.

Таким чином, Міністерство юстиції як центральний орган виконавчої влади має значний вплив на розвиток двосторонніх міждержавних відносин з іншими країнами. У свою чергу, приєднання будь-якої країни до багатосторонніх міжнародних договорів сприяє як успішному вирішенню на практиці колізійних питань правової взаємодії, так і покращенню співробітництва державних органів різних країн у сфері юстиції, а отже, й підвищенню їх статусу як сучасних держав розвинутої демократії, в яких верховенство права стало явищем правової дійсності.

Список використаних джерел

1. Положення про Міністерство юстиції Республіки Білорусь. – [Електронний ресурс]. – Доступ до матеріалів: http://www.minjust.by/ru/site_menu/about/new_url_1488900277.
2. Положення про Міністерство юстиції Республіки Молдова. – [Електронний ресурс]. – Доступ до матеріалів: <http://www.justice.gov.md/slidepageview.php?l=ro&idc=176&>.
3. Положення про Міністерство юстиції Республіки Казахстан. – [Електронний ресурс]. – Доступ до матеріалів: <http://www.adilet.gov.kz/ru/node/72>.
4. Положення про Міністерство юстиції України. – [Електронний ресурс]. – Доступ до матеріалів: <http://www.minjust.gov.ua/33>.
5. Список чинних міжнародних міжвідомчих договорів Міністерства юстиції України. [Електронний ресурс]. – Доступ до матеріалів: <http://www.minjust.gov.ua/23135>.

Глин Любомир Михайлович,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри гуманітарних наук
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ПОРЯДОК ФРАКЦІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ В СТІНАХ ГАЛИЦЬКОГО КРАЙОВОГО СЕЙМУ

Галицький сейм з моменту створення у 1861 р. став осередком політичного життя Галичини. Він забезпечив можливість правового розв'язання міжнаціонального протистояння, що поглибилися між українцями і поляками під час «Весни народів». Українська сеймова репрезентація, представлена духовенством, селянством та інтелігенцією, відображала проникнення ідей парламентаризму в широкі суспільні прошарки і демонструвала рівень політичної свідомості галицьких українців другої половини ХІХ ст.

На другу половину ХІХ ст. Галичина стала осередком політичного розвитку українських земель. Створення сеймів ознаменувало початок нової – конституційної ери імперії Габсбургів. Незважаючи на куріальну систему виборів, та різноманітні політичні перешкоди з боку поляків, українці вітали створення сейму і брали безпосередню участь в його діяльності.

З початком роботи Галицького сейму українське представництво не мало чіткої фракційної організації. Поділ за фракціями був скоріше умовністю, ніж закономірним політичним принципом. Українські послі в сеймі об'єднувалися навколо власної фракції – «Руського клубу». Формування української сеймової фракції здійснювалося за зразком польських клубів. На відміну від поляків, серед яких було декілька політичних напрямків, руське представництво на початок 70-х рр. ХІХ ст. репрезентували русофіли та народовці.

Внаслідок виборчої кампанії 1870 р. «Руський клуб» нараховував 32 депутати, обраних з четвертої курії, два вірильні місця і один мандат від курії міст, загалом 35 членів – 24 % від загальної кількості послів сейму. Більшим українське представництво було тільки під час першої каденції 1861-1866 рр. – 50 послів [6, с. 227]. Становлячи меншість галицькі українці змушені були діяти консолідовано. Виходячи з цього,

українська фракція формувалася скоріше за національним, ніж за політичним принципом.

Немаловажним у діяльності руських послів був соціальний чинник. Виходячи з того, що політичний провід українців у середині ХІХ ст. знаходився в руках духовенства, а митрополит користувався найбільшим авторитетом у суспільстві, він очолював сеймову фракцію. Зі створенням Крайового сейму в 1861 р. роль керівника української сеймової репрезентації виконував митрополит Григорій Яхимович. Сучасний дослідник І. Чорновол приходиться до висновку, що високий духовний стан вимагав від єпископату підніматися над політикою, мабуть, саме з цієї причини вище духовенство уникало роботи сейму [6, с. 54].

Що стосується внутрішньої організації української сеймової фракції, то протягом перших двох каденцій вона не відрізнялася порядком і стабільністю. Засідання відбувалися рідко, не мали вагомих практичних наслідків. «Руський клуб» засідав у правій частині залу засідань, демонструючи тим самим свої проурядові настрої. Саме з початком третьої каденції 1870-1876 рр. «Руський клуб» вперше обрав свій керуючий провід. Головою української фракції став крилошанин Йосип Кульчицький, заступником – Василь Ковальський, секретарями – Федір Білоус і Гаврило Крижанівський [1, с. 1].

На думку, львівського дослідника І. Чорновола, для «Руського клубу», на відміну від польських сеймових фракцій характерна дисципліна та солідарність, він скликався регулярно і його рішення були обов'язковими для усіх членів [6, с. 56]. Більше того, чітко була регламентована процедура прийняття рішень через голосування членів фракції. Рішення приймалися, якщо «за» висловлювалася більша половина присутніх на засіданні послів [5, арк. 7].

Попри те, що засідання «Руського клубу» протягом третьої каденції велися регулярно, у відповідності до кількості засідань сейму, облік послів не вівся. У стенограмах засідань зазначався номер, часом дата, а також короткі тези питань, що виносилися на порядок денний. Записи не дозволяють досліднику встановити кількість присутніх послів на конкретному засіданні.

При характеристиці практичної діяльності «Руського клубу», насамперед, необхідно відмітити, що це була форма організації сеймових послів. На засіданнях піднімалися різноманітні питання, що стосувалися роботи сейму. Українці завдяки «Руському клубу» намагалися організувати власну політичну діяльність і забезпечити

вироблення спільних політичних рішень. У ході третього засідання було прийнято рішення про створення в «Руському клубі» спеціальних комітетів, які б дублювали сеймові комісії [4, арк. 30]. Українські послі вповноважили слідкувати за перебігом діяльності петиційної комісії Ф. Білоуса, К. Мандичевського та П. Яворського; пропінаційної – І. Гальку, І. Пелеха, І. Фецака; іпотечної – Д. Іванішова, В. Ковальського, П. Лісинецького [4, арк. 30]. Основною метою такого рішення було те, що польська більшість не голосувала за кандидатів-українців до найважливіших сеймових комітетів. Підтримку надавали тільки тим, які могли діяти в межах польських політичних інтересів, а це було здебільшого селянство.

Варто зауважити, що на засіданнях «Руського клубу» піднімалися різноманітні питання як політичного, так і особистого характеру. Так, під час одного із засідань 1871 р. було порушено питання про те, чи іти на вечерю до маршалка [4, арк. 30]. У ході роботи сейму склалася традиція, в ході якої маршалок напередодні відкриття кожної сесії запрошував усіх послів до себе на святковий прийом. Показово, що члени «Руського клубу» прийняли рішення відхилити запрошення маршалка, мотивуючи це тим, що воно було написане польською, а не «руською» (українською) мовою.

Лідером української сеймової фракції під час третьої сеймової каденції був Ю. Лаврівський, який свою політичну діяльність розпочав у 1848 р., саме тоді й сформувався його світогляд та бачення українсько-польських взаємостосунків у Галичині. Зі створенням Крайового сейму Ю. Лаврівський включився в діяльність найвищого представницького органу краю, був обраний членом Крайового відділу. Надзвичайно складним для нього став вибір політичного угруповання в стінах Сейму. Львівський дослідник М. Мудрий визначає світоглядні переконання Ю. Лаврівського як традиціоналістські, що з одночасною критикою москвофільства симпатизували народовському рухові. Поєднуючи у своєму світогляді ідеї романтичного панславізму та польського позитивізму, щиро вірив у можливість українсько-польського порозуміння [2, с. 71-72]. Разом з тим, М. Мудрий вважає, що Ю. Лаврівський не був готовий до політичної структуризації галицько-руського суспільства, що виразно проявилася вже на початку 1860-х рр. [3, с. 47]. На межі 60-70-х рр. XIX ст. Ю. Лаврівський знаходився поза народомством та русофільством, його концепція польсько-українського порозуміння, як основного чинника гармонійної крайової політики, не

отримала підтримки ні в тих, ні в інших. Більше того, з боку русофілів лунали постійні звинувачення у співпраці з польськими політичними угрупованнями. Сукупність усіх цих чинників стала причиною того, що в засіданнях «Руського клубу» Ю. Лаврівський не брав активної участі, а з 1871 р. він не відвідував його засідання.

Таким чином, тогочасна сеймова репрезентація галицьких русинів характеризувалася як строкатою структурою представництва, так і неоднаковими політичними поглядами. Чітка структурна організація протягом третьої каденції, яка відображалася у створенні та діяльності «Руського клубу», дала позитивні результати на сеймовій арені. Водночас, про існуючі суперечності між народовцями і русофілами в «Руському клубі» не можна говорити як про внутрішньополітичну боротьбу, народовці в 1870-х рр. не виступали як самостійна політична сила. Визначальним у діяльності «Руського клубу» було протистояння чимраз зростаючій полонізації.

Список використаних джерел

1. Львовській Сеймъ // Слово. – 1870. – 12 (24) августва, Ч. 63. – С. 1.
2. Мудрий М. Спроби українсько-польського порозуміння в Галичині (60-70-і роки XIX ст.) / М. Мудрий // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Збірник наукових праць. – Вип. 3-4 / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича; відп. ред. Ю. Сливка. – Львів, 1997. – С. 58-117.
3. Мудрий М. Юліан Лаврівський (1821-1873): портрет галицького полонофіла / М. Мудрий // Lwow. Miasto – spoleczenstwo – kultura / Studia z dziejow Lwowa pod red. K. Karolczaka. T. V: Ludzie Lwowa. Krakow: W-wo Naukowe AP, 2005. S. 37-65.
4. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. – Ф. 196. – Опис 1 – Спр. 4. Протоколи засідань клубу галицько-українських депутатів крайового сейму Львова. – 63 арк.
5. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. – Ф. 196. – Опис 1 – Спр. 26. Відомості, протоколи і інші матеріали про участь правління товариства у виборчій кампанії в Галичині та організації клубу українських депутатів. – 41 арк.
6. Чорновол І. Українська фракція Галицького крайового сейму 1861-1901 рр. / І. Чорновол. – Львів, 2000. – 270 с.

Калиновський Богдан Валерійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного
та міжнародного права
Національної академії внутрішніх справ,
м. Київ

МІСЦЕВА ПУБЛІЧНА ВЛАДА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

На сьогоднішній день є необхідність створення збалансованої системи державної влади, підвищення ролі місцевого самоврядування та напрацювання пропозицій щодо комплексного вдосконалення конституційного регулювання адміністративно-територіального устрою та організації місцевої публічної влади, тобто чітке закріплення статусу місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій.

Чинною Конституцією України закладені принципи, правові та інституційні основи місцевого самоврядування. Проте, модель місцевого самоврядування, викладена головним чином у XI розділі Основного Закону, є спробою пристосувати інститут місцевої демократії до політико-правових реалій, що існували в державі на той час, саме тому в цю модель закладено збереження механізмів централізації влади на місцевому рівні.

Норми діючої Конституції України від 28 червня 1996 року та законів України зумовлюють інституційні конфлікти між різними органами місцевого самоврядування та органами державної виконавчої влади. Практика реалізації конституційних положень доводить, що місцеві ради надмірно заполітизовані, декларативним залишається принцип забезпечення інтересів територіальних громад депутатами місцевих рад, особливо гостро стоїть проблема представлення спільних інтересів територіальних громад обласними та районними радами.

Як показав аналіз стану наукової розробки проблеми територіальної організації місцевої публічної влади у вітчизняній літературі, українськими вченими створено підґрунтя для її подальшого вивчення. Вагомий внесок у дослідження цієї проблематики зробили М. Баймуратов, О. Батанов, В. Кравченко, І. Коліушко, В. Куїбіда, М. О. Пухтинський, С. Серьогіна, В. Федоренко та ін.

Україна переживає чергову спробу проведення конституційної реформи. Більшість політичних сил підтримують необхідність змін до Основного Закону України, підтвердженням цього є створення Конституційної Асамблеї, куди ввійшли представники різних політичних сил, однак не всіх. Так історично склалося, що ініціатором і модератором конституційної реформи стає Президент України. Так, 27 грудня 2007 року Указом Президента України № 1294/2007 було утворено Національну конституційну раду. Основним завданням утвореного органу була підготовка проекту нової редакції Конституції країни [1].

Наступною спробою напрацювання пропозицій щодо змін до Конституції України слід вважати утворення 17 травня 2012 року Указом Президента України № 328/2012 Конституційної Асамблеї, статус якої визначено як спеціальний допоміжний орган при Президентові України, утвореним з метою підготовки законопроекту (законопроектів) про внесення змін до Конституції України [2].

Узгодження конституційних засад місцевого самоврядування важко проходило як в 1996 році, так і сьогодні. Підтвердженням цьому може служити виступ 19 вересня 2013 року президента Української асоціації районних та обласних рад С. Чернова, який зауважив, що існуюча в Україні перехідна модель місцевого самоврядування вичерпала свої можливості і не відповідає міжнародним зобов'язанням, взятим Україною. До того ж, сучасні глобалізаційні світові тенденції та інтеграційні процеси, від яких наша держава не може бути осторонь, ставлять нові вимоги до вітчизняного законодавства, в тому числі, в частині, що стосується управління регіонами. Про численні недоліки існуючої системи місцевого самоврядування в Україні говорять і ті, хто безпосередньо працює в цій системі, і експерти, які аналізують законодавство і спроможність державних інститутів [3].

В процесі підготовки змін до Конституції України необхідно враховувати сучасний стан українського суспільства і політичного процесу. Весь процес розробки і процедури внесення змін має базуватися на сучасних засадах конституціоналізму, вивченні національної практики реалізацію положень Основного Закону України. Слід враховувати загальновизнані міжнародні стандарти та вимоги міжнародно-правових документів. Україна має достатній досвід співпраці з Європейською комісією «За демократію через право» (Венеціанська комісія) та Парламентською асамблеєю Ради Європи,

впровадження висновків і рекомендацій яких має важливе значення для іміджу держави і визнанні її як правової і демократичної.

Зміни до Конституції України повинні мати змістовний характер і бути реалізованою шляхом прийняття комплексних змін або шляхом прийняття Основного Закону в новій редакції, але у чіткій відповідності до процедури, встановленої Конституцією України.

Здійснивши вивчення думок представників політичних партій, членів Конституційної Асамблеї та вітчизняних вчених-практиків, слід зауважити, що найбільше спірних питань викликає підхід територіальної організації влади та організації місцевого самоврядування, а саме: 1) ліквідація чи реорганізація місцевих державних адміністрацій; 2) виборність голів місцевих державних адміністрацій; 3) напрями зміни виборчого законодавства як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях; 4) законодавче регулювання проведення місцевого референдуму; 5) удосконалення адміністративно-територіального устрою тощо.

Підтримую позицію М. Пухтинського, що зміни до Конституції України мають створити необхідні умови для збалансованості та ефективного функціонування змішаної форми державного правління на основі чіткого розподілу функцій і повноважень державних органів, удосконалення системи противаг і стримувань, які стосуються передусім трикутника «Президент – парламент – уряд», а також системи територіальної організації влади та місцевого самоврядування [4, с. 24].

Окреме місце займає проблема вилучення з тексту Конституції України переліку областей. Світовий досвід доводить, що в унітарних країнах така практика відсутня. Відстоюємо позицію, що ч. 2 статті 133 Конституції України слід скасувати. Ця зміна також сприятиме проведенню децентралізації управління та об'єднання адміністративно-територіальних одиниць.

В Україні за роки незалежності було розроблено більше десяти Концепцій реформування як устрою, так і місцевого самоврядування. Беручи до уваги, що реформа адміністративно-територіального устрою є однією із самих коштовних, важливо в цьому процесі взяти до уваги історичний досвід, сучасні напрацювання і фінансові можливості України. Пропонуємо адміністративно-територіальний устрій залишити трирівневим, при цьому, на кожному з них мають функціонувати відповідні органи місцевого самоврядування – ради, які мають право

формувати власні виконавчі органи: 1) базовий (сільська, селищна, міська ради); 2) районний; 3) обласний.

Більшість країн-учасників Європейського Союзу розвиток місцевої публічної влади базують засадах децентралізації влади. Державним адміністраціям належатиме функція контролю за діяльністю самоврядування та якістю адміністративних послуг, координації діяльності місцевих органів виконавчої влади, в тому числі територіальних представництв контролюючих органів.

Не викликає дискусій теза, що при передачі повноважень на рівень місцевої влади необхідно кардинально переглянути і вдосконалити бюджетні відносини, створити достатні матеріальні, фінансові та організаційні умови для ефективного здійснення органами місцевого самоврядування власних (самоврядних) і делегованих державою повноважень. Статистика показує, що на 2013 рік із близько 12 тисяч місцевих бюджетів 5,5 тисяч, тобто близько половини, дотаційні на 70 відсотків і більше. Майже півтисячі територіальних громад на 90 відсотків утримуються за рахунок коштів державного бюджету. Тільки в 2013 році дефіцит фінансових ресурсів місцевих бюджетів на виконання делегованих державою місцевому самоврядуванню повноважень складає майже 30 млрд. грн. Бюджетна сфера органів місцевого самоврядування забезпечується лише на три чверті від реальної потреби. За результатами 2012 р. власні доходи в місцевих бюджетах склали в середньому 7,4% – найменше серед країн Європи.

Підсумовуючи викладений матеріал наукової статті, слід зауважити, що при удосконаленні Конституції України у частині адміністративно-територіального устрою та організації місцевої публічної влади важливо визначити: 1) територіальну основу місцевого самоврядування – громаду; 2) законодавчо закріпити поняття місцевого самоврядування, громада, адміністративно-територіальна одиниця, населений пункт, орган місцевого самоврядування; 3) матеріальні і фінансові засади функціонування місцевого самоврядування; 4) порядок формування та строк повноважень органів місцевого самоврядування; 5) особливості здійснення місцевої публічної влади на рівні району та області; 6) закріпити дієві гарантії місцевого самоврядування.

Список використаних джерел

1. Про Національну конституційну раду. Указ Президента України від 27 грудня 2007 року № 1294/2007 / Урядовий кур'єр. 09.01.2008 р. –

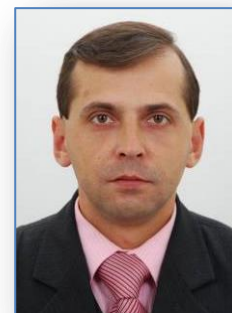
№ 3. (Указ втратив чинність на підставі Указу Президента від 2 квітня 2010 року № 477/2010).

2. Про конституційну асамблею. Указ Президента України від 17 травня 2012 року № 328/2012 Конституційної Асамблеї / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/14752.html>.

3. Чернов С. Виступ під час семінару для представників органів місцевого самоврядування «Про Концепцію внесення змін до Конституції України у частині місцевого самоврядування» [Електронний ресурс] / С. Чернов. – Режим доступу: <http://cau.in.ua/ua/news/id/predstavniki-regioniv-ukrajini-obgovorili-majbutnju-konstitucijnu-model-miscevogo-samovrjaduvannja-789/>.

4. Пухтинський М. Оновлення Конституції України та регулювання суспільних відносин у частині територіальної організації влади та місцевого самоврядування / Микола Пухтинський // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2008. – № 2 (12). – С. 22-27.

Книш Віталій Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ КОНСТИТУЦІЙНИХ (ДЕРЖАВНО-ВЛАДНИХ ТА ДЕРЖАВНО-ПОЛІТИЧНИХ) ПРАВОВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Варто зазначити, що юридичне закріплення конституційно-правової відповідальності не буде результативним, якщо не визначити механізм реалізації даного виду відповідальності.

В науці конституційного права питання механізму реалізації конституційної відповідальності найбільш повно досліджувалось на дисертаційному рівні В. І. Кафарським та В. І. Полевим (у контексті конституційно-правової відповідальності політичних партій). Під механізмом реалізації конституційної відповідальності В. І. Кафарський та В. І. Полевий розуміють сукупність взаємопов'язаних елементів, які дозволяють трансформувати «нормативність» субінституту конституційної відповідальності у впорядкованість суспільних відносин,

що задовольняють інтереси суб'єктів конституційного права, встановлюють та забезпечують конституційний правопорядок [1, с. 387; 2, с. 142].

Аналізуючи дане визначення, варто зауважити наступні особливості:

1) позитивним є те, що В. І. Кафарський та В. І. Полевий акцентують у даному визначенні увагу на зв'язку нормативних елементів конституційно-правової відповідальності з функціональними її елементами. Але, крім нормативного та функціонального елементів, існують ще інституційні та ідеологічні елементи;

2) з іншого боку, не зрозуміло, в якому значенні вважається нормативність – у вузькому розумінні (як визначеність лише конституційно-правовими нормами) чи у широкому розумінні (визначеність не лише конституційно-правовими нормами, а й іншими нормами, які також визначають певні права та обов'язки суб'єктів державно-політичних відносин та встановлюють певну позитивну відповідальність за їх здійснення). Дане питання має значення для визначеності того факту, який комплекс норм може бути нормативною основою для реалізації механізму конституційної відповідальності;

3) крім того, у визначенні мова йде про задоволення інтересів суб'єктів конституційних відносин, в той час, як поняття «інтерес» є лише суб'єктивною категорією, яка виражається через призму прав цих суб'єктів, а поза увагою залишено обов'язки і заборони. В той же час, конституційні права, обов'язки і заборони, встановлені правовими нормами, є одночасно поняттями об'єктивними (визначеними об'єктивним правом) і суб'єктивними (їх реалізація залежить від волі суб'єктів). В свою ж чергу, конституційно-правова відповідальність має на меті якраз забезпечення єдності суб'єктивного та об'єктивного у конституційних відносинах – відповідності поведінки суб'єктів конституційних відносин конституційно-правовим нормам;

4) разом з тим, не слід зводити мету механізму реалізації конституційно-правової відповідальності лише до забезпечення конституційного правопорядку недоцільно, оскільки, крім правопорядку, існують ще пов'язані з ним такі конституційно-правові явища як «законність» та «дисципліна».

Таким чином, механізм реалізації конституційно-правової відповідальності – це сукупність пов'язаних між собою нормативних, інституційних, функціональних та ідеологічних елементів (автономних

підсистем), за допомогою яких забезпечується свідоме використання своїх прав, виконання обов'язків, дотримання заборон, а в разі вчинення конституційно-правового делікту – застосування конституційно-правових санкцій з метою забезпечення конституційної законності, дисципліни та правопорядку.

Ознаками механізму реалізації конституційно-правової відповідальності, на наш погляд, виступають:

1) він являє собою сукупність взаємопов'язаних нормативних, інституційних, функціональних та ідеологічних елементів (автономних підсистем);

2) спрямований на забезпечення свідомого використання суб'єктами конституційних правовідносин (в т. ч. і державно-владних та державно-політичних відносин) своїх прав, виконання обов'язків, дотримання заборон, чим забезпечує реалізацію, у першу чергу, їх позитивної (перспективної) конституційної відповідальності;

3) у разі вчинення вищевказаними суб'єктами конституційно-правових деліктів він спрямований на втілення їх негативної (ретроспективної) конституційної відповідальності у формі конституційно-правових санкцій;

4) кінцевою метою механізму реалізації конституційно-правової відповідальності суб'єктів конституційних правовідносин (в т. ч. і державно-владних та державно-політичних відносин) є забезпечення у їх діяльності та у конституційних відносинах, суб'єктами яких вони виступають, конституційної законності, дисципліни та правопорядку.

До складу механізму конституційної відповідальності, на думку В. І. Кафарського та В. І. Полевого, мають входити наступні елементи:

1. сукупність правових норм, що визначають конституційно-правовий статус суб'єктів (серед цих норм особливе місце займають норми, які встановлюють функціональні обов'язки суб'єктів, невиконання яких є підставою для застосування санкцій);

2. правові норми, які визначають форми протиправної їх діяльності;

3. державні органи, які здійснюють контроль за діяльністю цих суб'єктів з метою своєчасного реагування на протиправні дії останніх;

4. нормативно визначена процесуальна форма розгляду справ про відповідальність суб'єктів конституційних правовідносин (в т. ч. і суб'єктів державно-владних та державно-політичних відносин);

5. органи правосуддя, у компетенцію яких входить здійснення конституційного правосуддя в його широкому розумінні (тобто не лише контроль за відповідністю законів та інших правових актів Конституції України) [1, с. 388-389; 2, с. 143].

В цілому погоджуючись з такою конструкцією, вважаємо за доцільне викласти ці елементи у більш системній формі. Зокрема, пропонується об'єднати правові норми, які визначають конституційно-правовий статус суб'єктів конституційних правовідносин (в т. ч. і державно-владних та державно-політичних відносин), правові норми, які визначають форми їх протиправної діяльності, а також включити сюди інші норми, які викладені у статусних законах про цих суб'єктів. Таку сукупність норм пропонується визначити як *нормативну (регулятивну) підсистему* механізму реалізації конституційно-правової відповідальності суб'єктів конституційних правовідносин (в т. ч. і державно-владних та державно-політичних відносин).

Пропонується також визначити, як єдиний елемент, державні органи, які здійснюють контроль за діяльністю суб'єктів конституційних правовідносин (в т. ч. і державно-владних та державно-політичних відносин), органи правосуддя, у компетенцію яких входить здійснення конституційного правосуддя і, які разом забезпечують державний контроль, а також громадянське суспільство та його інститути, які забезпечують громадянський контроль і тим самим сприяють реалізації як позитивної (перспективної), так і негативної (ретроспективної) конституційної відповідальності таких суб'єктів. Сукупність суб'єктів, які забезпечують державний та громадський контроль у сфері конституційної відповідальності, пропонується визначити, як *інституційну підсистему* механізму реалізації конституційно-правової відповідальності.

Нормативно визначену процесуальну форму розгляду справ про відповідальність суб'єктів конституційних правовідносин (в т. ч. і державно-владних та державно-політичних відносин) пропонується розглядати більш широко – як сукупність процедур та порядків, пов'язаних з реалізацією їх конституційної відповідальності (як позитивної (перспективної), так і негативної (ретроспективної) відповідальності). Їх пропонується розглядати як *функціональну підсистему* механізму реалізації конституційно-правової відповідальності.

Разом з тим, на наш погляд, варто виділити також *ідеологічну підсистему* механізму реалізації конституційної відповідальності, який включає в себе свідоме ставлення суб'єктів конституційних правовідносин (в т. ч. і державно-владних та державно-політичних відносин) до реалізації своїх прав, виконання обов'язків, дотримання заборон, а також до здійснення своїх завдань і функцій перед іншими суб'єктами конституційних відносин (позитивна (перспективна) конституційна відповідальність, яка передбачає, у першу чергу, інтелектуальний аспект), а також готовність нести відповідальність за вчинення конституційно-правових деліктів (негативна (ретроспективна) конституційна відповідальність, яка виражається, у першу чергу, через вольовий (поведінковий) аспект).

Список використаних джерел

1. Кафарський Володимир Іванович. Конституційно-правове регулювання організації та діяльності політичних партій в Україні: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: спеціальність 12.00.02 – «конституційне право; муніципальне право» / Володимир Іванович Кафарський. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2010. – 471 с.
2. Полевий В. І. Конституційна відповідальність політичних партій в Україні: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: спеціальність 12.00.02 – «конституційне право; муніципальне право» / Володимир Іванович Полевий. – К.: Національна академія Служби безпеки України, 2004. – 202 с.

Косьмій Михайло Михайлович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри церковно-канонічних
дисциплін та філософії права
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

СПІВВІДНОШЕННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ТА ПРАВОВИХ НОРМ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Сьогодні в Україні все частіше звертаються до проблем моралі як соціального регулятора, оскільки події, які на даний час характеризують сучасне державотворення та політичну обстановку, потребують об'єктивної оцінки з позиції морально-етичних норм.

«Конкуренція» правових норм та норм моралі і етики, ніби протиставляються один одному. Невиконання або часткове виконання норм права одними особами тягне за собою протиріччя з іншого боку та вияв моральних принципів. На даний час постало питання негативної форми взаємодії між правовими нормами та нормами моралі. Разом з тим, з урахуванням часового фактору, слід зауважити, що протиріччя може тривати дуже довго, аж поки зміст правових норм (норм позитивного права) не буде наповнений морально-етичним змістом, що дасть змогу знайти консенсус в реалізації своїх прав.

З метою подальшого дослідження даного питання слід звернути увагу на зміст понять «етика», «мораль», «право», щоб зрозуміти зміст спільних рис та протиріч, які склалися. Етика – наука про мораль, її походження, розвиток і роль у суспільному і особистому житті людини. Етика – це також норми поведінки, сукупність моральних правил будь-якого класу, суспільної організації, професії [1, с. 652]. Мораль – система норм і принципів поведінки людей у ставленні один до одного та до суспільства [1, с. 225]. Право – система встановлених або санкціонованих державою загальнообов'язкових правил (норм) поведінки, що виражають волю панівного класу або всього народу [2, с. 440]. Спільними рисами вищенаведених понять є те, що всі вони забезпечують систему правил (норм) поведінки людей у суспільстві. Отже, для досягнення благополуччя у суспільстві та ефективності соціального регулювання необхідний духовний критерій, який би

визначив правильне розуміння цих норм та справедливу реалізацію їх у суспільстві. Таким критерієм на нашу думку, є совість.

З-поміж античних філософів першим, хто поставив проблему совісті, був, очевидно, Сократ, котрий вважав джерелом моральних суджень людини її самопізнання. Згодом, у IV ст. до н. е., Аристотель, використовуючи іншу термінологію, зазначає, що совість – це «правдивий суд доброї людини» («Нікомахова етика»), – до речі, вже в ті аристотелівські часи в грецькому суді присягалися «судити за кращою гномою» (тобто совістю). Відтоді, уявлення про совість та її суд з більшою або меншою інтенсивністю забарвлює європейську етичну думку.

Більше, ніж через дві тисячі років після Аристотеля, про «внутрішнє судилище» совісті розмірковує, зокрема, вже відомий нам німецький філософ І. Кант. Згідно з Кантом, на таке «судилище» людина потрапляє остільки, оскільки вона порушує моральний закон (себто відступає від вимог категоричного імперативу) [3, с. 197].

При цьому, як твердить філософ, «особа може, скільки завгодно, хитрувати, намагаючись виправдати свою аморальну поведінку, висувати незаперечні, здавалося б, докази власної невинності, все це, однак, не примусить замовкнути неблаганного обвинувача на такому процесі, якщо тільки дана особа усвідомлює, що при скоєнні несправедливості вона перебувала при здоровому розумі, могла користуватися свободою». Совісті, таким чином, відводиться роль суворого внутрішнього прокурора, який невідступно стежить за тим, щоб людина дотримувалася загального закону обов'язку як вищого принципу своєї моральності.

Неправда лишається неправдою, задля яких би високих цілей ми б до неї не вдавалися, крадіжка – крадіжкою (так само як убивство людини) залишається найтяжчим гріхом навіть на справедливій війні. Вбивство ворога (навіть вимушене, навіть заради справедливої справи) залишається все ж таки вбивством, тобто великим злочином проти загальнолюдської моралі, і той, хто його вчинив, має покутувати, а не торжествувати, як це ми здебільшого бачимо в людей з низькою моральною культурою. Ще у VI–V ст. до н. е. Лаоцзи зауважив, що перемогу на війні слід відзначати похоронною процесією [4, с. 137].

Для релігійної свідомості, (точніше для свідомості непохитно віруючої людини) такого питання може не існувати. Совість за традицією нерідко тлумачиться безпосередньо як голос Божий, який

лунає в серці людини. Проте, віруючі ми чи ні, філософський характер етики вимагає раціонального пояснення моральних феноменів на основі вихідних очевидностей реального існування людини. До того ж, саме відчуття совісті підказує, що в її «особі» ми маємо справу з чимось невіддільним від внутрішнього єства власного нашого Я, хоча, можливо, й таким, що виходить, при цьому, за його межі, навіть безмежно перевершує його.

Власне про совість можливо говорити тільки тоді, коли «вість», що її подає нам наш внутрішній голос, має моральний сенс, коли вона торкається питань добра і зла, обов'язку, відповідальності тощо. Будь-які «поклики» й «заклики» буття, що мають іншу визначеність – скажімо, почуття соціальної або групової солідарності, прагнення до влади, любов тощо, безпосередньо не є тотожними совісті (хоча те чи інше відношення остання має до всього, що відбувається у внутрішньому світі людини). Не може заступити місце совісті наша партійна чи національна приналежність, тим більше не варто змішувати з нею, скажімо, жаль зловмисника, якому не вдалося довершити ретельно підготовлений злочин (явище так званої злої совісті).

І, нарешті, важливо, що голос совісті, хоч яким би владним він був, завжди звертається до нашої свободи вибору, свободи волі. Вказуючи, що можна було вчинити інакше, ніж учинили або чинимо ми, він тим самим розширює нашу свободу.

Список використаних джерел

1. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. – К., 2003. – Т. 1. – 926 с.
2. Загнітко А. П. Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова від А до Я / А. П. Загнітко, І. А. Щукіна – Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2008. – 704 с.
3. Гегель Г. Філософія права / Г. Гегель. – М.: Мысль, 1990. – 524 с.
4. Гусейнов А. А. Етика: [Учебник] / А. А. Гусейнов. – М.: Гардарики, 2006. – 348 с.

Луцький Андрій Іванович,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри філософії права
та юридичної психології, проректор Івано-Франківського
університету права імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ПРАВОВА ІДЕОЛОГІЯ ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Винятковою особливістю сучасної України є відсутність статичності у правовій культурі, правовому регулюванні та орієнтації у громадській правовій поведінці, яка визначається середнім рівнем знань пересічних громадян своїх правових можливостей та механізмів їх застосування. Сформованість та стабільне застосування атрибутів правової культури визначають стан розвитку громадянського суспільства [4].

На нашу думку, досліджуючи вплив правової ідеології на розвиток громадянського суспільства в Україні, доцільно провести психологічний аналіз проблеми. Це дозволить окреслити особливості суспільної свідомості громадян, які потребують особливої уваги дослідників щодо розбудови України як соціально-правової держави.

Проведене дослідження та вивчення першоджерел [1; 2; 3], дозволяє сформулювати наступні *етапи розвитку громадянського суспільства* й, відповідно, окреслити вплив на ці етапи проникнення у суспільну свідомість правової ідеології:

- *етап уявлення* пересічним громадянином себе самого та співгромадян як можливих елементів громадянського суспільства, що характеризується як система громадського контролю за реалізацію функцій органів державної влади та їх посадових осіб.

На цьому етапі, за допомогою поширення відповідної правової ідеології, формується система уявлень про місце права у духовних і матеріальних цінностях сфери функціонування права: відповідні правові переконання, оцінки правового «настрою» – емоційне ставлення громадян до права та державно-правових явищ, науково обґрунтоване бачення бажаного стану правовідносин та правового регулювання;

- *етап часткової реалізації* правових прав та свобод (якісний стан правової сфери) пересічними громадянами, що відображається у

спробах застосовувати право у всіх його різноманітних формах (наприклад, розповсюдження судових методів вирішення конфліктів).

Це відображає певний рівень правосвідомості і законності, досконалості законодавства і юридичної практики, охоплює всі цінності, створені людьми в сфері права. Вплив правової ідеології тут визначається тим, що вона формує взаємну відповідальність держави та громадянина;

- *етап* структурно-складної цілісної системи *підтримки якості правового життя суспільства*, що віддзеркалюється у досягнутому рівні досконалості правозастосування пересічним громадянином. Вплив правової ідеології тут полягає в тому, щоб підтримуючи досягнуте, рухати суспільство, розвивати досягнуті правові можливості через усвідомлення бажаності та здійсненності запровадження нових, прогресивних механізмів правової культури;

- *етап* створення цілеспрямованої *системи державно-громадянських заходів* правового просвітництва та освітнього характеру, які формують повагу до права, цивілізованих способів вирішення спорів, профілактики правопорушень тощо.

Це завершальний, на нашу думку, етап формування громадянського суспільства. Вплив правової ідеології зумовлює стан, коли всі члени громадянського суспільства сприймають високий рівень вищезазначеного не як бажану мету, а як практичну дійсність, мають дійсні фактичні можливості для реалізації своїх прав та свобод.

Отже, *вплив правової ідеології полягає у здатності надати суспільству спонукання до правового вдосконалення та образ того, у чому це вдосконалення полягає.*

На нашу думку, важливим чинником впливу правової ідеології на розвиток громадянського суспільства є те, що правовідносини в нашій країні можуть вдосконалюватись не лише через державний вплив, але й завдяки активності (участі у становленні високого правового рівня) самих громадян.

У зв'язку з цим підкреслимо, що правова ідеологія не є і не може бути певним зовнішнім фактором: ідеї, ідеали та цінності, запропоновані правовою ідеологією, можуть інтегруватись в правову культуру суспільства лише за відповідних політико-економічних умов. Тобто, від впливу правової ідеології на громадян та від їх *готовності сприймати* цей вплив, залежить державоустрій в країні. Основні різновиди векторів впливу правової ідеології, на нашу думку, наступні:

- повага до права, переконання щодо вирішення будь-яких суспільних питань суто правовим шляхом. До цього належить теоретичне осмислення правовідносин, а також правового спадку минулого та сучасності, оцінка поточного стану правовідносин, правового регулювання, правопорядку та законності, опосередковане регулювання процесу функціонування елементів правової системи та підтримання правопорядку;

- правовий нігілізм, зневага до правового регулювання, прагнення до кримінальних або інших не правових методів вирішення питань. До цього відноситься падіння рівня раціональності в правовій культурі, знецінення правових ідеалів, цілей, принципів та норм, відсутність науково-обґрунтованих та раціонально осмислених концепцій, моделей, теорій тощо.

Оцінка впливу правової ідеології виявляється в:

- якості правового виховання – формування законослухняного громадянина або навпаки;

- практичності правової освіти – можливості застосування отриманих теоретичних знань;

- стимулюванні правомірної або неправомірної поведінки громадян.

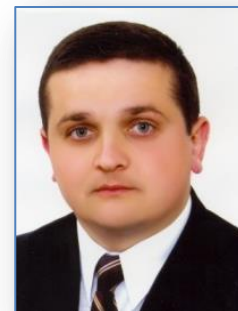
Таким чином, оскільки в Україні громадянське суспільство лише формується, ми можемо аналізувати вплив правової ідеології скоріше на його розбудову, ніж на розвиток. Загалом у правовій ідеології доцільно виокремити кілька етапів, впродовж яких у суспільну свідомість відбувалося проникнення основних ідей, що в кінцевому випадку і сформували правову ідеологію. Що стосується правової ідеології України та основних етапів її формування, то на сьогодні, євроінтеграційний вектор політики нашої держави спонукає сприймати правову ідеологію як систематизований комплекс понять, які ще не мають достатнього науково-теоретичного обґрунтування щодо адаптації на вітчизняному ґрунті.

Список використаних джерел

1. Громадські організації у дискурсі демократизації суспільства / наук. ред. В. П. Бега. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. – 680 с.
2. Громадянське суспільство і права людини: матеріали міжнар. наук.-практ. семінару (м. Харків, 9 грудня 2010 р.) / Нац. акад. прав. наук України; редкол.: Ю. П. Битяк [та ін.]. – Х., 2010. – 250 с.

3. Розова Т. В. Громадянське суспільство: історія та сучасність / Т. В. Розова. – Одеса: Юрид. літ., 2010. – 342 с.
4. Целуйко М. Ф. Компетентна правова культура в механізмі формування та реалізації українського права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / М. Ф. Целуйко. – Одеса, 2012. – 19 с.

Луцький Мирослав Іванович,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри філософії права
та юридичної психології Івано-Франківського
університету права імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

АКТ ЗЛУКИ УНР ТА ЗУНР: ІСТОРИКО-ПРАВОВА РЕТРОСПЕКТИВА

Державотворчі процеси початку ХХ ст. є беззаперечно важливою частиною історії українського державотворення. Довгий час дана тема була заборонена для вивчення українськими науковцями, тому в останні роки ведеться всебічне дослідження історичних процесів, зокрема соборницьких, що в умовах сьогодення має беззаперечну актуальність.

Процес вивчення злуки УНР і ЗУНР характеризується досить помітною кількісною та якісною динамікою. Його основи заклали історико-мемуарні праці діячів Української революції, зокрема Л. Цегельського та О. Доценко.

Зараз, коли українським вченим-науковцям надана можливість досліджувати та вільно опрацьовувати питання державотворчих процесів в Україні, є ряд вчених, які займаються вивченням питань соборницького процесу на українських землях на поч. ХХ ст. Серед них В. Велекочий, М. Мацькевич, Р. Тимченко, Б. Тищик, Л. Шаповал та ін.

Після втрати історично першої державності (розпад Київської Русі) протягом століть українські землі знаходилися в складі іноземних держав, а тому не мали можливості для територіально-політичного об'єднання. Ще у XIV ст. західні терени України були включені до складу Литви, а згодом потрапили під владу Польщі. Буковина спочатку потрапила до складу Молдовського князівства, а згодом – Польщі, Туреччини. З розширенням і зміцненням Московської (Російської)

держави поступово її складовою частиною стають усі східноукраїнські землі, а західноукраїнські згодом надовго опиняються в Австро-Угорській імперії.

Мета незалежності та соборності українських земель була основою вітчизняної політико-правової думки, ще власне з часів Давньоруської держави і набувала актуальності кожного разу, коли випадала така можливість. Варто зауважити, що вітчизняна концепція державотворення відкидала ідеї інкорпорації інших земель, а сповідувала концепцію відвоювання власних та об'єднання всіх етнічних територій.

Українська національно-визвольна війна XVII ст. під проводом Б. Хмельницького дала надію населенню на звільнення власних територій від загарбників, а початок XX ст. ознаменувався рядом подій, які дали змогу знову говорити про соборність українських земель.

Згодом заповітні мрії і сподівання про єдність українських земель були оформлені в програмних вимогах українських політичних партій і почали втілюватися в життя в революційну добу 1917-1920 рр. Справу відродження національної соборної держави очолила Українська Центральна Рада та Державний Секретаріат.

Таким чином, історико-правовий розвиток українських земель засвідчує, що соборність українських земель була закономірним явищем, яке вдалося втілити у практичну площину після прийняття 22 січня 1919 р. Акту злуки.

Незважаючи на складні внутрішні процеси і геополітичне становище, на території України вдалося створити власні державні утворення: Українську Народну Республіку та Західноукраїнську Народну Республіку. Саме після їхнього проголошення постало питання про можливе їх об'єднання в одну незалежну державу. Українська нація пройшла досить складний шлях до соборності, прагнула порозумітися з іншими державами і блоками. І керівники Центральної Ради і очільники ЗУНР усвідомлювали необхідність національного єднання, оскільки на українські території посягала велика небезпека з боку сусідніх країн: Польщі, Румунії, радянської та білої Росії [5, с. 206].

Детальніші передумови для об'єднання Українських земель виникли після того як галицькі політики ще напередодні утворення ЗУНР, у серпні-вересні 1918 р., намагалися налагодити відносини з Австрією, у складі якої перебувала Галичина. Керівництво ЗУНР, зрозумівши, що навіть автономія Галичини у складі Австрії, не

забезпечить зазіхань з боку Польщі (яка не могла миритися з втратою Галичини, зокрема м. Львова та дрогобицько-бориславського басейну), виникла необхідність у пошуку підтримки з боку Наддніпрянської України, особливо військової підтримки. Загалом, мова власне про злуку не велася, а тільки про військову допомогу, яку так і не було надано гетьманом. П. Скоропадський пояснив це тим, що «по упадку Австро-Угорщини і Німеччини положення України стане дуже непевне. Австро-угорські і німецькі війська виїдуть з України. Це відчинить Червоній армії дорогу на Україну... Гетьман мусить шукати порозуміння з Антантою, щоб вона признала Україну і допомогла боротись з червоною Москвою. Тому він не може зачинати війну з Польщею. Галичина лежить у сфері впливів Антанти...» [7, с. 79].

14 грудня 1918 року у Наддніпрянській Україні до влади прийшла Директорія, яка проголосила відродження Української Народної Республіки (УНР). Це була третя форма української державності часів Української революції 1917-1920 рр. Головою Директорії був обраний В. Винниченко, а новий уряд – Раду Народних Міністрів УНР очолив український соціал-демократ В. Чехівський.

26 грудня 1918 р. Директорія проголосила Тимчасову Конституцію України, в якій вперше після свого утворення чітко заявила про основні програмні цілі та чинники їх реалізації. Директорія проголошувала ряд соціально-економічних гасел, зокрема: робітничий контроль, боротьба зі спекуляцією, «національна злагода всіх націй, що заселяють українську землю». Було скасовано всі закони і постанови гетьманського уряду в сфері робітничої політики: відновлено 8-годинний робочий день, право коаліції і страйків, колективні договори. Відновлювалась національно-персональна автономія тощо [2, с. 151].

Через короткий час динамічна зміна подій визначила подальшу долю українських земель, незважаючи на численні протиріччя між обома українськими державами. Розгортання повстання під проводом Директорії й відновлення УНР, з одного боку, а також українсько-польська війна на західноукраїнських землях, з другого, прискорили об'єднання двох республік [5, с. 208].

Першим кроком до юридичного оформлення об'єднання республік став з'їзд представників ЗУНР Л. Цегельського і Д. Левицького та делегатів Директорії В. Винниченка, С. Петлюри, П. Андрієвського та Ф. Швеця.

Даний з'їзд відбувся 1 грудня 1918 р. в м. Фастів, наслідком якого стало підписання «Вступного (прелімінарного) договору про об'єднання». Цей документ заявляв про непохитний намір республік в найкоротший строк створити єдину державу. Крім того, було задекларовано, що «Західно-Українська Народня Республіка з огляду на витворені історичними обставинами, окремими правовими інституціями та культурними й соціальними різницями окремішності життя на своїй території й її населення, як будучій частині неподільної Української Народньої Республіки, дістає територіяльну автономію...» [1].

Важливою подією для соборницького процесу українських земель стала подія 3 січня 1919 р. В цей день на першому засіданні Української Національної Ради була затверджена ухвала про Злуку УНР і ЗУНР. Ухвала Української Національної Ради з дня 3 січня 1919 р. про злуку Західноукраїнської Народної Республіки з Українською Народною Республікою проголосила «з'єднення з нинішнім днем Західно-Української Народньої Республіки з Українською Народною Республікою в одну, одноцільну, суверенну Народню Республіку» [6].

Ухвалою, юридичної сили було надано Передвступному договору підписаному 1 грудня 1918 р. між ЗУНР та УНР у м. Фастові. Крім того, визначалося положення про те, що до часу зібрання Установчих зборів законодавчу владу на території Західноукраїнської Народної Республіки виконує Українська Національна Рада. Цивільні та військові повноваження покладалися на Державний Секретаріат, визначений Українською Національною Радою як виконавчий орган.

Цим же документом покладался обов'язок на Українську Центральну Раду та Державний Секретаріат створити комісію для переговорів з представниками УНР щодо реалізації Ухвали.

18 січня 1919 р. делегація ЗУНР у складі О. Бурачинського, Д. Вітовського, С. Вітика, С. Витвицького, І. Мирона, Я. Олесевича, І. Санделяка, Т. Старуха, В. Стефаніка, Л. Цегельського та інших відправилася до Києва, де 22 січня 1919 р. на Софіївській площі у присутності багатьох тисяч людей були зачитані Ухвала від 3 січня та Універсал Директорії про об'єднання, «злуку» обох держав і народів в єдину Українську Народню Республіку [4, с. 27].

23 січня на сесії Трудового конгресу в Києві обидва документи були ратифіковані, що означало ратифікацію Акту Злуки. Згідно з Актом про злуку, ЗУНР зберігала право територіяльної автономії та свої органи

законодавчої й виконавчої влади, і перейменовувалась на Західну область Української Народної Республіки (ЗОУНР).

Попри те, і офіційне декларування Злуки не об'єднало ЗУНР та УНР. Зважаючи на політичну ситуацію того часу обидві республіки вирішували власні проблеми, що мало наслідком погіршення становищ обох. Внутрішня різнобічність стала причиною не впровадження Акт злуки в життя.

Причини непорозумінь були в ідеології, політиці та традиціях. О. Доценко також вважав, що зійшлися люди двох шкіл, різного виховання і думок. Головними причинами непорозумінь були непошана інших людей, відсутність почуття міри можливого й неможливого, адже жителі Наддніпрянщини виростили у вільних і широких козацьких степах і боролися століттями за волю свого народу, їм притаманні сміливість, щирість, упертість та завзяття в боротьбі. Але їм бракувало європейського виховання [3, с. 79-80].

Отож, підводячи підсумки варто, все ж таки, наголосити на тому факті, що не дивлячись на надзвичайно складну внутрішню і зовнішньополітичну ситуацію обох державних утворень, 22 січня 1919 р. в Києві в урочистій обстановці Акт Злуки УНР і ЗУНР було проголошено. Хай тільки формально, але українські землі після багаторічної роз'єднаності змогли об'єднатися. Соборність мала велике значення, оскільки сприяла усвідомленню загальноукраїнської спільності серед населення, яке довгий час знаходилося у складі різних держав.

Список використаних джерел

1. Архівні документи ЗУНР-ЗОУНР (1918-1921 рр.) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2/1918%20\(12\)%2001%20dogovir.php](http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2/1918%20(12)%2001%20dogovir.php).
2. Баханов К. О. Лабораторно-практичні роботи у викладанні історії України. / К. О. Баханов. – К.: Генеза. – 1996. – 208 с.
3. Доценко О. Літопис української революції: В 2 т. / О. Доценко. – Т. 2., Кн. 4. – К., 1923. – С. 79-99.
4. Мацькевич М. Історико-правові аспекти проголошення Акта злуки УНР та ЗУНР / М. Мацькевич // Юридична Україна. – №12. – 2010. – С. 25-31.
5. Тимченко Роман. Причини та передумови укладання акту злуки 22 січня 1919 р. // Український історичний збірник. – Вип. 11. – 2008.
6. Ухвала Української Національної Ради про злуку Західно-Української Народної Республіки з Українською Народньою Республікою //

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1919%20\(01\)%2003%20uhvala%20pro%20zluku.php](http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1919%20(01)%2003%20uhvala%20pro%20zluku.php).

7. Цегельський Л. Від легенд до правди / Л. Цегельський. – Нью-Йорк, 1960. – С. 79.

Луцький Роман Петрович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ХАРАКТЕРИСТИКА ЛЮДИНИ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНОГО СУБ'ЄКТА ПОЗИТИВНОГО ПРАВА

На сучасному етапі розвитку українського державотворення людина стає рівноправним суб'єктом суспільних відносин разом із правом, державою та її органами і посадовими особами. Розглядаючи сутність взаємодії між державою і правом, теорія держави і права як наука і навчальна дисципліна вивчає окрему людину, індивіда, особистість через призму взаємовідносин людина і право. При цьому, визначальна роль в даному виді взаємодії належить позитивному праву (закону), яке за допомогою правових механізмів забезпечує стабільність та розвиток суспільства з метою недопущення протистоянь та розколів в середині останнього. Саме дослідження цієї складової взаємодії становить актуальність піднятої проблематики.

Характеризуючи взаємодію між людиною і правом доцільно відзначити, що право само по собі не є дієвим. Діють вільні люди, які у своїх взаємовідносинах є суб'єктами права. Вільна людина – це розумна істота, яка має волю, дар мислення, здатна виробляти знаряддя праці та може свідомо користуватися ними. Індивід – це конкретна людина з її природними властивостями (талантами, недоліками). У людини як індивіда розрізняють біологічні та соціальні якості. Біологічне в людині, яка є частиною матеріального світу, складається з її природної основи, що характеризується наявністю тіла, органів чуття, природної фізичної сили та інших біологічних якостей. Проте, саме лише біологічне в людині не визначає її як особистість. Особу характеризує поєднання біологічного змісту і соціальних якостей, саме тому остання виступає

правовим суб'єктом, який уособлює правове буття, принцип права і виступає його носієм і реалізатором. Тож правоздатність і правосуб'єктність людей є правовими характеристиками вільних індивідів у їх взаємовідносинах, а також необхідними формами реалізації цієї свободи людей, тобто буття права.

Обов'язковість й однаковість правових норм досягається дією позитивного права (закону), як встановленого зв'язку між діями і вчинками людей та їх наслідками. Саме закон, за словами Ж.-Ж. Руссо, є необхідною умовою громадянської асоціації та співжиття [2, с. 158]. Адже право не лише гарантує рівну міру свободи, справедливості, але й накладає на людей зобов'язання, виконання яких необхідне для забезпечення прав інших, що досягається дією позитивного права. У процесі законодавчої роботи право набуває статусу закону (позитивується), тобто йому надається форма загальності й визначеності. Тому позитивне право не просто взаємопов'язане із правом, а є необхідною загальнообов'язковою формою його об'єктивації, виразу і дії в суспільному житті.

Чинне законодавство (позитивне право) і право, на переконання українського філософа Михайла Драгоманова, є вираженням волі народу, і тільки на цьому має бути побудований закон [2]. Тому право часто визначається як владна загальнообов'язковість того, що офіційно визнається і встановлюється як закон у конкретний час і в конкретному суспільному просторі. За такої тотожності права і закону вживається поняття «позитивне право».

Позитивне право, на відміну від права, яке з'являється спонтанно у ході природного плину людського буття, формується людьми свідомо й цілеспрямовано. А тому він не може не відображати корисливих інтересів законодавця. Закон може бути знаряддям реалізації права, а може і суперечити праву, бути повністю або частково формою офіційного визнання, нормативної конкретизації і захисту як права, так і не правових вимог, дозволів чи заборон. Недаремно Гегель зазначав, що законодавство може спотворити зміст права: «те, що є закон, може бути відмінним від того, що є право в собі» [1, с. 128]. Ось чому в політиці розрізняють закони правові та не правові, авторитарні, які є тільки законодавчо оформленим свавіллям. Стає зрозумілим, чому прийняття законів є предметом гострої політичної боротьби, безпосередньо пов'язаної із змаганнями різних корпоративних сил за державну владу, за участь в її здійсненні. Але за будь-яких обставин дієвість та

ефективність прийнятих законів як сили дотримання встановленого порядку й справедливості буде залежати від того, наскільки вони адекватні праву. Як правове явище закон виступає тільки у формі об'єктивно обумовлених властивостей права. Тільки за таких обставин закон стає правовим законом, тобто правом, що одержало офіційну форму визнання, конкретизації й захисту.

Закон не має іншої сутності, крім сутності права. Загальнообов'язковою силою володіє тільки правовий закон. Інакше слід було б визнати, що нічого власне правового не існує, що за підтримки сили і насилля можна будь-яке свавілля видати за «право» і «справедливість». Загальнообов'язковість правового закону зумовлена його правовою природою і є наслідком загальнозначущості об'єктивних властивостей права, показником соціальної потреби і необхідності дотримання, конкретизації та захисту принципу й вимог права у відповідних офіційних актах і постановах. Не право є наслідком офіційно-владної загальнообов'язковості, а ця обов'язковість є наслідком права (державно-владна форма вияву загальнозначимого соціального сенсу права). Отже, загальнообов'язковість правового закону зумовлюють:

– об'єктивна природа права, що постає як воля законодавця (офіційно-владне опосередкування між вимогами права і формою їх конкретного законодавчого вираження);

– об'єктивні умови, необхідні для появи та дії правових законів, тобто міра зрілості соціуму.

Не правовий закон позбавляє правове буття об'єктивності. Його сутністю і принципами є тільки владні установлення у формі загальнообов'язкових норм. Але й за таких обставин право існує: з одного боку, як заперечення антиправового закону, а з другого – як те, що заперечується цим законом. Адже офіційне заперечення об'єктивної природи права, хоч і в негативній формі, але визнає наявність того, що заперечується. Заперечення не означає усунення того, що заперечується. Не правовий закон не може відмінити об'єктивні властивості права. Правовий принцип рівності справедливості та свободи людей за будь-яких обставин зберігає свою об'єктивну загальнозначимість, є основою для критики наявного насилля та свавілля, єдино правильним орієнтиром до бажаної правової перспективи – правового закону.

Право або правовий закон мають різні форми своєї буттєвості: правові норми, відносини, свідомість, правосуб'єктність, правові

процедури, процесуальні форми тощо. Відмінність між ними є не сутнісною, а функціональною. Сутність єдиного принципу формальної рівності існує, наприклад, у правовій нормі – правилах поведінки суб'єктів права; правових відносинах – взаємовідносинах формально рівних, вільних і незалежних суб'єктів права; правосвідомості – усвідомленні сенсу і вимог принципу права учасниками правового співтовариства; правосуб'єктності – визнанні індивідів та їх об'єднань формально рівними, вільними і незалежними суб'єктами правового спілкування; правових процедурах – рівному і справедливому порядку набуття та реалізації прав і обов'язків усіма суб'єктами. Отже, право наявне в усіх правових формоутвореннях, де буттєвим є принцип формальної рівності.

Висновки. Таким чином, можна підсумувати, що феномен права та позитивного права, зокрема, найтіснішим чином пов'язаний з людською природою, її суттю, сенсом людського буття. «Відповіді на всі теоретичні та філософські питання права, – пише представник правового екзистенціалізму Р. Алексі, – зумовлюються відповіддю на питання про сенс людського буття» [3, с. 38]. У цьому висловлюванні виражена визначальна позиція у відношенні щодо права. Суть останньої полягає в розумінні того, що позитивне право являється тим явищем, без якого людина не може існувати, з одного боку, і виявлення в структурі людського буття таких моментів, які породжують правові відносини (право), – з іншого боку.

Список використаних джерел

1. Гегель Г. Философия права / Г. Гегель // Академия наук СССР. Институт философии. Из-во «Мысль». – Москва, 1990. – 319 с.
2. Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре, или принципы политического права / Ж.-Ж. Руссо // Антология мировой философии: Сб. филос. текстов. – К.: Наукова думка, 1991. – Т. 1. – Ч. 2. – С. 158-163.
3. Alexy R. The Dual Nature of Law / R. Alexy // IVR 24th World Congress «Global Harmony and Rule of Law» (September 15-20, 2009, Beijing, China). Papers. Plenary Session. – Beijing, 2009. – P. 265, 270, 274 (P. 257-274); Див. також: Максимов С. Дуальність права / С. Максимов // Право України. – 2010. – № 4. – С. 36-42.

Мацькевич Микола Михайлович,
кандидат юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України,
докторант кафедри конституційного
та міжнародного права
Національної академії внутрішніх справ,
м. Івано-Франківськ

КОНСТИТУЦІЙНІ КУЛЬТУРНІ ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ, ЇХ ОСОБИСТІСНА ЦІННІСТЬ

Аналіз існуючих аксіологічних досліджень державно-правових явищ свідчить, що розробки, які стосуються їх особистісної цінності, ведуться з недостатньою активністю. І якщо проблемі особистісної цінності права як особливого соціального регулятора в літературі приділяється певна увага [6, с. 110-122; 1, с. 60-61; 3, с. 44-57; 4, с. 92-97], то питання щодо особистісної цінності системи конституційних прав і свобод людини та громадянина майже не досліджується, як і група культурних прав і свобод людини та громадянина.

Варто зауважити, що така ситуація багато в чому зумовлена пануванням у вітчизняній науковій літературі радянських часів презумпції-постулату щодо повного співпадіння інтересів суспільства, держави й особи в тогочасному суспільстві. Виходячи з цього, сформульовані з погляду суспільства ціннісні оцінки повністю поширювалися і на всіх інших суб'єктів, у тому числі, й на інтереси громадян. Таким чином, соціальна та особистісна цінність прав і свобод особи фактично ототожнювалися.

Однак, досвід суспільного розвитку продемонстрував необґрунтованість такого підходу. Абсолютний збіг інтересів суспільства в цілому та кожної конкретної особи поки що може виступати лише в якості привабливої, але досить віддаленої перспективи, а в умовах плюралізму – навряд чи реально здійсненої. Проте, це не означає, що в суспільства не може бути таких інтересів, які співпадають з інтересами всіх його членів (наприклад, забезпечення та підтримка сприятливого екологічного середовища), або більшості з них (наприклад, реалізація політичних доктрин, підтриманих більшістю виборців) членів суспільства.

Наявні в юридичній літературі окремі думки про сутність розуміння особистісної цінності конституційних прав і свобод людини та

громадянина в цілому можна звести до того, що така цінність, насамперед, визначається тими властивостями правової матерії, які можуть бути використані для встановлення і здійснення свободи особи, усвідомлення нею закономірностей суспільного розвитку, її діяльної участі в суспільному житті, управлінні та самоврядуванні у процесі спілкування людей [4, с. 91].

Особистісна цінність конституційних прав і свобод людини та громадянина полягає в таких аспектах. В економічній сфері особистісна цінність конституційних прав і свобод людини та громадянина зводиться до того, що їх закріплення в Основному Законі надає індивіду можливість вимагати від держави необхідного матеріального забезпечення повної та безперешкодної реалізації варіантів можливої поведінки, що випливають із змісту того або іншого конституційного права та свободи.

Інакше кажучи, конституційна об'єктивація того або іншого права або свободи надає індивіду своєрідний «карт-бланш» на використання відповідних державних, перш за все, економічних ресурсів з метою забезпечення оволодіння певним соціальним благом, що виступає в якості мети при реалізації конкретного суб'єктивного конституційного права або свободи.

У сфері політичних відносин особистісна цінність конституційних прав і свобод виявляється в тому, що вони: 1) визначають, наскільки реально особа виступає в якості вищої цінності в суспільстві та державі; 2) достатньо чітко вказують громадянину, в яких сферах і в яких межах держава розглядає його як вирішальну силу політичних процесів у суспільстві; 3) надають громадянину в певних визначених межах, що входять до змісту тих або інших суб'єктивних конституційних прав і свобод, можливість активно та самостійно визначати вид і міру своєї поведінки у сфері політичних відносин [7, с. 339].

В ідеологічній сфері особистісна цінність конституційних прав і свобод людини та громадянина полягає в тому, що вони: а) надають можливість зробити висновок про те, система поглядів якої політичної сили, що знайшла відображення в переліку, змісті та в рівні реальності конституційних прав і свобод, найбільшою мірою відповідають потребам забезпечення вільного розвитку особи і сприяє її прямій і активній участі в усіх сферах соціальної дійсності; б) демонструють, наскільки в конституційних правах і свободах знаходять утілення принципи гуманізму, що мають загальнолюдську цінність.

Конституція України послідовно закріплює на правовому рівні важливі гуманістичні постулати, зокрема: багатоманітність (ст. 15); право людини на вільний розвиток своєї особистості, якщо, при цьому, не порушуються права і свободи інших людей (ст. 23); свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості (ст. 54); інші різноманітні свободи (ст. 27-35 та ін.); право на достатній життєвий рівень (ст. 48); існування обов'язків перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток людської особистості (ст. 23); обов'язок не посягати на права та свободи, честь і гідність інших людей (ст. 68). У цілому, Конституція пропонує нам певний «гуманістично насичений» образ людини: первинної, а не похідної від суспільства істоти, визначальними якостями якої є розум (здоровий глузд) і свобода особистості, наділеної відчуттям власної гідності та можливістю вільного розвитку, проте, одночасно залежної від багатоманітності міжособистісних відносин, що визначають таку особистість в її конкретній індивідуальності, особи, покликаної до відповідальної участі у формуванні людської спільноти. Це – образ особистості з наголосом на «Я», а не «жмутку суспільних відносин», «інструменту або молекули суспільного організму». Він має максимально послідовно втілюватись в юридичних актах інших галузей права, які, в свою чергу, повинні створюватись у тональності висхідної довіри до людини, а не відштовхуватись від гіпотези про «погану людину», тобто про неспроможного контрагента, негідного сина або нечемного працівника [5, с. 143].

З юридичної точки зору особистісна цінність конституційних прав і свобод людини та громадян зводиться до таких основних положень: конституційні права та свободи виступають засобом упорядкування суспільних відносин, чим дозволяють громадянину планувати свою поведінку і прогнозувати поведінку інших суб'єктів права; ця група прав і свобод визначає систему конкретних варіантів можливої поведінки індивіда в найважливіших галузях соціальної дійсності, а також вказують на кореспондуючі цим правам обов'язки інших суб'єктів; конституційні права та свободи людини і громадянина слугують юридичним інструментом набуття індивідом тих або інших соціальних благ; вони являються основою системи юридичних та інших засобів забезпечення участі громадян у найважливіших сферах соціальних відносин.

У сфері економічних відносин особистісна цінність конституційних культурних прав і свобод людини та громадянина полягає в тому, що їх закріплення на конституційному рівні, по-перше, демонструє індивіду, що держава взяла на себе обов'язок забезпечувати повноту змісту та реальність здійснення цих прав усіма своїми матеріальними ресурсами; по-друге, надає індивіду можливість вимагати від держави надання та використання відповідних матеріальних засобів для забезпечення реалізації конкретних варіантів можливої поведінки, що входять до змісту того або іншого конституційного культурного права або свободи.

Особистісна цінність конституційних культурних прав і свобод у сфері політичних відносин виявляється в тому, що вони демонструють громадянину, з одного боку, якою мірою його інтелектуальне життя та діяльність вільні від впливу будь-яких політичних течій і стереотипів, а з іншого – наскільки результати його інтелектуальної діяльності здатні впливати на ті або інші аспекти політичного життя суспільства.

У сфері ідеологічних відносин особистісна цінність конституційних культурних прав і свобод людини та громадянина полягає в тому, що вони: а) надають можливість оцінити, наскільки повно і правильно ідеологія правлячої партії або групи, відображена в переліку та змісті прав і свобод, що утворюють цю групу, та наскільки реально ці права і свободи сприяють забезпеченню свободи та повноти інтелектуально-культурної діяльності особи; б) вказують, якою мірою в цій групі прав і свобод людини та громадянина знаходять своє відображення і закріплення гуманістичні принципи, що мають загальнолюдську цінність і стосуються інтелектуальної діяльності індивіда.

З юридичної точки зору особистісна цінність конституційних культурних прав і свобод особи виявляється в тому, що останні: 1) виступають засобом упорядкування відносин у сфері культурної діяльності індивіда, дозволяючи йому моделювати поведінку та прогнозувати поведінку інших суб'єктів; 2) визначають систему конкретних юридичних можливостей індивіда у сфері культурної діяльності, а звідси – і систему обов'язків інших суб'єктів, що кореспондують цим можливостям; 3) слугують юридичним інструментом набуття індивідом культурних благ; 4) складають основу системи юридичних засобів забезпечення діяльності індивіда в культурній сфер [2, с. 66].

Отже, конституційним культурним правам і свободам людини та громадянина притамана особистісна цінність, яка проявляється в різних

сферах суспільних відносин, зокрема економічній, політичній, ідеологічній і власне юридичній. При цьому, запропоновані ціннісні характеристики конституційних культурних прав і свобод особи в Україні не претендують на абсолютну вичерпність і завершеність. Однак, у зв'язку з відсутністю комплексних наукових розробок особистісної цінності конституційних культурних прав і свобод людини та громадянина в Україні окреслені вище сфери суспільних відносин у загальному вигляді відображають можливі напрями осмислення вказаних проблем і можуть бути підґрунтям для їх подальшого поглибленого дослідження.

Список використаних джерел

1. Алексеев С. С. Социальная ценность права в советском обществе / С. С. Алексеев. – М.: Юридическая литература, 1971. – 223 с.
2. Лисенков С. Л. Соціальна та особистісна цінність культурних прав і свобод громадян / С. Л. Лисенков // Філософські проблеми права та правоохоронної діяльності співробітників органів внутрішніх справ: зб. наук. праць. – К.: Українська академія внутрішніх справ, 1995. – С. 62-66.
3. Лукашева Е. А. Социалистическое право и личность / Е. А. Лукашева; отв. ред. В. М. Чхиквадзе. – М.: Наука, 1987. – 158 с.
4. Орзих М. Ф. Личность и право / М. Ф. Орзих. – М.: Юридическая литература, 1975. – 112 с.
5. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика) / С. П. Погребняк. – Х.: Право, 2008. – 240 с.
6. Рабинович П. М. Социалистическое право как ценность / П. М. Рабинович. – Львов: Высшая шк. Изд-во при Львов. ун-те, 1985. – 167 с.
7. Теорія держави і права: підруч. / С. Л. Лисенков, А. М. Колодій, О. Д. Тихомиров, В. С. Ковальський; за ред. С. Л. Лисенкова. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 448 с.

Мельничук Світлана Миколаївна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри «Правознавство»
Івано-Франківської філії
Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна»,
м. Івано-Франківськ

ФУНКЦІЇ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ: ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ

Українська держава вже більше 20 років як обрала демократичний шлях розвитку. Впродовж цього часу відбулися суттєві зміни у статичних та динамічних характеристиках держави. Не оминули зміни й її функціональну складову. Адже загальновідомо, що історичні умови розвитку держави зумовлюють нові завдання, впливають на формування цілей, визначають її соціальне призначення.

Проблемні аспекти функцій держави привертають увагу значної кількості науковців соціогуманітарної науки. Без перебільшення можна зазначити, що функції держави є однією із найбільш досліджуваною тематикою, але водночас дискусійною та такою, що потребує постійної уваги з огляду на динамічні зміни, які відбуваються у державі.

Зацікавленість провідних науковців у сфері державознавства окремими питаннями пов'язаними із характеристикою функцій держави, знайшла відображення у наукових працях вітчизняної та зарубіжної юридичної науки. Однак, виокремлення критеріїв класифікації функцій держави є мало досліджуваним. Дана проблематика характеризується різноманітністю наукових підходів та точок зору й потребує подальшого наукового вивчення.

З огляду на зазначене, спробуємо здійснити аналіз критеріїв класифікації функцій сучасної держави, представлений науковцями.

Слід зазначити, що, як критерій класифікації функцій держави науковці використовують різні їхні ознаки. Саме цим пояснюється велика кількість класифікацій функцій держави, запропонованих у юридичній літературі. Наукова класифікація будь-якого суспільного явища, у тому числі функцій держави, має

здійснюватись за певними, об'єктивно існуючими ознаками, критеріями [6, с. 18].

У вітчизняних правових джерелах сучасного періоду найпоширенішим є поділ функцій за наступними критеріями: за ступенем соціальної значущості, за часом дії та за територіальною ознакою. Так, функції держави за зазначеними критеріями поділяють на основні і неосновні; тимчасові і постійні; внутрішні і зовнішні; а також охоронні; законодавчі, виконавчі, судові і тощо. В той же час, питання про те, що ж є підставою для їхнього розподілу на подібні класи, найчастіше не є вирішеним.

Так, наприклад, Н. В. Черноголовкін відзначає, що «залишається неясним питання про відмінності основних функцій держави від неосновних її функцій» [8, с. 131].

Л. А. Каск вважав, що запропоноване в юридичній літературі вирішення даного питання не можна визнати задовільним. Більше того, він стверджує, що «не можна знайти об'єктивний критерій для розмежування понять основних і неосновних функцій держави» [3, с. 24].

Таким чином, стикаємося з парадоксальною ситуацією, коли науковці пропонують певну класифікацію за певним критерієм але не розкривають її підстави.

Так під основними функціями держави розуміють такі напрями діяльності без здійснення яких вона не може функціонувати й розвиватись, а неосновні функції розглядають як складові елементи основних функцій, які самі собою не розкривають сутність держави [7, с. 56].

Слід зазначити, що поділ функцій на основні та неосновні має оціночний й суб'єктивний характер, оскільки одні науковці виокремлюють той чи інший набір функцій як основні, а інші, в той же час, розуміють під ними неосновні функції. Недосконалість поділу функцій держави на основні та неосновні полягає, насамперед, в тому, що щодо основних функцій, то в теорії держави є обґрунтована вказівка як на їх перелік, так і на критерії виділення, чого не можна сказати про неосновні функції, адже виклад у науковій літературі про їх склад і зміст є фрагментарним та необґрунтованим.

В. Сердюк в своїй роботі виокремлює ряд основних функцій держави, хоча вважає їх поділ на основні та неосновні (другорядні) доволі умовним, слушно аргументуючи, що в умовах економічної,

політичної, правової реформи навіть несуттєва, на перший погляд, функція може стати ваговою і важливою для держави.

З цього приводу справедливим буде ствердження, що у держави не може бути основних та неосновних функцій, оскільки в кожній із них проявляється її сутність [2, с. 66].

Заслуговує на увагу, але не є беззаперечною, класифікація функцій держави за тривалістю існування на постійні та тимчасові. Функції сучасної держави не є тимчасовими або постійними, тут слід зазначити, що деякі з них у певний проміжок часу виходять на перший план і стають домінуючими [1, с. 38], а актуальність інших трохи згасає, але це зовсім не свідчить про відмирання одних (тимчасових) і виникнення інших, абсолютно нових функцій.

Побуває думка, що зазначений критерій може застосовуватися при вивченні функцій держави яка існує в конкретних історико-політичних умовах. Що ж до вивчення функцій «держави взагалі», то виокремлення її тимчасових функцій є проблемним. При цьому, слід пам'ятати, що держава і право є рухомими явищами, а сама система функцій держави певною мірою обумовлена завданнями держави яким також властива мінливість у часі.

Найбільш поширеним є критерій за територіальною ознакою, за яким класифікують функції держави на внутрішні і зовнішні. У сучасній вітчизняній та зарубіжній юридичній науці щодо класифікації функцій держави уклалися погляди, за якими внутрішні і зовнішні функції держави – це два об'ємних масиви, які потребують додаткової типологізації. Зазначений поділ функцій на внутрішні і зовнішні підтримується практично всіма дослідниками.

Внутрішні і зовнішні функції держави, в свою чергу, в подальшому класифікувалися по сферах і напрямках суспільного життя держави. Сфери суспільного життя поділяються на економічну, політичну, духовну, ідеологічну, культурну тощо ...» [5, с. 69].

Однак, така диференціація характеризується значним плюралізмом, оскільки в якості критерію поділу виступає не тільки сфера суспільного життя (економічна, політична, гуманітарна і т. д.) а й інші не завжди об'єктивні критерії класифікації.

Варто зауважити, що з іншого кута зору, даний поділ є дещо умовним, оскільки в умовах світових інтеграційних та

глобалізаційних процесів, діяльність сучасної держави носить міжнародний характер, внутрішня діяльність держави значною мірою мірою підпорядкована зовнішнім факторам. Водночас, вважаємо некоректним повне ототожнення внутрішніх і зовнішніх функцій держави, оскільки значна їх частина здійснюється як в межах, так і поза межами держави.

Підсумовуючи опираємося на С. А. Котляревського, який справедливо зазначає: «Коли ми маємо справу з явищами, подібними державі та її функціями, явищами, які можуть вивчатися у нескінченній безлічі аспектів, то доводиться говорити лише про суб'єктивну доцільність тієї чи іншої класифікації. Цінність класифікації буде цілком визначатися тією ознакою, яка ляже в її основу; на виборі цієї ознаки особливо позначиться науковий смак і такт, але певних, об'єктивно обов'язкових правил тут бути не може ...» [4, с. 29].

Список використаних джерел

1. Баймаханов М. Т. Функции государства в современный период: понятие, содержание, классификация. // Научные труды. – Эдилет. – № 1 (11). – 2002. – С. 38.
2. Борденюк В. Концептуальні основи співвідношення функцій місцевого самоврядування та його органів з функціями держави / В. Борденюк // Право України. – 2003. – № 11. – С. 17-23.
3. Каск Л. И. Функции и структура государства / Л. И. Каск. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1969. – 65 с.
4. Котляревский С. А. Правовое государство и внешняя политика. – М., 1993. – С. 29.
5. Мотиль Іван Іванович. Становлення та розвиток внутрішніх функцій української держави: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Київський національний ун-т внутрішніх справ. – К., 2007. – 214 арк. – Бібліогр.: арк. 191.
6. Погорілко В. Ф. Функції українського парламенту. Від номінального до реального / В. Ф. Погорілко // Віче. – 2002. – № 2. – С. 17-20.
7. Сарган О. Механізм здійснення Верховною Радою України зовнішньополітичної функції / О. Сарган // Юридична Україна. – 2005. – № 11. – С. 75-80.
8. Черноголовкин Н. В. Теория функций социалистического государства / Н. В. Черноголовкин. – М.: Юрид. лит., 1970. – 215 с.

Онищук Ігор Ігорович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

УЧАСТЬ ЦЕРКВИ У ПРАВОВОМУ МОНІТОРИГУ З МЕТОЮ ЗАХИСТУ РЕЛІГІЙНО-КУЛЬТУРНОЇ ВЛАСНОСТІ

Культурне надбання є невід'ємною складовою частиною індивідуальної та колективної автентичності, яка встановлює зв'язок між минулим, сьогоденням і майбутнім Церкви і держави. Бачимо, що у ці останні роки у Європі на законних, громадських і моральних підставах розвивається чітка тенденція на користь повернення культурної власності до країн їхнього походження, що безпосередньо пов'язане з фундаментальними правами людини. Християнські об'єкти культурної спадщини мають священну цінність, оскільки відображають обмін культурними та релігійними ідеями.

Питання реституції культурної власності в країні їх походження є однією з найважливіших проблем, яка обговорюється в ЮНЕСКО та в міжурядовому комітеті з питання повернення культурної власності у країні їх походження або реституції у разі незаконного присвоєння.

У вересні 2013 року Законом України була ратифікована Рамкова Конвенція Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства. Дана Конвенція і містить норми про доступ до культурної спадщини, демократичну участь, громадський аналіз та обговорення можливостей і проблем, пов'язаних з культурною власністю. Проте і надалі серйозною проблемою в Україні залишається грабіж, руйнування та незаконна торгівля викраденими культурними цінностями.

Крім того, у 2013 році була спроба прийняття Верховною Радою України законопроекту [6], який конструював систему легалізації «чорних розкопок» та узаконював обіг нелегальних археологічних предметів та колекцій, сформованих незаконним шляхом.

Блакитний Щит – назва мережі неурядових організацій, покликаних забезпечувати захист культурної власності у разі збройного конфлікту та стихійних лих. Міжнародний комітет Блакитного Щита (МКБЩ), засновано в 1996 році в Парижі головними виконавчими

директорами п'яти міжнародних неурядових організацій, що працюють в галузі культури. У мирний час, за відсутності злочинних посягань об'єкти культурної спадщини також піддаються постійній небезпеці [5, с. 97].

Однією з найбільших проблем постають крадіжки об'єктів культури, у тому числі сакральних предметів, археологічних пам'яток, а також так звана «чорна археологія» [7, с. 160].

Значущість неурядових (громадських) організацій у захисті культурної спадщини підтвердилася, зокрема, Декларацією про роль громадських організацій у галузі культурної спадщини, прийнятою Радою Європи в 2001 році. Текст декларації містить досить значущі пункти, наприклад, про те, що громадські організації повинні мати доступ до інформації, необхідної для здійснення моніторингу та конструктивної критики політики офіційної влади з охорони культурної спадщини [3].

Відмітний знак Конвенції являє собою щит, загострений знизу, розділений на чотири частини синього і білого кольору (щит складається з квадрата синього кольору, один з кутів якого вписаний в загострену частину щита, і синього трикутника над квадратом; квадрат і трикутник розмежовуються з обох сторін трикутниками білого кольору) [2].

Блакитний Щит включає в себе організації, які співпрацюють з музеями, архівами, в тому числі аудіовізуальними, бібліотеками, а також з організаціями з охорони пам'яток та інших пам'яток культури: Міжнародна рада архівів (МСА); Міжнародна рада музеїв (ІКОМ); Міжнародна рада з охорони пам'яток і визначних місць (ІКОМОС) [8]; Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ (ІФЛА); Координаційна рада асоціацій аудіовізуальних архівів (КСААА). З цих п'яти міжнародних неурядових організацій тільки ІКОМ та ІКОМОС мають право офіційно формувати національні комітети країн-членів [10, с. 9].

У статті 27 Другого протоколу Гаазької Конвенції зазначено, що «Комітет культурної спадщини при Раді Європи співпрацює з міжнародними та національними урядовими та неурядовими організаціями, що переслідують цілі, аналогічні цілям Конвенції, її Першого протоколу та справжнього [Другого] протоколу. Для сприяння здійсненню своїх функцій Комітет може запрошувати на свої засідання в якості консультантів представників відомих професійних організацій,

що мають офіційні відносини з ЮНЕСКО, зокрема Міжнародного комітету Блакитний Щит (МКБЩ) і його статутних органів» [1].

Приєднання держави до Міжнародного комітету Блакитний Щит (МКБЩ) передбачає внутрішньо-правову імплементацію норм міжнародного права, у тому числі Гаазької Конвенції та її протоколів. Другий протокол до Гаазької Конвенції набув чинності 9 березня 2004 р. Це міжнародна угода, що доповнює Гаазьку конвенцію про захист культурної власності у випадку збройного конфлікту 1954 р. у відносинах між Сторонами. Він спрямований на поліпшення захисту культурної власності у випадку збройного конфлікту, як це визначається Конвенцією [10, с. 11].

Україна ще не ратифікувала Другий Протокол 1999 р. Конвенції про захист культурної власності у випадку збройного конфлікту. Тож тільки після ратифікації самого Протоколу 1999 р. український законодавець має доповнити Кримінальний кодекс України складами злочинів проти культурної спадщини.

Аналіз вітчизняного законодавства та стану охорони культурної спадщини в Україні дозволяє дійти висновку, що положення ратифікованих конвенцій не перенесені в національні закони. Тож міжнародно-правові зобов'язання не виконуються, культурні пам'ятки України можуть бути назавжди втрачені, якщо у мирний час не передбачити систему їх охорони у разі збройних конфліктів або війн. У Кримінальному кодексі України не має спеціальної статті, яка б передбачала відповідальність за незаконне використання знаку охорони культурних цінностей. Також не передбачена відповідальність за використання культурної власності, яка знаходиться під спеціальним захистом, для підтримання військових дій за відсутністю військової необхідності.

Існуючі стандарти збереження та норми захисту, які представлені релігійною спадщиною та священними місцями, є недостатніми для збереження та вимог управління. Загальні принципи збереження та норми захисту часто створюються без активної участі релігійних громад. Саме тому, традиційні Церкви та релігійні організації, як частина громадянського суспільства повинні здійснювати постійну експертизу проектів нормативно-правових актів як механізм соціального контролю, що перешкоджає прийняттю некомпетентних управлінських рішень в будь-якій сфері або неадекватного виконання прийнятих рішень. А це відіграє особливу роль у побудові правової держави, справедливої

правової системи, дієвих правових механізмів дотримання прав і свобод людини [4, с. 29-30].

Беручи до уваги те, що багато країн ведуть конкретну політику щодо релігійних об'єктів, розроблену в координації з національними або місцевими органами влади та експертами, важливо винести деякі уроки з цієї політики та встановити зв'язки між різними підходами, які будуть спільними для всіх, коли йтиметься про захист релігійно-культурної спадщини. Тож, приєднання України до Міжнародного комітету Блакитний Щит суттєво посилить захист релігійно-культурної спадщини, сприятиме створенню систем, механізмів і принципів збереження та комплексного управління релігійними об'єктами.

Список використаних джерел

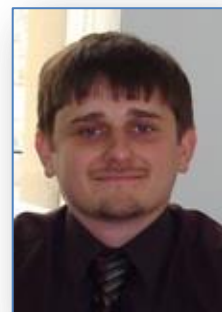
1. Второй протокол к Гаагской Конвенции 1954 года о защите культурных ценностей в случае вооруженного конфликта, Гаага, 26 марта 1999 г. / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001306/130696rb.pdf>.
2. Гаагская Конвенция 1954 года о защите культурных ценностей в случае вооруженного конфликта. / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://unesdoc.unesco.org/images/0008/000824/082464mb.pdf>. – Загол. з екрану.
3. Декларация о роли общественных организаций в области культурного наследия. Пятая европейская конференция министров, ответственных за культурное наследие. Словения, 2001 г. / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.coe.int/lportal/web/coe-portal>.
4. Кучерена А. Г. Общественная экспертиза нормативных правовых актов и участие общественных палат в законодательном процессе / А. Г. Кучерена // Право и жизнь, 2013. – №5. – С. 25-40.
5. Максимов В. В. Правова охорона культурних цінностей у конвенціях ЮНЕСКО: Дис. ... канд. юрид. Наук: 12.00.11. – К., 1997. – 221 с.
6. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії нелегальним розкопкам та обмеження цивільного обігу археологічних предметів // Верховна Рада України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46268.
7. Родионов К. С. Интерпол: вчера, сегодня, завтра. – М.: Международные отношения, 1990. – 225 с.
8. Український національний комітет міжнародної Ради з питань пам'яток і визначних місць (КОМОС) / [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <http://icomos-ua.blogspot.com/p/blog-page.html>. – Загол. з екрану.

9. ICOMOS. Guidance on Heritage Impact Assessments for Cultural World Heritage Properties. – Paris, 2010. – 19 p.

10. Guidelines for the Implementation of the 1999 Second Protocol to the Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict. – Paris, 2012. – 45 p.

Романюк Михайло Зіновійович,
кандидат юридичних наук,
юрист Юридичної компанії «Моріс Груп»,
м. Івано-Франківськ

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УТИЛІЗАЦІЇ ВІДПРАЦЬОВАНИХ ХІМІЧНИХ ДЖЕРЕЛ СТРУМУ

Щороку у світі спостерігається збільшення обсягів твердих побутових відходів, одним з видів яких є відпрацьовані хімічні джерела струму. Потрапляючи в загальну масу відходів, вони не знешкоджуються методами утилізації звичайного сміття. Хімічні джерела струму потребують особливої утилізації. За даними дослідників, щодня на полігони твердих побутових відходів лише відпрацьованих батарейок потрапляє близько 10-12 т, не враховуючи інших хімічних джерел струму. Екологи стверджують, що одна батарейка, викинута на смітник, може забруднити до 400 л води або 20 кв. м ґрунту. Хімічні речовини, що просочуються при такому забрудненні у ґрунт та підземні води (а це ртуть, кадмій, нікель, кобальт та інші важкі метали), негативно впливають на всі елементи довкілля та є серйозними збудниками багатьох людських недуг, зокрема онкологічних.

Незважаючи на існуючі обсяги цих відходів, на сьогодні в Україні збирається та переробляється менше 0,0001% відпрацьованих батарейок. Така ситуація зумовлена, перш за все, відсутністю дієвих державних програм щодо збору та утилізації хімічних джерел струму. Ці питання в основному вирішуються на рівні громадських організацій та активістів, які, в силу своїх можливостей, проводять інформаційну кампанію щодо небезпеки відпрацьованих батарейок для довкілля,

життя і здоров'я людей, самостійно створюють місця для збору відпрацьованих батарейок, здійснюють їх транспортування на переробку. Іншою вагомою проблемою у цьому контексті є відсутність належного правового регулювання процесу утилізації відпрацьованих хімічних джерел струму.

Основним законодавчим актом у сфері поводження з хімічними джерелами струму є Закон України «Про хімічні джерела струму» від 23 лютого 2006 року № 3503-IV [1]. Проте, норми цього Закону регламентують лише відносини щодо поводження з джерелами струму, ємність яких більша/рівна 7 ампер/годин. Як правило, це автомобільні акумулятори та подібні до них пристрої. В свою чергу, батареї типу «AA», «AAA», «C», «D», «E» (згідно маркування «ANSI»), акумулятори до телефонів, ноутбуків та дрібної побутової апаратури (далі – батареї та акумулятори) до цієї категорії не належать.

На вказаний спектр відносин не поширюються і норми законів України «Про металобрухт» та «Про відходи», про що прямо вказується у ч. 2 ст. 3 Закону України «Про хімічні джерела струму». Таким чином, відпрацьовані батареї та акумулятори не розглядаються вітчизняним законодавцем ні як небезпечні відходи, ні як відходи взагалі.

Кардинально по-іншому вирішуються вказані проблеми в державах-учасниках Європейського Союзу. Основним спеціальним міжнародним нормативно-правовим актом у цій сфері є Директива Європейського Парламенту та Ради 2006/66/ЄС від 6 вересня 2006 р. «Про батареї і акумулятори та використані батареї і акумулятори, що відміняє Директиву 91/157/ЄЕС» (далі – Директива) [2].

З метою захисту навколишнього природного середовища, як стверджується в п. 13 Директиви, батареї і акумулятори необхідно відділяти від загальної маси побутових відходів. Разом з тим, мають бути встановлені схеми досягнення високого рівня їх збору. Це означає необхідність розробки таких схем, які б дозволили кінцевим споживачам здавати всі переносні батареї і акумулятори безкоштовно та у зручний для них спосіб.

Пунктом 28 Директиви передбачається, що всі виробники батарей і акумуляторів, а також техніки, що їх містять, несуть відповідальність за поводження з відпрацьованими батареями і акумуляторами, які розміщуються на ринку.

Директива зобов'язує держав-учасниць, з урахуванням впливу транспорту на навколишнє середовище, вжити необхідних заходів для

максимального роздільного збору відпрацьованих батарей і акумуляторів і звести до мінімуму їх викид в складі змішаних побутових відходів, щоб досягти високого рівня переробки всіх відпрацьованих батарей і акумуляторів (ст. 7).

При цьому, відповідно до ч. 2 ст. 10 Директиви, держави-члени повинні досягти наступних мінімальних цільових рівнів збору:

- а) 25% до 26 вересня 2012 р.;
- б) 45% до 26 вересня 2016 р.

Державам-учасницям ЄС Директивою вказується на можливість застосування економічних важелів сприяння збору відпрацьованих батарей і акумуляторів, зокрема шляхом встановлення диференційованих податкових ставок (ст. 9).

Європейський Парламент та Рада ЄС в ст. 16 Директиви визначають спосіб фінансування процесу збору та утилізації відпрацьованих хімічних джерел струму. Так, держави-члени повинні забезпечити, щоб виробники або треті особи, що діють від їх імені, виділяли кошти на оплату собівартості будь-яких витрат, пов'язаних з збором, обробкою і переробкою всіх відпрацьованих переносних (портативних) батарей і акумуляторів.

Держави-члени повинні також зобов'язати виробників або третіх осіб, що діють від їх імені, виділяти кошти на оплату собівартості будь-яких витрат, пов'язаних з публічними інформаційними кампаніями по збору, обробці та переробці всіх відпрацьованих переносних батарей і акумуляторів. Витрати на збір, обробку та переробку не повинні показуватися роздільно кінцевим користувачам у момент продажу нових переносних батарей і акумуляторів.

Директива вказує також на необхідності встановити систему штрафів за порушення положень національного законодавства, прийнятих на виконання Директиви, а також мають вжити всіх необхідних заходів для забезпечення виконання цих положень. Передбачені штрафи мають бути ефективними, пропорційними і здійснювати стримуючий вплив.

Таким чином, законодавча практика Європейського союзу спрямовує держав-членів співтовариства на встановлення та реалізацію в національному законодавстві принципу відповідальності виробників та дистриб'юторів батарей і акумуляторів за збір та подальшу утилізацію таких відпрацьованих хімічних джерел струму. Такий підхід варто

використати і в нашій державі при здійсненні правового регулювання процесу збору та утилізації відпрацьованих батарей та акумуляторів.

Перш за все, необхідно законодавчо забезпечити облік кількості одиниць вироблених в Україні та ввезених на її територію хімічних джерел струму та одиниць техніки, що містять такі джерела.

Поряд з цим, доцільно законодавчо встановити обов'язок виробників та імпортерів хімічних джерел струму, а також техніки, що містить такі джерела, сплачувати збір за утилізацію відпрацьованих хімічних джерел струму. Залучені в результаті цього кошти пропонується направляти на організацію та проведення збору відпрацьованих батарей і акумуляторів у кінцевих споживачів, їх зберігання, транспортування до місця переробки, фактичну переробку.

Доцільним також видається запровадження відповідальності за порушення правил поводження з відпрацьованими хімічними джерелами струму та встановленого порядку справляння збору за їх утилізацію.

Вбачається, що вказані пропозиції можна реалізувати шляхом внесення відповідних змін до законів України «Про відходи», «Про хімічні джерела струму», Податкового кодексу України, Митного кодексу України та Бюджетного кодексу України.

Список використаних джерел

1. Про хімічні джерела струму: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3503-IV // Відомості Верховної Ради України, 2006. – № 33. – Ст. 279.
2. Directive 2006/66/EC of the European Parliament and of the Council of 6 September 2006 on batteries and accumulators and waste batteries and accumulators and repealing Directive 91/157/EEC / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:266:0001:0014:en:PDF>.

Свиридюк Наталія Петрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
докторант Національної академії
внутрішніх справ,
м. Київ

ГУМАНІЗМ ЯК ПРИНЦИП У МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД

Актуальність обраної теми обумовлюється рядом факторів, що походять від умов та тенденцій сучасного правового розвитку України, входженням її у світовий правовий простір, інтеграцією до європейських соціальних та правових стандартів.

Зазвичай питання інтеграції розглядаються юристами суто у правовому контексті, але гуманізм як явище соціальне не можна сприймати догматично лише через призму юридичних конструкцій або лише як цінність, що охороняється правом (в аксіологічному аспекті). Такий підхід приречений на вузькопрофільне розуміння проблеми. Гуманізм слід сприймати і як явище, і як цінність, і як принцип, і як вимогу подальшого просування країни на шляху демократичних перетворень. Це пояснюється тим, що разом із поширенням демократії все гостріше ставиться питання поширення гуманізму та законності як факторів демократичного розвитку.

Гуманізм (*від лат. *humanus* – людський, людський*) у праві – одна з найсуттєвіших органічно властивих праву якостей, завдяки інтерпретації якої право у філософському і соціологічному розумінні характеризується як загальна міра свободи, рівності і справедливості у суспільстві, яка повинна визначати зміст кожної правової норми. Саме такі соціальні цінності як свобода, рівність, справедливість становлять сутність гуманізму права – систему поведінкових стандартів [1, с. 660].

Слід звернути увагу і на методологічну спрямованість гуманістичної проблематики. Ідеї пріоритетності прав людини, піднесення людини до рангу найвищих соціальних цінностей обумовлена не тільки євроінтеграційними тенденціями. Перш за все, основною причиною слід назвати процеси плюралізації методології сучасного правознавства, поширення природно правового світогляду,

який і змусив багатьох прихильників позитивізму відійти від догми права та звернутися до соціологічної обумовленості правових явищ.

Представники правознавства, політології, соціології вже неодноразово зверталися до гуманістичної тематики, аналізуючи гуманізм в контексті природи суспільних відносин (Шатунова Т. М., Лебедев Б. К., Медянцева М. П.), змісту соціальних процесів (Корнева М. Н., Бойко В. І.), галузевого правового регулювання (Пепеляєв С. Г., Малєїн Н. С.) тощо.

Проте, зазначений напрям наукових пошуків, завдяки якому стає можливим виокремити людину як особливу соціальну цінність, на благо якої мають працювати правові інститути, не втрачає своєї актуальності, а навпаки – набуває ознак значущої наукової проблеми, рис основоположної ідеї, що має вплив на практику життя, закладає основи правового світогляду.

Соціальний розвиток ХХ ст., разом із цілим рядом позитивів привніс в існування людини й величезну кількість таких негативів як проблеми або загрози існуванню людини взагалі (біологічних, природничих, політичних, військових, фізичних, економічних тощо), в тому числі й загрози, пов'язані із модернізацією злочинності. І одним із засобів, що постає на шляху цього антисоціального явища є ідеологія людиноцентризму, заснована на гуманістичній парадигмі. Це спонукає фахівців замислитися над станом та перспективами розвитку людства, а отже з більшою зацікавленістю звернутися до проблематики гуманізму.

Можна навіть підсумувати, що обставини життя людської спільноти вивели дискусію про гуманістичні засади співіснування із сфери ідеологічних проблем на проблеми фактичні, що і надало гуманістичній проблематиці рис реалізму.

Сучасні науковці – представники політології, філософії, теорії права, фахівці галузевих правових наук продовжують працювати над гуманістичною проблематикою, беручи до уваги як історичні, ідеологічні, прагматичні аспекти, використовуючи контексти національного розвитку, європейської інтеграції, світових або європейських стандартів життя, адаптації національного законодавства тощо. Саме цей фактор свідчить не тільки про актуальність проблеми, але й про складність питання гуманізації суспільного життя в Україні, про необхідність вироблення загальнодержавних підходів до проблеми прав людини в сучасних умовах, про розширення її можливостей та гарантії їх реалізації. Так у порядку денному питань, пов'язаних

гуманістичною проблематикою знаходиться питання гуманітарної політики та гуманітарного розвитку суспільства, де саме і виявляється практична складова ролі держави у гуманізації життя. В науці конституційного права, навіть, вказується на те, що користування конституційними правами і свободами пов'язується з відповідальністю особи, можливими правовими обмеженнями, визначеними правом, принципами гуманізму, солідарності, моральності [3, с. 148]. Науковці стверджують, що гуманітарний розвиток суспільства – це процеси зростання можливостей людини, її добробуту, безпеки, здоров'я та духовності. Проте, серед зазначених напрямів гуманітарного розвитку визначальна роль відводиться правовому розвитку, який по відношенню до інших має міжгалузевий характер, забезпечуючи розвиток сфер охорони здоров'я, безпеки, добробуту тощо.

У зв'язку з цим, фахівці гуманітарно-правової проблематики формулюють три фундаментальні правові завдання: забезпечення прав людини; забезпечення рівності у реалізації цих прав; створення людиноцентричної моделі законодавства [2, с. 25].

Резюмуючи зазначене вище, слід зазначити, що сучасна методологія права передбачає вивчення гуманізму в різних контекстах, зокрема, в контексті основоположної ідеї сучасного правового світогляду, в аспекті принципу загально правового значення, а також в контексті фактичного стану відносин, що регулюються правом.

Принцип гуманізму, як ідея, як вимога сучасності, поступово знаходить свій вираз не тільки у доктринальних джерелах, але й у нормативному матеріалі. Правда, не можна поки констатувати, що гуманістична ідея оволоділа масами або сферою здійснення державної влади, яка залишається ще пронизаною нігілістичними ідеями та настроями, що походять від інтересів політичного протистояння.

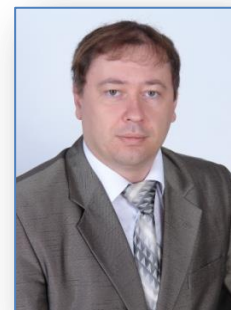
Разом з цим, гуманізм як явище культурного життя, у кожній конкретній країні має свої особливості прояву, способи реалізації, конкретно-історичний зміст. А отже, будучи основою подальшого правового розвитку суспільства, гуманізм є показником рівня його цивілізованості, результатом здійснення державної політики у галузі прав людини.

Список використаних джерел

1. Юридична енциклопедія. Т. 1. Київ. Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана. – 1998. – 669 с.

2. Гуманітарна політика Української держави в новітній період: Монографія /За ред. С. І. Здіорука. – К.: НІСД, 2006. – 403 с.
3. Конституційне право України: Навчальний посібник для підготовки до іспитів. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 218 с.

Скоморовський Віталій Богданович,
кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ЗНАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ 1924 Р. В ЮРИДИЧНОМУ ОФОРМЛЕННІ СРСР

30 грудня 1922 року I з'їздом Рад СРСР урочисто проголошено утворення СРСР, після чого розпочалася розробка проекту союзної Конституції. У січні 1923 року за ініціативи Й. Сталіна ЦВК СРСР створює комісію для розробки Конституції СРСР під керівництвом М. Калініна. Паралельно працювала конституційна комісія ЦК РКП(б). Вже 2 лютого 1923 року член комісії ЦК Т. Сапронов надіслав представникам комісій проект Конституції СРСР, проекти РНК і окремі наркомати [2, с. 28-29]. Однак, ряд положень документу необхідно було вдосконалити. Мова йшла про розмежування функцій законодавства центральних і союзних державних органів влади, діяльності Верховного суду тощо.

Очевидно, даний проект був розроблений поверхнево і прийнятий швидко. Його остаточний варіант повинна була доопрацювати конституційна комісія.

У квітні 1923 року створено нову розширену редакційну комісію з представників усіх союзних республік. Головою комісії обрано М. Калініна. Обговорення проекту першої Конституції СРСР проходило на розширеному засіданні конституційної комісії, що створена Президією ЦВК СРСР 27 квітня 1923 року у кількості 25 осіб. На першому його засіданні 8 червня був представлений проект Конституції. Однак, між членами комісії виникла дискусія стосовно принципових питань документу. Голова Раднаркому України Х. Раковський у своєму виступі проаналізував стан партійно-державного будівництва, звернув

увагу делегатів на негативні явища, які відбувалися в суспільстві у зв'язку з адміністративно-бюрократичним керівництвом московського центру. Він чітко наголошував на необхідності надання ширших прав, більших засобів, більшої ініціативи в усіх галузях окремим радянським республікам. На його переконання, в деяких колах на новий етап союзного будівництва дивляться як на фактичну ліквідацію союзних республік, як на їх підпорядкування РСФРР [3, с. 195].

Внаслідок розходжень у поглядах союзного центру та окремих республік у роботі конституційної комісії наступила пауза. З 9 по 12 червня 1923 року проведено четверту нараду ЦК РКП(б) з відповідальними працівниками національних республік та областей. Одним із питань на нараді стало питання підняття статусу автономних республік до статусу союзних республік. Поряд з цим, було розглянуто проблему національного питання в Конституції СРСР. Представники від України Г. Гринько і Х. Раковський констатували, що втручання ВЦВК в роботу і компетенцію ЦВК України є неконституційними і не має конструктивізму. Такою ж була позиція інших представників ЦК союзних республік.

Х. Раковський різко висловився проти централістських тенденцій союзного центру в особі Й. Сталіна. Останній, в свою чергу, звинуватив представників від України, що вони своїми діями прагнуть створення не союзної держави, а утворення федерації чи конфедерації [8, с. 90].

Таким чином, у роботі конституційної комісії чітко простежувались централістські тенденції. Партія і Й. Сталін усіма засобами прагнули вплинути на представників ЦК союзних республік, що й стало основою роботи комісії в зазначений період. Крім того, на зміцненні СРСР як єдиної союзної держави, наполягав В. Ленін [7, с. 30-31].

13 червня 1923 року засідання конституційної комісії ЦВК СРСР було поновлено. На порядок денний винесено такі питання: бюджетні права СРСР і союзних республік, порядок формування з'їзду Рад СРСР, законодавчу компетенцію ЦВК СРСР і його Президії, двопалатну структуру ЦВК СРСР, державний суверенітет, союзне громадянство.

Необхідність створення двопалатного ЦВК СРСР була обґрунтована Сталіним у доповіді з національного питання на XII з'їзді партії у квітні 1923 року. В конституційній комісії двопалатна структура ЦВК СРСР ніким із членів комісії не оскаржувалась. Передбачалось створення у складі ЦВК СРСР двох палат: Союзної Ради і Ради Національностей [4, с. 10].

Союзна Рада мала розглядати загальні питання всього радянського народу в цілому. Вона формувалася на основі загальних, рівних, прямих виборів при таємному голосуванні. Рада Національностей повинна відображати інтереси кожного з народів СРСР. Вона також формувалася на основі загальних, рівних, прямих виборів при таємному голосуванні, однак кожне з національно-державних утворень, що входили до складу СРСР, мали спеціальне представництво. Так, кожна з радянських республік приймала участь у формуванні Ради Національностей незалежно ні від чисельності республіки, ні від розміру території чи інших факторів [5, с. 159].

При обговоренні питання про державний суверенітет М. Скрипник запропонував перенести статтю про суверенітет з кінця документу в перший розділ. В кінцевому результаті за підсумками голосування норми про суверенітет розміщено у другому розділі. Як наслідок, норми про обмеження суверенітету отримали закріплення у другому розділі Конституції 1924 року під назвою «О суверенных правах союзных республик и союзном гражданстве» [10, с. 233].

Ще одним питанням, що дискусійно обговорювалось у комісії, стало питання громадянства. За формулювання єдиного союзного громадянства виступив Й. Сталін, спеціально прибувши на засідання комісії в момент обговорення даного питання. Представники союзних республік різко виступили проти цього, стверджуючи, що встановлення єдиного союзного громадянства спричинить ліквідацію громадянства окремих республік. Однак, інтереси союзних республік враховані не були і це положення лягло в основу статті 7 Конституції [10, с. 233].

Серйозні дебати в комісії розгорнулись при обговоренні питання про законодавчі повноваження вищих органів влади СРСР – з'їзду Рад, ЦВК СРСР і його Президії. Члени комісії вбачали різницю між ЦВК і Президією ЦВК в тому, що ЦВК є верховним органом влади, а Президія ЦВК вищим органом влади. Пропонована конструкція вищої влади зустріла обурення представників союзних республік. Зокрема, українською стороною подано заяву, щоб внутрішні питання республік не регулювались загальною компетенцією ЦВК. Конституція повинна надавати певні гарантії окремим ЦВК окремих республік. З'їзд Рад пропонувалось проголосити верховним органом, а ЦВК – органом, що входить у представництво республік [8, с. 92].

Загалом, аргументи української сторони не були підтримані. В остаточному варіанті Президія ЦВК СРСР отримала право законодавчої

ініціативи одночасно зі З'їздом Рад і ЦВК СРСР, що закріплено відповідно у статті 33 Конституції 1924 року [10, с. 237].

Незважаючи на постійне втручання партійного керівництва у конституційний процес, ЦВК зробив значний внесок у розробку проекту першої Конституції СРСР. Серйозні дискусії в комісії існували з приводу прав Союзу і союзних республік. Розподіл повноважень між союзним центром і республіками призвів до того, що вся реальна влада належала союзним відомствам не тільки у військовій та зовнішньополітичній сферах, але й в галузі економіки. Центр визначив основні принципи реалізації політики в галузі права, зайнятості, освіти та охорони здоров'я. Республікам надавалось право визначати власну політику в сфері культури та мови [9, с. 121]. Хоча й представники союзних республік переконливо відстоювали в конституційній комісії суверенні права республік, бажаного результату для них це не дало.

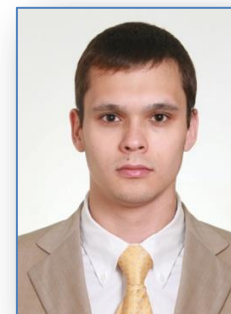
Багато дискусій в роботі конституційної комісії спричинило питання про законодавчі повноваження вищих органів влади СРСР, особливо проблема надання законодавчих повноважень Президії ЦВК СРСР. Проти цього різко виступали представники української делегації. Розробники Конституції свідомо пішли на надання Президії ЦВК СРСР законодавчих функцій, що дало б змогу, у разі потреби, приймати і видавати закони в обхід двопалатного ЦВК СРСР і з'їзду Рад СРСР. В кінцевому варіанті верховним органом влади СРСР став Всесоюзний з'їзд Рад. В період між з'їздами верховна влада зосереджувалась у руках ЦВК СРСР, що складався з двох палат – Союзної Ради і Ради Національностей [1, с. 199].

Тим часом, невдоволення союзних республік викликало занепокоєння центру. Комісії Оргбюро ЦК ВКП(б) і ЦВК РСФРР форсували прийняття союзних документів. 6 липня 1923 року друга сесія ЦВК СРСР ухвалила постанову про ратифікацію Конституції СРСР такого змісту: 1. Остаточний Закон (Конституцію) СРСР затвердити і негайно ввести в дію. 2. Прийнятий цією сесією ЦВК СРСР текст Основного закону (Конституції) СРСР внести на остаточне затвердження II з'їзду Рад СРСР [2, с. 33]. Крім цього, констатувалось, що всі декрети і постанови ВЦВК і його Президії зберігають свою силу як обов'язкові до дії на всій території СРСР. Остаточню Конституцію затвердив II Всесоюзний з'їзд Рад 31 квітня 1924 року [6, с. 166]. Зміни та доповнення до Конституції належали до виключної компетенції з'їзду Рад СРСР [11, с. 224].

За результатами проведеного дослідження можемо стверджувати, що робота зі створення Конституції здійснювалась під безпосереднім контролем партії. Комісія отримала ряд партійних вказівок, в межах яких вона могла здійснювати свою законотворчу діяльність. Республіки фактично були відсторонені від обговорення документів про утворення СРСР та внесення в них поправок. Процес розробки Конституції відбувався під особливим контролем Й. Сталіна, який прагнув, щоб формальна незалежність республік не стала фактичною.

Список використаних джерел

1. Берхин И. Б. История СССР: Советский период / И. Б. Берхин. – Москва: Высш. шк., 1987. – 704 с.
2. Брицький П. Утворення СРСР: радянський стереотип та історико-правова дійсність / П. П. Брицький, Є. П. Юрійчук. – Чернівці: Знання, 2002. – 48 с.
3. Волковинський В. М. Християн Раковський: Політичний портрет / В. М. Волковинський, С. В. Кульчицький. – Київ: Політвидав України, 1990. – 266 с.
4. Государственная власть СССР. Высшие органы власти и управления и их руководители 1923-1992 гг. Историко-биографический справочник. – Москва: «Российская политическая энциклопедия», 1999. – 639 с.
5. Григорян Л. А. 60 лет советской государственности / Л. А. Григорян. – Москва: Юридическая литература, 1977. – 334 с.
6. История государства и права СССР / О. Чистяков, Ю. Кукушкин. – Москва: Юридическая литература, 1971. – 432 с.
7. Ленін В. І. Останні листи і статті. 23 грудня 1922 р. – 2 березня 1923 р. / В. І. Ленін. – Київ: Політвидав України, 1980. – 118 с.
8. Максимова О. Д. Разработка и обсуждение проекта первой Конституции СССР в комиссии ЦИК СССР (июнь 1923 г.) / О. Д. Максимова // Вестник Московского университета. Серия: Право. – № 4. – 2011. – С. 88-94.
9. Хоскинг Д. История Советского Союза 1917-1991 / Д. Хоскинг. – Москва: Вагриус, 1995. – 512 с.
10. Хрестоматія з історії держави і права України: у 2-х т. – Том 2. Лютий 1917-1996 р. / В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький. – Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 1997. – 800 с.
11. Хрестоматія по истории СССР: 1917-1945 / Под ред. Э. М. Щагина. – Москва: Просвещение, 1991. – 544 с.

Стопченко Максим Іванович,
здобувач кафедри конституційного
та міжнародного права
Національної академії внутрішніх справ,
м. Київ

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГОЛОВИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

Діяльність національного парламенту свідчить, що є нагальна необхідність удосконалення конституційно-правового статусу Голови Верховної Ради України. Сьогодні вітчизняними правниками пропонуються різні шляхи удосконалення статусу спікера парламенту. Відстоюємо позицію, що є доречним використовувати досвід країн учасниць Європейського Союзу. Загальнодержавна криза ставить на порядок денний системні реформи механізму держави, і єдиним органом, який уповноважений змінювати статус органів державної влади є Верховна Рада України. В процесі розробки і прийняття законів вагомую роль займає позиція Голови Верховної Ради України. Слід наголосити, що в останні роки намітилась стійка тенденція до систематичного порушення регламентних норм при прийнятті рішень національного парламенту. В цьому питанні відповідальним, відповідно до положень Конституції України, є саме спікер парламенту.

Важливим питанням є вироблення пропозицій, спрямованих на уточнення ролі та значення Голови Верховної Ради України, підвищення його реальної участі у формуванні та здійсненні не лише власне парламентської діяльності, але й державної політики загалом. Це, у свою чергу, зумовлює проведення комплексного аналізу призначення та відкликання Голови Верховної Ради України, що є важливою гарантією його конституційно-правового статусу.

Голова Верховної Ради України має індивідуальний конституційно-правовий статус, що передбачає наявність у нього власних конституційних повноважень. У здійсненні своїх повноважень Голова Верховної Ради України реалізує власну правоздатність, виступає самостійним суб'єктом публічно-правових відносин.

Статус голови Верховної Ради України закріплений в статті 88 Конституції України [1] та в статтях 74-78 Регламенту Верховної Ради України [2]. Конституція України закріпила, що Голова Верховної Ради України має такі повноваження: 1) веде засідання Верховної Ради України; 2) організовує підготовку питань до розгляду на засіданнях Верховної Ради України; 3) підписує акти, прийняті Верховною Радою України; 4) представляє Верховну Раду України у зносинах з іншими органами державної влади України та органами влади інших держав; 5) організовує роботу апарату Верховної Ради України.

Визначені Конституцією повноваження Голови Верховної Ради України деталізовані у Регламенті Верховної Ради України та інших законах. Зокрема, відповідно до ст. 4.3.8 Регламенту, Голова Верховної Ради України на виконання визначених Конституцією повноважень: представляє Верховну Раду в Україні та за її межами; забезпечує взаємодію Верховної Ради України з органами виконавчої, судової влади, Верховною Радою Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування; вживає заходів для охорони та захисту честі й гідності Верховної Ради, її органів та окремих депутатів; веде засідання Верховної Ради, забезпечує дотримання під час їх проведення Регламенту Верховної Ради (засідання мають вестись державною мовою); підписує акти, прийняті Верховною Радою України, засвідчуючи цим відповідність їх змісту прийнятим даними органами рішенням; видає розпорядження про опублікування актів Верховної Ради, що не потребують наступного підписання Президентом України; забезпечує дотримання розпорядку і розпису роботи Верховної Ради України, її Секретаріату; призначає і звільняє службовців Секретаріату Верховної Ради, здійснює інші повноваження, що стосуються проходження ними державної служби; щодо фахівців і посадових осіб здійснює ці повноваження за погодженням з відповідними комітетами Верховної Ради України; забезпечує контроль за діяльністю Секретаріату Верховної Ради України; затверджує положення про документооборот у парламенті України; розпоряджається коштами, виділеними Верховній Раді України згідно з затвердженим бюджетом і кошторисом витрат Верховної Ради; контролює виконання Першим заступником, заступником Голови Верховної Ради та головами комітетів Верховної Ради України їх посадових обов'язків; затверджує звіти депутатів і посадових осіб Верховної Ради про виконану у відрядженні роботу; скликає і веде засідання Погоджувальної ради депутатських груп (фракцій); не рідше

одного разу на рік подає звіт Верховній Раді України про свою діяльність, організацію роботи парламенту та його органів, стан законодавчої бази в Україні; доповідає на першій сесії Верховної Ради України наступного скликання про політичне становище та стан законодавчої бази в Україні.

Одним з пріоритетних напрямків роботи Голови Верховної Ради України та його заступників є ведення засідань парламенту. На пленарному засіданні ніхто не може виступати без дозволу головуючого на засіданні. Він надає слово депутатам у порядку, передбаченому Регламентом Верховної Ради України, з дотриманням черговості, встановленої для промовців на підставі їх заяв про надання слова, з забезпеченням чергування виступів на підтримку і не на підтримку обговорюваної пропозиції та забезпечення виступів від різних депутатських груп (фракцій) пропорційно їх кількісному складу.

Доволі контрверсійними є норми, пов'язані з функціонуванням інституту Погоджувальної ради депутатських фракцій, який не завжди чітко та безконфліктно існує поряд з Головою Верховної Ради України, певним чином конкуруючи з його компетенцією. Водночас, виправданим з організаційного боку слід вважати бажання обмежити одноособову владу керівника Верховної Ради України певним колегіальним парламентським органом консультативно-дорадчого характеру. Саме питання правової регламентації взаємодії погоджувальної ради та спікера парламенту стоять гостро для України. Пропонуємо використати досвід Франції, Німеччини, Польщі та ряду інших держав Європи щодо врегулювання цього питання. Має бути вироблена і узгоджена спільна позиція на погоджувальній раді, вона має бути озвучена перед пленарним засіданням, при цьому, необхідно унеможливити включення будь-якого питання до порядку денного пленарного засідання Верховної Ради України без розгляду на погоджувальній раді. Є доцільним більш чітко і однозначно закріпити процедурні повноваження Голови Верховної Ради України. Особливо гостро стоїть питання персонального голосування народними депутатами України. Саме спікер має можливість і зобов'язаний забезпечити виконання даного конституційного припису.

Досліджуючи реалізацію поза сесійних повноважень Голови Верховної Ради України у відносинах з народними депутатами України та апаратом Верховної Ради України, слід зазначити, що Голова Верховної Ради України виконує чимало повноважень за різними

напрямами взаємодії з народними депутатами України. З формально-юридичного боку, він одночасно є таким самим народним депутатом України і керівником вищого і єдиного органу законодавчої влади. Такий дуалізм правового статусу голови парламенту зумовлює його незначну (а в окремих ситуаціях суттєву) адміністративну владу стосовно інших народних депутатів, при цьому, згідно законодавства вони не є підпорядкованими Голові Верховної Ради України в адміністративному відношенні. Водночас, він здійснює щодо них досить багато повноважень організаційного та забезпечувального характеру, володіє певними засобами контролю у сфері додержання депутатської етики та дисципліни під час проведення пленарних засідань Верховної Ради України, а також виконання депутатами вимог щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності. Зазначені повноваження не мають абсолютного характеру, реалізуються Головою Верховної Ради України під пильним контролем парламенту та його органів.

Представляється можливим зробити висновок, що національним законодавством закріплений такий обсяг повноважень голови парламенту України, який підтверджує нормативну модель «сильного» керівника єдиного органу законодавчої влади України. Вважаємо, що роль спікера національного парламенту повинна забезпечувати інтереси і раціональні пропозиції всіх парламентських політичних сил. На жаль, ми спостерігаємо дещо іншу картину, коли Голова Верховної Ради України грає на боці лише парламентської більшості, і переважно не сприймає або ігнорує думки опозиції. Законодавство це дозволяє, так як відсутні дієві стримуючі фактори. Тому, ми пропонуємо удосконалити конституційно-правовий статус керівника парламенту через уточнення його взаємодії з опозицією, потребує удосконалення взаємодія Голови Верховної Ради України та парламентських комітетів. Саме вирішення цих питань забезпечить більш продуктивну і узгоджену роботу єдиного органу законодавчої влади в Україні.

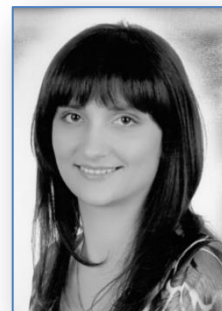
Список використаних джерел

1. Конституція України: науково-практичний коментар / [В. Б. Авер'янов, О. В. Батанов, Ю. В. Баулін та ін.; ред. кол. В. Я. Тацій, Ю. П. Битяк, Ю. М. Грошевой та ін.]. – Харків: Право; К.: Ін Юре, 2003. – 808 с.
2. Про Регламент Верховної Ради України. Закон України від 10 лютого 2010 року № 1861-VI. // Офіційний вісник України. – 2010. –

№12. – Ст. 565. Закон України «Про внесення змін до Регламент Верховної Ради України» від 08 жовтня 2010 року № 2704-VI. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – № 10. – Ст. 64.

«Цивільне право та процес» «Господарське право та процес»

Басюк Вікторія Володимирівна,
викладач кафедри цивільного права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ОБМЕЖЕНО ДІЄЗДАТНІ ТА НЕДІЄЗДАТНІ ОСОБИ ЯК УЧАСНИКИ МАЙНОВИХ ВІДНОСИН: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У процесі побудови громадянського суспільства в Україні свобода особи, права людини і громадянина, їх становлення, соціальні джерела та функціонування є однією з ключових проблем розвитку людства в цілому. У цьому контексті проблема дослідження інституту захисту прав і свобод особи має багатоаспектний характер. Обмежено дієздатні та недієздатні особи є найбільш незахищеними верствами населення. Саме тому у цивільному законодавстві для таких категорій осіб встановлюються спеціальні правові інститути з метою забезпечення їхніх особистих немайнових і майнових прав та інтересів, оскільки вони за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати обов'язки. За допомогою цих інститутів особи, які не мають дієздатності в повному обсязі або позбавлені можливості її реалізувати, виступають як повноправні учасники цивільних правовідносин. Правові норми, які регулюють правовідносини пов'язані із такими суб'єктами цивільного права, а також іншими учасниками відносин опіки та піклування, взяті у своїй єдності, утворюють певний відособлений блок, який можна характеризувати як правовий інститут.

У чинному законодавстві України правовий статус обмежено дієздатних та недієздатних осіб визначається нормами цивільного, сімейного, адміністративного законодавства. Їхні права деталізовані в окремих нормативно-правових актах. Зокрема, ст. 25 Закону України «Про психіатричну допомогу» встановлює загальні засади рівності правового положення всіх громадян і проголошує, що особи, які страждають на психічні розлади, мають права і свободи громадян,

передбачені Конституцією України та чинним законодавством, визначає правові гарантії, згідно з якими обмеження прав та свобод психічно хворих осіб можливе лише на підставі психіатричного діагнозу, фактів знаходження під диспансерним наглядом, в психіатричному стаціонарі або в психоневрологічному закладі [4].

Основним нормативним актом, що регулює правовий статус обмежено дієздатних та недієздатних осіб, є Цивільний кодекс України (далі – ЦКУ), глава 4 якого закріплює загальні положення про фізичну особу, встановлює правові наслідки обмеження цивільної дієздатності фізичної особи та правові наслідки визнання фізичної особи недієздатною, порядок поновлення цивільної дієздатності фізичної особи тощо.

Аналіз правовідносин за участю обмежено дієздатних та недієздатних осіб підтверджує лише одне: норми права, які стосуються правового статусу вказаних суб'єктів правовідносин, переплітаються настільки тісно, що розділити їх неможливо. У цілому норми, які регулюють правовідносини за участю обмежено дієздатних та недієздатних осіб є однорідними. Вони пов'язані єдиною метою – охороною особистих та майнових прав громадян, які не можуть ці права самотійно здійснювати. Виходячи з того, що названі норми містяться у нормах різних галузей права, їх слід вважати міжгалузевим правовим інститутом.

Визначальним для обсягу прав обмежено дієздатних та недієздатних осіб як учасників майнових відносин є їх правовий статус. Ці особи, як відзначає М. С. Малейн, мають певні якості, властивості юридичного характеру, – бути суб'єктами права, мати правовий статус [2, с. 78].

Недієздатні та обмежено дієздатні громадяни, як і звичайні громадяни, підкоряються загальним нормам про цивільно-правовий статус особи. Факт же визнання громадянина недієздатним або обмежено дієздатним вносить певні зміни в цивільно-правовий статус, що виражається, з одного боку, в обмеженні їх суб'єктивних прав в силу закону, з іншого – наділення додатковими можливостями. До таких додаткових можливостей слід віднести надану законодавством можливість мати опікуна або піклувальника; отримання пенсій і допомоги по державному соціальному страхуванню; звільнення від цивільно-правової відповідальності недієздатних тощо.

Аналіз законодавства та правозастосовної практики дозволяє сформулювати визначення майнових прав недієдатних та обмежено дієдатних осіб. Під майновими правами недієдатних та обмежено дієдатних осіб слід розуміти забезпечену законом міру можливої поведінки недієдатних, обмежено дієдатних громадян; виступають засобом реалізації майнового інтересу таких осіб; передбачають обмежену участь в даних правовідносинах опікунів (піклувальників), які діють від імені недієдатних, обмежено дієдатних осіб [1].

Серед основних майнових прав недієдатних і обмежено дієдатних осіб можна виділити такі: право власності; право спадкування; право на житло; майнові права, що виникають при укладанні договорів; майнові права у сфері позадоговірних відносин; авторські права та ін.

Особи не наділені повним обсягом цивільної дієдатності частіше за інших зазнають порушень в майновій сфері. Інститут захисту прав недієдатних та обмежено дієдатних осіб відноситься до одного з найменш розвинених інститутів цивільного права. Потреба в захисті майнових прав недієдатних та обмежено дієдатних осіб виникає в силу їх недостатньої цивільно-правової захищеності. Такі особи фактично позбавлені можливості самостійно захищати свої права. Так, на відміну від осіб обмежених у цивільній дієдатності, недієдатні особи не можуть подавати будь-які заяви, позови до суду, в тому числі, скарги на дії (бездіяльність) органу опіки, хоча є основними зацікавленими особами в речових і зобов'язальних відносинах. Так, ст. 79 ЦКУ передбачає, що оскаржити дії опікуна може заінтересована особа, в тому числі, родичі підопічного [3, с. 27], проте, вказівки на те чи може сам підопічний подати таку скаргу – немає. А поняття «заінтересована особа» можна трактувати по різному.

У сфері майнових правовідносин специфіка правосуб'єктності названої категорії осіб проявляється при реалізації ними права власності на майно, права спадкування тощо. Визнання особи недієдатною або обмежено дієдатною не тягне за собою виключення її зі складу суб'єктів цивільно-правових відносин. Їм належить більшість цивільних прав і обов'язків, що виникли як до моменту визнання особи недієдатною (обмеженою в дієдатності), так і після цього. Однак, відповідно до ЦКУ особи обмежені в цивільній дієдатності можуть самостійно вчиняти тільки дрібні побутові правочини, а правочини щодо розпорядження майном та інші, що виходять за межі дрібних побутових, вчиняються нею тільки за згодою піклувальника. А особи недієдатні не мають права

вчиняти будь-якого правочину. В їх інтересах такі правочини вчиняє опікун. Проте, в повсякденному житті у опікуна практично немає можливості контролювати кожен крок підопічного і вчиняти від його імені безліч необхідних щоденних правочинів, таких як, платити за проїзд у громадському транспорті, купувати необхідні продукти харчування і т. п. Тому доцільно на законодавчому рівні дозволити недієздатним громадянам вчиняти дрібні побутові правочини. Але тільки ті, які спрямовані на задоволення елементарних життєвих потреб і, швидше за все, не можуть завдати будь-якої шкоди як інтересам недієздатного, так і інтересам інших осіб, що вступають у такі відносини.

Досить проблемним і невирішеним на даний час є питання захисту майнових прав недієздатних громадян, зокрема при заподіянні їм шкоди внаслідок психіатричного втручання. Незаконна недобровільна госпіталізація в психіатричну лікарню часто переслідує не благі цілі захисту прав недієздатних громадян, як правило, пенсійного віку, а певні майнові інтереси родичів таких осіб, або інших заінтересованих осіб.

Оскільки надання додаткових гарантій для соціально незахищених верств суспільства є одним з пріоритетних напрямків діяльності держави, тому потреба в захисті майнових прав недієздатних та обмежено дієздатних осіб, яка виникає у зв'язку з порушенням цих прав або зловживанням ними, невиконання юридичних обов'язків опікунів та піклувальників, тощо, повинна стояти серед основних завдань нашої держави.

Зважаючи на специфічність даної групи громадян, доцільно було б впровадити в науковий обіг поняття способів захисту цивільних прав недієздатних та обмежено дієздатних громадян, під якими слід розуміти матеріально-правові заходи примусового характеру, за допомогою яких можуть бути досягнуті: припинення, запобігання, усунення порушення права, його відновлення та (або) компенсація втрат, викликаних порушенням права і, за допомогою яких проводиться відновлення (визнання) порушених прав.

Таким чином, характеризуючи цивільно-правові особливості участі у майнових відносинах обмежено дієздатних та недієздатних осіб, слід зазначити, що цивільно-правовий статус таких осіб визначається їх специфічними цивільними суб'єктивними правами та обов'язками, що виражається в законодавчому закріпленні за такими особами можливостей бути учасниками цивільних правовідносин, виступати в ролі володарів спеціальних прав та обов'язків.

Список використаних джерел

1. Бойко М. С. Цивільно-правові аспекти характеристики обмежено дієздатних та недієздатних осіб як учасників майнових відносин / М. С. Бойко // Часопис Академії адвокатури України. – 2009. – № 3. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aau.edu.ua/e-journal/2009-2/09bmeumv.pdf>.
2. Малєин Н. С. Гражданский закон и права личности в СССР / Н. С. Малєин – М.: Юридическая литература, 1981. – 216 с.
3. Цивільний кодекс України: зі змінами та доповненнями станом на 18 вересня 2012 року / Верховна Рада України. Офіц. вид. – К.: Паливода А. В., 2012. – 380 с.
4. Про психіатричну допомогу: Закон України № 1489-III від 22.02.2000 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1489-14/page2>.

Бутрин Наталія Степанівна,
викладач кафедри цивільного права і процесу
юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету,
м. Тернопіль

ЩОДО ПИТАННЯ ФОРМИ УКЛАДЕННЯ ПРАВОЧИНІВ ПРО НАБУТТЯ ТА ПРИПИНЕННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ

Дана робота присвячена дослідженню питання щодо форми укладення правочинів з приводу набуття та припинення корпоративних прав. Актуальність даної теми полягає у неоднозначності думок серед вчених, а також певних нюансах у чинному законодавстві України.

Корпоративним законодавством не передбачено окремих норм, які б визначали особливості правочинів щодо набуття та припинення корпоративних прав (зокрема, щодо їх форми). Виходячи з цього, слід керуватися нормами, якими закріплено загальні вимоги до досліджуваних видів договорів.

Що стосується форми договору про відчуження акцій, то п. 5 ст. 5 Закону України «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні» угоди щодо цінних паперів не підлягають нотаріальному посвідченню, якщо інше не передбачено законодавством чи угодою сторін [1]. Винятком можна вважати

положення, передбачене ч. 2 ст. 27 Закону України «Про приватизацію державного майна», відповідно до якого договори про подальше відчуження майна (акцій), обтяжених передбаченими у цій частині зобов'язаннями, підлягають нотаріальному посвідченню та у випадках, передбачених законодавством, державній реєстрації [2]. Договір купівлі-продажу акцій на конкурсі також підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню. (п. 9.1 Положення про порядок проведення конкурсів з продажу пакетів акцій акціонерних товариств) [3].

Щодо можливості укладати правочин щодо розпорядження корпоративними правами в усній формі, то у Постанові від 04.12.2008 р. ВГС України висловив думку, що така цивільно-правова підстава для відчуження корпоративних прав як усна угода (правочин в усній формі) не відповідає вимогам законодавства, що встановлені для даного виду правочинів. Враховуючи вимоги статей 206, 208 ЦК України про те, що правочини фізичних осіб між собою на суму, що перевищує у двадцять і більше разів розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян, слід учиняти в письмовій формі, а тому оскільки частка в статутному фонді Товариства у розмірі 25% оцінена в 3 500 грн., то відповідно до вказаних вимог таке відчуження мало бути оформлене у вигляді правочину у письмовій формі [4].

Разом з тим, окремими законодавчими актами передбачено певні додаткові вимоги.

Зокрема, ч. 3 ст. 29 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» зазначено, що у разі внесення змін до установчих документів, які пов'язані із зміною складу засновників (учасників) юридичної особи, крім документів, які передбачені ч. 1 ст. 29 Закону, додатково подається примірник оригіналу (ксерокопія, нотаріально засвідчена копія) одного із таких документів: ... заяви, договору, іншого документа про перехід чи передачу частки учасника у статутному капіталі товариства [5]. Слід зауважити, що вимоги викладені в даній нормі були лібералізовані Законом України № 3263-VI від 21.04.2011 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури започаткування підприємництва». До того часу, попередньою редакцією Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» вимагались виключно або нотаріально посвідчена копія документа про перехід частки учасника у статутному капіталі

товариства, або нотаріально посвідчений документ про передання права засновника (учасника) іншій особі.

Разом з тим, на сьогодні не втратив чинності ще Лист Держкомпідприємництва № 5730 від 04.08.2006 року. В ньому зазначається, що договори купівлі-продажу, міни, дарування (та інші щодо відчуження) частки в статутному капіталі товариства повинні бути нотаріально посвідчені [6]. Хоча позиція Держкомпідприємництва є досить авторитетною, проте, все ж таки, слід зазначити, що листи цього органу не є нормативно-правовими актами і носять лише інформаційно-рекомендаційний характер.

Цивільне законодавство України не містить спеціальної норми щодо форми договору про відчуження частки в статутному капіталі товариства. З аналізу ст. 208 ЦК України можна зробити висновок про те, що такий договір повинен укладатись у письмовій формі [7]. Причина проявляється навіть не в тому, що частка, як правило, відчужується за ціною, що перевищує 20 неоподатковуваних мінімумів, а в тому, що договори щодо відчуження та набуття корпоративних прав (дарування, міна, заповіт) ніколи не виконуються в момент їх укладення. Після укладення таких договорів завжди слідує проведення державної реєстрації зміни складу учасників в органах юстиції, або відповідні зміни у реєстрі акціонерів.

Думки вчених щодо форми договору відчуження корпоративних прав у ТОВ (ТДВ) розходяться. Враховуючи важливе значення для корпоративних правовідносин та, з метою запобігання порушенням прав учасників товариств, одні з них вважають, що слід встановити обов'язкову нотаріальну форму такого договору [8]. Корпоративні права є складним об'єктом цивільних прав. Тому договори, предметом яких вони є, повинні укладатися виключно в письмовій формі із нотаріальним посвідченням. У них також доцільно обумовлювати момент виникнення корпоративних прав із урахуванням специфіки їх набуття [9, с. 15].

Насправді, нотаріальна форма покликана захистити учасників від підрбок документів, що стосуються прав на частку в статутному капіталі, адже одним із інструментів роботи рейдерів є підробка документів, що посвідчують корпоративні права. Першими їх кроками є договори відчуження частки в статутному капіталі, реєстрація змін до статуту про перехід права власності на свою (підставну особу).

Але, на нашу думку, встановлення обов'язкової нотаріальної форми є занадто жорстким заходом, який недоцільно встановлювати імперативно щодо всіх видів корпоративних прав (АТ, ТОВ, ПТ, КТ і т. д.).

На противагу, О. С. Швиденко зазначає, що відсутність паперового документу, який би свідчив про перехід права власності на нього від однієї особи до іншої, а також особливий порядок реєстрації переходу права власності на акції у реєстраторів та зберігачів, обумовлюють необхідність суворого дотримання письмової форми договорів та скасування можливості укладення таких договорів в усній формі [10, с. 38].

Безперечно, слід погодитися з вагомістю аргументів вище згаданих вчених. Справді, нотаріальна форма правочину щодо набуття та відчуження корпоративних прав покликана захистити учасників від підрбок документів, що стосуються переходу прав на частку в статутному капіталі. Разом з тим, на нашу думку, слід зважити на такі аргументи: по-перше, як показала практика, жорсткість та складність процедури ведення господарської діяльності (зокрема, наявність печатки юридичної особи, складність реєстрації юридичної особи) не завжди дає бажаного результату. Сучасний зворотній процес лібералізації вимог щодо ведення підприємницької діяльності є тому прямим доказом; по-друге, часто сторони договору щодо відчуження корпоративних прав намагаються максимально обмежити коло осіб, яким відомо про умови правочину. Обов'язкова умова нотаріального засвідчення договору зашкодить конфіденційності даного договору, оскільки про нього стає відомо автоматично нотаріусу, його помічнику; по-третє, корпоративні права не є матеріалізованою річчю. Будь-який договір, що опосередковує набуття та припинення корпоративних прав є одночасно юридичним фактом, що є підставою для подальших дій. Щодо частки в статутному капіталі ТОВ (ТДВ) – внесення змін до установчих документів та їх відповідна реєстрація. Щодо акцій АТ – внесення змін у реєстрі власників акцій. Дана особливість має прямий вплив на форму договорів щодо набуття та припинення корпоративних прав. Реалізувати корпоративні права буде неможливо без наявності письмового підтвердження укладення правочину. З вище наведених причин такі договори укласти усно неможливо, бо в такому разі немає доказу, що укладення договору відбулося. А тому форма договору – письмова.

Тому, вважаємо, що слід притримуватися звичайної простої письмової форми. Можливість обирати ускладнену письмову форму правочинів щодо відчуження корпоративних прав є винятком та правом сторін, а обов'язковість додержання його письмової форми – загальним правилом.

Список використаних джерел

1. Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні: Закон України № 710\97-ВР від 10.12.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – №15. – ст. 67.
2. Про приватизацію державного майна: Закон України № 2163-ХІІ від 04.03. 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 24. – ст. 348.
3. Положення про порядок проведення конкурсів з продажу пакетів акцій акціонерних товариств: Наказ Фонду державного майна № 639 від 10.05.2012 р. // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0940-12>.
4. Постанова ВГСУ від 04.12.2008 р., справа № К10/200-08 //Єдиний державний реєстр судових рішень України, рішення № 2749193.
5. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців: Закон України № 755-IV від 15.05.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31-32. – ст. 263.
6. Про внесення змін до установчих документів юридичної особи: Лист Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва № 5730 від 04.08.2006 року <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1158.535.0>.
7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 345-IV // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 40-44. – ст. 356.
8. Кравчук В. М. Форми та істотні умови договору про відчуження частки в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю. / В. М. Кравчук // <http://corpravo.com/print/629>.
9. Саракун І. Б. Здійснення корпоративних прав учасниками (засновниками) господарських товариств (цивільно-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук:12.00.03 / І. Б. Саракун. – К.: Б. в., 2008. – 21 с.
10. Швиденко О. С. Акція як об'єкт права власності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / О. С. Швиденко; НАН України. – К., 2006. – 22 с.

Васильєв Сергій Володимирович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного процесу
Національного юридичного університету
ім. Ярослава Мудрого,
м. Харків

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ СУДОВИХ ПРОЦЕДУР

Фундаментальною умовою, що сьогодні й у найближчій перспективі визначатиме розвиток процесуального права, є зближення структур національного цивільного процесуального права у зв'язку з його глобалізацією. Слушною можна вважати позицію науковців, що в сучасному світі національні підходи до відправлення правосуддя все частіше потребують забезпечення загальних стандартів юридичної безпеки, особисто при розгляді справ, що стосуються транснаціонального бізнесу. Як і у випадку з дотриманням прав людини, на перший план тут виходить ефективність судової та юрисдикційної систем у цілому. І дійсно, розв'язання правових спорів між суб'єктами права різних держав, функціонування різних національних правопорядків, а також гарантування права на справедливий судовий розгляд стають можливими завдяки міжнародній гармонізації цивільного процесуального права.

Як зазначається у науковій юридичній літературі, гармонізація законодавства – складне, багатоаспектне правове явище, яке може виступати в різних формах. Водночас, вона не є самоціллю, а лише засобом досягнення гармонії для оптимальної взаємодії правових систем. Гармонізація законодавства – це завжди пошуки балансу між тим, що є необхідним і бажаним з точки зору її цілей, і можливим й доцільними з точки зору інтересів суб'єктів гармонізації, в тому числі внутрішнього розвитку законодавчих систем.

Зближення процесуальних правил обумовлюється в основному потребами економіки й бізнесу, процесами уніфікації як матеріального, так і процесуального права. У той же час, деякі фахівці головною причиною зближення називають забезпечення рівного рівня юридичних гарантій і захисту, що має самостійне значення. Загальні

процесуальні принципи важливі для того, щоб забезпечити їх однакове вираження в законодавстві й судовій практиці.

У юридичному сенсі глобалізація національного процесуального права може бути виражена в найрізноманітніших формах, як-от: трансформація, рецепція, гармонізація, уніфікація, стандартизація, акультурація та ін. Її тенденції більшість науковців асоціюють з методами гармонізації й уніфікації.

Терміном «гармонізація» оперують юристи ЄС для опису всіх процесів створення гомогенного правового середовища в межах європейських інтеграційних об'єднань. Оскільки гармонізаційний процес не вимагає від держав-членів прийняття однакових законів, у ЄС застосовується три підходи, засновані на поєднанні норм декількох правових систем, на використанні норм окремої правової системи, а також на впровадженні норм, нових для права держав-членів ЄС.

Гармонізація становить собою процес цілеспрямованого взаємозближення правових систем, затвердження загальних інститутів і норм, усунення протиріч, тобто це свого роду конвергенція систем законодавства, інтегрування їх основних принципів і властивостей з урахуванням національної специфіки.

У правовій науковій літературі виділяють такі вимоги до цього процесу: (а) створення правових передумов для досягнення певної мети чи моделі розвитку; (б) ставка на безперервність гармонізації; (в) її системність; (г) адаптація до національних умов; (д) якісні параметри гармонізації; (е) гармонізація практики; (ж) закріплення меж гармонізації.

Однією із форм гармонізації законодавства є уніфікація, мета якої – забезпечення вироблення єдиних юридичних норм, процедур, стандартів. Як бачимо, гармонізації й уніфікації в юридичному плані розрізняються за отриманими результатами: в першому випадку відбувається взаємозближення права, усунення протиріч, у другому – встановлюються однакові норми. Таким чином, гармонізація законодавства є способом міжнародно-правової уніфікації права, що ґрунтується на зобов'язанні держави при розробленні національного законодавства дотримуватися певного напрямку (принципу) правового регулювання, сформульованого в міжнародній угоді.

Уніфікація внутрішнього і міжнародного законодавства дозволяє:

- забезпечувати розумне поєднання національних і міжнародних інтересів, враховуючи, при цьому, потребу держави зберігати власну

ідентичність, включаючи засади конституційного ладу, специфіку реалізації державного суверенітету, організації державного устрою й побудови правової системи;

- на підставі можливого балансу інтересів особистості, суспільства й держави конкретизувати основні пріоритети вітчизняної правової політики, маючи на увазі наявність як співпадаючих цілей, так і об'єктивних протиріч між правами і свободами громадян та інтересами національної безпеки.

Уніфікація цивільного процесуального законодавства – об'єктивно зумовлений, значною мірою позитивний процес переходу до нового, вищого рівня відправлення правосуддя. Підтвердженням цього є міжнародні акти, що відчутно вплинули на уніфікацію цивільного процесуального законодавства України.

Отже, центральними аспектами процесів гармонізації (європеїзації) процесуального права є: (а) визнання і застосування загальних міжнародних процесуальних принципів, (б) встановлення меж державного втручання до процесуального права, і (в) оптимізація цивільного процесу.

Грицкевич Сергій Геннадійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ КІБЕРПОСТОРУ В СИСТЕМІ СУЧАСНОГО ПРАВА

Именно тогда, когда кажется,
что ничего не зависит от человека,
все зависит именно от него,
от свободного выбора и силы
этого слабого существа.
А. Фурсов

У сучасних соціальних конфліктах вже присутні, частіше у прихованому, спотвореному вигляді, форми протистояння майбутнього «дивного світу» (термін А. Фурсова). Вони проявляють себе по-різному і в різних напрямках: у зростанні злочинності та етнічних чистках, у новітніх наукових концепціях та формах дозвілля, та, нарешті, у настанні віртуальної реальності. Особливості епохи системних трансформацій та розмивання Капіталістичної Системи зумовлені НТР та впровадженням комп'ютерів. Кіберпростір не потребує власності у традиційному сенсі. Йому властиві інші засоби контролю: адже кіберпростір відчужує в людини інформацію, духовні фактори виробництва. Кіберпростір є «солодким табором смерті», набагато ефективнішим, ніж табори комуністів і фашистів. Йдеться про зникнення межі між реальним та уявним світом. Тепер уявна реальність стає практично, віртуально – чимось справжнім – віртуальною реальністю, кіберпростором людини, підключеної до комп'ютера.

Тим не менш, існує величезна різниця між уявною реальністю та віртуальністю – фізична межа, яку людина усвідомлює. «Перебуваючи» в уявній реальності, людина лишається пасивною, активними є лише її інтелект, уява, але не тіло. У випадку з віртуальністю, в якій людина перебуває вже без лапок, відбувається інверсія: тіло активне, у той час як інтелект значною мірою є пасивним.

Індивід розчиняється в кіберпросторі, який є реальним суб'єктом, а він, якщо і є суб'єктом, то, в кращому випадку, – лише віртуальним.

Інтелект та емоції є віртуальними, тіло – реальним. Кіберпростір виступає засобом (і в той же час соціально-позасоціальним простором) відчуження людини – тобто античне рабство навпаки, головним є не тіло, не речові фактори, а соціальні та духовні, людина в цілому. Можливо, в цьому і полягає експлуататорський сенс і потенціал НТР, який створює знаряддя некапіталістичних (посткапіталістичних) форм експлуатації і гноблення і, в той же час, безпрецедентні засоби їх соціального культурного маскуванню? За допомогою зазначених інструментів можливе створення невидимої, анонімної влади, за одну згадку про існування якої загрожуватиме смертна кара (на взірець ситуації, описаної С. Лемом в «Едемі» – коли слово (образ) приховує справу).

Кіберпростір, вірореальність виконують сукупно, в їх неподільності цілий комплекс складних функцій, зокрема розваги, пропаганди, реклами. У цьому сенсі кіберпростір виступає як триумф техніки та технології споживання. Споживання та дозвілля зливаються воедино, у людини відчужується не робочий, а вільний час, при чому, щезає їх розмежування – як при комунізмі.

Вірореальність може стати найбільш популярним об'єктом споживання, свобода вибору якого обертається внутрішньою залежністю. Колись К. Маркс писав, що виключно єдиним простором людини є час, а єдиним справжнім багатством людини – вільний час, дозвілля, в якому вона і реалізує себе в якості людини. Отже, відчуження вільного часу, викрадає в людина її саму, її головне багатство, її час та простір одночасно. І в той же час, різко зміцнює соціальний контроль: об'єкт соціального контролю перетворюється у специфічну точку споживання, до якої споживач прив'язаний тонко, але міцно, як «Раб» з картини Мікеланджело, що забезпечується внутрішнім рабством та відсутністю волі. В такій ситуації непотрібні ланцюги.

З вірореальністю відбувається пуантилізація соціального контролю: кожному – по персональному «ковпаку». Вірореальність – це єдність соціального контролю та соціальної терапії. Вона може створити відчуття повного щастя (що, безумовно, викличе кіберкульт). Віртуалізація реальності – це дереалізація світу, тобто той самий ефект, що надають наркотики. Не випадково П. Вірлію пише про електронну наркоманію та «наркочкапіталізм електроніки».

Перетворюючись не лише у засіб споживання, але й у заповітну мету, віртуальність об'єктивно витискає інші цілі, і таким чином, стає засобом відчуження від людини її основної функції – визначення мети. Віртуальність вирішує цю проблему на виробничих засадах, апелюючи не до страху, а до задоволення, не до кращого майбутнього, а до кращого сьогодення.

Проте й без цього зрозуміло, що кіберпростір може стати потужною соціальною зброєю сильних проти слабких у пізню капіталістичну та посткапіталістичну епоху. Він здатний приховати, замаскувати будь-яку кризу, будь-яку нову систему панування, нову систему контролю. Кіберпростір сам по собі є засобом соціального контролю, який контролювана особа сприймає із радістю. Віртуальна реальність є величним тунелем під реальним світом для переходу домінуючих груп капіталізму до посткапіталістичного світу – у вигляді його нових не віртуальних, а реальних володарів, в якому контроль здійснюється в якості «електронного наркотику» і ніби виростає зсередини [4, с. 170].

Людина епохи НТР – Homo informaticus, за логікою соціуму, що виникає, повинна бути Homo disinformaticus (А.Фурсов). Адже, виходячи з прямолінійно-просвітницького погляду, хибним є уявлення про те, що в період панування інформаційних технологій та духовних факторів виробництва всі поголовно повинні бути і мудрими, і творцями. Скоріше, навпаки! Адже, якщо духовні фактори виробництва, інформація є вирішальними, це означатиме, що домінуючі групи будуть відчужувати саме їх, саме на них будуть встановлювати свою монополію, позбавляючи основну масу населення зазначених факторів. У пролетаря не було капіталу, у орендатора – землі, у раба – власного тіла. У Homo (dis)informaticus не повинно бути реальної картини світу, раціонального погляду на світ; зазначений homo не повинен бути духовним. В логічному завершенні – він не повинен бути Homo. І не повинен знати, мислити [4, с. 175-176].

Кожний громадянин України вже сьогодні мешкає відразу в декількох електронній державі. Соціальні мережі, участь в різноманітних програмах лояльності, заповнення анкет, участь в он-лайн-іграх, – це все можна розглядати як нові види «громадянства» (А. Козоріз) [2, с. 11].

У зв'язку із наведеним потребує змін підхід до правового регулювання суспільних відносин інформаційного суспільства. Адже

«правова інформатизація на сучасному етапі розвитку інформаційних процесів практично стала невід'ємною частиною правової системи і становить нові можливості для розвитку правової системи держави та її переходу на якісно новий рівень.» (М. Н. Сатоліна) [3, с. 23-26].

Зокрема, виокремлюють сім «інновацій», а конкретніше ключових змін, які чинитимуть (або вже чинять) вплив на теорію права: 1) поява віртуальних (електронних) правовідносин; 2) наддержавність віртуальних правовідносин; 3) створення та консолідація інформаційно-правових ресурсів, у тому числі, на міжнародному рівні; 4) необхідність виникнення інших законів, що регулюватимуть людське життя в єдиному інформаційному просторі; 5) розгляд норми права, перш за все, як інформації; 6) статус правової інформації як невід'ємної частини позитивних знань, отриманих за участі людського інтелекту; 7) відкриття принципово нових можливостей організації всіх (або більшості) напрямків людської діяльності, створення системи ефективного управління та збалансованого розвитку міжнародних відносин за допомогою правової інформатизації.

Отже, заслуговують на повагу пропозиції про необхідність осмислити ряд нових феноменів теорії права, зокрема:

- розгляд права як сукупності певним чином відображеної інформації, ускладненої поділом змісту інформації у праві та її інформаційного носія (програми тощо);
- місце права та держави у глобальному світі у процесі створення певних загальносвітових (наддержавних) центрів влади та управління;
- можливість застосування інформаційних технологій у правотворчості та правозастосуванні;
- місце та роль органів, які займаються обробкою правової інформації в системі державного механізму;
- можливість цілеспрямованого управління правовою сферою, як сукупністю потоків правової інформації;
- правова система як математична модель для опису потоків правової інформації;
- сутність правової інформатизації [1, с. 180].

Проте, при цьому, слід керуватись постулатом: знання є не лише силою, а й владою. Врешті-решт, в епоху, коли інформаційні фактори виробництва – знання, наука, ідеї, зображення – стають вирішальними та відчужуються в людини (а разом з ними і вона загалом), коли вони стають полем реального соціального двобою, останній (разом із

пануванням та спротивом) не може не мати науково-інформаційної бази. Більше того, зазначена база стає об'єктивно найважливішою сферою знання, яку нові правлячі групи намагатимуться приховувати, віртуалізувати. А для цього – приховати реальність, містифікувати та віртуалізувати її. В цій ситуації спротивом буде боротьба за реальне розуміння реальності [4, с. 175-176].

Список використаних джерел

1. Калинин С. А. О некоторых перспективах развития общей теории права в связи с использованием в праве информационных технологий / С. А. Калинин // Право в современном белорусском обществе: сб. науч. тр. / Редкол. В. П. Изотко и др. – Минск: Право и экономика, 2006. – С. 165-180.
2. Козориз А. Цифровая эпоха: от финансовой системы до электронного правительства. // Незалежний аудитор. № 11(22) листопад 2013. – С.10-15.
3. Сатолина М. Н. К вопросу об изменении подходов к правовому регулированию общественных отношений в информационном обществе // Проблемы правовой информатизации. – 2005. – № 1. – С. 23-26.
4. Фурсов А. Колокола истории. Интернет-издание. Политическая наука. ИНИОН РАН, 1997, № 2.

Длугош Оксана Іванівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ НЕДІЙСНОСТІ ПРАВОЧИНУ, ВЧИНЕНОГО ПІД ВПЛИВОМ НАСИЛЬСТВА

Учасники цивільного обігу є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості. Тому насильство при вчиненні правочину є основою для визнання правочину недійсним.

Відповідно до ст. 231 ЦК України насильство – це фізичний або психічний тиск на особу з метою примушення її до вчинення правочину [1]. Насильство може мати наступні прояви: фізичне насильство; психічне насильство та насильство дією.

Правочин, вчинений під впливом насильства, є оспорюваним. Такий правочин визнається судом недійсним за позовом потерпілої сторони або будь-якої заінтересованої особи.

До вимог про визнання правочину, який вчинений під впливом насильства недійсним, тривалий час застосовувалась спеціальна позовна давність у п'ять років (ч. 3 ст. 258 ЦК України). Однак, на підставі Закону № 4176-VI (4176-17) від 20.12.2011 року частину 3 ст. 258 ЦК України виключено [2]. Отже, до вимог про визнання правочину недійсним на підставі ст. 231 ЦК України застосовується загальна позовна давність тривалістю у три роки (ст. 257 ЦК України). При цьому, перебіг позовної давності за такими вимогами починається від дня припинення насильства (ч. 2 ст. 261 ЦК України).

Основним наслідком визнання недійсним правочину, вчиненого під впливом насильства, є реституція (ст. 216 ЦК України). Повернення сторін у первісне становище, яке існувало до моменту вчинення правочину, в цивілістичній науці отримало назву «двостороння реституція».

При витребуванні індивідуально-визначеної речі сторона недійсного правочину не лише не повинна доказувати своє право на

передачу на виконання такого правочину речі, але може і не мати такого права. Індивідуально-визначена річ, передана на виконання недійсного правочину, повертається особі, яка її передала, на підставі того, що правочин визнано недійсним.

Найчастіше суди визнають недійсними правочини, які вже повністю або частково виконано, тому в такому разі кожна зі сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, а в разі неможливості такого повернення, зокрема тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі, – відшкодувати вартість того, що одержано. Тобто проводиться відшкодування одержаного за недійсним правочином у грошовій формі.

При цьому, оцінка розміру відшкодування провадиться не за тими цінами, що існували на момент укладення правочину, і не тими, що були на момент подання позову, а за цінами, що існують на момент відшкодування. Якщо відшкодування провадиться добровільно, то таким моментом є момент розрахунків між сторонами. Якщо ж відшкодування провадиться на підставі рішення суду, то ціни визначаються на момент виконання судового рішення про відшкодування одержаного за правочином, який визнаний судом недійсним. Спосіб і порядок виконання визначає суд, а виконавча служба проводить оцінку майна та стягує зі сторони відшкодування за недійсним правочином [3, с. 53-54].

Отже, законодавець передбачає два механізми реалізації прав та обов'язків сторін недійсного правочину з повернення майна, яке було предметом виконання за таким правочином: 1) повернення індивідуально-визначених речей, переданих на виконання недійсного правочину, який в юридичній літературі називають реституцією володіння; 2) повернення речей, визначених родовими ознаками, грошей, переданих на виконання недійсного правочину, і здійснення грошової компенсації за неможливості повернення отриманого в натурі, зокрема тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі. Цей механізм в юридичній літературі називають компенсаційною реституцією [4, с. 21].

Крім загальних наслідків, до таких правочинів застосовуються також спеціальні наслідки, передбачені ч. 2 ст. 231 ЦК України, згідно з якою винна сторона (інша особа), яка застосувала насильство, зобов'язана відшкодувати другій стороні збитки в подвійному розмірі,

а також моральну шкоду, що завдані їй у зв'язку із вчиненням такого правочину.

Обов'язок доведення наявності збитків та моральної шкоди лежить на особі, до якої було застосовано насильство.

Виходячи зі змісту ч. 2 ст. 231 ЦК України можна дійти висновку, що збитки і моральна шкода мають відшкодовуватися фізичній особі як учаснику правочину, в тому числі, тій, яка була представником юридичної особи.

Як слідує висновок, в попередньому стані поновлюється як потерпіла сторона, так і особа, яка застосовувала насильство. Та така норма не сприяє викоріненню в цивільному обороті такого явища, як тиск на учасника правочину. Вважаємо, що в цьому випадку необхідно поновити односторонню реституцію стосовно потерпілої сторони і стягнення майна або грошей правопорушника у дохід держави, а також відшкодування збитків та моральної шкоди потерпілій стороні.

Однак, в ЦК України, на відміну від ЦК УРСР 1963 р., такі положення відносно правочинів, вчинених під впливом насильства, безпосередньо не закріплені.

Слід зазначити, що у цивільному законодавстві країн СНД збереглися положення про такий правовий наслідок визнання правочину, вчиненого під впливом насильства, недійсним, як одностороння реституція, який був передбачений і ЦК УРСР 1963 р. Одностороння реституція полягає в тому, що тільки одній стороні (добросовісній) повертається виконане нею відповідно до договору, бо інша сторона (недобросовісна) не має такого права, і все нею виконане стороною стягується в дохід держави. Як зазначає Н. В. Рабінович, суть односторонньої реституції полягає в тому, що недійсний правочин обумовлюється неправомірними, винними діями однієї зі сторін, а інша сторона виявилася потерпілою від протизаконних дій свого контрагента [5, с. 150].

Така позиція підкріплюється ще й тим, що загалом сучасне цивільне законодавство повертається до такого правового наслідку недійсності правочину як одностороння реституція. Так, відповідні зміни до ст. 228 ЦК України («Правові наслідки вчинення правочину, який порушує публічний порядок, вчинений з метою, що суперечить інтересам держави і суспільства») внесені Законом №2756-VI (2756-17) від 02.12.2010 року [6].

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: науково-практ. комент. / [Є. О. Харитонов, В. В. Завальнюк, І. М. Кучеренко та ін.]; за ред. Є. О. Харитонova, Н. Ю. Голубєвої. – [6-е вид., перероб. та доп.]. – Х.: Одиссей, 2010. – 1216 с.
2. Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення порядку здійснення судочинства [Електронний ресурс]: Закон України від 20.12.2011 № 4176-VI. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4176-17>.
3. Давидова І. В. Недійсність правочинів, укладених внаслідок помилки та обману : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Давидова Ірина Віталівна. – Одеса, 2011. – 213 с.
4. Романюк Я. М. Коментар постанови Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» / Я. М. Романюк. – К.: Істина, 2011. – 96 с.
5. Рабинович Н. В. Недействительность сделок и ее последствия / Н. В. Рабинович. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1960. – 171 с.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України [Електронний ресурс]: Закон України від 02.12.2010 № 2756-VI (із змінами та доповн. від 12.07.2012). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2756-17/print1346933147127966>.

Глин Наталія Ігорівна,
викладач кафедри цивільного права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ПРАВОВА ПСИХОЛОГІЯ В СИСТЕМІ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Характерними рисами розвитку сучасного суспільства є чимраз зростаючі процеси його диференціації та інтеграції. Диференціація суспільства відбувається через відсутність відповідного рівня правової культури та правової свідомості населення, що, в свою чергу, веде до незадовільного рівня процесів соціалізації окремої особистості, насамперед, молоді. Вітчизняні дослідники цієї проблеми, зазначають, що в умовах, що склалися, особливого значення набуває проблема правового виховання та розвитку правової освіти покликаної забезпечити правову соціалізацію особи через систему правових знань і розвиток правового мислення, формування ставлення молоді до правових норм як внутрішньої цінності, тобто свідомого сприйняття та засвоєння правових знань як особистісних цінностей і втілення їх у правову поведінку [2].

Ключовим критерієм розвитку правової освіти, зокрема, та соціалізації особистості загалом, на нашу думку є правова психологія, яка повинна забезпечити визначення основних критеріїв право виховної спрямованості освіти, а також усвідомлення людиною свого соціального та правового статусу. Високий рівень соціалізації особистості, в свою чергу, є основою до формування гармонійних суспільних відносин, побудованих на принципах гуманізму та моральності. Власне з цього й випливає наукова актуальність визначення місця та ролі правової психології в системі суспільних відносин.

Для повноцінного розкриття поставленої проблеми насамперед охарактеризуємо термінологічний апарат. Так, правова психологія та суспільні відносини, це ключові категорії сучасної теорії права. Більше того, розвиток громадянського суспільства, демократії, поглиблення духовної культури особистості вимагають нових підходів до розуміння місця конкретної особистості у суспільстві та державі. Правова

психологія, в цьому випадку, виступає рівнем сприймання права, заснованого на почуттях, емоціях, переживаннях. На думку вітчизняних науковців, правова психологія становить собою психічне відображення всієї системи права та його елементів у буденній свідомості населення та окремих його груп, що формується в результаті повсякденної життєдіяльності [1, с. 184]. Що стосується категорії суспільних відносин, то по сьогоднішній день вона не отримала чіткого понятійного трактування, а основні підходи до визначення цього поняття виходять з розуміння його, як відносини людей один до одного, що складаються в історично певних суспільних формах, у конкретних умовах місця і часу та відносини між соціальними суб'єктами з приводу їх рівності та соціальної справедливості в розподілі життєвих благ, умов становлення та розвитку особистості, задоволення матеріальних, соціальних і духовних потреб. Таким чином, визначення суспільних відносин здійснюється у вузькому та широкому аспекті, кожен з них, на нашу думку, є частиною цілісної системи правових взаємовідносин, що впливають власне на формування громадянського суспільства, як критерію розвитку сучасної держави.

Проблема місця та значення правової психології у системі суспільних відносин є на сьогоднішній день практично не дослідженою. Причинами цього можна визначити: по-перше, достатньо широкий спектр дослідження, по-друге, основний аспект сучасних досліджень здійснюється на розкритті психологічного змісту процесу соціалізації особистості; по-третє, психологія суспільства (групи людей) є спонтанною, нетривалою та не прогнозованою. З однієї сторони можна погодитися з провідним російським дослідником юридичної психології О. М. Столяренком, про те, що правова психологія населення (можна розуміти, як суспільних відносин) є швидше сферою дослідження філософії, а не психології, оскільки є надто глобальною і використовується без диференціації з урахуванням усього спектру суспільно-правових відносин [3, с. 34]. Однак, на нашу думку, значення правової психології в суспільних відносинах полягає в тому, що вона є складовою власне правосвідомості та правової ідеології, а виходячи з понятійного апарату власне психології, може забезпечити регулювання відносин не лише на рівні суспільства, а між окремими його членами та між особистістю і суспільством.

Емоційна складова правової ідеології, що формується в процесі життєдіяльності особистості виступає одночасно і індивідуальним і

колективним фактором, тобто може регулювати суспільні відносини як у вузькому, так і в ширшому розумінні. Особливо роль правової психології у регулюванні суспільних відносин зростає в час поширення передових інформаційних технологій, коли соціалізація особистості відбувається не шляхом поширення правової освіти, а шляхом інтеграції окремої особистості в групу чи суспільство без володіння інформації про нього. Часто сприйняття права людиною відбувається ситуативно, а за відсутності певної правової підготовки веде у кінцевому випадку до правового нігілізму, чи зневіри в праві, як у регуляторі суспільних відносин.

У суспільних відносинах правова свідомість проходить аналогічний процес правосвідомості, яка як і правова культура виникають не самі по собі, не даються при народженні, а є результатом процесу соціалізації індивіда. Соціалізація особистості виступає процесом у ході якого формуються основні психологічні навички конкретної особистості, які, в свою чергу, виступають чинниками формування суспільних відносин (як однієї людини до іншої, так і між соціальними суб'єктами). Якщо виходити з розуміння правової соціалізації як процесу включення індивіда в систему правовідносин даного суспільства на основі засвоєної всієї правової культури даного суспільства то правова психологія будучи складовою правової культури визначає поведінку індивіда в суспільстві, а в кінцевому випадку і поведінку всього суспільства. Слушною з цього приводу є думка Е. Фромма, що люди в ході соціалізації «досягнуть такого типу поведінки, за якого вони бажають діяти так, як вони повинні діяти як члени даного суспільства. Вони повинні бажати робити те, що необхідно для суспільства» [2].

Виходячи з того, що основною складовою суспільства та суспільних відносин виступає конкретний індивід (людина), по відношенню до їх регулювання доцільно застосовувати принципи правової ідеології, що застосовуються по відношенню до особистості. Структуру правової психології особистості складають:

- спрямованість на правомірну поведінку;
- правова компетентність;
- морально-правові компоненти особистості;
- психофізіологічні властивості [1, с. 185-186].

Подібну структуру можна застосувати по відношенню до суспільних відносин, відмінність буде полягати між індивідуальним та колективним поняттям психології. Відмінність полягає в тому, що

психологія суспільних відносин не може піддаватися чіткому прогнозуванню чи передбаченню, вона, як правило, формується спонтанно (психологія натовпу, психологія мас). В цьому випадку необхідно дослідити психолого-правові причини, що спровокували дію суспільства чи конкретної особи в ньому. Сучасний французький дослідник Серж Московічі пише, що «розчинившись у масі індивіди втрачають свої особисті інтереси, щоб підкоритися спільним бажанням, точніше тим, які, як спільні, подають їм вожді». Він відзначає, що характерною рисою масової людини є відсутність критичності і здатності приймати правильні рішення [4, с. 203].

Таким чином, проблема визначення місця правової психології у системі суспільних відносин, на сьогоднішній день є малодослідженою. Разом з тим, правова психологія суспільних відносин, при її детальному розкритті дозволить визначити рівень правової культури окремої особистості та суспільства в цілому, взаємовплив та поведінку суспільства в конкретних суспільно-правових умовах. Зрештою, правова психологія дозволяє розкрити рівень правосвідомості суспільства.

Список використаних джерел

1. Александров Д. О. Юридична психологія. Навчальний посібник для ВНЗ // Д. О. Александров, В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко, М. В. Костицький та ін.: За ред. Казміренко Л. І., Є. М. Моїсеєва. – К.: КНТ. – 2007. – 360 с.
2. Волкова О. Б. Психологічні особливості правової соціалізації сучасних старшокласників / О. Б. Волкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/psychology/37700/.
3. Прикладная юридическая психология / Под ред. А. М. Столяренко. – М., 2001. – 480 с.
4. Танчин І. З. Соціологія. Навчальний посібник / І. З. Танчин. – К.: Знання, 2008. – 351 с.

Кузьмич Олег Ярославович,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри судочинства Юридичного
інституту Прикарпатського національного
університету ім. Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ

ПРОБЛЕМАТИКА ВІДМЕЖУВАННЯ КОНСТРУКЦІЇ ДОГОВОРУ НА КОРИСТЬ ТРЕТЬОЇ ОСОБИ ВІД ДОГОВОРІВ ДОРУЧЕННЯ В ДОГОВІРНІЙ ТА СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ

Так, під договором на користь третьої особи розуміють договір, в якому боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок на користь третьої особи, яка встановлена або не встановлена у договорі (ч. 1 ст. 636 ЦК України). Як зауважив І. Б. Новицький, договір на користь третьої особи має ту особливість, що він породжує правовий ефект для такої особи, яка ні особисто, ні через представника не брала участі в укладенні договору. Правові наслідки для третьої особи можуть виражатися тільки в установленні прав, але не обов'язків [1, с. 46].

На сьогоднішній день в договірній практиці мають місце проблеми у відмежуванні договорів на користь третьої особи від договорів доручення, про що свідчить аналіз відповідних судових рішень. Так, наприклад, у цивільній справі № 123/1007/13-ц за позовом ТзОВ «НТС Плюс» до Особи 1 та Особи 2 про визнання договору доручення недійсним Київським районним судом м. Сімферополя було встановлено, що 10 квітня між Особою 1 і Особою 2 було укладено договір доручення № 3/1, за умовами якого ОСОБА 2 як Повірений зобов'язалася здійснити і надати від імені та за рахунок Особи 1 на користь ТзОВ «НТС Плюс» юридичні, цивільно-правові, процесуальні та інші дії, пов'язані з пропозиціями Особи 2 з придбання цілісного майнового комплексу ВАТ «Сімферопольська ткацька бавовняна фабрика».

Обґрунтовуючи позовні вимоги, позивач ТзОВ «НТС Плюс» виходив із того, що такий договір повинен був породити у третьої особи (тобто у нього) не тільки права, але й обов'язки, у зв'язку з чим, як вважає позивач, такий договір не можна вважати договором на користь третьої особи. Фактично, як відзначав позивач, такий договір мав би бути тристороннім, але оскільки ТзОВ «НТС Плюс» такий договір не

підписувався і взагалі воно не було стороною цього договору, то він є нікчемним.

Крім того, як відзначалося позивачем, цей договір не можна вважати і договором доручення, незважаючи на його назву та найменування його сторін, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 1000 ЦК України за договором доручення одна сторона зобов'язується вчинити від імені та за рахунок другої сторони певні юридичні дії. Правочин, вчинений повіреним, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки довірителя. Однак, від цього договору за наявності певних умов могли б виникнути права та обов'язки не тільки у довірителя – Особи 1, але й у третьої особи – ТОВ «НТС Плюс», яке не було його стороною, тому вказаний договір суперечить закону, а відповідно до ч. 1 ст. 203 ЦК України – зміст правочину не може суперечити актам цивільного законодавства.

Однак, Київський районний суд м. Сімферополя дійшов іншого висновку, зокрема, як відзначається в рішенні суду, відповідно до ч. 1 ст. 636 ЦК України договором на користь третьої особи є договір, в якому боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок на користь третьої особи, яка встановлена або не встановлена у договорі. Згідно з умовами Договору Особа 2 мала вчинити певні дії на користь особи, яка не брала участі в укладенні цього договору, що свідчить про відповідність укладеного договору положенням ст. 636 ЦК України [2].

Як впливає з аналізу рішення Київського районного суду м. Сімферополя, на підставі договору, укладеного між Особою 1 та Особою 2, Особа 2 зобов'язалася надати третій особі – ТзОВ «НТС плюс» – послуги щодо доцільності придбання цілісного майнового комплексу ВАТ «Сімферопольська ткацька бавовняна фабрика». При цьому, вчинення Особою 2 таких дій на користь третьої особи мало здійснюватися саме від імені Особи 1, на підставі чого такий договір контрагентами було названо саме договором доручення.

Не торкаючись проблематики виникнення за спірним договором відповідних обов'язків в третьої особи – ТзОВ «НТС плюс» – слід сказати, що спірні правовідносини, які мали місце між Особою 1, Особою 2 та ТзОВ «НТС плюс», повинні були опосередковуватися саме конструкцією договору на користь третьої особи, а не договором доручення. Такий висновок ґрунтується на тому, що внаслідок виконанням спірного договору Особою 2 в Особи 1, як би це мало бути в силу специфіки договору доручення, не відбувалося виникнення, зміни

чи припинення суб'єктивних прав та обов'язків. Як передбачено ч. 1 ст. 1000 ЦК, за договором доручення одна сторона (повірений) зобов'язується вчинити від імені та за рахунок другої сторони (довірителя) певні юридичні дії. Правочин, вчинений повіреним, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки довірителя. Якраз навпаки, на що необхідно звернути увагу, виконуючи такий договір, Особа 2 вчиняла відповідні дії саме на користь третьої особи (ТЗОВ «НТС плюс»), а в останньої за цим договором виникали відповідні права.

У контексті аналізованої проблематики особливу увагу привертає до себе наступне рішення суду. Так, у справі за позовом Особи 1 до Особи 2 про стягнення матеріальної шкоди, заподіяної невиконанням договору доручення, Білгород-Дністровським міськрайонним судом Одеської області було встановлено, що між сторонами в жовтні 2009 року в усній формі було укладено договір, згідно з умовами якого відповідач зобов'язався придбати та поставити протягом двох тижнів для ТОВ «Белста» 42 плити перекриття. На виконання цього доручення позивач передав, а відповідач прийняв 27 720,00 грн. Однак, відповідач не виконав взятє на себе зобов'язання, взяту суму грошей не повернув і відмовлявся повернути, у зв'язку із чим позивач був змушений звернутися до суду з відповідним позовом.

Приймаючи рішення про задоволення позовних вимог, Білгород-Дністровський міськрайонний суд Одеської області виходив із того, що такий договір є договором на користь третьої особи (ст. 636 ЦК України) [3].

Як впливає із наведеного рішення, на підставі договору, укладеного між Особою 1 та Особою 2, Особа 2 зобов'язалася вчинити відповідні дії на користь третьої особи – ТЗОВ «Белста», а саме придбати та здійснити поставку плит перекриття. Слід звернути увагу, що в цьому випадку придбання відповідних плит для їх поставки третій особі – ТЗОВ «Белста» – Особою 2 не здійснювалося від імені Особи 1. Зазначене свідчить про те, що метою укладення договору доручення між Особою 1 та Особою 2 не було виникнення, зміна чи припинення суб'єктивних прав та обов'язків в Особи 1 як довірителя за договором доручення. Якраз навпаки, метою укладення такого договору було надання відповідної вигоди та користі особі (ТЗОВ «Белста»), яка не брала участі при укладенні такого договору ні безпосередньо, ні опосередковано. Як впливає із рішення суду, Особа 2 для виконання взятого на себе

обов'язку на користь третьої особи – ТЗОВ «Белста», – повинна була вступити у відповідні правовідносини з іншими особами, що безпосередньо не призводило до виникнення, зміни чи припинення будь-яких прав та обов'язків в довірителя – Особи 1. З огляду на зазначене, варто погодитися із позицією Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області, який, розглянувши спір по суті, дійшов висновку про те, що відносини, які склалися між Особою 1, Особою 2 та ТОВ «Белста», охоплюються саме конструкцією договору на користь третьої особи, а не договором доручення.

Підсумовуючи сказане, необхідно відзначити, що в силу специфіки договору доручення дії повіреного повинні бути підставою для виникнення, зміни та припинення відповідних прав та обов'язків, насамперед, в довірителя. В той же час, як впливає із наведених судових рішень, договори доручення укладалися з метою надання відповідних суб'єктивних прав саме третім особам. Таким чином, правові відносини, які виникали на підставі договорів доручення, в силу своєї специфіки, не могли охоплюватися конструкцією таких договорів, а навпаки, такі правовідносини мали охоплюватися конструкцією договору на користь третьої особи. Як уже відзначалося, правовим наслідком вчинення відповідних дій повіреними за договорами доручення має бути виникнення, зміна та припинення відповідних прав та обов'язків, насамперед, в довірителів, а не третіх осіб, про що безпосередньо вказується в положенні ч. 1 ст. 1000 ЦК, водночас, як впливає із аналізованих судових рішень, метою укладення спірних договорів учасниками цивільних відносин було надання відповідних суб'єктивних прав саме третім особам.

Список використаних джерел

1. Новицкий И. Б. Гражданский Кодекс Р.С.Ф.С.Р. Практический комментарий. Обязательства из договоров. Заключение договоров. Дарение. Двусторонние договоры. Договоры в пользу третьего лица. (Комментарий к ст.ст.130-140 и 144-146 Гражданского Кодекса) / И. Б. Новицкий. – М.: Право и жизнь, 1924. – 52 с.
2. Рішення Київського районного суду м. Сімферополя від 05.03.2013 р. у справі № 123/1007/13-ц [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.reyestr.gov.ua.
3. Заочне рішення Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області від 29.05.2012 р. у справі № 2-3106/11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.reyestr.gov.ua.

Мигалюк Людмила Василівна,
викладач кафедри цивільного права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ПРАВОВА ПРИРОДА НЕПОЙМЕНОВАНИХ ДОГОВОРІВ У РЕГУЛЮВАННІ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Розвиток суспільних відносин в Україні відбувається як під впливом факторів внутрішнього розвитку економіки держави, так і зовнішніх процесів розвитку світової економіки. У результаті цього виникають нові види діяльності, а відтак і нові види договорів, не врегульовані чинним законодавством, які загалом в правовій доктрині називаються непойменованими договорами. Їх існування ґрунтується не тільки на згоді та волевиявленні сторін, а, насамперед, на одному з головних принципів цивільного законодавства – принципі свободи договору. Адже укладаючи непойменовані договори, сторони якнайповніше можуть враховувати власні інтереси та відповідним чином врегульовувати непередбачені чинним законодавством цивільні відносини.

Водночас, О. С. Яворська зауважує, що у цьому випадку його сторони виступають «законодавцями» для себе, встановлюючи в договорі взаємні права й обов'язки, передбачаючи в ньому умови та засоби відповідальності в разі невиконання чи неналежного виконання умов договору [2, с. 93-94]. Таке зауваження дає змогу виділити непойменованій договір як один з елементів реалізації принципу свободи договору і визначити його як акт індивідуального призначення для врегулювання не передбачених законодавством договірних відносин і для задоволення індивідуальних потреб сторін договору з правом визначення змісту такого непойменованого договору на їх власний розсуд.

Однак, дія принципу договірної свободи не безмежна, тому існування непойменованих договорів знаходиться в межах чинних нормативних актів, звичаїв ділового обороту, а також пов'язана з урахуванням інших принципів цивільного законодавства: свободи підприємницької діяльності, не забороненої законом; права на судовий

захист; добросовісності, розумності, справедливості, а також з урахуванням системи принципів цивільного права (законності, моральності, вільного волевиявлення сторін, принципи диспозитивності та належного й реального виконання договірних зобов'язань тощо).

Адже ч. 1 ст. 6 ЦК України допускаючи можливість укладення договорів, що не передбачені актами цивільного законодавства, однією з умов визначає не суперечливість загальним засадам цивільного законодавства, вимогам добросовісності, розумності та справедливості. Укладання таких договорів є результатом автономної правотворчості сторін, що здійснюється на засадах аналогії закону та аналогії права. У ст. 11 ЦК України зазначено також, що цивільні права та обов'язки виникають із дій осіб, які не передбачені актами цивільного законодавства, але за аналогією породжують цивільні права та обов'язки. Ці норми вказують на можливість укладання непойменованих договорів як регуляторів нових суспільних відносин і дають змогу визначити непойменованій договір як домовленість сторін, що заснована на принципі свободи договору та вільному волевиявленні сторін щодо врегулювання відносин, які виникають з нових не врегульованих законодавством видів діяльності, спрямованої на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків для досягнення необхідного результату й усунення недоліків правового регулювання нових правовідносин.

До названого виду договорів відносять: дистриб'юторський та дилерський договори, договори про надання медичних, освітянських, аутсортингових, маркетингових, консалтингових послуг, договір з надання послуг сурогатного материнства, договори ремонту, інжинірингу, корпоративний та продюсерський договори тощо.

Непойменованій договір є досить гнучкою конструкцією, але його оформлення та стабільність часто носять непередбачуваний характер, оскільки він є договором, регулювання якого законом не відоме, тобто умови, які він вміщує, є досить новими, а тому їх тлумачення може бути різним.

При цьому, поймає назву договору в законодавстві визначається не згадкою про назву договору або певний вид діяльності, а, насамперед, як зазначає Є. А. Батлер, відсутністю вказівки на предмет, зміст договору, істотні умови. Оскільки саме це дозволяє зробити висновок про його непойменованість, незалежно від того, визначені чи ні законодавством назва такого договору [2, с. 10]. Для прикладу існує багато нормативно-

правових актів, які передбачають певний вид діяльності і визначають лише загальні положення щодо визначення термінів та дозволених стандартів, не встановлюючи, при цьому, загальних вимог щодо змісту самого договору.

Це спостереження дозволяє зробити висновок, що непойменовані договори можна поділити на дві категорії: ті, які певним чином згадані але не врегульовані в законодавстві, і договори, які взагалі не відображені в актах цивільного законодавства.

Таким чином, можливість існування непойменованих договорів як різновиду цивільно-правових договорів ґрунтується не лише на згоді та волевиявленні сторін, а, насамперед, на одному з головних принципів цивільного законодавства, принципі свободи договору. А їх врегульованість не є абсолютною, адже загальні засади цивільного законодавства, аналогія закону та права і звичаї ділового обороту визначають правила їх правового регулювання. Непойменовані договори можуть укладатися для регулювання будь-яких суспільних відносин не заборонених законом, наприклад, при наданні медичних та освітянських послуг, при наданні різного роду побутових послуг та для регулювання нових відносин, що виникають на вимогу суспільства.

Список використаних джерел

1. Яворська О. С. Договори приєднання – проблеми правового регулювання / О. С. Яворська / Підприємництво, господарство і право [науко-практичний господарсько-правовий журнал] – Київ: НДІ приватного права і підприємництва АПрН України; ТОВ «Гарантія», № 10 (166) – 2009 – С. 93-96.
2. Батлер Е. А. Непоименованные договоры / Батлер Е. А. – М.: Экзамен, 2008. – 222 с.

Мироненко Ігор Віталійович,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільного права Юридичного
інституту Прикарпатського національного
університету ім. Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ

РЕГУЛЮВАННЯ ОПОСЕРЕДКОВАНИХ ВПЛИВІВ У ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ

Нормами глави 17 Земельного кодексу України присвячено відносно новому для нашого земельного законодавства інституту – інституту добросусідства. Законодавчі положення щодо регулювання «відносин сусідства» відомі уже з римського права [1, с. 147]. Тому вміщення положень про добросусідство в окремій главі чинного Земельного кодексу України – значний крок у розвитку вітчизняного законодавства.

На сьогодні в науковій літературі норми про добросусідство прийнято розглядати як окремий вид обмежень права власності, що не дають третім особам самотійних прав на чужу річ, а лише обмежують власника у здійсненні ним його права [2, с. 149; 3, с. 269].

Особливість відносин добросусідства полягає в тому, що конфлікт інтересів власників суміжних володінь в процесі їх господарської діяльності в принципі неминучий і впливає з суті даних відносин. Саме у відносинах власності на нерухомість найбільшою мірою проявляється необхідність врегулювання дії зовнішніх факторів, що можуть як негативно, так і позитивно впливати на об'єкти власності. І якщо позитивні аспекти такого впливу, за загальним правилом, залишаються поза увагою, то негативні аспекти зовнішнього впливу отримали свою правову розробку. Вона, зокрема, проявляється в існуванні загального для всіх правових систем принципу, згідно якого на власника покладається обов'язок не допускати такого використання належного йому майна, яке спричиняє суттєву і необґрунтовану шкоду третім особам або всьому суспільству [4, с. 209].

Як зазначається в літературі, теоретично можливі два шляхи врегулювання ситуацій, пов'язаних з конфліктом інтересів суміжних власників.

Перший, нормативний, полягає в проведенні фізичних меж володінь суміжних власників та наданні гарантій захисту для кожного власника в фізичних межах його володінь (встановлення системи норм, що детально визначають відстань між окремими спорудами, розміри шкідливих викидів тощо). Його недоліками є неможливість нормативно врегулювати всі можливі конфлікти та позбавлення права на захист від діяльності, що не виходить за встановлені межі.

Інший підхід, який притаманний країнам системи загального права, виходить з неможливості повного фізичного розмежування володінь суміжних власників і, відповідно, шкідливий вплив на сусідні володіння розглядається як звичайний наслідок землекористування. Правова система, керуючись принципом розумності шкідливого (взаємовиключного) впливу, надає судовим органам можливість в кожному випадку встановлювати, наскільки виправданим є такий вплив і в якій мірі суміжний власник зобов'язаний його терпіти [4, с. 223-224].

В юридичній практиці ряду західних країн поширення набув підхід «врівноважування інтересів», що займає проміжне становище між вказаними вище підходами. При цьому, забороні підлягають не всі шкідливі впливи, а лише ті, що виходять за межі допустимого чи розумного [4, с. 229]. Погодження інтересів в силу сусідства бере за основу принцип: якщо виробнича діяльність зумовлює матеріальний вплив на сусідні володіння, власник може вимагати її припинення. Однак, він зобов'язаний терпіти небажаний ефект діяльності сусіда, необхідний для самого його існування (дим опалювальної системи, шум побутових приладів та ін.) [5, с. 385-387].

Варто зазначити, що крім принципу розумності шкідливого (взаємовиключного) впливу, в практиці країн загального права виробились і інші підходи щодо вирішення спорів даного роду [4, с. 231-236].

В українському законодавстві питання опосередкованих впливів на сусідні володіння регулюються положеннями ст. 103 ЗК України. Виходячи з змісту даної статті, такі впливи поділяються на допустимі (такі, що завдають допустимі незручності), надмірні (завдають незручності, що виходять за допустимі межі) та неприпустимі (перешкоджають використанню сусідніх земельних ділянок за цільовим призначенням).

Вплив, що завдає незручностей, можна розглядати як допустимий чи надмірний на противагу неприпустимому впливу, передбаченому у

п. 2 ст. 103 ЗК України, який взагалі перешкоджає використанню сусідніх земельних ділянок за цільовим призначенням.

Що ж до розмежування допустимого чи надмірного впливу, що завдає незручності, то питання полягає у встановленні меж, в яких власник зобов'язаний терпіти негативні для себе наслідки використання сусідніх земельних ділянок. У зв'язку з відсутністю чітких законодавчо визначених критеріїв визначення меж допустимого впливу, що завдає незручності, вони повинні встановлюватись судом в кожному конкретному випадку з врахуванням обставин справи [3, с. 270].

Виникає питання, чи дають вони змогу з достатньою ефективністю регулювати дані відносини положення п. 1 ст. 103 ЗК України? Адже за своїм концептуальним підходом вони суттєво відрізняються від законодавчих положень регулювання відносин добросусідства, що містяться в законодавстві західних країн, які зобов'язують сусідів терпіти незручності, що завдаються внаслідок здійснення нормальної господарської діяльності на сусідній земельній ділянці. Відповідно, власник (землекористувач) наділений можливістю безперешкодно здійснювати своє право таким чином, щоб негативні для сусідів наслідки його діяльності не виходили за нормально допустимі для даних умов межі. До речі, саме такий підхід до визначення меж допустимого сусідського впливу відображено в законодавстві ряду пострадянських держав (ст. 378 ЦК Республіки Молдова [6], ст. 171 ЦК Азербайджанської Республіки [7], ст. 175 ЦК Грузії [8]).

На противагу цьому, положення п. 1 ст. 103 ЗК України зобов'язують власника (землекористувача) земельної ділянки заподіювати якомога менше незручностей своїм сусідам, не ставлячи, при цьому, питання, наскільки нормальною (чи розумною) є його діяльність. Такі положення чинного законодавства не можна вважати досконалими, оскільки вони дають змогу недобросовісним власникам (землекористувачам) зловживати своїм правом і перешкоджати нормальному використанню сусідніх земельних ділянок.

Невизначеними виступають критерії встановлення заподіяння «найменших незручностей», що завдаються при обранні того чи іншого способу використання земельної ділянки. Адже «найменше незручностей» буде завдавати у випадку невикористання земельної ділянки взагалі або ж використання її таким чином, як це відповідає інтересам володільців сусідніх земельних ділянок.

Ще про один вид опосередкованого впливу на сусідні земельні ділянки – шкідливий вплив – йдеться у ст. 104 ЗК України. Тут передбачено можливість вжиття власниками (землекористувачами) заходів щодо попередження шкідливого впливу на їх земельні ділянки шляхом припинення на сусідніх земельних ділянках діяльності, що може призвести до шкідливого впливу на здоров'я людей, тварин, на повітря, земельні ділянки та інше (наведений в цій статті перелік шкідливих впливів невичерпний). Формулювання цієї статті також не можна вважати вдалим. Адже очевидне об'єктивне спричинення певною діяльністю шкідливого впливу не завжди є підставою для її припинення. В індустріальну добу забруднення довкілля не може бути причиною заборони роботи промислового підприємства, якщо, на думку суспільства, його рівень не перевищує допустимі екологічні норми [5, с. 385-387]. Достатнього багато видів господарської діяльності людини так чи інакше шкідливо впливає на довкілля. Проте, в багатьох випадках господарська діяльність, що об'єктивного спричиняє шкоду довкіллю, спеціальним законодавством визначається як припустима за умов дотримання відповідних екологічних, санітарних, технічних та інших нормативів. Напрошується висновок, що діяльність, яка призводить до шкідливого впливу, може бути як такою, що завдає допустимі чи надмірні незручності в рамках припустимого впливу відповідно до критеріїв, визначених в п. 1 ст. 103 ЗК України, так і неприпустимою, відповідно до положень п. 2 ст. 103 Земельного кодексу України, яка перешкоджає використанню земельної ділянки за цільовим призначенням; питання в критеріях віднесення такої діяльності до того чи іншого виду. Виходячи з загальних засад інституту добросусідства – недопущення завдання надмірних впливів на сусідні володіння – приходимо до висновку, що попередженню підлягає здійснення саме тієї діяльності, що завдає надмірних незручностей власникам (землекористувачам) сусідніх земельних ділянок або перешкоджає використанню земельних ділянок за цільовим призначенням (неприпустимий вплив). Якщо ж виходити з існуючої на сьогодні конструкції ст. 104 ЗК України, то власники (землекористувачі) можуть вимагати припинення на сусідній земельній ділянці будь-якої діяльності, що є джерелом підвищеної небезпеки відповідно до ст. 1187 ЦК України.

Варто звернути увагу на ще один момент: дещо хибною є точка зору, згідно якої шкідливий вплив на сусідню земельну ділянку,

передбачений у ст. 104 ЗК України, ототожнюється з екологічно небезпечною діяльністю на сусідній земельній ділянці [3, с. 271]. Як вже вказувалось, не всяка діяльність, що завдає шкідливого впливу на довкілля, підлягає припиненню: якщо, при цьому, дотримуються відповідні вимоги та нормативи, то, відповідно до екологічного законодавства, така діяльність є правомірною.

Список використаних джерел

1. Римское частное право: Учебник / Под ред. проф. И. Б. Новицкого и проф. И. С. Перетерского. – М.: Юриспруденция, 2000. – 448 с.
2. Земельное право Украины: Учеб. Пособие / Авт. кол.: Беженарь А. М., Бердников Е. С., Бондар Л. А. и др.; Под. ред. Погребного А. А., Каракаша И. И. – К.: Истина, 2002. – 496 с.
3. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / Кол. авт.: Л. О. Бондар, А. П. Гетьман, В. Г. Гончаренко та ін.; За заг. ред. В. В. Медведчука. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 656 с.
4. Маттеи У., Суханов Е. А. Основные положения права собственности. – М.: Юристъ, 1999. – 384 с.
5. Дождев Д. В. Римское частное право: Учебник для вузов / Под общ. ред. Академика РАН, д.ю.н., проф. Нерсисянца. – 2-е изд., изм. и доп. – М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА – ИНФРА-М), 2002. – 784 с.
6. Цивільний кодекс Республіки Молдова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mdi.gov.md/>.
7. Цивільний кодекс Азербайджанської Республіки // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.azhumanrights.org/>.
8. Цивільний кодекс Грузії // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://napr.gov.ge/>.

Томин Олександра Олексіївна,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного та господарського права
і процесу Івано-Франківського факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
суддя апеляційного суду Івано-Франківської області,
м. Івано-Франківськ*

ПУБЛІЧНІ ТА ПРИВАТНІ СЕРВІТУТИ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) містить загальне поняття «сервітут», не класифікуючи і не закріплюючи особливості кожного виду сервітуту. Різновиди сервітутів встановлені іншими правовими актами. Так, наприклад, Земельний кодекс України (далі – ЗК України) поділяє сервітуту на: 1) постійні та строкові (ч. 2 ст. 98 ЗК України); 2) сервітут, який належить власникові (володільцеві) сусідньої земельної ділянки, та сервітут, який належить іншій конкретно визначеній особі (ч. 1 ст. 100 ЗК України) [2].

Теоретичне та практичне значення має також поділ сервітутів на приватні та публічні [3, с. 204].

Категорія приватних сервітутів включає в себе випадки встановлення права обмеженого користування чужою земельною ділянкою, що належить на праві власності громадянам та господарюючим суб'єктам, на користь інших громадян і юридичних осіб, тобто на користь приватних інтересів (конкретних осіб) при досягненні угоди про встановлення сервітуту шляхом укладення цивільно-правового договору, а в разі виникнення спору – на основі судового рішення.

Публічні сервітуту встановлюються на підставі нормативно-правових рішень органів державної влади і, як вказує М. Н. Малєїна, забезпечують державні, муніципальні інтереси і (або) інтереси невизначеного кола окремих осіб [6, с. 15].

Основною особливістю публічного сервітуту є те, що він встановлюється не на користь конкретного суб'єкта – власника сусідньої нерухомості, а на користь багатьох осіб, тобто для забезпечення не

приватних, а суспільних (публічних) інтересів і є правом визначених законом осіб використовувати цю ділянку у випадках і в порядку, встановленому законодавством.

Відсутність у ЗК України прямої вказівки на існування публічних земельних сервітутів дозволило окремим авторам висловити думку про відсутність взагалі у земельному законодавстві сервітутів на користь необмеженої кількості осіб та про встановлення лише приватних земельних сервітутів (на користь певної особи, а саме власника (користувача) панівної земельної ділянки) [4, с. 64-68]. До такого висновку спонукає формулювання ч. 1 ст. 99 ЗК України, де вказується, що вимагати встановлення земельних сервітутів можуть лише власники або землекористувачі земельних ділянок.

З такою позицією законодавця важко погодитись. З цього приводу заслуговує на увагу позиція Є. В. Ілюхіної, яка зазначає, що Земельний кодекс Російської Федерації дозволяє зробити висновок про те, що публічний земельний сервітут встановлюється за необхідності: проходу або проїзду через земельну ділянку; використовувати земельну ділянку для цілей ремонту комунальних, інженерних, електричних або інших ліній і мереж, а також об'єктів транспортної інфраструктури; розміщувати на земельній ділянці межові та геодезичні знаки та під'їзди до них; провести дренажні роботи на земельній ділянці; забору (вилучення) водних ресурсів з водних об'єктів і водопою; прогону сільськогосподарських тварин через земельну ділянку; сінокосіння, випасання сільськогосподарських тварин у встановленому порядку на земельних ділянках у строки, тривалість яких відповідає місцевим умовам і звичаям; використовувати земельну ділянку з метою полювання та рибальства; тимчасового користування земельною ділянкою з метою проведення пошукових, дослідних та інших робіт; вільного доступу до прибережної смуги [3, с. 204-206].

У ЗК України передбачено такі види земельних сервітутів, як: а) право проходу та проїзду на велосипеді; б) право проїзду на транспортному засобі по наявному шляху; в) право прокладання та експлуатації ліній електропередачі, зв'язку, трубопроводів, інших лінійних комунікацій; г) право прокласти на свою земельну ділянку водопровід із чужої природної водойми або через чужу земельну ділянку; г) право відводу води зі своєї земельної ділянки на сусідню або через сусідню земельну ділянку; д) право забору води з природної водойми, розташованої на сусідній земельній ділянці, та право проходу

до природної водойми; е) право поїти свою худобу із природної водойми, розташованої на сусідній земельній ділянці, та право прогону худоби до природної водойми; є) право прогону худоби по наявному шляху; ж) право встановлення будівельних риштувань та складування будівельних матеріалів з метою ремонту будівель та споруд; з) інші земельні сервітути. Вважаємо, що перелічені вище сервітути відносяться саме до публічних, оскільки можуть встановлюватись на користь необмеженого кола осіб.

Про можливість встановлення земельного сервітуту на користь необмеженого кола осіб свідчить і положення ст. 401 ЦК України. Як вбачається з ч. 2 даної статті у випадку встановлення земельного сервітуту учасниками договору є, з одного боку, особа, обтяжена сервітутом, (власник (володілець) земельної ділянки), а з іншого боку, власник (володілець) сусідньої земельної ділянки, а також інша, конкретно визначена особа (особистий сервітут) [7].

Незважаючи на те, що чинним законодавством (в тому числі земельним) передбачено існування земельного сервітуту на користь необмеженого кола осіб, у ЗК України в загальних рисах передбачено порядок встановлення лише приватного земельного сервітуту.

Інша ситуація складається з лісовим сервітутом. На відміну від земельного сервітуту, встановлення лісового сервітуту допускається шляхом укладення договору, яким права власників лісів або лісокористувачів можуть бути обмежені на користь інших заінтересованих осіб на підставі закону, договорів, заповіту або за рішенням суду. Таким чином, при встановленні лісового сервітуту можливістю обмеженого користування чужим нерухомим майном наділяються невластники.

Встановлення як приватних, так і публічних водних сервітутів передбачено і Водним кодексом України (далі – ВК України). У ньому наводиться вичерпний їх перелік (ст. 68 ВК України) [1].

Лісовим кодексом України (далі – ЛК України) встановлено безкоштовний і безстроковий публічний лісовий сервітут, на підставі якого громадяни мають право вільно перебувати в лісах державної та комунальної власності, якщо інше не передбачено законом (ст. 23 ЛК України) [5]. Крім цього, права власників лісів або лісокористувачів можуть бути обмежені на користь інших заінтересованих осіб на підставі закону, договорів, заповіту або за рішенням суду. (ч. 3 ст. 23 ЛК України).

ЛК України і ЗК України містять лише згадку про існування приватного сервіту, не згадуючи про окремі його різновиди, які, конкретизуються в договорах, укладених суб'єктами сервітутних відносин.

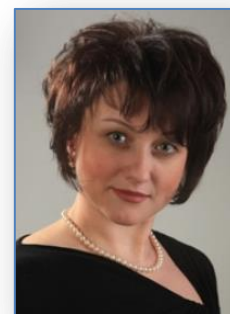
Таким чином, констатуємо неузгодженість норм чинного цивільного, земельного та іншого законодавства у галузі охорони навколишнього природного середовища, що призводить до проблем реалізації повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування, укладення договорів під час встановлення сервітутів земельних ділянок, та судового вирішення відповідної категорії земельних спорів.

Усунення вказаних прогалин можливе шляхом законодавчого закріплення поділу земельних сервітутів на приватні та публічні із вказівкою на підстави, умови та порядок встановлення конкретних їх різновидів.

Список використаних джерел

1. Водний кодекс України від 06.06.1995 року № 213/95-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon.rada.gov.ua/go/213/95-вр>.
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-ІІІ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2768-14>.
3. Илюхина Э. В. Проблемы правового регулирования публичного сервитута земельных участков в России / Э. В. Илюхина // Молодой ученый. – 2012. – №8. – С. 204-206.
4. Кулинич П. Право земельного сервитута: поняття, види та порядок реалізації / П. Кулинич // Юрид. журнал. – 2003. – № 10 (16). – С. 64-68.
5. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 року № 3852-ХІІ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon.rada.gov.ua/go/3852-12>.
6. Малеина М. Н. Публичные сервитуты / М. Н. Малеина // Законодательство. – 2004. – № 4. – С. 8-16.
7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435- ІV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon.rada.gov.ua/go/435-15>.

Турчак Ірина Олександрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ОСОБЛИВИ ОЗНАКИ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ОБ'ЄКТА ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Зміст поняття «інформація» – багатогранний та неоднозначний за розумінням. Інформація є не лише засобом комунікації людей та об'єктом їх діяльності. У наш час ринкового суспільства інформація є економічним ресурсом, фактором конкурентної боротьби, суспільним благом і товаром. Без отримання інформації у різних її проявах та формах неможлива еволюція людини, розвиток суспільства і держави.

Дослідження особливих ознак інформації зумовлене виникненням якісно нових соціальних явищ, пов'язаних з інформацією і, відповідно, увагою законодавця до упорядкування цієї сфери суспільних відносин. В Україні, так само, як і в усьому світі, проблемам інформації та інформаційних відносин приділяють увагу фахівці різних галузей права, а стрімкі темпи розвитку інформаційних технологій та інформаційних мереж сприяють появі нових напрямків досліджень у праві.

У ст. 1 Закону України «Про інформацію» під інформацією розуміються документовані або публічно оголошені відомості про події або явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі [2].

Цивільний кодекс України дещо корегує визначення поняття «інформація», а саме: документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі. У визначенні акцентується увага на динаміці подій та явищ, відомості про які є інформацією [1].

Аналіз змісту вказаних визначень, а також відповідних норм Закону України «Про інформацію» та ЦКУ дає підстави для виділення таких ознак поняття «інформація»:

1. Інформація – це відомості про події та явища, що відбуваються:
 - а) у суспільстві;
 - б) у державі;

в) у навколишньому природному середовищі.

2. Інформація – це дані, які можуть зберігатися в будь-якій формі і вигляді. Однак, для набуття певного правового статусу інформація має відповідати вимогам та ознакам, передбаченим правовими нормами, або ж відповідати букві та духу закону;

3. Інформація – це відомості, які є документованими або публічно оголошеними;

4. Інформація – є об'єктом цивільних прав і відноситься до категорії нематеріальних благ;

5. Джерелами інформації є передбачені або встановлені законом носії інформації: документи, інші носії інформації, які являють собою матеріальні об'єкти, що зберігають інформацію, повідомлення ЗМІ, публічні виступи [3, с. 12-17].

Інформація як особисте немайнове право належить до найважливіших, невідчужуваних, природних, притаманних людині від народження благ – разом з благом життя, здоров'я тощо. Отже, інформація безсумнівно є об'єктом цивільних прав та, як об'єкт цивільних прав, має свої особливості. Це здатність до багаторазового використання, неможливість її знищення, а при передачі – можливість збереження в особи, яка її передала, тощо.

Як особисте немайнове благо, інформація не може мати нічого спільного з майновою оцінкою і в такому випадку набуває позаекономічного й немайнового змісту, є невідчужуваною у будь-якому разі, навіть якщо цього бажає особа. Так, особистим немайновим благом не можна ні «володіти», ні «користуватися», ні «розпоряджатися». Для інформаційних відносин загалом термінологічний апарат має бути набагато ширшим і враховувати названі особливості інформації як особливого нематеріального блага [4].

Крім цього, серед основних ознак інформації деякі автори виокремлюють системність, селективність, субстанціональну несамостійність, наступництво, невичерпність, масовість, здатність трансформуватися, здатність до обмеження, універсальність [3].

Слід зазначити, що у ст. 200 ЦК України закріплено фактично лише один вид інформації – а саме такої, яка є документованою або публічно оголошеною, яку слід розглядати лише як один із видів інформації, яка закріплена на сьогодні у ЦК України.

Тому інформацію як об'єкт цивільного права можна розглядати у таких її проявах:

1) інформація як особисте немайнове благо у комплексі благ, перерахованих у ст. 201 і Книзі 2 ЦК України [1];

2) інформація як результат творчої інтелектуальної діяльності, тобто як об'єкт виключних прав, врегульованих у ст. 199 і Книзі 4 ЦК України;

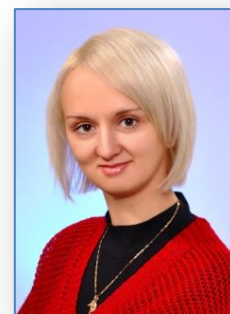
3) інформація як інформаційний продукт, ресурс, документ, тобто об'єкт, який може бути інформаційним товаром і який може бути предметом будь-яких правочинів, з урахуванням особливостей і специфіки його як об'єкту особливого роду. Останній вид інформації як об'єкту не можна ототожнювати з поняттям права власності на об'єкт, в якому вона уречевлена, не можна також використовувати висловлювання на зразок «право власності на інформацію», оскільки, даний об'єкт не може перебувати у володінні, користуванні або розпорядженні в класичному розумінні цих правомочностей права власності.

Відособленість інформації можлива лише у результаті її опредметнення у вигляді символів, знаків, хвиль з метою обміну нею (відбувається відокремлення інформації від її виробника або творця).

Таким чином, інформація є об'єктом цивільних прав та має специфічні особливості притаманні такому об'єкту. Чинне законодавство містить поняття інформації, проте, враховуючи динамічність процесів суспільного розвитку, питання змісту та ознак інформації як правової категорії, залишається актуальним для дослідження.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Про інформацію. Закон від 02.10.1992 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
3. Марущак А. І. Інформаційне право: Доступ до інформації // А. І. Марущак, Навчальний посібник. – К.:КНТ, 2007. – 532 с.
4. Харитонов Є. О. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар // за заг. ред. Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової, Н. Ю. Голубевої, – К.: Правова єдність, 2011. – 1140 с.

Федюк Лілія Василівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права
Прикарпатського національного
університет ім. Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ

ОСОБИСТЕ НЕМАЙНОВЕ ПРАВО ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ НА ДІЯЛЬНІСТЬ

Особистим немайновим правом юридичної особи є право на вільну діяльність, що включає в себе вибір діяльності, невтручання в діяльність, вільні взаємовідносини та об'єднання з іншими особами. Особисте немайнове право на вибір діяльності мають у більшій мірі юридичні особи приватного права, але й особи публічного права не позбавлені такого немайнового права, проте вони мають деякі обмеження, що встановлюються нормами публічного права.

Дехто з дослідників згадує про таке немайнове право юридичної особи, як право на автономну діяльність, але до нього включає права: на зовнішній вигляд, на вибір позначення та на ділову репутацію [1, с. 185, 186, 196]. На наш погляд, їх сюди не слід включати, оскільки вони є самостійними особистими немайновими правами. Варто погодитись із тим, що автономія є однією з якостей юридичної особи, яка дає можливість брати участь у правовідносинах, у тому числі особистих немайнових. Підтримуємо думку, що право на автономію передбачає можливість самостійно робити вибір при здійсненні внутрішньої та зовнішньої діяльності [1, с. 178], але дане право варто називати особистим немайновим правом на свободу діяльності чи на вільну діяльність, оскільки термін не повністю відповідає змісту цього права.

Господарський кодекс України вказує на свободу підприємницької діяльності. На основі цього підприємці мають право самостійно здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність без обмежень, але ту діяльність, яка не заборонена законом [2, ч. 1. ст. 43]. Але свобода діяльності має поширюватися на всі види юридичних осіб, не тільки на тих, що займаються підприємницькою діяльністю. Право на вільну діяльність, як особисте немайнове право юридичної особи, потрібно врегулювати у цивільному законодавстві.

В нашій державі існує надмірне втручання державних органів у

діяльність юридичних осіб, і таке відношення порушує право на вільну діяльність юридичних осіб. Звичайно, деякі перевірки, що проводяться органами потрібні, проте вони не повинні обмежувати цих осіб у діяльності, заважати правомірній діяльності. Потрібно детальніше прописати правила державної перевірки за діяльністю юридичних осіб, зокрема додати до **частини 6 статті 19** Господарського кодексу України положення про те, що:

«...державні органи повинні дотримуватись певних термінів проведення перевірок, не проводити одні й ті ж самі перевірки відносно однієї юридичної особи, повідомляти про порядок їх здійснення».

Але особисте немайнове право на вільну діяльність юридичної особи не обмежується лише захистом від втручання держави в її діяльність, це право має ширший зміст, і таке втручання може відбуватися й з боку інших осіб.

Особисте немайнове право на вільну діяльність означає можливість самостійно робити вибір при здійсненні внутрішньої і зовнішньої діяльності: внутрішня діяльність включає всі види діяльності складових юридичної особи; зовнішня – полягає у взаємодії юридичної особи з іншими суб'єктами.

Змістом права на вільну діяльність юридичної особи, як і всіх інших особистих немайнових прав, є правомочності по володінню, користуванню і розпорядженню.

Володіння означає можливість за власним розсудом визначати діяльність юридичної особи, взаємодію між структурними елементами юридичної особи, встановлювати обмеження для втручання в свою діяльність тощо.

Правомочність користування полягає в можливості здійснення широкого спектру дій по налагодженню взаємодії всередині організації, усувати можливі перешкоди для втручання з боку інших суб'єктів, отримувати переваги перед іншими суб'єктами, що займаються аналогічною діяльністю.

Правомочність розпорядження є можливістю юридичної особи обмежити межі своєї діяльності, надавати іншим особам можливість безперешкодно або з деякими обмеженнями брати участь у своїй діяльності чи відмінити таку можливість.

Юридична особа може здійснювати свою діяльність у взаємозв'язку з іншими особами, і з цього випливають такі особисті немайнові права як право на об'єднання з цими особами, а також право

юридичної особи на взаємовідносини з іншими суб'єктами, в тому числі й міжнародні.

Юридичним особам, що є суб'єктами господарювання, законодавством надається право на участь в господарських об'єднаннях, що передбачає можливість вільно і самостійно вибирати, учасником яких господарських об'єднань він бажає бути, проте юридичні особи можуть брати участь не лише в господарських об'єднаннях, та й не лише суб'єкти господарювання здатні об'єднуватися. Таке право слід надати всім юридичним особам, та можна вважати його особистим немайновим. Варто його закріпити в цивільному законодавстві, а точніше – прописати в Цивільному кодексі України.

Об'єднуючись з іншими особами, юридична особа виявляє також і своє особисте немайнове право на взаємовідносини. Крім того, відносини можуть бути також іншого роду, в тому числі міжнародні. Згідно Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [3], наші юридичні особи можуть бути суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, але думаємо, що юридичні особи, які не займаються економічною діяльністю, теж повинні мати можливість використовувати у своїй діяльності зовнішні зв'язки. Міжнародні відносини юридичної особи в певній мірі регулює Закон України «Про міжнародне приватне право» [4], проте особисте немайнове право юридичних осіб на зв'язки включає в себе можливість мати вільні відносини не лише на міжнародному рівні, а й всередині держави. Дане особисте немайнове право юридичної особи потребує свого закріплення в цивільному законодавстві.

Проводячи аналіз особистого немайнового права юридичної особи на вільну діяльність, яке включає в себе право на вибір діяльності, на невтручання в діяльність, на взаємовідносини та об'єднання, ми прийшли до висновку, що його слід внести до Цивільного кодексу України наступним чином.

Варто перейменувати статтю 312 Цивільного кодексу [5], а також додати до неї норму, яка б регулювала право юридичної особи на вибір діяльності. Статтю слід викласти в наступній редакції:

Стаття 312. Право на діяльність.

1. Фізична та юридична особи мають право на вибір діяльності та її вільне здійснення.

2. Фізична особа може вільно обирати та змінювати рід заняття.

Юридична особа може вільно обирати та змінювати вид діяльності

згідно законодавства, якщо законом не встановлено обмежень щодо такої діяльності, чи не передбачено отримання спеціального дозволу для зайняття такою діяльністю.

3. Фізичній особі може бути заборонено виконувати певну роботу чи обіймати певні посади у встановлених законом випадках.

4. Забороняється використання примусової праці фізичної особи, крім військової (чи альтернативної) служби, робота чи служба, яка виконується за вироком (чи іншим рішенням) суду, та відповідно до закону про воєнний чи надзвичайний стан.

Забороняється примушувати юридичну особу займатися тим чи іншим видом діяльності, крім передбачених випадків для юридичних осіб публічного права.

Варто також внести зміни до статті 314 Цивільного кодексу, додати до неї третю частину та викласти в наступній редакції:

Стаття 314. Право на об'єднання.

1. Фізичні та юридичні особи мають право на об'єднання в різні організації.

2. Належність чи неналежність фізичної особи до певної організації не може бути підставою для обмеження її прав.

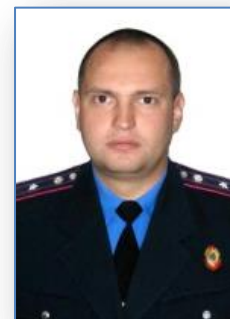
3. Юридичні особи мають право на вільну співпрацю з іншими особами, об'єднуватися з ними для здійснення своїх функцій, якщо таке об'єднання не суперечить нормам, що регулюють діяльність юридичної особи.

Список використаних джерел

1. Толстой В. С. Личные неимущественные правоотношения / В. С. Толстой. – Издательство АПП ППРО, Москва. – 2009. – 216 с.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV / ВВР України. – 2003, № 18-22. – Ст. 144.
3. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991. № 959-XII. / Відомості Верховної Ради. – 1991, № 29. – Ст. 377.
4. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005. № 2709-IV / Відомості Верховної Ради України. – 2005, №32. – Ст. 422.
5. Цивільний кодекс України: Кодекс від 16.01.2003, № 435-IV (Редакція від 01. 01. 2014). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

«Адміністративне право та процес, фінансове, інформаційне право»
«Кримінальне право, кримінально-виконавче право, кримінологія»
«Кримінальний процес, криміналістика»

Бондаренко Віктор Ярославович,
ад'юнкт Львівського державного
університету внутрішніх справ,
м. Львів

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ СПЕЦІАЛЬНИХ
ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ НЕГЛАСНОГО ОТРИМАННЯ
ІНФОРМАЦІЇ**

Згідно положень ст. 32 Конституції України не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [1].

Для захисту зазначених положень у Кримінальному кодексі України (далі – КК) передбачено ряд норм, які передбачають відповідальність за порушення цих вимог. Однією з них є ст. 359 КК України.

Як відомо, спеціальні технічні засоби отримання інформації вилучені з цивільного обігу і можуть застосовуватися виключно компетентними державними органами з підстав встановлених законодавством, а їх виготовлення, ремонт і т. д. підлягають ліцензуванню.

Визначення спеціальних технічних засобів міститься у п. 1.6. Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівлі спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв'язку, іншими засобами негласного отримання інформації (далі – Ліцензійних умов) затверджених Наказом Служби безпеки України № 35 від 31 січня 2011 року [2]. Зокрема, у згаданому пункті

спеціальними технічними засобами визначаються технічні, програмні засоби, устаткування, апаратура, прилади, пристрої, препарати та інші вироби, призначені (спеціально розроблені, виготовлені, запрограмовані, пристосовані) для негласного отримання інформації.

У цьому Наказі на відміну від попередніх, які затверджували зазначені Ліцензійні умови та втратили чинність відповідно до Наказу Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва № 7/34 від 31.01.2011 р. переліку видів спеціальних технічних засобів не міститься. Тому, визначаючи предмет злочину, передбаченого ст. 359 КК України одразу виникає проблема у встановленні того, що саме належить до спеціальних технічних засобів.

Нагадаємо, що у п. 1.3 не чинних на сьогодні Ліцензійних умов, які були затверджені Наказом Державного Комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва СБ України до спеціальних технічних засобів відносились: спеціальні технічні засоби для негласного отримання та реєстрації аудіо інформації; спеціальні технічні засоби для негласного візуального спостереження та документування; спеціальні технічні засоби для негласного прослуховування телефонних переговорів; спеціальні технічні засоби для негласного перехоплення та реєстрації інформації з технічних каналів зв'язку; спеціальні технічні засоби для негласного контролю поштових повідомлень і відправлень; спеціальні технічні засоби для негласного обстеження предметів і документів; спеціальні технічні засоби для негласного проникнення у приміщення, транспортні засоби, інші об'єкти та їх обстеження; спеціальні технічні засоби для негласного контролю за переміщенням транспортних засобів та інших об'єктів; спеціальні технічні засоби для негласного отримання (зміни, знищення) інформації з технічних засобів її зберігання, обробки та передачі.

Для встановлення того чи є технічний засіб спеціальним, проводиться експертиза. Судові експертизи, експертні дослідження технічних засобів (виробів) на предмет їх віднесення до спеціальних технічних засобів проводяться державною спеціалізованою експертною науково-дослідною установою СБУ – Українським науково-дослідним інститутом спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України відповідно до Загальної методики віднесення об'єктів до спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації (цей нормативно-технічний документ зареєстрований в Міністерстві юстиції України 02.03.2011 № 17.0.01).

Вказана методика визначає загальні принципи проведення експертних досліджень, встановлює й регламентує порядок застосування методів та процедур проведення експертного дослідження. Це дозволяє визначити й обґрунтувати необхідну й достатню сукупність технічних ознак, на підставі яких формулюється висновок експерта щодо віднесення технічного засобу до спеціальних технічних засобів. При проведенні судової експертизи (дослідження) основними критеріями віднесення засобу до спеціальних технічних засобів є технічна придатність та функціональна призначеність цього засобу, які встановлюються на підставі спеціальних знань судового експерта відповідно до вимог та у порядку, визначеному Методикою.

До спеціальних технічних засобів відносяться технічні засоби, що можуть бути скрито застосовані для негласного отримання інформації у властивих для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності формах та методах.

З огляду на зазначене виникає припущення, що кваліфікуючи діяння за ст. 359 КК України потрібно, в перше чергу, опиратись на висновок експерта. Адже, визначення спеціальних технічних засобів, що передбачене згаданими Ліцензійними умовами не дає чіткого уявлення про зміст та види цих засобів, оскільки із визначення очевидно, що їх особливість проявляється, в основному, саме у спеціальному призначенні. Однак, фактично те саме діяння з тим самим рівнем суспільної небезпеки можна вчинити застосовуючи не спеціальні технічні засоби (диктофон, мобільний телефон тощо), що, у свою чергу, спонукає до перегляду думок з приводу визначення предмету аналізованого складу злочину.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України, 1996. – № 30. – ст. 141.
2. Наказ Служби безпеки України у «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівлі спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв'язку, іншими засобами негласного отримання інформації та Порядку контролю за додержанням Ліцензійних умов» № 35 від 31 січня 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0225-11>.

Бровкова Анна Леонідівна,
аспірантка Київського університету права
НАН України,
м. Київ

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «КВАЛІФІКОВАНИЙ ІНВЕСТОР» У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Ринок цінних паперів є важливим елементом у побудові стійкої ринкової економіки в будь-якій країні світу. При цьому, значну роль у становленні та розвитку ринку цінних паперів відіграють його учасники, які є механізмом якісного функціонування всієї фінансової інфраструктури країни.

Закон України від 23.02.2006 №3480-IV «Про цінні папери та фондовий ринок» [3] містить вичерпний перелік учасників ринку цінних паперів України, серед яких: емітенти; особи, які видали неемісійний цінний папір; інвестори в цінні папери; об'єднання професійних учасників фондового ринку; саморегульвні організації професійних учасників фондового ринку; професійні учасники фондового ринку.

Слід зауважити, що відповідно до законодавства, інвесторами в цінні папери можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, резиденти і нерезиденти, які набули права власності на цінні папери з метою отримання доходу від вкладених коштів та/або набуття відповідних прав, що надаються власнику цінних паперів відповідно до законодавства України.

Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затверджена Законом України від 18.03.2004 №1629-IV «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [2] передбачає адаптацію відповідно до Директиви Європейського Парламенту та Ради 2003/71/ЄС від 4.11.2003 «Про проспекти, що підлягають опублікуванню при відкритій пропозиції цінних паперів або виставленні їх на продаж» та 2004/39/ЄС від 21.04.2004 «Про ринки фінансових інструментів» для поділу інвесторів на кваліфікованих та некваліфікованих.

У 2013 році, результатом імплементації норм стало прийняття

проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кваліфікованих інвесторів в цінні папери» від 14.10.2013 за № 3423 (далі – законопроект № 3423) [1], який передбачає по-перше, запровадження визначення на законодавчому рівні поняття «кваліфікований інвестор», по-друге, встановлення механізму розміщення цінних паперів серед кваліфікованих інвесторів на фондовому ринку України.

Згідно законопроекту № 3423, кваліфіковані інвестори – це особи, які володіють вміннями, знаннями в галузі фінансового ринку та/або фінансовими ресурсами, достатніми для прийняття ними інвестиційних рішень щодо здійснення операцій з цінними паперами, які відносяться до ризикових, відповідно до критеріїв ризикованості цінних паперів, визначених Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

До кваліфікованих інвесторів відносять міжнародні фінансові організації, утворені кількома державами-членами міжнародної фінансової організації, які надають фінансові ресурси іншим державам-членам на умовах, визначених їх установчими документами; уряди та центральні банки іноземних держав; Кабінет Міністрів України та Національний банк України; фінансові установи; юридичні та фізичні особи, які відповідають встановленим Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку вимогам та включені до Реєстру кваліфікованих інвесторів.

Слід звернути увагу, що законопроект № 3423 встановлює ряд вимог до фізичних та юридичних осіб. Наприклад, фізична особа повинна відповідати критеріям щодо кількості укладених договорів з купівлі-продажу щомісяця (а саме не менше 10); володіти коштами та цінними паперами, в тому числі, на банківських депозитних рахунках, на суму не менше 0,5 мільйона євро, з яких цінні папери становлять не менше 150 тисяч євро за офіційним обмінним курсом Національного банку України, що діяв на момент набуття/підтвердження статусу кваліфікованого інвестора; мати стаж роботи у фінансовій установі за відповідним фахом не менше одного року. Щодо юридичної особи, вона може набутти статусу кваліфікованого інвестора у разі наявності на балансі не менше 20 мільйонів євро та власних коштів не менше 2 мільйонів євро за офіційним обмінним курсом Національного банку України; річний дохід від реалізації товарів, робіт і послуг за останній фінансовий рік повинен становити не менше 40 мільйонів євро за

офіційним обмінним курсом Національного банку України.

Емісія цінних паперів (у т. ч. емісія цінних паперів інституту спільного інвестування), яка відноситься до ризикових, відповідно до критеріїв ризикованості, визначених Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, може здійснюватися шляхом приватного розміщення виключно серед кваліфікованих інвесторів. Тобто, відбувається захист та обмеження доступу до ризикових операцій некваліфікованих інвесторів, а саме пересічних громадян.

Варто зазначити, що відповідний поділ інвесторів на кваліфікованих та некваліфікованих має місце у Російській Федерації та Європейському Союзі.

Російська модель кваліфікованого інвестора має свої відмінності: установлення єдиного інституту для всього фінансового ринку Росії; відсутність у законодавстві вимог до кваліфікованих інвесторів за угодами, активами (власними коштами) і обігом провідних кваліфікованих інвесторів, а також досвіду роботи на фінансовому ринку; закритий перелік російських кваліфікованих інвесторів відповідно до закону.

Європейський законодавець обмежив інститут кваліфікованих інвесторів двома основними категоріями: інститут професійного клієнта для деяких фінансових інструментів європейського ринку цінних паперів і колективних інвестицій; інститут кваліфікованого інвестора для цінних паперів, що випускаються за спрощеною процедурою.

Необхідно акцентувати увагу, що головною відмінною рисою європейської моделі кваліфікованого інвестора є поділ їх на 2 групи: кваліфіковані інвестори (професійні клієнти) за замовчуванням (*de jure*); кваліфіковані інвестори (професійні клієнти) за визнанням (*ad hoc*).

Особа, яка має бажання стати кваліфікованим інвестором повинна відповідати критеріям з великого обсягу угод на ринку цінних паперів із середньою частотою, принаймні, 10 угод у квартал протягом останніх 4 кварталів; мати обсяг портфеля цінних паперів (або коштів і/чи фінансових інструментів) інвестора (клієнта) перевищує 500 тис. євро; мати стаж роботи не менше 1 року у фінансовому секторі на професійній посаді.

Підсумовуючи викладене вище, можна констатувати, що прийняття вище вказаного законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кваліфікованих інвесторів

в цінні папери» матиме позитивний вплив на діяльність інвесторів в Україні. Проте, необхідно зазначити, що деякі його положення потребують уточнень, а саме: слід визначити, які фінансові установи відносяться до кваліфікованих інвесторів (фінансові та страхові компанії, ломбарди, кредитні установи, кредитні спілки, лізингові компанії тощо); критерії, згідно з якими операції з цінними паперами будуть вважатися ризикованими; критерії, яким повинні відповідати кваліфіковані інвестори; відповідальність торгівця цінними паперами за укладення договорів з інвесторами, які не є кваліфікованими.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кваліфікованих інвесторів в цінні папери: проект Закону України від 14.10.2013 за №3423 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=48670.
2. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 №1629-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>.
3. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 №3480-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.

Габро Олег Іванович,
викладач кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
м. Київ

ІСТОРІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СВІДКА, ПОТЕРПІЛОГО, ОЦІНЮВАЧА, ЕКСПЕРТА ТА ПЕРЕКЛАДАЧА ЗА ДІЯННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНІ СТ. 384 КК УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Історія розвитку кримінального законодавства з відповідальності за завідомо неправдиве показання свідка, потерпілого, оцінювача, експерта та перекладача за діяння, передбачені ст. 384 КК України у нашій державі має глибоке історичне коріння (витоки). Їх можна з'ясувати лише в аспекті взаємовідносин людини (суспільства) та держави в їх розвитку та взаємодії. Цей напрямок є досить важливим для вдосконалення національного кримінального законодавства щодо подолання злочинів проти правосуддя.

Аналіз останніх публікацій. Проблеми кримінальної відповідальності за завідомо неправдиве показання розроблялися в юридичній літературі. Суттєвий внесок у дослідження цих питань зробили, зокрема, Ю. В. Александров, А. В. Галахова, М. І. Бажанов, А. М. Бойко, Д. І. Крупко, В. О. Навроцький, А. В. Наумов, В. Я. Тацій, В. С. Фельдблюм, Є. В. Фесенко та ін.

Мета статті полягає: 1) в порівняльному дослідженні національного кримінального законодавства за завідомо неправдиве показання означених суб'єктів (свідка, потерпілого, оцінювача, експерта та перекладача) в історичному аспекті; 2) у використанні цього дослідження для вдосконалення чинного КК України стосовно злочинів проти правосуддя; 3) спрямування цього дослідження на правове забезпечення правдивості показань через застосування до суб'єктів кримінально-правових відносин певних санкцій, та визначення й інших методів стимулювання суворого дотримання усіма без винятку громадянами своїх конституційних обов'язків та виконання законодавчих вимог щодо сприяння відправленню правосуддя (ст. 68 Конституції України).

Основний матеріал. Слід зробити застереження, що фундаментальні дослідження питань про витоки та періодизацію розвитку кримінального законодавства з аналізованої проблеми відсутні. Це зумовлено складністю державотворення в Україні. Важливість наукового вивчення кримінальної відповідальності означених суб'єктів в історичному аспекті – поза будь-яким сумнівом. Тільки використання історичного методу дослідження може донести точність свідчення відносно генезису кримінальної відповідальності за досліджувані злочини та походження ознак і понять, що входять у нормативне формулювання цього складу злочину. Проведеним дослідженням як історичних, так і правових джерел, що діяли на території України, було встановлено, що пошук витоків цих діянь на території нашої держави, оскільки іншого не доведено на науковому рівні, необхідно шукати з XI століття – в третьому періоді, який охоплює час, коли українська держава була під управлінням князів – X-XIV століття. Так, у ст. 2 короткої редакції Руської Правди, де мова йде про два види доказів враховувалося: по-перше, зовнішній вигляд потерпілого; по-друге, наявність свідка [1, с. 90]. У статті 18 Руської Правди (повна редакція) зазначено, що для відведення безпідставного обвинувачення в убивстві «необхідно виставити не менш семи послухів, що можуть вивести віру, тобто відвести це обвинувачення». Послухи і тут, як вважається «не свідки злочину, яких при убивстві, мабуть, зовсім не було, а свідки доброго життя обвинувачуваного». У ст. 2 короткої, ст. 29 і 31 повної редакції Руської Правди з'являється термін «видок», що тлумачиться як «свідок, очевидець» [1, с. 91-92, 95]. Слід звернути увагу на те, що у статтях повної редакції Руської Правди, свідок займає належне місце не тільки як обов'язковий учасник багатьох угод, але і як важлива фігура процесу доказування при розгляді позовів у суді. Проте, при розгляді справ, показання холопів та інших простолюдинів не мали правових наслідків і взагалі кримінальної відповідальності свідка не існувало [1, с. 47-129]. Крім того, такого поняття, як експертиза тоді ще не існувало, але часто при розслідуванні справ дати свої висновки щодо стану здоров'я потерпілого чи причин його загибелі просили лікарів. Зазвичай, таким висновкам довіряли, принаймні, в документі не згадується про якісь заходи покарання для лікарів, що умисно дали неправдиві висновки [1, с. 47-129].

Четвертий період (XIV століття до початку XVIII століття) іменується в історії України Козацькою ерою. Наше дослідження

свідчить, що в цей час в Україні діяла велика кількість джерел, які мали різні походження, проте російське законодавство на терени нашої держави не мало поширення [2, с. 40-50]. Звертає на себе увагу те, що окремий артикул про статус та відповідальність свідка ми виявили у Статуті Великого князівства Литовського, виданому в Кракові у 1588 році де зазначається: «У всякій справі в суді свідками повинні виступати християни, люди добрі, що заслуговують довіри. А коли б свідок давав суду свідчення брехливі, фальшиві, то він повинен бути сам покараний тим, до якої кари міг бути присуджений оббреханий ним інший хто-небудь» [3, с. 85]. Таку ж відповідальність за неправдиві свідчення чи доноси несли і потерпілі [3, с. 85]. Таким чином, витоки кримінальної відповідальності свідка та потерпілого за неправдиві показання ми знаходимо в 1588 році. Застосування положень цих статутів у судовій практиці «певним чином забезпечувало самостійність розвитку української правової системи» [4, с. 49]. Це підтверджується також описами італійських та інших мандрівників (очевидців) тих часів, зокрема лист Альберта Кампензе до папи Климента VII про справи Московії (1523-1524 рр.) свідчать, що Великий князь московський Іван Грозний і його наступник Князь Василь не раз домагались володіти землями литовськими і українськими [4, с. 60]. Це вкотре дає підставу, посилаючись на ці та інші джерела, стверджувати, що закони Росії, які стосувалися злочинів проти правосуддя, в тому числі і аналізованого діяння, не були поширені на Україну (в означений період).

Звернемося до п'ятого періоду розвитку нашої держави (початок XVIII – початок XIX ст.ст.). Він дістав назву «Під імператорською владою». В цей період на Україну поширилася дія царського законодавства. Необхідно зазначити, що ст. 198-1 Артикула воїнського 1715 р., встановлювалась кримінальна відповідальність за неправдиві показання, а також за схиляння (підбурювання) свідка до давання неправдивих показань [5, с. 273].

Шостий період охоплює кінець XIX – початок XX ст. У цей період приймається ціла низка нормативних актів, серед яких і кримінальне, яке так і не набуло законної сили. Необхідно акцентувати увагу на тому, що ст. 158 Кримінального Уложення 1903 р. передбачалася кримінальна відповідальність за лжесвідчення. Диспозиція цієї статті була доповнена такими ознаками об'єктивної сторони, як обстановка вчинення злочину та таким переліком суб'єктів: свідком, очевидцем, перекладачем. Ч. 2 цієї статті передбачала такі дії, як давання брехливих показань внаслідок

підкупу; давання брехливих показань допитаних під присягою, чи процедури, що її замінює.

Сьомий період (охоплює початок ХХ ст. – 1991 р.). Він має назву «Україна в радянський період». Перше законодавство післяреволюційного періоду характеризується тим, що не завжди дотримувалися правові гарантії безпеки, дотримання честі і гідності його суб'єктів. Судді керувалися революційною правосвідомістю, при відправленні правосуддя (в тому числі і в досліджуваному нами аспекті) до уваги приймали питання соціального походження, виховання, освіти, професії учасника судочинства тощо. Нерідко обвинувальні вироки виносились за відсутності належних доказів з причини лише дворянського походження підсудного. Наголошуємо, що витоки кримінальної відповідальності експерта за давання завідомо неправдивого показання знайшло місце в ст. 178 КК УРСР 1927 р. (тоді розширилось коло суб'єктів цього злочину) [6, с. 485]. Проаналізувавши ст. 178 КК УРСР 1960 р. аргументуємо, що в ній законодавець розділяє завідомо неправдиве показання свідка чи потерпілого і завідомо неправдивий висновок експерта та завідомо неправильний переклад зроблений перекладачем, передбачає такі кваліфіковані діяння, які вчинені при розслідуванні справ про особливо небезпечний державний злочин або такий інший тяжкий злочин. Акцентуємо увагу, що 12 січня 1983 р. ч. 2 цієї статті набула нової редакції з такими діями, як дії, поєднані з обвинуваченням в особливо небезпечному державному чи іншому тяжкому злочині або з штучним створенням доказів обвинувачення, а так само вчинені з корисливою метою.

Висновки. Згідно з ст. 384 КК України 2001 р., передбачена кримінальна відповідальність за завідомо неправдиве показання. Редакція цієї статті свідчить, що законодавець частково скористався історичним досвідом кримінально-правової охорони, аналізованих відносин, законотворчою технікою описання об'єктивних і суб'єктивних ознак, хоча значні проблеми з цих питань не знайшли свого вирішення на законодавчому, теоретичному і практичному рівнях. Цим знаменується сучасний стан проблеми.

Список використаних джерел

1. Комментарий к пространной редакции Русской Правды // Российское законодательство X-XX веков: [в 9 т.] / под поб. ред О. И. Чистякова. – М., 1984. – Т. 1: Законодательство Древней Руси. – С. 47-129.
2. Ткач А. П. Історія кодифікації дореволюційного права України / А. П. Ткач. – К.: Видавництво Київського ун-ту, 1968. – 170 с.
3. Хрестоматія з історії держави і права України (з найдавніших часів до кінця XX століття) 6 [у 3-х кн.]: / [укладачі: В. І. Батрименко, В. М. Кривоніс, В. І. Мірошніченко та ін.]; за ред. А. С. Чайковського. – К.: НАВСУ, 2000. – Кн. 16. – Розд. I – VI. – 2000. – 218 с.
4. Мульченко В. Розвиток законодавства України, що забезпечує охорону правосуддя / В. Мульченко // Право України. – 2003. – № 1. – С. 48-51.
5. Российское законодательство X-XX веков: [в 9 т.] / под. общ. ред. О. И. Чистякова. – М.: Юрид. лит., 1984. – Т. 4: Законодательство периода становления абсолютизма. – 1986. – 511 с.
6. Михайленко П. П. Борьба с преступностью в Украинской ССР: [в 2 т.] / Петр Петрович Михайленко. – К.: ВШ МООП УССР, 1966-1967. – Т. 2: 1926-1967. – 1967. – 952 с.

Громко Володимир Ярославович,
*здобувач кафедри кримінального права
та кримінології Львівського державного
університету внутрішніх справ,
викладач Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ*

НАЯВНІСТЬ ПРАВОВОГО СТАТУСУ «СЛУЖБОВА ОСОБА», ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ОБТЯЖУЄ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ

Питання вчинення злочинів службовими особами, як правило, достатньо гостро сприймається у суспільстві. Тема відповідальності службових осіб, завжди буде займати одне з визначних місць серед тем які піднімаються і будуть підніматись у майбутньому як науковцями криміналістами, так і практикуючими юристами і громадянами зокрема. Наявність правового статусу службова особа, саме по собі передбачає наявність відповідного обсягу повноважень, а отже і можливостей для зловживання ними.

Слід приділити також увагу визначенню понять посадова особа та службова особа, так як на практиці є випадки коли дані поняття

збігаються, переплітаються, або ототожнюються між собою. Це явище є не випадковим. Стаття 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» визначає, що суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення є: 1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: зокрема, в) державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування; ж) посадові та службові особи інших органів державної влади; стаття 1 закону України «Про державну службу», дає визначення термінів наступним чином:

1) державна служба – професійна діяльність державних службовців з підготовки пропозицій щодо формування державної політики, забезпечення її реалізації та надання адміністративних послуг;

2) державний службовець – громадянин України, який займає посаду державної служби в державному органі, органі влади Автономної Республіки Крим або їх апараті, одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету, крім випадків, визначених законом, та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з реалізацією завдань та виконанням функцій державного органу або органу влади Автономної Республіки Крим щодо: підготовки пропозицій стосовно формування державної політики у відповідній сфері; розроблення, експертизи та/або редагування проектів нормативно-правових актів; надання адміністративних послуг; здійснення державного нагляду (контролю); управління державним майном або майном, що належить Автономній Республіці Крим, державними корпоративними правами; управління персоналом державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим або їх апарату; реалізації інших повноважень відповідного органу.

Також даний закон дає визначення поняття посади, та що ми повинні розуміти під посадовими особами. Так відповідно до другої статті цього закону:

Посада – це визначена структурою і штатним розписом первинна структурна одиниця державного органу та його апарату, на яку покладено встановлене нормативними актами коло службових повноважень.

Посадовими особами відповідно до цього Закону вважаються керівники та заступники керівників державних органів та їх апарату, інші державні службовці, на яких законами або іншими нормативними актами покладено здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій.

Таким чином, ключовим елементом посадової особи, є наявність відповідної посади, із визначеним обсягом повноважень. Отже, наявність статусу посадової особи прямо залежить від наявності відповідної посади і може існувати лише у взаємозв'язку.

Проте, потрібно пам'ятати про те, що Верховною Радою України було прийнято новий закон України «Про державну службу» який набуде чинності 01 січня 2015 року.

Що стосується з'ясування змісту поняття «службова особа», то на даний час необхідно виходити, насамперед, з положень, що містяться у примітці до статті 364 Кримінального кодексу України, у пункті 1 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 року № 5 та пункті 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 року №15 «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» зазначено, що при вирішенні питання, чи є та або інша особа службовою, належить керуватися правилами, які викладено у примітці ст. 364 КК України.

Так, у примітці до статті 364 КК України, визначено, що службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації.

Службова особа наділена певним обсягом повноважень і в їх межах має право вчиняти дії, що породжують, змінюють або припиняють конкретні правовідносини.

Працівники підприємств, установ, організацій, які виконують професійні (адвокат, лікар, вчитель тощо), виробничі (наприклад, водій) або технічні (друкарка, охоронник, тощо) функції, можуть визнаватися службовими особами лише за умови, що поряд із цими функціями вони виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки (постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 року № 5). З метою забезпечення однакового і правильного застосування законодавства та у зв'язку з питаннями, які виникають у

судовій практиці у пункті 1 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 року № 5 визначено, що: Організаційно-розпорядчі обов'язки – це обов'язки по здійсненню керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності. Такі функції виконують, зокрема, керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, колективних чи приватних підприємств, установ і організацій, їх заступники, керівники структурних підрозділів (начальники цехів, завідувачі відділами, лабораторіями, кафедрами), їх заступники, особи, які керують ділянками робіт (майстри, виконробы, бригадири тощо).

Таким чином, можна зробити висновок про те, що межа яка розділяє посадову та службову особу є достатньо тонкою, і при встановленні даного факту необхідно враховувати всі фактори які можуть вплинути на правовий статус такої особи, так як відповідальність за кримінальним правом України для посадових та службових осіб за різних умов є різною.

Так, вчинення злочину службовою особою є кваліфікуючою ознакою складу злочину передбаченою у 36 статтях Особливої частини КК України.

Порівнявши караність (верхню межу санкції) основного складу злочину та кваліфікованого за ознакою його вчинення службовою особою можна виділити три групи.

Перша – це статті, у яких основне покарання не змінюється за видом, але збільшується його верхня межа. Таких статей в КК України – 21. Проте, ступінь такого збільшення є різним.

Проаналізувавши санкції статей, в яких кваліфікуючою ознакою є вчинення злочину службовою особою, то отримуємо таку картину:

- мінімальне збільшення покарання за кваліфікований склад, в порівнянні з основним, складає 1,25 рази;
- максимальне покарання за кваліфікований склад, в порівнянні з основним, складає 3 рази;
- найчастіше (7 з 21 випадків) покарання збільшується в 1,67 разів;
- по три рази покарання за кваліфікований склад, в порівнянні з основним, збільшується у 1,4 та 3 рази;

- по два рази покарання за кваліфікований склад, в порівнянні з основним, збільшується у 1,25 та 1,5 рази;

- по одному разу покарання за кваліфікований склад, в порівнянні з основним, збільшується в 1,25, 1,43, 2, 2,33, 2,5 та 2,67 разів.

Очевидно, що така ситуація є принаймні незрозумілою. Відтак, бачиться два можливих виходи з цієї ситуації:

- або виключити зі всіх таких статей КК кваліфікуючу ознаку вчинення злочину службовою особою і передбачити в Загальній частині, що у випадку вчинення будь-якого злочину службовою особою шляхом зловживання службовим становищем, верхня межа покарання, в порівнянні з вчиненням таких діянь приватною особою кратно збільшується (у 1,5 або 2 рази чи інакше);

- переглянути всі існуючі склади, де передбачена кваліфікуюча ознака вчинення злочину службовою особою шляхом зловживання службовим становищем, і встановити однакову кратну верхню межу покарання, в порівнянні з вчиненням таких діянь приватною особою (у 1,5 або 2 рази чи інакше).

Цікаво також проаналізувати ступінь тяжкості злочинів кваліфікованих ознакою вчинення їх службовою особою з використанням службового становища. Проведений аналіз дає такі результати: 1 злочин є злочином невеликої тяжкості; 9 таких злочинів є злочинами середньої тяжкості, причому у 8 випадках максимальне покарання складає позбавлення волі на строк до 5 років, в 1 – до 3 років; 10 таких злочинів є тяжкими злочинами, причому, у 4 випадках максимальне покарання складає позбавлення волі на строк до 7 років, у 3 – до 7, у 2 – до 10 років, у 1 – до 8 років; 1 злочин є особливо тяжким – покарання складає позбавлення волі на строк до 12 років.

Необхідно також відзначити, що: у 11 з 21 випадків кваліфікуюча ознака вчинення злочину службовою особою не змінює ступеня тяжкості злочину; у 9 випадках ступінь тяжкості змінюється: зі злочину середньої тяжкості на тяжкий злочин; у 1 випадку ступінь тяжкості змінюється: з тяжкого злочину на особливо тяжкий злочин.

Друга група таких статей, ті, в яких змінюється основне покарання. Тобто, санкція злочину кваліфікованого за ознакою його вчинення службовою особою передбачає більш суворе основне покарання такого виду, якого немає у санкції основного складу. Таких статей в КК України є чотирнадцять.

Гуцуляк Микола Ярославович,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін та ОРД
Прикарпатського факультету Львівського
державного університету внутрішніх справ

Бабан Лучано Валентинович,
Прикарпатський факультет Львівського
державного університету внутрішніх справ,
м. Івано-Франківськ

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ОСНОВНИХ ОЗНАК АРЕШТУ ЯК ВИДУ ПОКАРАННЯ

Арешту як виду кримінального покарання властиві ознаки, які характерні будь-якому виду покарання. Загальні ознаки покарання, які властиві арешту, можна виділити з поняття покарання, яке наводиться в ст. 50 КК України: «Покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого». Це визначення вказує на всі основні ознаки, які характеризують покарання як кримінально-правове явище, що дає можливість окреслити арешт у широкому значенні слова.

Незважаючи на загальні ознаки покарання, які властиві кожному його виду, необхідно проаналізувати специфічні ознаки, які властиві саме арешту як окремому виду покарання, у такий спосіб давши поняття арешту.

На нашу думку, специфічними ознаками арешту, що відрізняють його від інших покарань, слід вважати: *особливості змісту арешту; спеціальне місце виконання і відбування цього покарання; властивий лише арешту режим підвищеної суворості; короткочасність арешту.*

1. *Основною ознакою, яка відрізняє одне покарання від інших, є особливості його змісту.*

Чітке визначення змісту арешту має важливе практичне значення. Справа полягає в тому, що суд повинен, виходячи з характеру і ступеня

суспільної небезпеки вчиненого злочину, а також особи злочинця, вибрати і призначити такий вид і розмір кримінального покарання, який буде здатний максимально забезпечити досягнення цілей покарання. Але, при цьому, суд повинен брати до уваги, який елемент у змісті покарання необхідно вивести на передній план для успішного досягнення цих цілей.

Змістом кримінального покарання є передбачені в КК та КВК обмеження прав та свобод засудженого [8 с. 36] (каральні елементи), які є внутрішньо упорядкованими і підлеглими його цілям [3, с. 140]. Обмеження будь-якого окремого конституційно закріпленого права або свободи є елементом змісту кримінального покарання. Сукупність обмежень становить собою «внутрішню архітектуру» кримінального покарання. У таке сполучення входить не тільки перелік благ та прав, у яких обмежується особа, але й спосіб, а також глибина, ступінь такого обмеження [8, с. 37].

Найчастіше в науковій літературі досліджується правовий статус засуджених до позбавлення волі. Як вважає Ю. А. Чеботарьова, правовий статус засуджених до позбавлення волі за своєю сутністю означає або повне позбавлення, або істотне обмеження на період виконання покарання тих чи інших основних (конституційних) і громадянських прав та свобод. Причому це найбільшою мірою стосується основних (конституційних) прав і свобод [13, с. 76].

Арешт, як і позбавлення волі, на думку деяких авторів, виражається в повному або частковому позбавленні волі з утриманням у спеціальних установах із певними режимними вимогами та правилами внутрішнього розпорядку дня, позбавленні права вибору місця проживання на власний розсуд, позбавленні або обмеженні можливості бачитись з близькими, друзями, родичами [4, с. 49; 10, с. 14, 15]. З такою думкою можна частково погодитися, оскільки це те, у чому знаходять свій прояв зазначені покарання, і визначає специфіку змісту цих покарань. Але дозволимо собі не погодитися з авторами, які вважають, що арешт і позбавлення волі полягають саме у «позбавленні волі» [7, с. 7]. Так само невірно визнавати змістом арешту й «обмеження волі». За такого підходу при окресленні змісту арешту за допомогою вищевказаних понять створюється певна тавтологія щодо назви видів покарань (обмеження та позбавлення волі).

Продовжуючи аналіз особливостей змісту переважним правообмеженням, яке властиве арешту, слід вважати лімітацію

особистої волі людини, яка, у свою чергу, проявляється в примусовому пригніченні у засудженого рефлексу особистої свободи, що відбувається шляхом фізичної ізоляції. Під рефлексом особистої свободи необхідно розуміти природно закладене у свідомість особи прагнення бути вільною. Безумовно, свобода особи завжди є певним чином лімітованою, оскільки будь-яка особа живе та взаємодіє в суспільстві з іншими індивідами, то і свобода її дій обмежується суспільством, яке встановлює межі її діяльності та контролює їх дотримання [2, с. 3].

Пригнічення рефлексу свободи відбувається шляхом поміщення особи до встановленої законом установи виконання покарань (далі – УВП), де відбувається ізоляція та тримання засудженого у певних умовах до звільнення на окреслених у законі підставах. Зазначене тримання особи в УВП забезпечує лімітацію (обмеження) свободи особи, як уже вказувалося, у декількох аспектах: встановлення ліміту (обмеження) свободи пересування особи; лімітацію (обмеження) свободи праці (вибору виду праці та взагалі можливості працювати); свободи майнових відносин; свободи статевих зв'язків та спілкування з друзями, родиною. Спірним є питання щодо того, який же аспект лімітованої свободи є найбільш важливим для засудженого? Як вважається, найбільш гостро сприймається засудженими втрата звичних соціальних зв'язків та можливості постійного спілкування з найближчим оточенням, перш за все, родиною та близькими.

Отже, характерною ознакою арешту є особливості його змісту, які проявляються в лімітації волі, що здійснюється шляхом пригнічення у засудженого рефлексу особистої свободи за допомогою його фізичної ізоляції. Арешту, безумовно, властиві й інші обмеження прав та свобод засудженого, але їх, на наш погляд, необхідно розглядати в контексті режиму покарання.

Визначивши, що особливістю змісту покарання у виді арешту виступає ізоляція від суспільства, необхідно проаналізувати, яким чином та за допомогою чого виконується вказана діяльність. Засоби, які дозволяють виконувати правообмеження, є каркасом покарання, оскільки на них покладено змістовну вагу, у них знаходить свій зовнішній прояв покарання.

Відповідно до ст. 60 КК України арешт полягає у триманні засудженої особи в умовах ізоляції. «Тримання» у цьому випадку є практичною реалізацією позбавлення свободи та волі у засудженого.

Тримання особи в УВП з обов'язковою ізоляцією є ознакою арешту не тільки в українському законодавстві, а й в деяких інших країнах. Наприклад, в Білорусії у ст. 54 КК зазначено, що арешт полягає в утриманні засудженого в умовах суворої ізоляції [12, с. 126]. Саме такої точки зору дотримується і російський законодавець, закріпивши у ст. 54 КК РФ положення про те, що арешт полягає саме в триманні засудженого в умовах суворої ізоляції [5, с. 103].

Ю. В. Шинкарьов стверджує, що під «триманням», необхідно розуміти дії правоохоронних органів з поміщення й утримання засудженої особи в спеціалізованій установі, де існують умови для виконання призначеного виду покарання та забезпечення неухильного контролю за цією особою до закінчення строку покарання при суттєвому обмеженні свободи пересування та спілкування цієї особи (фізичній ізоляції) [14, с. 53].

2. Тримання засудженого до арешту повинно здійснюватися у спеціально влаштованому для відбування цього покарання місці. Це також є специфічною ознакою арешту. На специфічності місця виконання та відбування покарання у виді арешту повинен робитися наголос. Реально засуджені до арешту тримаються окремо від засуджених до інших видів покарань у спеціально пристосованих для цього місцях. Але в КК України відсутня вказівка на конкретне місце виконання покарання у виді арешту. Єдиним натяком на наявність і специфічність таких місць є ч. 2 ст. 60 КК та ст. 101 КК України. У першому випадку вказується, що військовослужбовці відбувають арешт на гауптвахті, але це стосується тільки дуже вузької категорії засуджених – військовослужбовців. Відбування ними покарання на гауптвахті пов'язане з особливостями їхнього правового статусу і ні в якому разі не стосується інших осіб, які не є військовослужбовцями. У другому випадку вказується, що для неповнолітніх арешт полягає у триманні засуджених в умовах ізоляції в спеціально пристосованих установах, але немає ані назви цієї установи, ані жодної вказівки на те, у чому полягає її специфічність. Натомість у Кримінально-виконавчому кодексі України в ст. 15 зазначається, що арештний дім, як установа виконання покарань виконує покарання у виді арешту. В зазначеній установі тримаються повнолітні особи, а також неповнолітні, яким на момент постановлення вироку виповнилося шістнадцять років, і які засуджені за злочини невеликої тяжкості.

Також в ст. 50 КВК України встановлено, що особи, засуджені до арешту, відбувають покарання, як правило, за місцем засудження в арештних домах, а військовослужбовці – на гауптвахтах. Засуджений відбуває весь строк покарання в одному арештному домі. Переведення засудженого до арешту з одного арештного дому до іншого допускається в разі його хвороби або для забезпечення його безпеки, а також з інших поважних причин, що перешкоджають дальшому перебуванню засудженого в даному арештному домі.

Специфічність цих установ проявляється в тому, що вони повинні забезпечувати при виконанні арешту режим підвищеної суворості, який не властивий навіть позбавленню волі. По суті, арештні доми є установами тюремного типу [1, с. 49], як вірно вважає К. О. Скрильников, з особливим статусом [9, с. 83].

На сьогодні за відсутності арештних домів засуджені до арешту відбувають покарання в слідчих ізоляторах в дільницях, окремо від осіб, які знаходяться там у зв'язку з їх попереднім ув'язненням. У цих дільницях засуджені забезпечуються жилою площею за нормами, установленими кримінально-виконавчим законодавством України, та тримаються в окремих камерах по 3-10 осіб в одній камері. У разі необхідності та з метою захисту засудженого від можливих посягань на його життя з боку іншого засудженого чи запобігання вчиненню ним нового злочину або за наявності медичного висновку за вмотивованою постановою начальника установи їх можуть тримати в одиночних камерах.

Визначивши, що кримінальне покарання у виді арешту у зв'язку з власною специфічністю повинно виконуватися в спеціально створених арештних домах, слід розглянути питання про місце арештних домів серед інших установ, на які покладено обов'язок із виконання кримінальних покарань.

Правильним і обґрунтованим, на нашу думку є твердження Шинкарьова Ю. В., який зазначає, що питання про суворість режиму виконання і відбування арешту слід вирішити за допомогою порівняння режиму арешту та режиму в дільниці посиленого контролю виправної колонії максимального рівня безпеки. Дільниця посиленого контролю виправної колонії максимального рівня безпеки обрана тому, що режим виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі у вказаній дільниці є найсуворішим. Він є таким, оскільки у такій дільниці утримуються особи, які під час перебування в дільниці карантину,

діагностики та розподілу виявили високий ступінь соціально-педагогічної занедбаності і потяг до продовження протиправної поведінки, а також засуджені, які не проявили готовності до самокерованої соціально-правомірної поведінки (ч. 4 ст. 94 КВК України), – саме для таких засуджених до позбавлення волі законом встановлюються найжорсткіші режимні правила [14, с. 59].

3. Ще однією специфічною ознакою арешту як виду кримінального покарання є *властивий йому режим підвищеної суворості*, який у свою чергу забезпечує дотримання правового статусу та ізоляції засуджених. Деякі автори вважають, що ізоляція є елементом режиму [11, с. 9] або його вимогою [6, с. 171], але це не вірно. Режим виступає інструментом забезпечення ізоляції, як на це вірно вказується в ч. 1 ст. 102 КВК України. Він виконує активну та динамічну функцію, а ізоляція – статичну, вона може бути ознакою покарання і тому не входить до режиму.

4. Специфічною ознакою арешту є *його короткочасність*. Короткочасність при арешті полягає в тому, що законодавець встановлює відносно невеликі строки, у межах яких може бути призначене вказане покарання. Строки, до яких може бути засуджено особу до арешту, встановлюються ч. 1 ст. 60 КК України – від 1 до 6 місяців для осіб, що досягли повноліття, і в ст. 101 КК – від 15 до 45 днів для осіб від 16 до 18 років. У кримінальному праві покарання, строки яких є меншими за рік, визнаються короткостроковими. Така короткочасність (коротко терміновість) і є однією з визначальних ознак арешту. Але визначати арешт як покарання короткострокове – невірно. Така позиція призведе до неминучого ототожнення та постійного порівняння арешту з позбавленням волі. Арешт передбачає такий термін, який зумовлюється тяжкістю вчиненого злочину, суспільною небезпечністю особи винного та режимом утримання при застосуванні цього покарання. Арешт, абстрагуючись від позбавлення волі, необхідно визначати як покарання короткочасне. Короткочасність зумовлена відносно великою суворістю режиму, який властивий арешту.

Таким чином провівши аналіз основних ознак, які визначають зміст покарання у виді арешту, можна дійти висновку про те, що арешт як вид покарання за змістом режимних заходів є одним з найбільш суворим видом покарання, поряд із позбавленням волі на певний строк, довічним позбавленням волі. Суттєві відмінності окреслені здебільшого за коротко тривалістю, в частині строку призначення. Тому віднесення

цього виду покарання до розділу 2 КВК України «Виконання покарань не пов'язаних з позбавленням волі», м'яко кажучи не відповідає змісту правообмежень, які випливають із змісту покарань не пов'язаних із позбавленням волі (штраф, громадські та виправні роботи, конфіскація майна, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю тощо).

Список використаних джерел

1. Багрий-Шахматов Л. В. Система уголовных наказаний и исправительно-трудовое право: Учеб. пособие. – М.: Высш. шк. МВД СССР, 1969. – 76 с.
2. Бажанов М. И. Наказание в проекте УК Украины // Проблемы законности: Респ. міжвідомч. зб. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 1999. – Вип. 38. – С. 167-179.
3. Елеонский В. А. Отношение осужденных к наказанию и вопросы повышения эффективности их исправления и перевоспитания в местах лишения свободы: Учеб. пособие. – Рязань: РВШ МВД СССР, 1976. – 196 с.
4. Зубкова В. И. Уголовное наказание и его социальная роль: теория и практика. – М.: НОРМА, 2002. – 304 с.
5. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Расширенный уголовно-правовой анализ / Под общ. ред. В. В. Мозякова. – М.: Экзамен, 2002. – 864 с.
6. Кримінально-виконавче право України: Підручник / В. М. Трубников, В. М. Харченко, О. В. Лисодід, Л. П. Оніка, А. Х. Степанюк; За ред. В. М. Трубникова. – Х.: Право, 2001. – 384 с.
7. Курс уголовного права. Общая часть. Учебник для ВУЗов. / Под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. – М.: ИКД Зерцало. – М, 2002. – Том 2: Учение о наказании. – 464 с.
8. Мицкевич А. Ф. Уголовное наказание: понятие, цели и механизмы действия. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2005. – 329 с.
9. Скрыльников К. А. Назначение и исполнение уголовных наказаний, соединенных с изоляцией, в отношении несовершеннолетних: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – Ростов н/Д., 2003. – 213 с.
10. Становский М. Н. Назначение наказания: Науч. изд. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 1999. – 480 с.
11. Степанюк А. Х. Трубников В. М. Режим відбування позбавлення волі в установах виконання покарань: Конспект лекції. – Х.: Укр. юрид. акад., 1994. – 60 с.
12. Уголовный кодекс Республики Беларусь. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2001. – 474 с.

13. Чеботарьова Ю. А. Правовий статус засуджених до позбавлення волі: Дис. ... канд. юрид наук: 12.00.08. – Х., 2005. – 203 с.
14. Шинкарьов Ю.В. Арешт як вид кримінального покарання та особливості правового регулювання його виконання та відбування: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Шинкарьов Юрій Вікторович. – Харків., 2006. – 243 с.

Гуцуляк Микола Ярославович,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін та ОРД
Прикарпатського факультету Львівського
державного університету внутрішніх справ

Гундер Петро Михайлович,
факультет з підготовки працівників
для підрозділів слідства
Львівського державного університету
внутрішніх справ,
м. Івано-Франківськ

ПРО РОЗМЕЖУВАННЯ ІНСТИТУТУ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ З ІНШИМИ СУМІЖНИМИ ІНСТИТУТАМИ ТА ЗАХОДАМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ

Інститут звільнення від кримінальної відповідальності у КК України передбачено в окремому Розділі ІХ. На відміну від КК 1960 року, який передбачав норми про звільнення від кримінальної відповідальності у Главі V «Про призначення покарання і про звільнення від покарання», у КК України 2001 року ці кримінально-правові інститути розташовані у різних розділах. Цим рішенням законодавець підкреслив суттєву різницю між звільненням від кримінальної відповідальності та звільненням від кримінального покарання. Проте, у науці кримінального права наявна значна кількість проблем щодо співвідношення інституту звільнення від кримінальної відповідальності із схожими на перший погляд, положеннями, які стосуються не притягнення особи до кримінальної відповідальності

внаслідок: готування до злочину невеликої тяжкості (ч. 2 ст. 14 КК України), добровільної відмови при незакінченому злочині (ст. ст. 17, 31 КК України), малозначності діяння (ч. 2 ст. 11 КК України), вчинення діяння в стані неосудності (ч. 2 ст. 19 КК України), недосягнення особою віку кримінальної відповідальності (ст. 22 КК України), застосування примусових заходів виховного характеру (ч. 2 ст. 97 КК України), наявності обставин, що виключають злочинність діяння (Розділ VIII Загальної частини КК України), за наявності підстав, передбачених ч. 2 ст. 385, ч. 2 ст. 396 КК України. Дискусійними залишаються окремі аспекти співвідношення звільнення від кримінальної відповідальності зі звільненням від кримінального покарання (Розділ X Загальної частини КК України).

В доктрині кримінального права під звільненням від кримінальної відповідальності розуміється здійснювана відповідно до вимог кримінального та кримінально-процесуального законів відмова держави в особі суду від застосування щодо особи, котра вчинила злочин, передбачених КК України обмежень її певних прав і свобод, яка не тягне за собою кримінально-правових наслідків у вигляді судимості.

Обов'язковими ознаками звільнення від кримінальної відповідальності, виходячи з його визначення, є те, що звільнення від кримінальної відповідальності може застосовуватись:

- 1) виключно судом;
- 2) у формі ухвалення судом постанови про звільнення особи від кримінальної відповідальності, але до винесення ним обвинувального вироку;
- 3) тільки до осудної особи, котра вчинила злочин та досягла віку кримінальної відповідальності;
- 4) за наявності всіх необхідних підстав та умов звільнення від кримінальної відповідальності. До того ж, звільнення від кримінальної відповідальності передбачає повне звільнення від обмежень певних прав та свобод особи та не тягне за собою кримінально-правових наслідків.

В процесі вибору основного критерію для відмежування норм про звільнення від кримінальної відповідальності від схожих на перший погляд, але різних за сутністю кримінально-правових норм, «...для правильного розуміння сутності обставин, за наявності яких законодавець або взагалі виключає злочинність і караність діяння (тим самим особа не притягується (до кримінальної відповідальності), або вважає недоцільним притягнення особи до кримінальної

відповідальності (тим самим особа звільняється від кримінальної відповідальності), найважливіше значення має розгляд ознак злочину, які й визначають його поняття» [2, с. 29].

А. В. Єндольцева пропонує об'єднати всю кількість таких обставин та підстав у дві великі групи, залежно від їхньої правової та соціальної природи:

1) обставини, що виключають саму злочинність діяння, внаслідок яких особа не підлягає кримінальній відповідальності;

2) обставини, наявність яких дозволяє звільнити особу, яка вчинила злочин, від кримінальної відповідальності [2, с. 31].

Продовжуючи її думку, слід зазначити, що більш ширшою виглядає перша група, до неї необхідно віднести правові підстави не притягнення особи до кримінальної відповідальності. М. І. Хавронюк говорить про підстави її ненастання у зв'язку з недосягненням певного віку, необхідною обороною, крайньою необхідністю тощо [4, с. 497].

Друга група об'єднує в собі правові підстави звільнення від кримінальної відповідальності.

Отже, до правових підстав не притягнення особи до кримінальної відповідальності відноситься: готування до злочину невеликої тяжкості (ч. 2 ст. 14 КК України), добровільну відмову при незакінченому злочині (ст. 17 КК України), малозначність діяння (ч. 2 ст. 11 КК), вчинення діяння в стані неосудності (ч. 2 ст. 19 КК України), недосягнення особою віку кримінальної відповідальності (ст. 22 КК України), застосування примусових заходів виховного характеру до осіб, які до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинили суспільно небезпечні діяння, що підпадають під ознаки діянь, передбачених Особливою частиною КК України (ч. 2 ст. 97 КК України), добровільну відмову співучасників (ст. 31 КК України), наявність обставин, що виключають злочинність діяння (Розділ VIII Загальної частини КК України), а також випадки, передбачені ч. 2 ст. 385, ч. 2 ст. 396 КК України. Отже, ці норми КК України виключають кримінальну караність діяння, яка є обов'язковою ознакою злочину.

Правовими підставами, які дозволяють звільнити особу, яка вчинила злочин, від кримінальної відповідальності є: 1) дійове каяття (ст. 45 КК України); 2) примирення з потерпілим (ст. 46 КК України); 3) передача особи на поруки (ст. 47 КК України); 4) зміна обстановки (ст. 48 КК України); 5) закінчення строків давності (ст. 49, ст. 106 КК України); 6) можливість звільнення від кримінальної відповідальності

неповнолітньої особи із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ч. 1 ст. 97 КК України), закон України про амністію та акту про помилування (ст. 86, 87 КК України), а також ряд статей Особливої частини КК України, у яких передбачаються спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за тих чи інших обставин (ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114, ч. 3 ст. 175, ч. 4 ст. 212, ч. 4 ст. 212-1, ч. 2 ст. 255, ч. 2 ст. 258-3, ч. 6 ст. 260, ч. 3 ст. 263, ч. 4 ст. 289, ч. 4 ст. ст. 307, 309, ч. 4 ст. 311, ч. 5 ст. 368-3, ч. 5 ст. 368-4, ч. 6 ст. 369, ч. 4 ст. 401 КК України).

Окремої уваги заслуговує відмежування звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітнього, передбачене ч. 1 ст. 97 КК України, та визначене у ч. 2 ст. 97 КК України. Особливості звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх детально розглядали у дисертаційних дослідженнях О. О. Ямкова, а також В. М. Бурдін, який обґрунтовує необхідність подальшої диференціації кримінальної відповідальності неповнолітніх [1, с. 19]. Значний внесок у вдосконалення таких норм внесли також й інші відомі науковці.

Так, О. В. Навроцький зазначив, що застосування примусових заходів виховного характеру осіб, визначених у ч. 2 ст. 97 КК України, не пов'язане зі звільненням їх кримінальної відповідальності, оскільки суб'єкт, передбачений ч. 2 ст. 97 КК України, не будучи суб'єктом злочину, не підлягає відповідальності [3, с. 222].

Таким чином, можна дійти висновку, що інститут звільнення від кримінальної відповідальності за правовою природою є самостійним кримінально-правовим інститутом. Його не слід співставляти, наприклад, з інститутом звільнення від покарання чи його відбування чи іншими заходами кримінально-правового характеру. Зазначені інститути відрізняються один від одного, зокрема, за підставами та умовами застосування, стадіями кримінального процесу тощо. Зокрема, якщо від кримінальної відповідальності звільняються підозрюваний, обвинувачений, підсудний, а також особа, чий кримінально-процесуальний статус ще не визначено, то від покарання звільняється засуджений, тобто особа, обвинувальний вирок суду щодо якої набрав чинності.

Список використаних джерел

1. Бурдін В. М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія»;

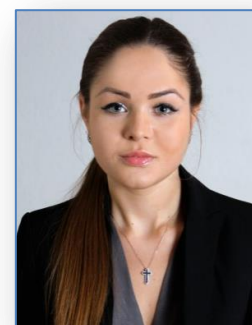
кримінально-виконавче право» / В. М. Бурдін. – Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2002. – 19 с.

2. Ендольцева А. В. Институт освобождения от уголовной ответственности: проблемы и пути их решения: [монография]. / А. В. Ендольцева. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2004. – 231 с.

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 4-те вид., переробл. та доповн. / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К.: Юридична думка, 2007. – 1184 с.

4. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: [Монографія] / М. І. Хавронюк. – К.: Юрисконсульт, 2006. – 1048 с.

Джу́жа Анастасія Олександрівна,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінально-правових дисциплін
Інституту кримінально-виконавчої служби,
м. Київ

ВІКТИМОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОВЕДІНКИ ЖЕРТВИ НАСИЛЬСТВА

У статті 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї»¹ дано визначення: «Жертва насильства в сім'ї – член сім'ї, який постраждав від фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства з боку іншого члена сім'ї», а в іншій частині цієї ж статті визначено поняття: «Насильство в сім'ї – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю». Віктимність, в свою чергу – це підвищений ступінь схильності тієї або іншої особи до того, щоб стати потерпілою, жертвою злочину внаслідок притаманних їй властивостей та вчинюваних нею дій. Отже, можна зробити висновок про те, що в залежності від схильності жертви насильства до віктимної поведінки

¹ Про попередження насильства в сім'ї: Закону України від 09 грудня 2012 року // Відомості Верховної Ради. – 2012. – № 10.

буде зростати і потенційна загроза у вчиненні до неї зазначених насильницьких дій.

Першу спробу системних досліджень проблеми потерпілого від злочину здійснив у 1948 р. німецький вчений Г. Гетіг. Він написав книгу «Злочинець і його жертва», де звернув увагу на потерпілого як фактор виникнення злочину, а також висунув ідею про розуміння під злочинністю відносин між особами, що завдають шкоду, і потерпілими.

В залежності від розуміння поняття «*вини*» жертви (кримінально-правовий підхід) віктимологічну класифікацію розробив відомий румунський кримінолог Б. Мендельсон. У своїх роботах він розрізняє:

- жертву повністю не винну («ідеальна» жертва);
- жертву з незначною провиною;
- жертву винну однаково зі злочинцем;
- жертву з провиною більшою, ніж у злочинця;
- жертву особисто винну в скоєнні злочину;
- стимулювальну жертву (психічно хворі, малолітні, особи похилого віку).

Віктимна поведінка в широкому розумінні цього слова характеризується тим, що вона сприяє створенню самого факту насильства. Викликати насильство, в залежності від особистості насильника можуть різні способи поведінки жертви. Одного насильника може схилити до вчинення акту насильства страх, який він спостерігає у поведінці жертви. Оскільки основною метою насильства є домінування над жертвою і контроль її поведінки, то такий насильник бажає повною мірою відчувати своє домінування і чинить насильство щоб якомога більше посилити цей страх. Стосовно такого насильника віктимною є така поведінка жертви, яка дозволяє помітити її страх. Така поведінка жертви є, очевидно, ненавмисною, і не завжди піддається вольовому контролю самої особи, оскільки далеко не кожна потенційна жертва насильства може знайти в собі сили приховати свій страх, навіть коли вона здогадується, що саме її страх провокує насильство².

Іншому насильнику необхідно навпаки, відчувати опір своєї жертви і долати його. Саме долання опору дає йому відчуття домінування над жертвою. Тому для такого насильника провокуючою буде така поведінка жертви, коли вона намагається захистити себе.

²

Кримінологічна віктимологія: Навчальний посібник / В. В. Василевич, О. М. Джужа, Є. М. Моїсєєв та ін. – К.: Атіка, 2006. – 340 с. – С. 111.

Правомірне свідоме намагання жертви захистити себе є в даному випадку різновидом віктимної поведінки.

В рамках насильства в сім'ї нерідкою є така ситуація, коли насильник як привід до насильства висуває невиконання якоїсь своєї вимоги до жертви, часто такої, що з побутової точки зору виглядає певною мірою обґрунтованою.

Досить розповсюдженою є ситуація, коли жертвою насильства в сім'ї стає особа, схильна до конфліктної поведінки. Така риса характеру за деяких умов теж може бути причиною віктимної поведінки.

Конфлікти, які часто переходять в насильство, можуть мати в своїй основі різні причини – відстоювання сторонами своїх інтересів, зокрема і абсолютно законних, захист однією із сторін власної гідності, або просто зіткнення амбіцій.

Важливим також є те, в чому виражається конфлікт жертви. Можливо, це просто небажання або невміння йти на компроміси. Конфліктність може виражатись також у неадекватній, перебільшеній реакції на дії іншої сторони. В усіх цих випадках поведінка, яку ми оцінюємо як віктимну є свідомою, але не має на меті умисне створення ситуації насильства³.

Безумовно, віктимною є агресивна поведінка жертви насильства, якщо заздалегідь очевидно, що перевага сил не на її боці. Агресивна поведінка може мати широкий спектр – від словесних образ і образливих жестів до фізичних дій. Вчинені в цьому випадку акти насильства іноді можуть бути близькими до перевищення меж необхідної оборони. Але і тут агресивна постраждала особа в більшості випадків також не має на меті стати жертвою насильства, хоча можливо і не виключає такого результату.

Нарешті можливі такі ситуації, коли агресивна поведінка жертви насильства в сім'ї свідомо і навмисно націлена на те, щоб спровокувати акт насильства, з наміром у подальшому використати цей факт на свою користь.

Завдання індивідуальної профілактики на віктимологічному рівні полягає в тому, щоб забезпечити позитивну дію мікросередовища на особу потенційної жертви в цілях зменшення її віктимності⁴. Оскільки в зародженні і розвитку більшості злочинів (за окремими видами – до

³ Джужа О. М., Моїсєєв Є. М. Проблеми кримінальної віктимології (кримінологічний, психологічний та пенітенціарний аспекти): Монографія. – К.: НТР «Правник» – НАВСУ, 1998. – 84 с. – С. 76.

⁴ Ривман Д. В. Виктимологические факторы и профилактика преступлений. – В кн.: Сб. научн. трудов. – М., 1985. – С. 76.

половини) важливу, якщо не вирішальну, роль відіграють негативні якості особи або неналежна поведінка самої жертви, можна зробити висновок про те, що індивідуальна свідомість потерпілих у багатьох випадках так чи інакше відстає від рівня суспільної свідомості або навіть протистоїть йому⁵. Тому суть профілактичної дії на потенційних потерпілих полягає, по-перше, у всебічному розвитку позитивних якостей, що є у них, і, по-друге, в нейтралізації або повному усуненні негативних властивостей, що сприяють підвищеною їх віктимності.

Хотілося б зупинитися на позитивному зарубіжному досвіді західних колег у сфері вивчення проблем, які виникають під час вивчення поведінки жертв злочинів. Так, Академія кримінального права (Сан-Дієго), штат Каліфорнія 23 та 25 лютого 2010 року провела Симпозіум Американського товариства з Віктимології під назвою: «Політика у сфері вдосконалення прав та засобів забезпечення відновлення прав жертв злочинів: міжнародні, національні, державні та місцеві перспективи». Було розглянуто питання еволюції політики у сфері зміни прав та засобів забезпечення відновлення прав жертв злочинів. Ця еволюція стала результатом зусиль направлених на здійснення соціальних і політичних змін на всіх рівнях взаємодії, починаючи від Організації Об'єднаних Націй і до місцевих органів управління. Був досягнутий помітний прогрес, збільшено потенціал у бік поліпшення прав і засобів забезпечення відновлення прав жертв насильницьких злочинів. Мета симпозіуму була направлена саме на вивчення успіхів та невдач у сфері обмеження прав потерпілих і засобів забезпечення відновлення цих прав, а також на дослідження політичної підтримки держави, яка збільшує або перешкоджає досягнутому прогресу⁶.

Список використаних джерел

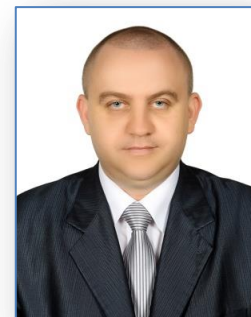
1. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 09 грудня 2012 року // Відомості Верховної Ради. – 2012. – № 10.
2. Кримінологічна віктимологія: Навчальний посібник / В. В. Василевич, О. М. Джу́жа, Є. М. Моїсеєв та ін. – К.: Атіка, 2006. – 340 с. – С. 111.
3. Джу́жа О. М., Моїсеєв Є. М. Проблеми кримінальної віктимології (кримінологічний, психологічний та пенітенціарний аспекти): Монографія. – К.: НТР «Правник» – НАВСУ, 1998. – 84 с. – С. 76.

⁵ Кримінологічна віктимологія: Н. п./ В. В. Василевич, О. М. Джу́жа, Є. М. Моїсеєв та ін. – К.: Атіка, 2006. – 34 с.

⁶ Офіційний сайт Американського товариства з Віктимології (інф. про заходи 2010 р.).

4. Ривман Д. В. Виктимологические факторы и профилактика преступлений. – В кн.: Сб. научн. трудов. – М., 1985. – С. 76.
5. Кримінологічна віктимологія: Н. п./ В. В. Василевич, О. М. Джужа, Є. М. Моїсєєв та ін. – К.: Атіка, 2006. – 340 с. – С. 111.
6. Офіційний сайт Американського товариства з Віктимології (інф. про заходи 2010 р.).

Загурський Олександр Богданович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Юридичного інституту Прикарпатського
національного університету ім. Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ

КРИМІНАЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ (2002-2010 рр.)

На сьогоднішній день ми повинні говорити про головні моменти історії кримінальної процесуальної політики – про досвід історії, – а не про історію у власному розумінні, оскільки, при сучасному стані опрацювання джерел, залишається цілий ряд наукових праць, які дають можливість дослідити відповідні історичні явища в сфері кримінальної процесуальної політики, особливості її розвитку та становлення в певний історичний період.

На думку М. М. Михеєнка, «чинний в Україні КПК, введений в дію з 1 квітня 1961 р. передбачав правила і стандарти, що діяли в колишньому СРСР з притаманними йому ідеологією та правовими цінностями. За 45 років свого існування теперішній КПК України розвивався й удосконалювався, відображаючи зміни в законодавстві, потреби практики боротьби зі злочинністю й розширення гарантій прав особи, досягнень юридичної науки, законодавчий досвід союзних республік» [1, с. 119].

За період 2002-2010 рр. (з 7 лютого 2002 р. по 7 липня 2010 р.) кримінальна процесуальна політика України мала свої особливості:

❖ розширено перелік учасників кримінальної процесуальної політики – начальники органів управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України та їх заступники з питань

провадження дізнання та командири кораблів, командири підрозділів Державної спеціальної служби транспорту;

❖ визначено правовий статус захисника свідка (*особливості запрошення та допуску захисника до участі в кримінальній справі*);

❖ в кримінальній процесуальній політиці в сфері доказування (*змінено підходи до розуміння правової природи документів як джерела доказів*);

❖ в кримінальній процесуальній політиці в сфері запобіжних заходів (*удосконалено процедуру ознайомлення з матеріалами кримінальної справи обвинувачених, взятим під варту, а також процедуру затримання підозрюваної особи; визначено момент закінчення строку тримання під вартою в разі закриття кримінальної справи; змінено порядок звільнення осіб з-під варти в разі скасування або зміни запобіжного заходу*);

❖ удосконалено інститут відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду;

❖ запроваджено процесуальний механізм притягнення до кримінальної відповідальності за заявою юридичної особи;

❖ в кримінальній процесуальній політиці в сфері порушення кримінальної справи (*удосконалено механізм явки з повинною; змінено механізм вручення копії постанови про порушення кримінальної справи та порядок оскарження постанови про порушення кримінальної справи*);

❖ в кримінальній процесуальній політиці в сфері досудового розслідування (*визначено обов'язки органу дізнання, слідчого, прокурора і суду під час виборчого процесу; підвищено вимоги до матеріалів досудового слідства, які пред'являються для ознайомлення учасникам кримінального процесу*);

❖ в кримінальній процесуальній політиці в сфері судового розгляду (*удосконалено вимоги до протоколу судового засідання*);

❖ в кримінальній процесуальній політиці в сфері перегляду судових рішень (*розширено перелік суб'єктів касаційного оскарження; розширено повноваження Верховного Суду України*);

❖ з'явився новий напрям кримінальної процесуальної політики – кримінальна процесуальна політика в сфері видачі особи (екстрадиції) [2-20] (*курсив мій – О.З.*).

Саме в період 2002-2010 рр. були розроблені концептуальні засади кримінальної процесуальної політики України, що відобразилося в таких нормативних актах: Указі Президента України від 10 травня 2006 р. № 361/2006 «Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів»; Указі Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008 «Концепція реформування кримінальної юстиції» [21; 22].

Ю. А. Ляхов зазначає, що «останнім часом знову зросла активність законодавців щодо внесення змін до КПК Російської Федерації. По підрахунках після прийняття в 2001 р. КПК Російської Федерації зміни в його статті вносилися вже більше 500 раз» [23, с. 44].

Вважаємо, що зміни і доповнення кримінального процесуального законодавства, які визначали особливості кримінальної процесуальної політики, що систематично з'являлися, не є, як правило, випадковими. Вони втілювали в собі або обґрунтовану ідею удосконалення кримінального судочинства або незаконний інтерес того чи іншого відомства, яке причетне до здійснення кримінального судочинства. На жаль, останній фактор недооцінюється вітчизняним законодавцем, хоча його негативний вплив на законодавство є постійним і, практично, не приносить жодної користі як для державної політики загалом, так і для кримінальної процесуальної політики зокрема.

Упродовж довгих років судова реформа пробуксовувала, що врешті-решт призводило до появи тисячі схожих одна на одну публікацій, які заповнили засоби масової інформації, з відповідними наріканнями на недосконалість судової гілки влади та навіть закликами щодо повернення до радянської моделі судової системи. Проблема необхідності реформування судової системи України назривала і обговорювалася давно, однак саме 2010 рік приніс ряд змін, що зумовили прийняття Закону «Про судоустрій і статус суддів» [24, с. 91].

Таким чином, кримінальна процесуальна політика періоду 2002-2010 рр. мала свої характерні особливості, які, в першу чергу, визначалися системними змінами і доповненнями кримінального процесуального законодавства України, кримінальною процесуальною ідеологією.

Список використаних джерел

1. Михеєнко М. М. Проблеми розвитку кримінального процесу в Україні. Вибрані твори [Текст] / М. М. Михеєнко. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 239 с.

2. «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України»: закон України від 7 бер. 2002 р. № 3082-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 30. – ст. 208.
3. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про розвідувальні органи України»: закон України від 7 бер. 2002 р. № 3111-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 33. – ст. 236.
4. «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України»: закон України від 3 квіт. 2003 р. № 658-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 26. – ст. 190.
5. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України»: закон України від 15 трав. 2003 р. № 743-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 29. – ст. 233.
6. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підстав та порядку звільнення осіб з-під варти»: закон України від 20 січ. 2005 р. № 2376-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 10. – ст. 195.
7. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України»: закон України від 8 вер. 2005 р. № 2875-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 52. – ст. 562.
8. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду»: закон України від 1 груд. 2005 р. № 3165-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 12. – ст. 102.
9. «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України»: закон України від 12 січ. 2006 р. № 3323-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 19-20. – ст. 158.
10. «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо оскарження постанови про порушення кримінальної справи»: закон України від 14 груд. 2006 р. № 462-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 9. – ст. 74.
11. «Про внесення зміни до Кримінально-процесуального кодексу України щодо вручення копії постанови про порушення кримінальної справи»: закон України від 22 груд. 2006 р. № 526-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 11. – ст. 95.
12. «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України»: закон України від 25 груд. 2008 р. № 807-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 19. – ст. 261.
13. «Про внесення зміни до статті 384 Кримінально-процесуального кодексу України»: закон України від 13 січ. 2009 р. № 839-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 23. – ст. 279.
14. «Про внесення зміни до деяких законодавчих актів України щодо Державної спеціальної служби транспорту»: закон України від 2 черв.

- 2009 р. № 1414-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 41. – ст. 600.
15. «Про внесення зміни до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення»: закон України від 11 черв. 2009 р. № 1508-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 46. – ст. 699.
16. «Про внесення зміни до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України»: закон України від 21 вер. 2009 р. № 1616-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 50. – ст. 754.
17. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підстав перегляду судових рішень»: закон України від 11 лют. 2010 р. № 1876-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 18. – ст. 139.
18. «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо видачі особи (екстрадиції)»: закон України від 21 трав. 2010 р. № 2286-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 31. – ст. 421.
19. «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо права свідка на захисника та іншу правову допомогу»: закон України від 1 лип. 2010 р. № 2395-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 38. – ст. 506.
20. «Про внесення змін до статті 218 Кримінально-процесуального кодексу України щодо обов'язків слідчого»: закон України від 1 лип. 2010 р. № 2396-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 38. – ст. 507.
21. Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 10 трав. 2006 р. № 361/2006 р. – Режим доступу: <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/361/2006>. – Назва з екрану.
22. Концепція реформування кримінальної юстиції України [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 8 квіт. 2008 р. № 311/2008 р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/311/2008>. – Назва з екрану.
23. Ляхов Ю. А. Приоритеты уголовно-процессуального правотворчества [Текст] / Ю. А. Ляхов // Государство и право. – 2010. – № 8. – С. 43-48.
24. Мультян М. Б. Масштабність змін законодавства про судоустрій [Текст] / М. Б. Мультян // Вісник Вищої Ради юстиції. – 2010. – № 4. – С. 91-97.

Ковальов Сергій Іванович,

*кандидат юридичних наук, полковник міліції,
перший заступник начальника УМВС України
в Хмельницькій області, начальник слідчого управління,
м. Хмельницький*

ЗМІСТ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ НА ОКРЕМИХ ЕТАПАХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Вирішення завдань кримінального судочинства, вказаних у ст. 2 КПК України, досягається у результаті виконання вироку, а іноді і під час закриття кримінального провадження. В результаті закриття справи можна захистити громадянина від необґрунтованого обмеження його прав та законних інтересів, реабілітувати особу, якій незаконно висунуто обвинувачення, забезпечити невідворотність відповідальності особи, яка скоїла діяння, що містить ознаки кримінального правопорушення, за наявності підстав для її звільнення від кримінальної відповідальності та вжиття щодо неї заходів громадського впливу.

Важливе значення для забезпечення законності та обґрунтованості закриття кримінального провадження має належна організація прокурорського нагляду за закриттям, а також відомчий контроль з боку відповідних керівників слідчого апарату.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про прокуратуру», повноваження прокурорів «визначаються Конституцією України, цим законом, іншими законодавчими актами. Для здійснення нагляду за виконанням законів органами досудового розслідування прокурора наділено відповідними повноваженнями, які мають владно-розпорядчий характер, оскільки прокурор своєю «владною» може усувати порушення закону при розслідуванні злочинів» [1, с. 7]. В літературі слушно звертається увага на те, що реалізація владно-розпорядчих повноважень при здійсненні нагляду за додержанням законів органами досудового розслідування спрямована на те, щоб не були порушені права та законні інтереси учасників кримінального процесу та інших громадян [2, с. 57].

Згідно з ч. 2 ст. 36 нового КПК України, прокурор здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва. Слід зазначити, що термін

«процесуальне керівництво» не вживається ні в Конституції України, ні в Законі України «Про прокуратуру», які визначають основні напрями діяльності прокуратури. Здійснення процесуального керівництва прокурором на практиці означатиме дублювання функцій, оскільки таку ж діяльність фактично здійснюватиме керівник органу досудового розслідування, а також цілковиту залежність слідчого від прокурора. Закріплені в КПК процесуальні функції прокурора в кримінальному провадженні мають бути приведені у відповідність з Основним законом України та законодавством про прокуратуру.

Сутність процесуального керівництва у науковій юридичній літературі розуміється неоднозначно. Так, А. Б. Соловійов, М. Є. Токарева та Н. В. Буланова процесуальне керівництво розглядають як можливість прокурора використовувати широкі процесуальні повноваження по відношенню до органів, які провадять досудове розслідування, за необхідності втручаючись і спрямовуючи цю діяльність [3, с. 22].

Російський дослідник А. А. Тушев відмічає, що здійснюючи керівництво, прокурор допомагає слідчому професійно і ефективно вирішувати завдання, які постають перед ним при розслідуванні злочинів. І хоча такого роду допомога офіційно не регламентується законом, вона об'єктивно входить у поняття керівництва [4, с. 140]. На думку Н. В. Марчук, процесуальне керівництво за своєю природою і характером є складною і багатоаспектною діяльністю, яка включає як імперативне спрямування, так і здійснення заходів до узгодження, координованості діяльності органів досудового слідства, а тому передбачає як використання прокурором владно-розпорядчих повноважень по відношенню до органів досудового розслідування, так і надання їм різного роду допомоги з метою забезпечення ефективного досудового розслідування [5, с. 45].

Таким чином, можна стверджувати, що, виходячи із концептуальних засад нового КПК України, прокурор виступає фундатором кримінального провадження: на досудових стадіях він виступає його процесуальним керівником, а на судових – підтримує державне обвинувачення, сприяючи суду, який є незалежним і неупередженим арбітром, у вирішенні справи [6, с. 85-87].

Сутність прокурорського нагляду, на думку М. Й. Курочки, визначається наступними чинниками: 1) функціональними напрямками діяльності правоохоронного органу; 2) обсягом повноважень і компетенції наглядового прокурора; 3) відповідною процедурою

(механізмом) реагування на порушення закону. Отже, здійснення нагляду за додержанням законів, правильним та одноманітним їх застосуванням і становить предмет прокурорського нагляду [7, с. 14-15].

Розслідування, як відмічає В. І. Басков, яке здійснюється органами внутрішніх справ, хоча і має назву досудового (остаточне рішення у кримінальній справі приймає суд), все ж при його провадженні визначається характером та обсягом обвинувачення, правовою оцінкою злочину, що у свою чергу визначає вид і розмір кримінального покарання, встановлює коло доказів по кримінальній справі, в межах якого, як правило, провадиться досудове провадження. Правильно організоване досудове розслідування, а також прокурорський нагляд за виконанням законів при його здійсненні є однією з суттєвих гарантій швидкого і повного розкриття злочину, його повного об'єктивного та всебічного розслідування, а в кінцевому підсумку винесення судом законного, аргументованого і справедливого вироку [8, с. 136].

Прокурорський нагляд у кримінальному провадженні тісно пов'язується із відомчим контролем за діяльністю слідчого – з боку керівника органу досудового розслідування та вищестоящих інстанцій. Частиною 5 ст. 284 КПК України передбачено, що копія постанови слідчого про закриття кримінального провадження надсилається заявнику, потерпілому, прокурору. Прокурор протягом двадцяти днів з моменту отримання копії постанови має право її скасувати у зв'язку з незаконністю чи необґрунтованістю. Постанова слідчого про закриття кримінального провадження також може бути скасована прокурором за скаргою заявника, потерпілого, якщо така скарга подана протягом десяти днів з моменту отримання заявником, потерпілим копії постанови [9, с. 118].

Більш детальна регламентація механізму контролю з боку керівника органу досудового розслідування, слідчого управління УМВС, ГУМВС та прокурора за закриттям кримінальних проваджень слідчими відображена наказом МВС України № 681 від 06.08.2012 р. «Про затвердження Інструкції з організації обліку та руху кримінальних проваджень».

Список використаних джерел

1. Бакаев Д. М. Надзор прокурора за расследованием уголовных дел / Д. М. Бакаев. – М., 1976. – 89 с.
2. Гаращук В. М. Контроль та нагляд у державному управлінні / В. М. Гаращук. – Х. : Фоліо, 2002. – 176 с.

3. Соловьев А. Б. Прокурор в досудебных стадиях уголовного процесса России / А. Б. Соловьев, М. Е. Токарева, Н. В. Буланова. – М.: Юрлитинформ, 2006. – 176 с.
4. Тушев А. А. Прокурор в уголовном процессе Российской Федерации / науч. ред. И. Ф. Демидов ; А. А. Тушев. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2005. – 325 с.
5. Марчук Н. В. Щодо визначення змісту діяльності прокурора зі здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням / Н. В. Марчук // Вісник прокуратури. – 2012. – № 8. – С. 42-48.
6. Лапкін А. В. Реформування процесуального статусу прокурора у кримінальному провадженні в умовах прийняття нового КПК України: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. [«Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі»], (Харків, 5 жовт. 2012 р.) / А. В. Лапкін. – С. 85-87.
7. Курочка М. Й. Законність в оперативно-розшуковій діяльності та прокурорський нагляд за її дотриманням: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 21.07.04 / М. Й. Курочка. – К., 2000. – 18 с.
8. Басков В. И. Прокурорский надзор / В. И. Басков. – М.: БЕК, 1995. – 546 с.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. – Т. 1. / [О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.]; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – 768 с.

Козич Ігор Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального права Юридичного інституту
Прикарпатського національного
університету ім. Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ

МІЖНАРОДНА КЛАСИФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Виходячи з ознаки протиправності, певне діяння може визнаватися злочином тільки тоді, коли воно закріплене в кримінальному законі. Хоча національні правові системи характеризуються чималою кількістю відмінностей (особливо в рамках різних правових систем), коло діянь, які являють собою злочини, зазвичай систематизоване у вигляді норм національного кримінального права чи кримінального кодексу. Однак, цілком зрозуміло, що національні системи кримінального права неоднорідні. Загальновідомим фактом є те, що в рамках різних правових систем схожі по суті діяння розглядаються по-різному. Деякі з них можуть вважатися злочином в одній країні, але не вважатися таким в іншій. Наприклад, діяння, що полягає в проникненні в житло з метою крадіжки, в законодавстві однієї країни може називатися крадіжкою зі зломом, а в іншій країні – крадіжкою при обтяжуючих обставинах. Чи, приміром, напад може включати обов'язковість фізичного насильства в одній країні, і факультативність – в іншій.

Хоча між національними кримінальними законами існують відмінності, все ж можна виявити основний набір діянь, які визнаються злочинами фактично у всіх країнах. Якщо умовно не звертати увагу на певні технічні аспекти юридичних формулювань, зумовлені правилами законодавчої техніки в кожній країні, то базові діяння, такі як заволодіння чужим майном без згоди власника, нанесення тілесних ушкоджень або вбивство людини, та й інші діяння, визначаються як злочини в законах кожної країни.

Слід звернути увагу на те, що в тих країнах, де національні кримінальні закони добре розроблені і приведені у певну систему (наприклад, внаслідок кодифікації), на національному рівні вже існує певна класифікація злочинів.

Однак, і в цьому випадку певні кримінальні правопорушення чи окремі їх ознаки можуть визначатися в численних галузевих законах, внаслідок чого базовий кримінальний кодекс не буде задовольняти принципу повноти охоплення, який є одним із визначальних при класифікації чи систематизації певних явищ. Крім того, статті кримінального кодексу, як правило, не організовані в ієрархічному порядку, а групуються з певним критерієм у главах чи розділах.

Дійсно, якщо проаналізувати, як приклад національного законодавства, кримінальне законодавство України, яке в цілому є кодифікованим, то можна виявити наявність певних ознак відповідних складів злочинів у нормативних актах інших галузей права (мова йде, в першу чергу, про діяння, описані в бланкетних диспозиціях). Крім того, в контексті вищенаведеного, слід зауважити, що, дійсно, Особлива частина Кримінального кодексу України структурується на розділи за єдиним критерієм – родовим об'єктом посягань.

Однак, такий критерій не завжди є прийнятний з точки зору розробки національних стратегій протидії злочинності в певних сферах, оскільки дуже часто діяння, які об'єднані за допомогою іншого, не пов'язаного з об'єктом посягання, критерію (наприклад, діяння, що вчиняються із застосуванням насильства, чи діяння, що вчиняються з корисливим мотивом, та інші) розміщуються в різних розділах Особливої частини.

У зв'язку з цим, варто звернути увагу те, що на Спільному засіданні Європейської економічної комісії та Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності в жовтні 2008 року було запропоновано створити Цільову групу для розробки принципів і підстав для міжнародної системи класифікації злочинів (далі – Цільова група) [1, с. 111].

В основу діяльності цієї Цільової групи було поставлене положення про те, що для опису діянь, які можуть бути кримінальними правопорушеннями, можна визначити низку ознак діяння, що сприяють опису категорій класифікації. Критерії тої чи іншої ознаки повинні бути визначені таким чином, щоб вони дозволяли типізувати діяння в цілому.

Можливі ознаки для цілей міжнародної класифікації злочинів, за висновками Цільової групи, можуть включати:

а) об'єкт діяння або події (термін «події» застосовується, вочевидь, для того, щоб торкнутися якомога більшої кількості національних систем кримінального права, оскільки не у всіх країнах поняття

«діяння» співставляється з основною ознакою об'єктивної сторони). Під об'єктом розуміється головний об'єкт, проти якого спрямована дія або який, в першу чергу, зачіпається подією;

b) тяжкість діяння або події. Тяжкість визначається шкодою і наслідками діяння або події для жертви (жертв) і суспільства;

c) намір виконавця діяння або події. Діяння не може розглядатися окремо від його виконавця. Таким чином, намір виконавця є важливою ознакою для категорій класифікації, оскільки самих по собі фактів діяння або події недостатньо для повного опису його характеру;

d) *modus operandi* (спосіб та обстановка вчинення) діяння або події. Те чи інше діяння може стати можливим у результаті застосування сили, погроз, обману, залякування, несанкціонованого доступу тощо. Ці ознаки є ключовими для визначення характеру події і являють собою важливий елемент опису та класифікації діяння;

e) ступінь закінчення діяння чи події. Стосовно до того чи іншого конкретного діяння можна говорити про готування, замах або закінчення. Оскільки різні стадії вчинення умисного злочину обумовлюють різні наслідки діяння, важливо, щоб ця ознака була включена;

f) ступінь спільної відповідальності інших осіб, причетних до діяння або події. Очевидно, що діяння або подія, що представляє собою кримінальне правопорушення, не завжди вчиняється однією особою. У разі участі інших осіб їх дії можуть включати спонукання до вчинення злочинного діяння або події, пособництво або підбурювання до злочинного діяння тощо. Діяння цих осіб, які несуть спільну відповідальність, самі по собі є кримінально караними подіями, які вимагають класифікації;

g) стать і вік жертв та виконавців діяння або події. Йдеться про важливі ознаки, оскільки вони допомагають повною мірою оцінити характер діяння або події. Вони нерідко мають наслідки для кваліфікації конкретного діяння відповідно до норм кримінального права;

h) сфера політики відносно діяння або події [1, с. 125] (виділено мною – І. К.).

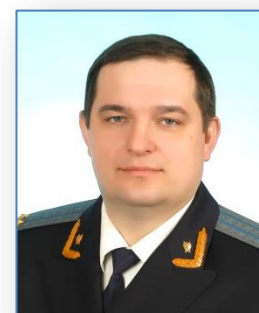
Дійсно, кримінально-правова політика включає в себе чимало сфер, що спрямовані на протидію певній групі діянь, об'єднаних за певним критерієм. І слід виходити з того, що кримінально-правові засоби протидії таким групам діянь будуть різнитися в межах відповідних сфер кримінально-правової політики.

Виходячи з цього, міжнародна система класифікації кримінальних правопорушень може стати наріжним каменем систематизації спеціальних сфер кримінально-правової політики.

Список використаних джерел

1. О международной системе классификации преступлений / В сборн. «Форум по проблемам преступности и общества», том 7, 2008 год. Специальный выпуск «Сбор данных по проблемам преступности: показатели и измерение». – Управление ООН по наркотикам и преступности: ООН, Нью-Йорк, 2012. – 144 с.

Коцинець Віктор Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри організації роботи
та управління в органах прокуратури
Національної академії прокуратури України,
м. Київ

КЛАСИФІКАЦІЯ МЕТОДІВ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Теорія судово-психологічної експертизи включає в себе, як необхідний елемент, методи вирішення завдань, що ставляться перед нею.

Використання експертом-психологом різноманітних методичних прийомів дозволяє йому достатньо повно виявити основні особливості та індивідуальну своєрідність психічної діяльності підекспертного, що створює основу для висновку з тих конкретних питань, які перед ним поставлені [2, с. 206].

Авторський колектив Національної академії внутрішніх справ, зокрема: Александров Д. О., Андросюк В. Г., Казміренко Л. І., Костицький М. В., Мойсєєва О. Є., Тарарухін С. А., Юхновець Г. О. пишуть, що узагальнення матеріалів судово-психологічних експертиз показало, що як слідчі та суди, так і спеціалісти-експерти доволі часто припускаються помилок і хиб, що негативно впливає на практику. Серед них, у першу чергу, необхідно відзначити наступні.

1. Недоліки, що мали місце при прийнятті рішення про необхідність проведення у справі судово-психологічної експертизи і визначенні кола та змісту запитань до експерта.

У низці випадків, особливо у справах щодо статевих злочинів, експертизу призначали без достатніх на те підстав, внаслідок чого, висновки експертизи не мали суттєвого значення для справи. Водночас, у більшості розслідуваних справ щодо злочинів, кваліфікованих як убивство або заподіяння тілесних ушкоджень у стані сильного душевного хвилювання, судово-психологічну експертизу не призначали.

2. *Помилки, допущені при доборі експерта.* Слідчі і суди визначали експертів і доручали їм проведення експертиз за формальними підставами (кандидат наук, доцент тощо), без попереднього з'ясування сфери наукових інтересів і компетентності у відповіді на запитання, заради яких призначалася конкретна експертиза, зокрема, без урахування того, чи володіють вони необхідними методиками експериментально-психологічного дослідження.

3. *Бідність методичної бази досліджень, сумбурність у викладенні результатів обстеження осіб, що підлягають експертизі,* поверховий характер і недостатня обґрунтованість окремих висновків.

4. *Помилки, допущені при використанні експертних висновків.* Досить часто слідчі і суди використовували експертні висновки без належної оцінки їх обґрунтування і достовірності. Коли в окремих випадках висновки експерта-психолога суперечили іншим зібраним у справі доказам, замість того, аби мотивувати свою незгоду з висновками експертизи, про нього просто не згадували в обвинувальному висновку і вироку.

Зазначене свідчить про необхідність внесення у практику проведення судово-психологічних експертиз певних корективів організаційно-методичного характеру [5, с. 262].

Ще в 1990 році М. В. Костицький зазначав, що специфічність психологічного пізнання – у використанні конкретних діагностичних методів. До цих методів вчений відносить: метод спостереження, бесіди, анамнезу, опитувальник Г. Ю. Айзенка, багатостадійний багатофазний особистий опитувальник ММРІ, психологічний тест розроблений В. М. Мельниковим і Л. Т. Ямпольським, патохарактерологічний діагностичний опитувальник ПДО розроблений А. Є. Лічко.

Також автор окремо виділяє проєктивні методи: тест Роршаха, тематичний апперцептивний тест ТАТ, тест Розенцвейга, асоціативний тест, метод піктограм, метод самооцінки, метод пояснення сюжетних картин, метод Шульте, метод Бурдона, метод навчаючого експерименту,

метод виключення предметів, метод порівняння понять, метод класифікації, метод послідовності подій, метод Кооса і «куб Лінка», шкала Векслера, метод заучування десяти слів, метод опосередкованого запам'ятовування, метод відтворення оповідання, метод незалежних характеристик [1, с. 35-40].

Ю. П. Чуфаровський виділяє такі методи судово-психологічної експертизи: метод психоаналізу, спостереження, анкетування, інтерв'ювання та експерименту [4, с. 256].

Більш узагальнену класифікацію методів СПЕ наводить у своєму дисертаційному дослідженні Холопова Е. Н. Зокрема, методи судово-психологічної експертизи поділяє на чотири групи:

- 1) всезагальний діалектичний;
- 2) загально-психологічні методи дослідження в експертній реалізації;
- 3) методи експертної діагностики;
- 4) спеціальні експертні методи [3, с. 90].

Всезагальний діалектичний метод пронизує усі інші методи, будучи базою для їх розвитку. Він передбачає такі широко використовувані в експертній практиці формально-логічної операції пізнання, як: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, дедукція, абстрагування, ідеалізація та формалізація. При проведенні судово-психологічної експертизи з'ясовуються механізм, структура, функціонування та різні якісні характеристики психічної діяльності, для наукового пояснення яких застосовуються різні логічні прийоми.

Загальнопсихологічні методи дослідження в експертній реалізації – психологічна діагностика, прогнозування, моделювання, методи впливу.

Психологічна діагностика є галуззю психології, що розробляє методи виявлення та вимірювання індивідуально-психологічних особливостей особистості, а також галузь психологічної практики, в ході якої використовуються ті чи інші психодіагностичні методи і методики для встановлення діагнозу конкретній людині.

До основних методів виділяють окремі групи методів психодіагностики, кожна з яких має свої особливості:

- методи вимірювання функціонування показників, використання психофізіологічних індикаторів психічних явищ;
- обсерваційні методи-спостереження та самоспостереження;
- праксиметричні методи, що ґрунтуються на аналізі продуктів

життєдіяльності;

- суб'єктивно-оціночні, основою яких є аналіз відповідей від експертних на запитання та судження опитувачів, аналіз вибору альтернативних суджень, вибору градацій, шкал і т. п.;
- проєктивні, пов'язані з аналізом особливостей інтерпретації зовні невизначеного матеріалу, що стає об'єктом проєкції (йдеться про окремі переживання, бажання, уяву індивіда);
- асоціативні, базуються на аналізі асоціативних відповідей та вибору підекспертних.

Методи експертної діагностики включають: організаційні методи судово-психологічної експертизи (планування, підготовку та побудову провадження експертизи); емпіричні методи (психологічний аналіз документів, спостереження, бесіда, інтерв'ювання, метод незалежних характеристик, структурний та анкетний методи); психодіагностичні методи (тести особливостей та рівня розвитку інтелекту, особистісні та спеціальні опитувальники, створення з оформлених деталей осмисленого цілого, витлумачення певної події, малювання на вільну або задану тему і т. д.); праксиметричні методи (метод аналізу продуктів діяльності, природний, лабораторний та асоціативний експеримент); метод обробки даних та їх інтерпретації (статистичний аналіз, ранжування, вивчення досвіду, біографічний метод, психоаналіз і т. п.).

Спеціальні експертні методи – це методи, що розробляються або на підставі пристосування існуючих методів в інших галузях науки, або спеціально створюються експертами на підставі практики дослідження конкретних, одиничних об'єктів [2, с. 207-208].

Таким чином, з метою точного та об'єктивного оцінювання індивідуальних особливостей психічної діяльності учасників процесу, необхідно застосовувати спеціальні психологічні знання і методи дослідження нових фактів. Проте, підбір методів для експериментально-психологічного дослідження повинен мати індивідуальний характер залежно від завдань, що поставлені перед психологом, а також від форми використання спеціальних психологічних знань, виду психологічної експертизи.

Список використаних джерел

1. Костицький М. В. Використання спеціальних психологічних знань у радянському кримінальному процесі / Костицький М. В. – К.: НМК ВО, 1990. – 87 с.
2. Основи загальної та юридичної психології: Курс лекцій. Навч. посібн. / Н.Р. Бобечко, В. П. Бойко, І. В. Жолнович, І. І. Когутич; за ред. В. Т. Нора. – К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – 224 с.
3. Холопова Е. Н. Судебно-психологическая экспертиза в уголовном судопроизводстве: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09 / Холопова Елена Николаевна – Москва, 2006. – 640 с.
4. Чуфаровский Ю. В. Юридическая психология в вопросах и ответах: учеб. пособие / Чуфаровский Ю. В. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. – 256 с.
5. Юридична психологія: підручник / [Д. О. Александров, В. Г. Андросюк Л. І. Казміренко та ін.]; за ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Моїсеєва. – К.: КНТ, 2007. – 360 с.

Кузь Софія Василівна,
викладач кафедри кримінального права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧОГО ВПРОВАДЖЕННЯ В НОВОМУ КПК УКРАЇНИ ПРАВОВОГО ІНСТИТУТУ СУДУ ПРИСЯЖНИХ

Питання безпосередньої участі народу у здійсненні правосуддя було, є та буде залишатись актуальним. Адже забезпечення справедливого судочинства та належного захисту прав і свобод людини можливе не тільки тоді, коли судовий розгляд справи відбувається за участю судді одноособово, чи у складі трьох суддів, а безпосередньо тоді, коли народ, як носій влади задіяний до судового процесу.

В Україні конституційний принцип участі народу у здійсненні правосуддя юридично закріплений ще з часу прийняття Основного Закону держави – Конституції України. Конституція України передбачає, що народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних (ст. 124), що правосуддя в Україні здійснюють професійні судді та у визначених законом випадках народні засідателі і присяжні (ст. 127), а також, що судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом

присяжних (ст. 129). Що стосується формального втілення в життя, то через нестачу достатнього законодавчого врегулювання, інститут суду присяжних в Україні немає популярності в застосуванні.

На сьогоднішній день конституційні приписи відтворені також в Законі України «Про судоустрій і статус суддів», а особливості провадження суду присяжних визначені нормами нового Кримінального процесуального Кодексу України, а саме Главою 30, розділом 2 «Провадження в суді присяжних». Незважаючи на вміщення правових норм у вищевказаних нормативних актах, які спрямовані на врегулювання інституту суду присяжних, існує низка питань, які потребують законодавчої конкретизації.

Розглянемо норми ЗУ «Про судоустрій і статус суддів». Глава 3 даного Закону закріплює положення про народного засідателя та присяжних. Виходячи зі змісту Закону, народні засідателі і присяжні є громадянами України, які у випадках, передбачених процесуальним законом, залучаються до здійснення правосуддя, забезпечуючи згідно з Конституцією України безпосередню участь народу в здійсненні правосуддя [3]. Аналізуючи норми Закону, можна сказати, що відсутня конкретизація поняття «народний засідатель» та «присяжний», що потребує роз'яснення на законодавчому рівні з метою розмежування даних понять. Також Закон зазначає, що народні засідателі та присяжні залучаються до здійснення правосуддя у випадках передбачених процесуальним законом. Тобто, дана норма носить бланкетний характер відсилаючи за роз'ясненням до інших нормативно-правових актів. Це є прогалиною, яку потрібно заповнити шляхом виокремлення конкретних випадків залучення до судового процесу як присяжних, так і народних засідателів.

Так як уже зазначалось раніше, особливості провадження суду присяжних визначені нормами нового Кримінального процесуального Кодексу України. Згідно з п. 3 ст. 31 КПК України, кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, за клопотанням обвинуваченого може здійснюватися судом присяжних (два професійних судді та три присяжних) [1, с. 421]. В Україні суд присяжних діє лише в місцевому загальному суді першої інстанції. В інших судах (наприклад, у спеціалізованому) або в апеляційній чи касаційній інстанціях суд присяжних не створюється і не діє. Виходячи з положення п. 3 ст. 31 КПК України кримінальне провадження здійснюється у складі двох

професійних суддів та трьох присяжних. Порівнюючи з розвинутими іноземними державами, де кількість залучених до процесу присяжних налічується більше трьох, наприклад, у Франції суд присяжних діє у складі 9-ти присяжних, у Греції – 5-ти присяжних, в США – приблизно від 6-ти до 20-ти присяжних в залежності від штату, можна зазначити, що в Україні необхідно збільшити кількість присяжних (від 6-ти до 12-ти осіб). Це дасть змогу винести законне, обґрунтоване та вмотивоване судові рішення та збільшити захист від корупційного впливу.

Відповідно до норм КПК присяжні під час провадження виступають як судді, і всі питання, пов'язані з судовим розглядом, судді та присяжні вирішують спільно (наприклад, у дослідженні доказів, голосуванні). Виняток із цього правила становить питання, передбачене ч. 3 ст. 331 КПК (продовження тримання обвинуваченого під вартою до спливу двомісячного строку з дня надходження до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру чи з дня застосування судом до обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою), яке вирішує головуєчий.

Таким чином, вбачається, що суд присяжних в Україні не вписується в жодну з існуючих форм існування такого суду в світі. По суті це інша назва існуючого раніше інституту народних засідателів.

Згідно приписів КПК, на прокурора та суддю покладається обов'язок попередити підозрюваного (обвинуваченого) про право розгляду кримінального провадження у складі присяжних. Можна сказати, що даним приписом права підозрюваного (обвинуваченого) розширюються, тобто особа проти якої порушене кримінальне провадження має право на справедливий, об'єктивний, неупереджений розгляд справи незацікавленими в кінцевому результаті громадянами.

До осіб, які можуть входити до складу суду присяжних законодавство виокремлює ряд вимог. Особа може бути включена до списку присяжних за умови, що на день подання заяви про згоду бути присяжним така особа проживає не менше шести місяців з дня реєстрації її місця проживання на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного суду. Місце проживання особи також підтверджується паспортом з відміткою про реєстрацію місця проживання. Не можуть бути включені до списків присяжних громадяни: визнані судом обмежено дієздатними або недієздатними; які мають хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають

виконанню обов'язків присяжного; які мають не зняту чи не погашену судимість; народні депутати України, члени КМУ, судді, прокурори, працівники органів внутрішніх справ та інших правоохоронних органів, військовослужбовці, працівники апаратів судів, інші державні службовці, адвокати, нотаріуси; громадяни, які досягли шістдесяти п'яти років; особи, які не володіють державною мовою [4].

Процедура відбору присяжних до суду відбувається на початку судового засідання із тих семи осіб, яких шляхом вибірки визначила автоматизована система документообігу суду. Після відбору трьох присяжних, суддя головуючий повідомляє, яке провадження підлягає розгляду, роз'яснює їм права та обов'язки, а також умови їх участі в судовому розгляді. На основі проаналізованого, можна зазначити позитивну сторону розгляду кримінального провадження присяжними, адже підтверджується той факт, що присяжні беруть участь у процесі без попереднього ознайомлення з матеріалами справи, тобто не мають зацікавленого ставлення до провадження.

Однією з умов виконання особою функцій присяжного є складення присяги, оскільки особа приступає до виконання функцій судді, представника держави. Вчинені дії визначають її певне психологічне ставлення до виконуваних завдань. Текст присяги чітко визначений статтею КПК України. Він зачитується кожним присяжним (як основним, так і запасним) індивідуально після їх відбору та перед початком судового розгляду. Після етапу приведення присяжних до присяги розпочинається розгляд справи по суті в судовому засіданні. При дослідженні в суді доказів та при вирішенні питань, присяжні повинні керуватись законом та своїм внутрішнім переконанням і совістю.

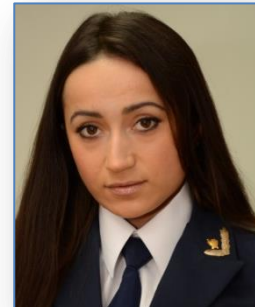
Аналізуючи новелу Кримінального процесуального Кодексу України щодо розгляду кримінального провадження за участю суду присяжних, можна зазначити, що законодавче запровадження даного інституту є позитивним кроком, який принесе покращення в процес здійснення справедливого судочинства. Адже в житті складаються різні ситуації, які спричиняють притягнення осіб до кримінальної відповідальності та вирішення питань в кримінальному провадженні через обставини, у виникненні яких частково винна сама держава (забезпечення малою кількістю робочих місць, підвищення цін на продукти харчування, низький рівень оплачуваності застосування робочої сили і т. д.), при вирішенні яких потрібно керуватись не тільки

нормами закону, а й емоціями, якими володіє проста людина, і може оцінити обстановку, яка склалась на основі внутрішнього переконання. Тому незважаючи на недоліки норм Кримінального процесуального законодавства, щодо провадження судом присяжних, даний правовий інститут є важливим для справедливого здійснення судочинства.

Список використаних джерел

1. Оверчук С. В. Реформа кримінального судочинства в Україні: суд присяжних vs суд шефенів // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 95-річчю з дня народження професора М. В. Салтевського (м. Одеса, 02.11.2012 року). – Одеса: Фенікс, 2012. – С. 420-423.
2. Конституція України: від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України від 23.07. 1996 р. – 1996 р. – № 30. – Ст. 141.
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 р. № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 41-42, №43, №44-45. – ст. 529.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 15.08.2012 р. № 4651-VI // Верховна Рада України. – 2012. – ст. 292.

Литовка Вікторія Миколаївна,
старший викладач кафедри організації роботи та управління в органах прокуратури Національної академії прокуратури України, м. Київ

ЗАХИСТ ПРОКУРАТУРОЮ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ В СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ СПЕЦІАЛЬНИХ ФОНДІВ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ

Конституційно незалежна Україна проголошена соціальною державою, що визнає людину найвищою соціальною цінністю, надає соціальну допомогу індивідам, які потрапили у важку життєву ситуацію, з метою забезпечення кожному гідного рівня життя, перерозподіляє економічні блага відповідно до принципу соціальної справедливості і своє призначення вбачає в забезпеченні громадського миру і злагоди в суспільстві.

Соціальна держава зорієнтована на здійснення широкої та ефективної соціальної політики, яка має втілюватись у реальності прав людини й громадянина, в існуванні доступних та ефективних систем освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, у підтримці малозабезпечених прошарків населення, тощо.

Одним із рушійних механізмів реалізації цих функцій є створення та неухильне виконання справедливих норм, які будуть забезпечувати дотримання основоположних прав та інтересів людини і громадянина, а також захищати інтереси держави.

Сьогодні органи прокуратури України наряду з іншими контролюючими органами, здійснюють захист прав і свобод громадян та інтересів держави в частині справедливого та законного використання коштів державного бюджету, активно сприяють реалізації державної політики у сфері дотримання функцій правової держави.

Правові основи діяльності прокуратури України є системою правових нормативних документів, що включає, поряд із законами, також відповідні міжнародні документи, підзаконні та відомчі акти, які регламентують питання захисту прокуратурою інтересів держави щодо використання коштів спеціальних фондів бюджетних установ, визначають її змістовність.

Дана діяльність прокуратури визначається як складовий елемент державного механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні, який включає систему правових, організаційних та процесуальних засобів, об'єднаних спільною спрямованістю на утвердження, підтримку і збереження прав людини.

Так, правовою основою діяльності прокуратури щодо захисту інтересів держави в сфері використання коштів спеціальних фондів бюджетних установ, є, в першу чергу, Конституція України, у відповідності до ст. 8 якої, Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії.

При здійсненні захисту інтересів держави в досліджуваній сфері, прокурор повинен безпосередньо керуватися наступними нормами Конституції України: ст. 3, ст. ст. 46-49, ст. 53, ст. 56 та ін. (які закріплюють основоположні права людини і громадянина), а також ст. ст. 85, 92, 95, 98, 116, 119, 130, 142 та ін. (де закріплено повноваження

органів державної влади, місцевого самоврядування щодо забезпечення та реалізації цих прав).

Законодавець у ст. 4 Закону України «Про прокуратуру» («Завдання прокурорського нагляду за додержанням законів») визначає, що діяльність органів прокуратури спрямована на всемірне утвердження закону, зміцнення правопорядку і має своїм завданням захист від неправомірних посягань закріплених Конституцією України незалежності республіки, суспільного та державного ладу, політичної та економічної систем, прав національних груп і територіальних утворень; гарантованих Конституцією України, іншими законами України та міжнародними правовими актами соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод людини та громадянина; основ демократичного устрою державної влади, правового статусу місцевих Рад, органів самоорганізації населення.

Завдання – це конкретні засоби послідовного досягнення визначеної цілі, зазначає М. М. Карпов [2, с. 16]. Досягнення прокуратурою цілей своєї діяльності повинно сприяти виконанню нею конкретних завдань, до найважливіших з яких належать:

- вжиття заходів щодо запобігання порушенням закону;
- своєчасне виявлення порушень закону; вжиття вичерпних заходів для повного та оперативного усунення порушень закону;
- вжиття заходів щодо відшкодування заподіяних порушенням закону збитків (шкоди) і притягнення винних до встановленої законом відповідальності.

У свою чергу, пропонуємо виокремити спеціальні завдання діяльності органів прокуратури у сфері захисту інтересів держави щодо дотримання законів при використанні коштів спеціальних фондів бюджетних установ:

- активно і кваліфіковано використовувати наявні правові засоби для своєчасного виявлення та повного реагування на припинення порушень бюджетного законодавства, яким регулюється порядок формування та використання коштів спеціальних фондів бюджетних установ;
- посилювати вплив прокурорського нагляду за виконанням бюджетного законодавства в частині формування та використання коштів спеціальних фондів бюджетних установ через відповідні контролюючі органи;

- посилювати та вдосконалювати нагляд за додержанням бюджетного законодавства органами виконавчої влади та місцевого самоврядування;

- удосконалювати прокурорський нагляд за додержанням спеціальних законодавчих норм при: здійсненні господарської діяльності бюджетними установами; наданні ними платних послуг; передачі майна бюджетної установи в оренду та отримання плати за неї; використанні благодійних внесків, грантів та дарунків; отриманні коштів для виконання цільових завдань; розміщенні на депозитах вищих та професійно-технічних навчальних закладів тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг;

- здійснювати нагляд за законністю цільового використання коштів спеціальних фондів бюджетних установ;

- удосконалювати механізм взаємодії органів прокуратури з правоохоронними, контролюючими та іншими органами у справі захисту Конституційних прав громадянина та бюджетних інтересів держави;

- забезпечувати удосконалення та активізацію пропаганди нагляду та контролю за дотриманням законодавства про спеціальні фонди бюджетних установ координаційними повноваженнями прокурора (проведенням координаційних, міжвідомчих нарад, підготовкою спільних наказів, вказівок, підготовкою інформаційних листів та інших документів, спільними виїздами до регіонів для проведення узгоджених дій, перевірок і наданням допомоги, вивченням і поширенням позитивного досвіду; взаємним використанням можливостей правоохоронних органів для підвищення кваліфікації працівників, проведенням спільних семінарів, конференцій; розробкою відповідних заходів, спрямованих на запобігання та боротьбу з ними, визначенням шляхів її реалізації, тощо).

Водночас, завдання нагляду за дотриманням законодавства про спеціальні фонди бюджетних установ можуть розкриватися через об'єкти відповідного нагляду, а саме бюджетні установи: заклади освіти, охорони здоров'я, суди та правоохоронні органи, органи державної влади та місцевого самоврядування, та інші, так і через напрями діяльності відповідних органів публічної влади.

Таким чином, органи прокуратури України здійснюють захист інтересів держави в частині справедливого та законного використання коштів спеціальних фондів бюджетних установ, що є важливим

елементом державного механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Правозахисна діяльність прокуратури в досліджуваній сфері має відповідні завдання, тобто ті специфічні цілі, на досягнення яких вона спрямована і реальне забезпечення яких у кінцевому підсумку визначає рівень її ефективності і соціальної значущості. Виконання поставлених завдань відбувається через повноваження прокурорів, правові засоби, форми і методи, які використовуються в прокурорській практиці та закріплені в законі.

Список використаних джерел

1. Бессарабов В. Г. Защита российской прокуратурой прав и свобод человека и гражданина. / В. Г. Бессарабов, К. А. Кашаев. – М.: Городец, 2007. – 464 с.
2. Карпов Н. Н. Прокуратура в системе государственной власти Российской Федерации: монография / Н. Н. Карпов. – М.: ЮНИТИ-Дана: Закон и право, 2007. – 127 с.
3. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30 – 141 с.
4. Косюта М. В. Прокуратура України: навч. посіб. / М. В. Косюта. – К.: Знання, 2010. – 404 с.
5. Мичко Микола Іванович. Проблеми функцій і організаційного устрою прокуратури України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.10 / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. – Х., 2001. – 375 с.
6. Про прокуратуру: Закон України від 5 листопада 1991 року № 1789-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – №53. – Ст. 793.

Лотоцький Михайло Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ З ТОЧКИ ЗОРУ СТОРОНИ ЗАХИСТУ

В Україні більше року діє новий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК-2012), який на думку фахівців та законодавців (не всіх) повинен був забезпечити захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Але, як свідчать останні події в Україні (мирні і не «дуже» акції протесту) влада у своїй діяльності проявляє бездіяльність, ігнорує та порушує чинне законодавство.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ч. 2 ст. 3 Конституції України) [3, с. 4]. Отже, держава бере на себе зобов'язання забезпечення та захисту прав, свобод та інтересів людей. Серед суб'єктів, які забезпечують права людини Конституція України визначає адвокатуру України. Так в ч. 2 ст. 59 Основного Закону вказано, що для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура [3, с. 14].

Для забезпечення, гарантії, відновлення прав і свобод людини в Україні діють закони, в яких застосовуються різні терміни, поняття, роз'яснення, засади, принципи та ін.

Наряду з іншими поняттями у праві використовується таке поняття, як припущення, тобто презумпція – це припущення, яке вважається дійсним до тих пір, поки не доведена хибність цього припущення.

Великий юридичний словник визначає презумпцію як пропозицію, що визнається достовірною, поки не буде доведено протилежне [1, с. 367].

Презумпція невинуватості, фундаментальним сенсом якої є повага до людської гідності, слугує індикатором стану законності і верховенства права в державі.

У вітчизняному законодавстві принцип презумпції невинуватості закріплений у ст. 62 Конституції України. Відповідно до ч. 1 ст. 62 Основного Закону, особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду [3, с. 15].

У Європейській конвенції з прав людини (далі – Конвенція) презумпцію невинуватості зафіксовано у п. 2 ст. 6, де вказано, що кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку [2].

Конституція України, як і Конвенція, закріплює право користуватися гарантіями презумпції невинуватості тільки у сфері кримінальних процесуальних відносин. Втім, значна кількість правопорушень, які в українському праві відносяться до адміністративних, є кримінальними з точки зору Конвенції. Таким чином, на осіб, притягнутих до адміністративної відповідальності за ці правопорушення, Конвенція поширює всі права і гарантії обвинувачених у кримінальному процесі, включаючи презумпцію невинуватості.

Презумпція невинуватості, як і право на захист, починають діяти з моменту, коли розглядається рішення про обмеження прав особи (наприклад, про затримання, привід, обшук, опитування тощо). Таке обмеження стає можливим вже в стадії дослідчої перевірки інформації про злочин, яка здійснюється і шляхом оперативно-розшукових заходів, і шляхом опитування осіб, в тому числі потенційних обвинувачених. Презумпція невинуватості діє до набрання законної сили обвинувальним вироком суду, але її дія частково відновлюється у стадії

касаційного провадження або перегляду справи в порядку виключного провадження (зокрема, щодо правила тлумачення сумнівів).

Принцип презумпції невинуватості знайшов відображення і у Кримінальному процесуальному кодексі України у ст. 17 названого Закону. А в ч. 5. ст. 17 КПК-2012 вказано, що поведження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вирокком суду, що набрав законної сили, має відповідати поведженню з невинуватою особою [5, с. 11].

У той же час, у відповідності зі ст. 176 КПК-2012 [5, с. 11] слідчий, прокурор і суд вправі щодо особи, обвинуваченої у вчиненні злочину, вина якої ще не доведена, і які відповідно до ч. 1 ст. 62 Конституції України є невинним, обрати запобіжний захід, у тому числі, домашній арешт та тримання під вартою. Два останні запобіжні заходи, хоча і застосовуються за ухвалою суду, найбільш суттєво обмежують права і свободи людини.

Забезпечення презумпції невинуватості на всіх стадіях кримінального провадження є обов'язком слідчого, прокурора, судді. На жаль, як показує практика та як свідчать останні події протестних акцій в Україні поки що це лише блага побажання і то представників сторони захисту. Досудове слідство та прокуратура у своїй повсякденній практиці не керується принципом, що всі сумніви тлумачаться на користь підозрюваного, обвинуваченого. Безсумнівно, такі дії ми вважаємо порушенням чинного законодавства. В свою чергу, скорочення процесуальних гарантій особи призводить до сваволі та насилля.

Значення презумпції невинуватості полягає в тому, що завдяки їй усувається обвинувальний ухил у всіх його проявах і він служить надійним гарантом права особи на захист.

О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський та інші зазначає, що обов'язком доказування слідчим та прокурором обставин, указаних в ст. 91 КПК, — це вимога закону. Обов'язком цих суб'єктів також є спростування доводів сторони захисту [4, с. 273].

Отже, суд, прокурор, слідчий і особа, яка провадить дізнання, не вправі перекладати обов'язок доказування на обвинуваченого (підозрюваного). Категорично забороняється домагатися показань обвинуваченого та інших осіб, які беруть участь у справі, шляхом насильства, погроз та інших незаконних заходів (частини 2, 3 ст. 87 КПК-2012) [5, с. 51].

Саме тому всі учасники кримінального процесу, які представляють сторону захисту (підозрюваний, обвинувачений, їх законні представники, захисник, цивільний відповідач і його представник) не зобов'язані спростовувати обвинувачення. Вони мають право брати участь у доказуванні, заявляючи клопотання про провадження слідчих і судових дій, висловлюють своє ставлення до наявних у справі доказів тощо, але це не є їх обов'язком. Установлений КПК обов'язок захисника використовувати всі зазначені в законі засоби і способи захисту з метою виявлення обставин, що виправдовують обвинуваченого, пом'якшують його відповідальність, та надавати йому необхідну юридичну допомогу (ст. 47 КПК-2012) [5, с. 31] не означає, що він має доводити невинуватість через обов'язкове подання доказів. Захисник може обмежитися обґрунтованим твердженням, що обвинувач не встановив обставини предмета доказування (ст. 91 КПК-2012) [5, с. 52]. Активність або пасивність захисника в процесі доказування – питання тактики та його професійної підготовки. Хоча, як ми зазначали вище, пасивність захисника може мати для нього негативні наслідки.

У ході кримінального провадження суд, присяжні (до виходу в нарадчу кімнату), прокурор, слідчий (до передачі обвинувального висновку до суду) зобов'язані утримуватись від будь-яких оцінок та висновків стосовно справи, яка є у їх провадженні. Не дотримання цієї вимоги повинно розглядатися як порушення презумпції невинуватості.

Отже, забезпечення презумпції невинуватості у кримінальному провадженні повинні дотримуватись як сторони кримінального провадження, так і інші особи. Забезпечення дотримання цього права покладається на сторону обвинувачення та суд.

Список використаних джерел

1. Додонов В. Н., Ермаков В. Д., Крылова М. А. и др. Большой юридический словарь. – М.: Инфра – М, 2001. – 427 с.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Конституція України: зі змінами і доповненнями станом на 23.06.2012 р. – Харків: Весна, 2012. – 49 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 2 / Є. М. Блажівський, Ю. М. Грошевий, Ю. М. Дьомін та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова – Х: Право, 2012. – 668 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: – К.: «Центр учбової літератури», 2012. – 254 с.

Лутак Тетяна Василівна,
здобувач кафедри кримінального права
Юридичного інституту
Прикарпатського національного університету
ім. Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ

ДЕЯКІ ПОЛОЖЕННЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ» НЕОБХІДНІ ДЛЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЯННЯ ПО НЕЗАКОННОМУ ВИКОРИСТАННЮ СПЕЦІАЛЬНИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ НЕГЛАСНОГО ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ

Відповідно до ст. 359 КК України [1], одним з альтернативних діянь, які утворюють об'єктивну сторону складу злочину, є незаконне використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації (далі – СТЗОІ). Утім, оскільки легітимне використання таких засобів регламентується низкою нормативних актів, базовим з яких є Закон «Про оперативну-розшукову діяльність» [2] (далі – Закон), для правильної кваліфікації «незаконного використання» СТЗОІ необхідне дослідження ключових положень цього Закону, якими визначаються межі законності використання таких засобів.

За ст. 1 Закону використання СТЗОІ, є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, розвідувально-підбивну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави. Статтею 5 цього ж Закону визначено перелік органів, якими здійснюється оперативно-розшукова діяльність, отже, й використання СТЗОІ. Цей вичерпний, за ч. 2 ст. 5 вказаного Закону, перелік неодноразово змінювався, отже, слід визнати, що коло підрозділів, співробітники яких мають право використовувати СТЗОІ, є нестабільним.

Стаття 6 цього ж Закону окреслює підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності. При цьому, зауважимо, що вони ж є й підставами для використання СТЗНОІ, з окремими застереженнями. Оскільки за ч. 3 цієї статті забороняється приймати рішення про проведення оперативно-розшукових заходів при відсутності підстав, передбачених у цій нормі, використання СТЗНОІ без наведеної у цій статті підстави є у будь-якому випадку незаконним.

За ст. 8 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність», оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності зазначених підстав надається право: 1) негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого або особливо тяжкого злочину, документи та інші предмети, що можуть бути доказами його підготовки або вчинення, одержувати розвідувальну інформацію (ч. 1 ст. 8); 2) знімати інформацію з каналів зв'язку, застосовувати інші технічні засоби отримання інформації (п. 9 ч. 1 ст. 8); 3) контролювати шляхом відбору за окремими ознаками телеграфно-поштові відправлення (п. 10 ч. 1 ст. 8); 4) здійснювати візуальне спостереження у громадських місцях із застосуванням фото-, кіно- і відеозйомки, оптичних та радіоприладів, інших технічних засобів (п. 11 ч. 1 ст. 8); 5) застосовувати спеціальні засоби (п. 18 ч. 1 ст. 8).

Саме під час реалізації оперативними підрозділами зазначених прав їхні співробітники зобов'язані законно використовувати СТЗНОІ. Так, за ч. 2 ст. 8 цього Закону негласне проникнення до житла чи інші власності особи, зняття інформації з каналів зв'язку, контроль за листуванням, телефонними розмовами, телеграфною та іншою кореспонденцією, застосування інших технічних засобів одержання інформації проводяться за рішенням суду, прийнятим за поданням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника. Про отримання такого дозволу суду або про відмову в ньому зазначені особи повідомляють прокурора протягом доби. Застосування цих заходів проводиться винятково з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо. За результатами здійснення цих оперативно-розшукових заходів складається протокол з відповідними додатками, який використовується як доказ у кримінальному судочинстві.

Таким чином, зазначені положення ст. 8 Закону визначають законний порядок використання СТЗНОІ, будь-яке відхилення від наведених вимог робить використання СТЗНОІ незаконним.

Важливим є й звуження підстав для ініціативи оперативних підрозділів для використання СТЗНОІ. Оскільки така ініціатива може виникати лише в умовах запобігання злочинів та з'ясування істини при розслідуванні кримінальної справи, деякі підстави, зазначені у ст. 6 Закону, не є достатніми для законності використання СТЗНОІ. Наприклад, це стосується розшуку безвісно відсутніх осіб, перевірки громадян у зв'язку з їхнім допуском до державної таємниці тощо. Але при проведенні оперативно-розшукових заходів цілком можливе виникнення підстав, передбачених у ст. 8 цього Закону, оскільки в категорії «запобігання злочину» є широко відсутнє легальне тлумачення її та різноманіття злочинів.

Оскільки за ч. 14 ст. 9 Закону оперативно-розшукові заходи, пов'язані з тимчасовим обмеженням прав людини, проводяться з метою запобігання тяжким або особливо тяжким злочинам, їх припинення і розкриття, розшуку осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання або безвісти зникли, захисту життя, здоров'я, житла і майна працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, припинення розвідувально-підривної діяльності проти України, вважаємо, що злочини, про які мова йде у ст. 8, як про підстави для використання СТЗНОІ, мають бути тяжкими або особливо тяжкими. Тяжкість злочину, на нашу думку, має визначатися його кваліфікацією у кримінальній або оперативно-розшуковій справі, зокрема, щодо випадків запобігання злочинам.

Вбачається, що дещо аморфне окреслення підстав для ініціативи оперативних підрозділів при використанні СТЗНОІ компенсується наявністю судового бар'єру для зловживання правами щодо використання СТЗНОІ.

Дозвіл суду на використання СТЗНОІ є необхідним саме для перевірки обґрунтованості використання СТЗНОІ, яка не може бути здійснена в адміністративному порядку. Водночас, неможливо конкретніше окреслити підстави для ініціативи оперативних підрозділів у цій галузі, виходячи зі специфіки оперативно-розшукової діяльності. Зауважимо, що судовий дозвіл на використання СТЗНОІ був введений у вітчизняне право Законом Про внесення змін до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [3]. До цього періоду ч. 2 ст. 8 у

редакції від 7 липня 1992 р. передбачала замість судового контролю з боку Генерального прокурора України, його заступників, прокурорів регіонів та прирівняних прокурорів.

За ст. 8 Закону в редакції Законів України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про розвідувальні органи України» [4], винятково з метою отримання розвідувальної інформації для забезпечення зовнішньої безпеки України, запобігання і припинення терористичних актів, розвідувально-підривних посягань спеціальних служб іноземних держав та іноземних організацій використання СТЗНОІ може здійснюватись в іншому порядку, узгодженому з Генеральним прокурором України та Головою Верховного Суду України. Такий порядок, зокрема за ч. 3 ст. 14 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» не підлягає прокурорському наглядові; крім того, він не відображений у не конфіденційних нормативних актах. Така ситуація робить неможливим притягнення осіб, що порушили встановлений порядок, до кримінальної відповідальності за ст. 359 КК України, виходячи з вищенаведеного; за умов, що вони діяли на підставах, зазначених у ст. 8 та належали до оперативних підрозділів, визначених у Законах України «Про розвідувальну діяльність» та «Про боротьбу з тероризмом» (СБУ).

Ситуація, яка склалася, потребує схвалення вичерпного порядку використання СТЗНОІ органами, уповноваженими здійснювати ОРД, при цьому, порушення співробітниками вимог законодавства у сфері ОРД при використанні СТЗНОІ має тягнути кримінальну відповідальність, а порушення порядку використання СТЗНОІ без порушення вимог законодавства (недотримання вимог документального службового забезпечення, технічно неправильне, але законне використання СТЗНОІ) має передбачати для порушників дисциплінарну відповідальність.

Крім наведених умов законного застосування СТЗНОІ, окремі підстави звужують коло оперативних підрозділів, які мають право використовувати СТЗНОІ. Закон передбачає окремі гарантії законності, порушення яких при використанні СТЗНОІ робить його, на нашу думку, незаконним. Так, за ст. 9 Закону, використання СТЗНОІ можливе лише за наявності оперативно-розшукової справи, заведеної у визначеному порядку, зокрема з урахуванням вимог, передбачених у ст. 9-1 цього Закону.

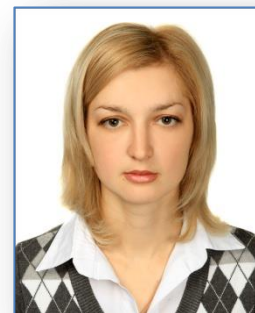
Згідно з ч. 16 ст. 9 Закону, для одержання інформації забороняється застосовувати технічні засоби, психотропні, хімічні та інші речовини, які пригнічують волю або завдають шкоди здоров'ю людей і довкіллю. Отже, за умови пригнічення волі або завдання шкоди здоров'ю людей і довкіллю використання СТЗНОІ є незаконним, до того ж в окремих випадках такі дії слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 359 КК.

За ст. 7 Закону, підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані виконувати письмові доручення слідчого, вказівки прокурора та ухвали суду і запити повноважних державних органів, установ та організацій про проведення оперативно-розшукових заходів; виконувати запити відповідних міжнародних правоохоронних організацій та правоохоронних органів інших держав на підставі договорів і угод. Зауважимо, що в окремих випадках такі доручення та інші акти можуть містити у собі вказівку на використання СТЗНОІ. У переважній більшості випадків використання СТЗНОІ буде законним лише за умов його здійснення винятково у наведеному вище порядку. Інший порядок законного використання СТЗНОІ можливий у двох випадках: 1) за ухвалою суду, в якій оперативному підрозділу вказується на необхідність використання СТЗНОІ для з'ясування істини у конкретній кримінальній справі; 2) у випадках, передбачених кримінально-процесуальним законодавством.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III, із змінами та доповненнями станом на 1 червня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – Офіц. вид. – 1992 – № 22. – Ст. 303.
3. Про внесення змін до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»: Закон України від 18 січня 2001 року № 2246-III // Відомості Верховної Ради України. – Офіц. вид. – 2001. – № 14. – Ст. 72.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про розвідувальні органи України»: Закон України від 7 березня 2002 року № 3111-III // Відомості Верховної Ради України. – Офіц. вид. – 2002. – № 33. – Ст. 236.

Максимів Людмила Василівна,
викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін та ОРД
Прикарпатського факультету Львівського
державного університету внутрішніх справ

Чуплак Марія Іванівна,
Прикарпатський факультет Львівського
державного університету внутрішніх справ,
м. Івано-Франківськ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

У кримінальному праві України питання застосування примусових заходів медичного характеру вважається одним з найбільш складних і комплексних, що зумовлюється, передусім, багатогранністю цього інституту – він перебуває на перехресті юридичної і медичної наук та поєднує в собі елементи як правових галузей знань (кримінального, кримінально-виконавчого, кримінально-процесуального, адміністративного права тощо), так і соціологічних та медичних (психіатрію, психологію, галузі клінічної медицини тощо) [1].

Дослідженню примусових заходів медичного характеру присвятили свої праці у сфері медицини, психології та психіатрії такі вчені, як: І. М. Боброва, І. М. Веденський, Г. І. Войтюк, Т. М. Дмитрієва, Г. М. Зільберблат, А. В. Каніщев, Я. М. Калашнік, Д. Р. Лунц, М. М. Мальцева, Г. В. Морозов, В. П. Сербський, Б. В. Шостакович.

Відповідно до чинного Кримінального кодексу України (далі – КК), примусовими заходами медичного характеру є надання амбулаторної психіатричної допомоги, поміщення особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК, в спеціальний лікувальний заклад з метою її обов'язкового лікування, а також запобігання вчиненню нею суспільно небезпечних діянь [2].

Фріс П. Л. у своїй праці зазначає, що розділ XIV КК регулює порядок застосування примусових заходів до двох категорій осіб:

- тих, хто вчинив суспільно небезпечне діяння, однак, у силу характеристик, які їм притаманні, не може бути визнаний суб'єктом злочину;

- тих, хто вчинив злочин і, при цьому, хворіє на захворювання, яке є небезпечним для широкого кола оточуючих, у зв'язку з чим він потребує лікування [3, с. 346].

У статті 93 КК чітко визначено коло осіб, щодо яких можуть бути застосовані судом примусові заходи медичного характеру:

- 1) які вчинили у стані неосудності суспільно небезпечні діяння;
- 2) які вчинили у стані обмеженої осудності злочини;
- 3) які вчинили злочин у стані осудності, але захворіли на психічну хворобу до постановлення вироку або під час відбування покарання [2].

Правовими підставами застосування примусових заходів медичного характеру є:

- вчинення особою суспільно небезпечного діяння, передбаченого нормою Особливої частини КК;

- вчинення особою злочину;

- наявність у такої особи на момент вчинення суспільно небезпечного діяння або злочину тяжкого психічного розладу, що виключає можливість усвідомлення характеру дій, які нею вчиняються, або керування своєю поведінкою і зумовлює визнання її неосудною та викликає необхідність застосування примусових лікувальних заходів;

- діагностування тяжкого психічного розладу до винесення вироку суду або до повного відбування покарання, що викликає необхідність застосування примусових лікувальних заходів;

- наявність на момент вчинення злочину психічного розладу, який є підставою для визнання особи обмежено осудною і викликає необхідність застосування примусових лікувальних заходів [3, с. 346-347].

Однак, на думку Фріса П. Л., крім правових підстав застосування примусових заходів медичного характеру, слід враховувати і медичні підстави [3, с. 347], які визначені Законом України «Про психіатричну допомогу». Так, частиною 1 статті 7 вказаного закону передбачено, що «діагноз психічного розладу встановлюється відповідно до загальноновизнаних міжнародних стандартів діагностики та Міжнародної

статистичної класифікації хвороб, травм і причин смерті, прийнятих Міністерством охорони здоров'я України для застосування в Україні. Діагноз психічного розладу не може базуватися на незгоді особи з існуючими в суспільстві політичними, моральними, правовими, релігійними, культурними цінностями або на будь-яких інших підставах, безпосередньо не пов'язаних із станом її психічного здоров'я [4].

У кримінальному законодавстві виділяють чотири види примусових заходів медичного характеру. До них належать:

- 1) надання амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку;
- 2) госпіталізація до психіатричного закладу із звичайним наглядом;
- 3) госпіталізація до психіатричного закладу з посиленням наглядом;
- 4) госпіталізація до психіатричного закладу із суворим наглядом [2].

Надання амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку може бути застосоване судом стосовно особи, яка страждає на психічні розлади і вчинила суспільно небезпечне діяння, якщо особа за станом свого психічного здоров'я не потребує госпіталізації до психіатричного закладу.

Госпіталізація до психіатричного закладу із звичайним наглядом може бути застосована судом щодо психічно хворого, який за своїм психічним станом і характером вчиненого суспільно небезпечного діяння потребує тримання у психіатричному закладі і лікування у примусовому порядку.

Госпіталізація до психіатричного закладу з посиленням наглядом може бути застосована судом щодо психічно хворого, який вчинив суспільно небезпечне діяння, не пов'язане з посяганням на життя інших осіб, і за своїм психічним станом не становить загрози для суспільства, але потребує тримання у психіатричному закладі та лікування в умовах посиленого нагляду.

Госпіталізація до психіатричного закладу із суворим наглядом може бути застосована судом щодо психічно хворого, який вчинив суспільно небезпечне діяння, пов'язане з посяганням на життя інших осіб, а також щодо психічно хворого, який за своїм психічним станом і характером вчиненого суспільно небезпечного діяння становить особливу небезпеку для суспільства і потребує тримання у психіатричному закладі та лікування в умовах суворого нагляду.

Якщо не буде визнано за необхідне застосування до психічно хворого примусових заходів медичного характеру, а також у разі припинення застосування таких заходів, суд може передати його на піклування родичам або опікунам з обов'язковим лікарським наглядом [5, с. 413-414].

За своєю сутністю, примусові заходи медичного характеру не є карою, хоча і обумовлені вчиненням суспільно небезпечного діяння, забороненого кримінальним законом. Ці заходи застосовуються до психічно хворої людини, яку в обов'язковому примусовому порядку треба лікувати [6, с. 168].

Ознаками примусових заходів медичного характеру є те, що вони:

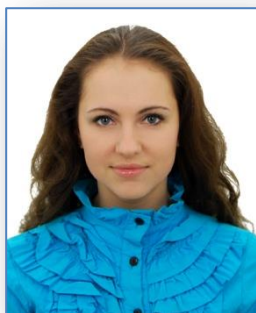
- 1) призначаються судом;
- 2) є заходами державного примусу щодо психічно хворої особи, проявом яких є поміщення такої особи на стаціонарне лікування до психіатричного закладу, але такі заходи позбавлені властивостей, характерних для покарання;
- 3) спрямовані на обов'язкове лікування психічно хворої особи;
- 4) надають лікарям психіатричного закладу право проводити лікування особи за наявності у неї тяжкого психічного розладу незалежно від її згоди;
- 5) мають запобігти вчиненню психічно хворою особою нових суспільно небезпечних діянь.

Отже, правова природа примусових заходів медичного характеру має складний і багатогранний характер і перебуває у системному зв'язку з питаннями про кримінальну відповідальність і покарання, забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина. Примусові заходи медичного характеру є примусовими, але не насильницькими і перебувають в площині не тільки юридичних, а й медичних критеріїв. Встановлено, що примусові заходи медичного характеру передбачають застосування хоча і примусових, однак медичних (лікувальних) заходів, які ґрунтуються на загальноприйнятих принципах медичної етики та гуманізму. Застосовуються до осіб, які скоїли суспільно небезпечні діяння, і, при цьому, мають психічну хворобу або хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб, а тому підлягають ізоляції та лікувальному впливу.

Список використаних джерел

1. Жук І. В. Примусові заходи медичного характеру та примусове лікування у кримінальному праві України [Електронний ресурс]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Жук Ілона Василівна, КНУВС. – Київ, 2009. – 20 с. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64exe.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III із змінами і допов. на 02.02.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws>.
3. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студентів вищих навч. закладів [Текст] / П. Л. Фріс. – К.: Атіка, 2004. – 488 с.
4. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22.02.2000 року № 1489-III із змінами і доповн. на 09.06.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws>.
5. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник [Текст] / Ю. В. Баулін, В. І. Борисова, В. І. Тютюгін [та ін.]; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2010. – 456 с.
6. Селецький С. І. Кримінальне право України. Загальна частина: Навчальний посібник [Текст] / С. І. Селецький – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 248 с.

Максимів Ольга Дмитрівна,
викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін та ОРД
Прикарпатського факультету Львівського
державного університету внутрішніх справ

Поліщук Катерина Сергіївна,
Прикарпатський факультет Львівського
державного університету внутрішніх справ,
м. Івано-Франківськ

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ПРЕДМЕТА КРАДІЖКИ

Дослідження сутності кримінально-правового явища крадіжки окреслило чіткі та цілком практичні питання, що стосуються предмета злочинів, що є складовими елементами зазначеного суспільно небезпечного явища.

У кримінально-правовій літературі існує велика кількість думок щодо визначення власне предмета злочину. Так В. Кудрявцев вважає, що предметом злочинів є «матеріальне виявлення відповідних суспільних відносин» [8, с. 51]. Є. Фролов під предметом злочину розуміє «такі предмети або речі, котрі є матеріальною підставою, умовою чи свідченням існування певних суспільних відносин, вилученням, знищенням, спотворенням або зміною яких заподіюється шкода об'єкту злочину» [8, с. 52]. В. Тацій у предметі злочину «вбачає будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями, з якими кримінальний закон пов'язує наявність в діях особи ознаки конкретного складу злочину» [17, с. 33]. М. Коржанський стверджує, що під предметом злочину мають на увазі «конкретний матеріальний об'єкт, у якому виявляються певні прояви, властивості суспільних відносин (об'єкта злочину), через фізичний або психічний вплив на який вчиняється соціально небезпечна шкода у сфері цих суспільних відносин» [4, с. 106]. Відомий російський правник Ю. Ляпунов стверджує, що «предметом будь-якої форми розкрадання можуть бути лише товарно-матеріальні

цінності у будь-якому стані та формі, що мають економічну властивість вартості, а також і гроші як загальний еквівалент вартості» [12, с. 112]. Ми не будемо заглиблюватись у вир наукових думок і намагатися відкрити щось революційне.

На нашу думку, загалом, можна погодитись зі згаданими визначеннями, але підтримуватимемо наступне визначення предмету злочину: «Предмет злочину – це вказана в кримінально-правовій нормі певна річ матеріального світу з властивостями суспільних відносин, які зазнають або ставляться під загрозу негативних змін унаслідок суспільно небезпечного посягання, що завжди існує поряд з об'єктом злочину».

Спочатку класифікуємо предмети злочинного посягання (зважаючи на запропонований поділ кримінально-правових норм на три групи):

1) майно; 2) речі з особливим правовим режимом; 3) людина.

У наш час, у кримінально-правовій науці домінує погляд на предмет крадіжки як *на майно* [13, с. 46]. Це пояснюється і, мабуть, логічно впливає з визначення крадіжки, закріпленого в чинному кримінальному законодавстві. Так, зі змісту ч. 1 ст. 185 КК України випливає, що крадіжка – це таємне викрадання чужого майна. Виникають логічні запитання: яким повинно бути майно та чи тільки майно можна вкрати?

Беручи до уваги, що категорія «*майно*» є економічним терміном, звернемося до цивільного законодавства, яке повинно мати відповідь на це запитання. У ст. 190 Цивільного кодексу України, на нашу думку, лише поверхово дається визначення майна як окремої речі, сукупності речей, а також майнових прав і обов'язків. Отож, у теорії існують певні умови, за яких певне майно може бути предметом крадіжки. Це наявність фізичної, економічної та юридичної властивостей майна. Слід відзначити, що деякі дослідники вважають за необхідне виділити ще одну властивість предмета крадіжки – динамічну [10, с. 14], тобто, викрадену річ можна пересунути в просторі. Розглянемо всі ознаки більш детально, зважаючи на їх важливість при визначенні майна як предмета крадіжки та деякі суперечності щодо їх викладення в юридичній літературі.

Фізичною ознакою предмета крадіжки є його матеріальність як *речі*. Що ж таке річ?

Так, при дослідженні інформаційно-довідкової літератури дізнаємося, що під поняттям «*річ*» розуміють: 1) вироби людини

[2, с. 188]; 2) усе, що доступне відчуттям [15, с. 174]; 3) будь-яке матеріальне явище, окремий предмет, виріб [14, с. 8]; 4) предмет матеріального світу, що має форму товару [16, с. 41].

Викликає певні заперечення позиція, котра давно існує в кримінально-правовій науці, щодо того, що предметом крадіжки може бути лише рухоме майно. Так, відомий російський професор Г. Колоколов ще в 1900 році зазначив: «Майно, проти якого спрямовано викрадення, має бути рухомим, так як тільки останнє може бути «взяте і пересунуте», а ця діяльність неможлива щодо нерухомого майна» [3, с. 10]. В. Литовченко вказує, що під рухомим майном і в кримінальному праві мають на увазі все, що може бути пересунуте в просторі, захоплене [11, с. 175]. Виходячи з цього, під рухомим майном у кримінально-правовій науці розуміють річ, яка за своєю природою є рухомою чи стала такою через злочинну діяльність.

Вважається за доцільне вживати термін «нерухомість» як у кримінально-правовому, так у поєднанні із цивільно-правовим значенням. Це пояснюється тим, що це поняття, передусім, цивільного спрямування та вживання його в іншому значенні значно деформує власне термін. Очевидно, що в сучасних умовах розвитку техніки така фізична властивість майна, як нерухомість, може легко трансформуватися в рухомість.

Також предметом крадіжки можуть бути такі види речей, як подільні та неподільні, споживні та не споживні, головні та приналежні, складні, а також тварини [9, с. 21].

З упевненістю можна погодитися з позицією М. Коржанського та В. Владимірова, котрі заперечують визнання предметом крадіжки предметів, які *вилучені з цивільного обігу* [5, с. 176; 1, с. 24].

При вирішенні питання, чи можливо викрасти речі, що частково вилучені з цивільного обігу, потрібно керуватися такими положеннями: чи є вони такими ж небезпечними, як і перша розглянута категорія предметів, чи мають вони економічні ознаки, встановлені для предмета крадіжки? Це речі, що допускаються до обігу завдяки спеціальним державним ліцензіям і можуть перебувати у приватній власності. Щодо речей, які не вилучено з цивільного обігу, вони також можуть бути предметом викрадення.

Викрадене майно обов'язково має бути *чужим* для суб'єкта злочину, що є обов'язковою ознакою предмету крадіжки. Чужим слід визнавати майно, яке не перебуває у власності чи законному володінні

винного [7, с. 151], або яким особа володіє тимчасово (наприклад, при перенесенні речі з ввічливості чи за оплату, нагляді за річчю на прохання пасажера, примірюванні одягу в магазині, тощо) [6, с. 157]. Щодо правильного врегулювання дискусій, що стосуються даного питання дає роз'яснення Постанова Пленуму Верховного Суду України № 10 від 06.11.2009 року.

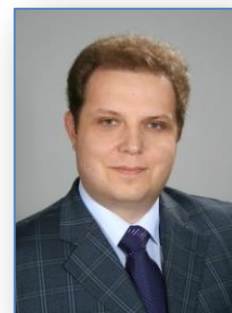
Отже, *під предметом крадіжки слід розуміти речі матеріального світу з властивостями суспільних відносин, які зазнають або ставляться під загрозу негативних змін унаслідок суспільно небезпечного посягання, що завжди існує поряд з об'єктом злочину і характеризуються такими ознаками, як майно та речі, які не є вилучені з цивільного обігу що являються чужими для винного».*

Список використаних джерел

1. Владимиров В. А. Квалификация похищения личного имущества [Текст] \ В. А. Владимиров. – М.: Юрид. лит., 1974. – 244 с.
2. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. В 4-х т. – М.: Русский язык, 1989. – Т. 1: А-З. – 204 с.
3. Колоколов Г. Е. Уголовное право. Особенная часть: Курс лекций, составленный студентами императорского Московского университета [Текст] / Г. Е. Колоколов. – М., 1900. – 110 с.
4. Коржанский Н. И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны [Текст] / Н. И. Коржанский. – М.: Академия МВД СССР, 1980. – 106 с.
5. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів [Текст] / М. Й. Коржанський. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 389 с.
6. Костиков В. Прожить проклятый год [Текст] / В. Костиков // Совершенно Секретно. – 1990. – № 6. – С. 8-12.
7. Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник [Текст] / (Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко та ін.) / За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – К.: Юридична думка, 2004. – 656 с.
8. Кудрявцев В. Н. О соотношении предмета и объекта преступления по советскому уголовному праву Кудрявцев В. Н. // Труды Военно-юридической академии – М., 1951. – Вып.13. – С. 51.
9. Кузнецов В. В. Кримінальна відповідальність за крадіжки [Текст] / В. В. Кузнецов. – К.: Вид. ПАЛИВОДА., 2005. – 158 с.
10. Лашку М. И. Уголовно-правовые и криминологические проблемы борьбы с кражами индивидуального имущества (на материалах Республики Молдова) [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / М. И. Лашку; Націон. акад. внутр. справ України. – К., 1997. – 22 с.

11. Литовченко В. Н. К вопросу о понятии кражи личного имущества граждан [Текст] / Литовченко В. Н. // Труды ВЮЗИ. – М.:1972. – Вып. 27. – Ч. 1. – С. 175-184.
12. Ляпунов Ю. И. Комментарий к ст. 158 УК РФ [Текст] / Ю.И. Ляпунов // Комментарий к Уголовному кодексу Госсийской Федерации. Особенная часть. – М., 1996. – С. 112.
13. Матышевский П. С. Преступления против собственности и смежные с ним преступления [Текст] /. П. С. Матышевский. – К.: Юринком, 1996. – 446 с.
14. Ожегов С. И. Словарь русского языка [Текст] / Под ред. Н. Ю. Шведовой. – М.: Русский язык, 1986. – 678 с.
15. Словарь современного русского литературного языка [Текст]: АН СССР. – М.: Русский язык, 1991. – Т. 2. – 174 с.
16. Суханов Е. Объекты права собственности [Текст] / Е. Суханов // Законности – 1995. – № 4. – С. 94-101.
17. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України: Навч. посіб. [Текст] / В. Я. Тацій. – Харків: ЮА, 1994. – С. 33-40.

Марисюк Костянтин Богданович,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри кримінального права та кримінології
Львівського національного університету
імені Івана Франка,
м. Львів

ДО ПИТАННЯ ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ КОНФІСКАЦІЇ МАЙНА

Дискусія щодо збереження у системі покарань конфіскації майна точиться уже давно. Особливо вона загострюється у періоди розробки та обговорення кодифікованих нормативно-правових актів у кримінально-правовій сфері.

Так, станом на сьогодні фактично можна виділити три підходи до цього питання.

Перший з них репрезентують науковці та практики, які виступають проти збереження досліджуваного покарання у будь-якому виді. Так, наприклад, М. Бажанов аргументує таке ставлення тим, що: 1) цивілізоване кримінальне право не знає конфіскації майна як виду покарання; 2) це покарання притаманне виключно феодальному праву

та праву тоталітарних держав; 3) воно має виключно фіскальний характер; 4) воно безпідставно уцімлює право приватної власності; 5) воно істотно зачіпає майнові та особисті права членів сім'ї засудженого, які безневинно страждають [1, с. 175].

Погоджується з цією думкою Н. Гуторова, яка прямо твердить, що «загальна конфіскація майна не відповідає принципу конституційно-правової адекватності, оскільки певною мірою суперечить вимогам статей 24, 62 та 13 Конституції України» [2, с. 58].

Приблизно до тієї ж думки і з подібною ж аргументацією приходять і М. Черненко та О. Пироженко [3; 4, с. 329].

Представники другого підходу, наприклад, М. Коржанський, Л. Стрельцов та ін., однозначно виступають за збереження покарання у виді конфіскації майна у його нинішньому виді. Так, наприклад, М. Коржанський аргументує свою позицію тим, що конфіскація майна на практиці є надзвичайно ефективним видом покарання [5, с. 150].

Вторить йому Л. Стрельцов, пишучи, що «конфіскація здійснює суттєвий каральний та майновий вплив на засудженого, що в сучасних умовах може мати більший стримуючий ефект, ніж навіть позбавлення волі» [6, с. 211].

Представники третьої групи, визнаючи потребу збереження досліджуваного виду покарання, виступають за необхідність його реформування, підвищення ефективності останнього. Так, наприклад, С. Бурда прямо пише, що «покарання у виді конфіскації майна не слід виключати з чинного КК України, а варто вдосконалити» [7, с. 267].

Г. Собко також наголошує на «необхідності збереження цього заходу впливу на злочинність сучасній системі покарань, що обумовлено соціально-економічними причинами», однак, зазначає, що загальна конфіскація майна потребує реформування, оскільки «зараз вона порушує право громадян на власність, проголошене в ст. 41 Конституції України. Позбавлення громадянина права на добросовісно придбану власність шляхом призначення та виконання покарання у вигляді загальної конфіскації майна є необґрунтованим та таким, що суперечить основним принципам права та сутності демократичної, правової держави» [8, с. 7].

Незважаючи на доволі серйозні аргументи, висловлені противниками конфіскації, наприклад, те, що остання порушує норми Конституції України в частині непорушності та недоторканості права власності, вплив не лише на винного, але й на членів його сім'ї,

неефективність застосування цього виду покарання, ми вважаємо за необхідне підтримати позицію тих науковців, які виступають за збереження цього виду покарання у КК України. На нашу думку, аргументованою є позиція, висловлена, Б. Киризем, згідно з якою конфіскація майна є заходом державного примусу, який застосовується від імені держави до особи, котра вчинила злочин, і у цьому нічим не відрізняється від будь-якого іншого виду покарання [9, с. 243].

Не меншим аргументом можна вважати й те, що саме конфіскація майна може здійснити крайній превентивний каральний вплив на винного у випадку вчинення останнім тяжкого або особливо тяжкого злочину, аналогом якого не може вважатись жодне інше покарання.

Ще одним аргументом на користь збереження конфіскації майна є досвід інших держав, особливо тих, що також черпають свої традиції з пострадянського простору. Наприклад, у 2003 р. з кримінального законодавства Російської Федерації було виключено покарання у виді конфіскації майна, однак уже у 2006 р. останнє знову було відновлене.

Згідно проведеного нами соціологічно-правового опитування, проти виключення з переліку кримінальних покарань покарання у виді конфіскації майна (як повної конфіскації майна, так і часткової конфіскації майна) висловились 69,7% опитаних, а проти виключення повної конфіскації майна зі збереженням часткової конфіскації майна – 75,3%.

Список використаних джерел

1. Бажанов М. Наказание в Проекте УК Украины / М. Бажанов. // Проблемы законности. – 1999. – Выпуск 38. – С. 167-179.
2. Гуторова Н. Конфіскація майна за кримінальним правом України: проблеми та перспективи / Н. Гуторова, О. Шаповалова. // Право України. – 2010. – №9. – С. 56-65.
3. Черненко М. Конфіскація майна: порядок і умови виконання / М. Черненко. // Юр. Газета. – 2004. – 14 травня [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.yur-gazeta.com/oarticle/739/; Дата доступу: 10.08.2013 р.
4. Пироженко О. І знову про «гуманізацію» закону про кримінальну відповідальність / О. Пироженко. // Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (10-11 жовтня 2013 р.). – Х.: Право, 2013. – 848 с. – С. 328-332.
5. Коржанський М. Проблеми кримінального права / Микола Йосипович Коржанський. – Дніпропетровськ: Юридична академія МВС України, 2003. – 198 с.

6. Уголовное право Украины. Общая и Особенная части / Под ред. Е. Стрельцова. – Х.: Одиссей, 2002. – 672 с.
7. Бурда С. Юридичний аналіз покарання у виді конфіскації майна як додаткового покарання за КК України / С. Бурда. // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – №1. – С. 260–268.
8. Собко Г. Конфіскація за кримінальним законодавством України. – Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спец. 12.00.08 / Ганна Миколаївна Собко. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, 2008. – 20 с.
9. Кириць Б. Конфіскація майна: аргументи за збереження і за скасування цього виду покарання / Б. Кириць. // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2006. – Вип. 1. – С. 233-243.

Медицький Ігор Богданович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Юридичного інституту
Прикарпатського національного
університету ім. В. Стефаника,
м. Івано-Франківськ

ЗЛОЧИННІСТЬ У СИСТЕМІ ОВС ТА ЇЇ ЦІНА ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА

Процес реформування системи органів МВС України у світлі досягнення європейських стандартів, задекларований владою, не приносить очікуваних результатів. Органи правопорядку продовжують залишатися у центрі активної критики суспільства через недостатню «прозорість» у їхній діяльності, відсутність громадського моніторингу у цьому напрямку, значну поширеність випадків вчинення працівниками правоохоронних органів злочинних діянь. Протиправна поведінка працівників міліції не тільки викликає негативний суспільний резонанс, але й підриває засади правової держави, перешкоджає побудові громадянського суспільства, реалізації принципу рівності всіх перед законом, заінтересованості населення у підтриманні правопорядку, мотивації поваги до закону.

У період з 1992 по 2010 роки в Україні було порушено більш ніж 9 626 кримінальних справ за фактами неправомірних дій співробітників

ОВС, за результатами розслідування яких судами було винесено обвинувальні вироки стосовно 4 999 осіб. До інших видів відповідальності за здійснення правопорушень не кримінального характеру у цей же період було притягнуто 33 612 працівників різних служб і підрозділів ОВС [2]. Грошовий еквівалент заподіяної колишніми працівниками ОВС шкоди за період з 2008 по 2011 роки становить приблизно 6 624 000 грн. [3].

Кримінологічне вивчення проблеми дає можливість виділити два першочергові «блоки» у якості структурних елементів злочинності працівників ОВС.

Злочинність працівників ОВС у сфері службової діяльності. Як свідчать статистичні дані, у структурі злочинності правоохоронців домінують службові злочини (приблизно 75%). У 2008 р. за вчинення посадових злочинів було засуджено 216 колишніх працівників (74% від загальної кількості), у 2009 році – 262 (77%), у 2010 році – 299 (73%), у 2011 році – 342 (75%). З них засуджено за зловживання владою – 15%, перевищення влади – 27%, службове підроблення – 15,5%, хабарництво – 40,3%, службову недбалість – 2,2% [3].

Насильницька злочинність. З 4 367 працівників ОВС України, засуджених протягом 1992-2007 років, частка працівників, які вчинили насильницькі злочини, становить 708 осіб. Тобто, насильницькі злочини становлять 16,2% усієї злочинності працівників ОВС. За даними відомчої статистики, працівників ОВС було засуджено за вчинення: 179 умисних вбивств, 209 випадків завдання тілесних ушкоджень, 49 згвалтувань, 78 розбійних нападів, 110 грабежів, 87 випадків хуліганських дій [1, с. 250-251]. За повідомленням директора Департаменту зв'язків з громадськістю МВС України Д. Андрєєва, МВС станом на 7 жовтня 2010 р. мало інформацію про 28 випадків смерті громадян у підрозділах ОВС з початку року [5, с. 19].

Аналіз кримінальних справ показав, що в структурі насильницької злочинності працівників ОВС переважають такі делікти, як умисне вбивство (22,9%) і тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості (34%), становлячи понад 50% усіх насильницьких злочинів, вчинених працівниками ОВС. На думку О. М. Ігнатова, переважання серед насильницьких злочинів, вчинених працівниками ОВС, злочинів агресивної спрямованості над злочинами корисливої спрямованості вказує на відсутність економічної «основи» детермінації більшості насильницьких злочинів працівників ОВС [1, с. 252-253].

При цьому, найбільш пильну увагу спеціалістів привертає саме категорія катувань, оскільки вона є своєрідним індикатором дотримання правоохоронцями принципу верховенства права. Офіційна статистика МВС України констатує, що органами прокуратури у 2002-2009 рр. стосовно працівників ОВС було порушено лише 16 кримінальних справ за ст. 127 КК України. Проте, вивчення аналітично-довідкових матеріалів свідчить, що досить значне число незаконних дій працівників міліції, пов'язаних із застосуванням тортур та жорстокого поводження, стає штучно латентним через неадекватну їх кваліфікацію органами прокуратури. По-друге, існує стала судова практика, згідно якої дії працівників ОВС, пов'язані із незаконним застосуванням заходів фізичного впливу, побоїв та інших форм жорстокого поводження, переважно кваліфікуються лише за ст. 364 та ст. 365 КК України. Власне вибіркоче вивчення кримінальних справ стосовно незаконних дій правоохоронців із застосуванням фізичного насильства показало, що судові органи щонайменше у 22,2% випадків «не помічають» при винесенні вироків ознаки складу злочину, передбаченого ст. 127 КК України [2].

Одним із перших ціну злочинів, вчинених працівниками міліції у сфері службової діяльності підсумував О. С. Новаков, який при розрахунку взяв за основу загальний розмір збитків, спричинених усім масивом зареєстрованих в Україні за 2001 р. злочинів, що склало суму у 786,3 млн. грн. З огляду на те, що питома вага службових злочинів співробітників ОВС складає близько 0,02-0,04% від загальної кількості деліктів, була отримана цифра у 314 тис. 520 грн., як приблизний показник щорічних збитків від даного різновиду злочинності. При цьому, зазначену суму з урахуванням рівня латентності О. С. Новаковим пропонувалося збільшити не менш, ніж у 10-12 разів, що призводило до суми 3,1-3,7 млн. грн. щорічно [4, с. 40].

О. А. Мартиненком запропоновано розрахунок, що базується на інформації, наведеній у судових матеріалах. Здійснений ним аналіз вироків судів стосовно 330 колишніх співробітників ОВС дав можливість дійти висновку, що практично у половині випадків (49,85%) потерпілим було спричинено лише матеріальні збитки, у 48% випадків збитки носили фізичний характер, а також у 7,2% випадків окремо виділена моральна шкода. Загальний розмір збитків за 2000-2003 роки склав суму у 751 721 грн., при цьому, у грошовому еквіваленті розміри різних видів збитків розподілилися наступним чином:

- моральні збитки – 355 300 грн. (48,9%);
- матеріальні збитки – 190 180 грн. (25,1%);
- фізичні збитки – 93 365 грн. (12,4);
- збитки, вид яких не вказаний – 118 246 грн. (15,6%) [3].

Наслідком домінування злочинів у сфері службової діяльності у загальній структурі злочинності працівників ОВС є відповідне переважання у структурі збитків саме нематеріальної шкоди, завданої інтересам служби. Зміст останньої виражений у найбільш поширених формулюваннях вироків судів: «... підрив авторитету правоохоронних органів», «...створення у сторонніх осіб уявлення про те, що службові особи правоохоронних органів не спроможні гідно та сумлінно виконувати свої обов'язки, що норми чинного законодавства не мають для них законної сили й можуть не виконуватися», «... дезорганізація нормальної роботи влади та управління, зокрема, правоохоронних органів, на яких покладено функції захисту гідності, прав і свобод громадян від протиправних посягань, дискредитує їх діяльність, підриває авторитет демократичних інститутів держави, і в такий спосіб негативно впливає на нормальний стан суспільства».

Список використаних джерел

1. Ігнатов О. М. Структура насильницької злочинності працівників органів внутрішніх справ // Часопис Київського університету права. – 2009. – №1. – С. 250-254.
2. Мартиненко О. А. Злочини працівників ОВС України: аналіз сталих тенденцій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://http://ukrprison.org.ua/expert/1286620207> – Заголовок з екрану.
3. Мартиненко О. А., Шарікова В. П. Злочинна шкода, яка вчиняється працівниками ОВС України при виконанні службових обов'язків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe? – Заголовок з екрану.
4. Новаков О. С. Кримінологічна характеристика та профілактика злочинів, які вчиняються працівниками міліції у сфері службової діяльності: Дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2003. – 205 с.
5. Права людини в діяльності української міліції / За заг. ред. Мартиненко О. А., Захарова Є. Ю. – К.-Х.: Права людини, 2010. – 276 с.

Мельник Петро Васильович,
кандидат юридичних наук,
доцент, завідувач кафедри
кримінального права і процесу
Івано-Франківського університету
права імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ПОНЯТТЯ РОСЛИННОГО СВІТУ ЯК ОБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Ст. 40 Закону України «Про рослинний світ» передбачає, що порушення законодавства про рослинний світ тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність згідно з законами України [1]. У п. 10 ст. 26 цього Закону відмічено, що встановленням юридичної відповідальності за порушення порядку охорони та використання природних рослинних ресурсів забезпечується охорона рослинного світу [1]. Безпосередньо кримінальну відповідальність за злочини проти рослинного світу закріплено у Кримінальному кодексі України [2].

Поняття рослинного світу є досить дискусійним питанням у науковій літературі. Його дослідження знайшло відображення у працях А. П. Гетьмана, В. Л. Мунтяна, Ю. С. Шемшученка, В. І. Андрейцева, М. М. Бринчука, О. І. Крассова, А. Б. Іскояна, В. Д. Сидора, О. В. Басая. Кримінальна відповідальність за злочини проти рослинного світу досліджувалася С. Б. Гавришем, В. К. Матвійчуком, Т. В. Корняковою, Г. С. Поліщук, О. В. Сасовим, О. В. Скворцовою та ін.

Нормативне визначення рослинного світу закріплене у Законі України «Про рослинний світ». Відповідно до ст. 3 цього Закону, рослинний світ – це сукупність усіх видів рослин, а також грибів та утворених ними угруповань на певній території [1].

У науковій літературі поняття рослинного світу в більшості випадків обмежується дикорослими рослинами (А. Б. Іскоян [3, с. 18], О. І. Крассов [4, с. 20], М. М. Бринчук [5, с. 532]).

Законодавче визначення рослинного світу є ширшим, оскільки воно включає всі інші види рослин, а також грибів та їх угруповань, а не лише обмежується дикорослими рослинами. Проте, сфера дії законодавства про рослинний світ є дещо вузькою. Оскільки, відповідно до ст. 2 Закону України «Про рослинний світ» завданням законодавства

України про рослинний світ є регулювання суспільних відносин у сфері охорони, використання та відтворення дикорослих та інших несільськогосподарського призначення судинних рослин, мохоподібних, водоростей, лишайників, а також грибів, їх угруповань і місцезростань. А ч. 1 ст. 2 цього закону чітко визначено, що відносини у сфері охорони, використання та відтворення рослин і багаторічних насаджень сільськогосподарського призначення регулюються відповідним законодавством України.

У зв'язку з цим, об'єктами рослинного світу визнаються дикорослі та інші несільськогосподарського призначення судинні рослини, мохоподібні, водорості, лишайники, а також гриби на всіх стадіях розвитку та утворені ними природні угруповання (ст. 3 Закону України «Про рослинний світ»). Відповідно, до кола об'єктів природних рослинних ресурсів не включаються рослини сільськогосподарського призначення.

Згідно ст. 3 Закону «Про рослинний світ», до складових рослинного світу належать: 1) сукупність усіх видів рослин та грибів; 2) утворені ними угруповання на певній території. Даним законом не визначено понять «рослин» та «грибів», що є складовими рослинного світу. А лише зазначено, дикорослими рослинами визнаються рослини, що природно зростають на певній території (ст. 3 Закону України «Про рослинний світ»). Відповідно, термін «дикорослі рослини» є вужчим за значенням від терміну «рослини». Що стосується поняття природних рослинних угруповань, то це сукупність видів рослин, що зростають в межах певних ділянок та перебувають у тісній взаємодії як між собою, так і з умовами довкілля (ст. 3 Закону України «Про рослинний світ»).

Великий тлумачний словник сучасної української мови відмічає, що рослина – це організм, який живиться неорганічними речовинами повітря й ґрунту, є однією з форм існування живої матерії на Землі та разом із тваринними організмами належить до живої природи [6, с. 1066].

Слід відмітити, що поняття об'єктів рослинного світу, закріплене у ст. 3 Закону України «Про рослинний світ», є ширше за поняття «природні рослинні ресурси», під яким розуміються об'єкти рослинного світу, що використовуються або можуть бути використані населенням, для потреб виробництва та інших потреб.

Особливої уваги заслуговує питання співвідношення рослинного світу та лісу. Оскільки, відповідно до ч. 1 ст. 1 Лісового кодексу України,

ліс – це тип природних комплексів, у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище» [7]. Як бачимо, дане визначення є досить широким. Воно включає, крім рослинності, в якій домінують дерева та чагарники, такі об'єкти природи, як земля, тварини, мікроорганізми та інші природні компоненти, що біологічно взаємопов'язані між собою, і які не охоплюються поняттям «рослинний світ». Проте, не дивлячись на це, доцільно розуміти ліс як основну складову рослинного світу. О. І. Крассов відмічає, що юридичне поняття «ліс» не може розглядатися поза його органічним зв'язком із поняттям «рослинний світ» [4, с. 18]. О. С. Колбасов також справедливо зазначає, що «ліси є лише частиною рослинного світу, і найвагомішою» [8, с. 69].

Слід також відмітити, що на підставі аналізу положень статей 4, 6 Лісового кодексу України і статей 3, 4 Закону України «Про рослинний світ», лісові ресурси є різновидом природних рослинних ресурсів, а поняття рослинного світу фактично охоплює за змістом як лісову, так і нелісову рослинність.

Заслуговує на увагу наступне розуміння рослинного світу: сукупність усіх видів рослин, що належать до лісової та нелісової рослинності, а також грибів та природних рослинних угруповань, які мають особливий правовий режим [9, с. 5].

У зв'язку з цим, з врахування зазначеного, при дослідженні кримінально-правової охорони рослинного світу, слід враховувати злочинні посягання на усі види рослин, що належать до лісової та нелісової рослинності, а також гриби та природні рослинні угруповання, які мають особливий правовий режим. А для підвищення ефективності кримінально-правової охорони рослинного світу необхідним є уніфікація термінології кримінального та екологічного законодавства.

Список використаних джерел

1. Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/591-14>.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

3. Искоян А. Б. Правовое регулирование охраны и использования растительного мира. – Ереван: Издательство Ереванского ун-та, 1987. – 128 с.
4. Крассов О. И. Право лесопользования в СССР. – М.: Наука, 1990. – 238 с.
5. Бринчук М. М. Экологическое право (право окружающей среды): Уч. для высших юрид. уч. заведений. – М.: Юристъ, 1999. – 688 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В. Т. Бусел, М. Д. Василева-Дерибас, О. В. Дмитрієв, Г. В. Латник, Г. В. Степенко / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1440 с.
7. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. в ред. від 08.02.2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3852-12/para012#012>.
8. Колбасов О. С. Соблюдение требований природоохранительного законодательства // Советское государство и право. – 1986. – № 4.
9. Басай О. В. Правовий режим рослинного світу України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. 12.00.06 «земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / О. В. Басай; Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Харків, 2008. – 20 с.

Михалко Ірина Сергіївна,

*кандидат юридичних наук, науковий співробітник
сектору дослідження проблем кримінально-виконавчого
законодавства Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності імені академіка
В. В. Сташиса Національної академії
правових наук України,
м. Харків*

**ЩОДО ЗМІСТУ ТЕРМІНА «НОВАЦІЯ»
У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ**

Для характеристики створення «нового» у різних сферах суспільної діяльності, приміром у виробничій, організаційній, фінансовій, науковій, навчальній, соціальній сферах, щодо будь-яких удосконалень, які створюють умови для зміни способу життя [1], вживаються терміни «нововведення», «новація». Під поняттям «новація» (лат. novatio – зміна, оновлення) розуміється: 1) у широкому сенсі вживання, будь-яке якісно нове доповнення або зміна, що відбивається у діяльності або

властивостях кінцевого продукту з переналагодженням, змінами або навіть заміною алгоритму діяльності, новими технологіями або конструкціями; 2) нововведення, якого не було раніше: нове теоретичне знання, новий метод, принцип і т. ін. Новацію в світогляді й ідеології, у формуванні нових галузей і нових напрямів, в радикальній зміні системи управління відносять до революційних змін, коли самі новації вимагають ломки стереотипів мислення, зміни кадрового складу, підготовки нових фахівців, зміни норм і регламенту, програм і проектів, законів і навіть конституційних норм. Тому новації часто носять революційний характер змін [2]. Результат практичного освоєння «новації» та її впровадження у сферу суспільної діяльності перетворює її на «нововведення» (інновацію) [1].

Законодавчі зміни, що сталися останнім часом в Україні, дозволили наблизити умови відбування покарання у виді позбавлення волі до міжнародних стандартів. Але все ж таки більшість стандартів, зокрема, рекомендованих Мінімальними стандартними правилами поводження з в'язнями ООН 1957 р. [3] та Європейськими в'язничними правилами, що були оголошені Рекомендацією Ради Європи R (2006) 2 [4], залишаються нереалізованими, оскільки їх втілення потребує наявності відповідних соціальних та економічних умов.

На сьогоднішній день базовим програмним документом з оптимізації стратегічного курсу державної політики у сфері виконання кримінальних покарань стала Концепція державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України [5], яка передбачила системні, якісні зміни багатьох сфер діяльності ДКВС України, як-от: здійснення модернізації самих установ, їх підприємств та приведення статусу засуджених (покращення умов тримання, гарантування охорони здоров'я, створення умов для навчання, в тому числі професійного, тощо) і положення персоналу до європейських стандартів.

А отже, згадувана Концепція й передбачає здійснення організаційних, методичних та інформаційних заходів, спрямованих на запровадження сучасної моделі управління ДКВС України шляхом прийняття нових актів законодавства та внесення змін до актів, що регулюють питання діяльності ДКВС України та порядок виконання покарань, що й свідчить про певні ідеологічні зміни та запровадження нововведень у цій сфері.

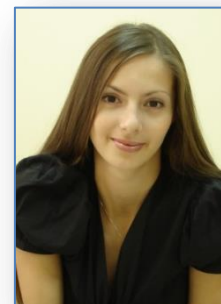
Так, аналізуючи зміст означеної Концепції стосовно запланованих новацій сфери функціонування кримінально-виконавчої системи України, то, на нашу думку, до них можна включити такі якісно нові розробки й зміни у системі органів та законодавстві, як запровадження системи пробації, розширення переліку запобіжних заходів, не пов'язаних із позбавленням волі, забезпечення блочного (камерного) розміщення засуджених, упровадження енергозберігаючих технологій, впровадження сучасних технологій з метою створення багаторівневої системи централізованої охорони і відеомоніторингу, поліпшення системи придбання засудженими і особами, узятими під варту, продуктів харчування та предметів першої необхідності, затвердження нових зразків речового майна для засуджених, впровадження системи критеріїв оцінки ступенів виправлення засуджених, залучення інвестицій у підприємства установ виконання покарань, удосконалення принципів діяльності підприємств установ виконання покарань, розроблення волонтерських програм, заходів постпенітенціарної опіки та соціального патронажу осіб, звільнених із місць позбавлення або обмеження волі тощо.

Таким чином, під «новацією» у кримінально-виконавчому законодавстві слід розуміти якісно нові зміни з реформування та реорганізації кримінально-виконавчої системи України, що здійснюються згідно з прогресивними напрямками політики у сфері виконання кримінальних покарань, базуються на вивченні та аналізі позитивного досвіду зарубіжних держав, формулюванні наукових рекомендацій для переробки вітчизняної нормативно-правової бази й вирішення практичних завдань різних рівнів, вироблення нових підходів у роботі та приведення її у відповідність з міжнародно-правовим стандартами у цій сфері. При цьому, новаціями вважаються лише заплановані зміни, що певним чином ще не отримали свого впровадження у кримінально-виконавчому законодавстві чи реалізації у практиці виконання кримінальних покарань. Саме практичне втілення новацій переведе їх у статус нововведень, ефективність яких буде оцінюватися не тільки економічним, а й соціальним ефектом.

Список використаних джерел

1. Сутність понять «інновація», «нововведення», «новація» [Електронний ресурс] // Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент: навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2003. – 504 с. – Режим доступу: <http://library.if.ua/book/4/463.html> – Заголовок з екрана.
2. Новація. Матеріал из Википедии – свободной энциклопедии. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F> – Заголовок с экрана.
3. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями ООН [Електронний ресурс]: у ред. від 30.08.1955 р. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_212. – Заголовок з екрана.
4. Європейські пенітенціарні правила [Текст] // Закон і обов'язок. – 2006. – № 32-33. – С. 5-12.
5. Концепція державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 8 листоп. 2012 року № 631/2012 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/631/2012>. – Заголовок з екрану.

Мнишенко Євгенія Сергіївна,
здобувач кафедри кримінального права
Юридичного інституту
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ АНАЛІЗУ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ «ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ОТРИМАННЯ ОСВІТИ»

Підвищення ефективності заходів кримінально-правової протидії порушення гарантованого ст. 53 Конституції України права на отримання освіти неможливе без надання практичним працівникам правоохоронних органів, суду та адвокатам необхідного інструментарію для правильної кваліфікації діянь, що містять ознаки злочину, передбаченого ст. 183 КК України.

У двох її частинах містяться фактично два самостійні склади злочинів:

- 1) незаконна відмова у прийнятті до навчального закладу будь-якої форми власності;
- 2) незаконна вимога оплати за навчання у державних чи комунальних навчальних закладах.

Коментатори ст. 183 КК України, демонструють бачення об'єкту цього злочину, сприймаючи його як «право громадян на здобуття освіти» [1, с. 197], не визначають його взагалі [2, с. 509-511], або тлумачать через інші категорії: «суспільна небезпечність даного злочину полягає у тому, що він порушує суспільні відносини, що забезпечують громадянам отримання освіти» [3, с. 489].

При цьому, виходячи з того, що кожна з частин ст. 183 КК України містить самостійний склад, доцільно виділяти безпосередні об'єкти таких діянь.

Об'єктивну сторону діяння, передбаченого ч. 1 ст. 183 утворюють незаконна відмова в прийнятті до навчального закладу будь-якої форми власності [5, с. 490]; «до навчального закладу дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої, післядипломної освіти, а також до аспірантури та докторантури» [3, с. 509].

Вона повинна здійснюватися: «а) шляхом прямої відмови і б) шляхом створення для особи несприятливих умов при вступі до навчального закладу, за яких вона не може реалізувати своє право на освіту у встановленому законом порядку» [5, с. 490].

Об'єктивну сторона злочину, передбаченого ч. 2 ст. 183 КК України, П. П. Андрушко коментує як «вимогу (пропозицію) оплати повністю чи частково навчання як умови прийняття до навчального закладу чи продовження (завершення) навчання у ньому (наприклад, оплатити навчання у магістратурі), так і вимогу оплати певних послуг навчальних закладів чи сплати певних коштів для матеріально-технічного забезпечення їх функціонування (проведення ремонту, оплата праці прибиральниць, придбання обладнання, наочних посібників тощо). Незаконною також має вважатися вимога оплати за навчання в розмірі, що перевищує законодавчо дозволений. /.../ Незаконною вимогою оплати за навчання має вважатися і вимога оплати вартості підручників, які повинні вимагатися безкоштовно» [3, с. 510-511].

Дії, передбачені ч. 2 ст. 183 КК України можуть вчинюватися у формах: централізованого збирання коштів на придбання для навчальних закладів оргтехніки, побутових приладів та інших матеріальних цінностей поза сформованим у встановленому порядку

благодійного фонду, як умови зарахування виховання чи навчання у такому навчальному закладі; вимоги здавання коштів на утримання закладу, задоволення його побутових потреб тощо у батьків та (опікунів) вихованців закладів дошкільної освіти та учнів загальноосвітніх шкіл; примусового формування фондів закладів дошкільної та загальної середньої освіти за рахунок коштів батьків (опікунів) учнів таких закладів, примушування здавання батьків коштів до таких фондів; вимоги оплати освітніх послуг, оплата яких не передбачена чинним законодавством, у навчальних закладах всіх рівнів освіти, які перебувають у державній або комунальній власності; вимоги оплати освітніх послуг понад встановлені межі оплати та всупереч договірним відносинам при наданні додаткових освітніх послуг закладами державної та комунальної власності.

Суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 183 КК України, за визначенням І. О. Зінченко, є спеціальний – «службова особа державного або комунального начального закладу, яка «володіє правом прийому до навчального закладу (наприклад, директор школи, ректор вищого навчального закладу, відповідальний секретар приймальної комісії, декан факультету тощо)» [5, с. 490], а суб'єкта злочину, передбаченого ч. 2 цієї статті вона не визначає. Однак, про її бачення у такій якості саме службову особу державного або комунального навчального закладу свідчить її тезі відносно відмежування цього злочину від суміжних складів, передбаченого ст. ст. 364 та 365 КК України.

Однак, сьогодні, відповідно до застосування в Україні Зовнішнього незалежного оцінювання та автоматизації процесу визначення абітурієнтів, які пройшли конкурсний відбір, акценти дещо змінюються.

Так, зникає необхідність урахування у якості суб'єкта злочину, передбаченого ч. 1 ст. 183 КК України голови та членів предметної комісії, якої зараз немає. Однак, основне визначення спеціального суб'єкта ч. 1 ст. 183 КК України зберігається.

Суб'єкт злочину, передбачений ч. 1 ст. 183 КК України, є спеціальним: службовою особою навчального закладу, до компетенції якої на момент вчинення діяння входило прийняття рішень про зарахування претендента до навчального закладу державної або комунальної форми власності. Наприклад, до таких осіб можуть належати: керівники навчальних закладів, їх заступники, керівники підрозділів, які відповідають за зарахування претендентів до навчальних

закладів, а також особи, що їх заміщують, а також керівники підрозділів, які відповідають за формування та адміністрування електронних списків абітурієнтів вищих навчальних закладів.

Відповідно до змісту ч. 2 ст. 183 КК України, її суб'єктом має також визнаватися виключно спеціальний суб'єкт – службова особа державного або комунального навчального закладу, до компетенції якої належить забезпечення встановленого порядку навчання та надання освітніх послуг у навчальних закладах державної та комунальної власності. (Наприклад, до таких осіб належать: керівник закладу дошкільної освіти, директор школи, директор закладу професійно-технічної освіти, ректор закладу ВО, а також їх заступники; керівники відповідних підрозділів закладів освіти, які мають приймати самостійні фінансові рішення відповідно до наданої компетенції, їх заступники, а також інші службові особи державних та комунальних навчальних закладів, у компетенції яких забезпечення встановленого порядку навчання та надання освітніх послуг).

Очевидно, що обидва злочини, визначені у межах ст. 183 КК України характеризуються наявністю як вольового моменту: усвідомлення небезпечності вчинюваного, так і вольового моменту: бажання настання наслідків вчинюваного. Таким чином, повною мірою слід погодитися з коментаторами [3, с. 510, 511; 5, с. 490] ст. 183 КК України, що суб'єктивна сторона обох злочинів, передбачених ст. 183 КК України характеризується виною у формі прямого умислу.

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Під загальною редакцією Потебенька М. О., Гончаренка В. Г. – К.: «ФОРУМ», 2001., у 2-х ч., ч. 2 – 942 с.
2. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; За заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – Вид. третє, переробл. та доповн. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2007. – 1184 с.
3. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; За заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – Вид. третє, переробл. та доповн. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2007. – 1184 с.

Огерук Ігор Степанович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ГРУПОВА ЗЛОЧИННІСТЬ, ЩО ПРИЧЕТНА ДО РОЗКРАДАНЬ ВИДОБУТОЇ СИРОВИНИ НАФТОГАЗОВИДОБУВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Корисливі злочини, що вчиняються в нафтогазовидобувній галузі, мають на меті отримання злочинцями надприбутків з порушення встановлених законом норм і правил. Їх можна умовно поділити на такі групи: злочини, пов'язані із розкраданням видобутої сировини, злочини, пов'язані із розкраданням матеріальних цінностей, що належать нафтогазовидобувним підприємствам, та злочини, пов'язані із розкраданням грошових коштів вказаних підприємств [3, с. 17]. Всі вони мають відношення до нелегальної економіки як ланки існуючої соціально-небезпечної системи «нелегальна економічна діяльність – організована злочинність – корупція», змістом якої є сукупність економічних відносин, що здійснюються із порушенням встановлених правових норм та ухиленням у зв'язку з цим від обліку та контролю з боку компетентних органів держави та яка пов'язана із вчиненням злочинів і інших правопорушень [5, с. 58].

Переважає більшість корисливих злочинів, що вчиняються в нафтогазовидобувній галузі, вчиняється злочинними групами, які пройшли шлях від стихійно утворених і неорганізованих до організованих злочинних груп. Як зазначає О. Ф. Долженков, організована злочинність, в широкому розумінні, це будь яка група осіб, організована на постійних засадах для здобуття коштів незаконним способом [2, с. 47]. В більш вузькому розумінні, організована злочинність – це організоване згуртування осіб, що нараховує трьох та більше осіб, яке систематично займається кримінальним бізнесом і захищає себе від закону, використовуючи корупцію [2, с. 49]. В той же час, до даної категорії злочинів причетна організована економічна злочинність, як вид організованої злочинності, яка за своїм змістом є систематичною діяльністю організованих груп та злочинних

організацій, що пов'язана із участю у економічних процесах суспільства, має на меті одержання неконтрольованого державою прибутку і здійснюється у формі злочинів [4, с. 135]. Оскільки дані злочини вчиняються в такій специфічній галузі як нафтогазовидобувна, то слід зазначити, що організована злочинність в нафтогазовидобувній галузі – це установлені та керовані спільноти злочинців, котрі займаються протиправною діяльністю як промислом і використовують нафтогазовий ринок для отримання надприбутків та підкупу посадових осіб органів влади та управління з метою захисту від соціального контролю.

Злочинні групи, що причетні до вчинення злочинів в нафтогазовидобувній галузі можна поділити на такі рівні:

- найнижчий – групи з відносно не визначеною структурою, часто зі змінним складом учасників;
- середній – злочинні групи з вираженою структурою та постійним складом;
- найвищий – типу «синдикат» – ієрархія, розподіл праці, планування, використання серйозних корупційних зв'язків.

До засобів, що використовуються даними злочинними групами, можна віднести наступне:

- планування злочинних дій з детальним розподілом ролей їх учасників;
- використання різноманітних способів вчинення злочинів;
- використання консультантів і підкуп державних службовців;
- використання службами безпеки найсучасніших оперативно-технічних приладів, новітніх засобів транспорту і зв'язку, систем відео контролю;
- залучення до праці найдосвідченіших колишніх працівників оперативних підрозділів;
- дотримання прийомів конспірації та здійснення контрзаходів по виявленню фактів документування, оперативної розробки, спостереження за діяльністю правоохоронних органів, вивченню прийомів їх роботи та передачі дезінформації;
- злочинна розвідка;
- оформлення документів на підставних осіб, знищення та приховування засобів і слідів вчинення злочинів, фальсифікація злочинів.

Відносно структури злочинних груп можна зазначити, що вона складається із таких ланок:

- блок керівництва;
- блок забезпечення безпеки;
- робочий блок (безпосередні виконавці);
- другорядний блок (не входять до складу, але підпорядковуються вимогам ОЗГ).

Злочинні оборудки в нафтогазовидобувній галузі приносять злочинцям досить великі прибутки, що заставляє їх шукати шляхи легалізації коштів здобутих злочинним шляхом. Як правило, легалізація таких коштів проходить через інвестування кримінального капіталу в легальний бізнес, а саме:

- офіційні кредитні операції;
- ринок цінних паперів;
- валютні операції;
- сферу відпочинку та розваг;
- махінації з виграшами (лотерея тощо) [1, с. 106];
- фіктивні підприємницькі структури;
- приватизацію об'єктів державної власності.

Злочини, пов'язані із розкраданням видобутої сировини, вчиняють групи осіб, оскільки одній людині займатися таким своєрідним «промислом» доволі складно. Склад таких груп доволі різноманітний – від стихійно утворених угруповань, де немає чіткого розподілу злочинних обов'язків, до стійких організованих злочинних груп із чітким розподілом ролей всіх учасників, жорсткою дисципліною, великими фінансовими можливостями та корупційними зв'язками. Згідно із градацією, ці злочинні групи можна поділити на примітивні, середні та організовані [2, с. 55]. Розкрадання видобутої сировини відбувається на всіх етапах промислової розробки нафтогазоносних родовищ: зі свердловин; із трубопроводів, насосних та компресорних станцій та безпосередньо із місць групування видобутої нафти та газоконденсату. Для розкрадання на кожному етапі характерна своя схема викрадення, яка включає в себе склад учасників, відповідні технології для скоєння розкрадань та переробки викраденої сировини, а також канали збуту готової продукції після переробки. Умовно дані схеми можна розподілити на три групи:

- схеми розкрадання із застосуванням врізки в трубопроводи;
- схеми розкрадання, що вчиняються із об'єктів інфраструктури нафтогазовидобувних підприємств;

- схеми розкрадання із створенням не облікованих лишків [3, с. 18].

Відповідно до першої групи схем причетні злочинні групи, що можуть складатися як із працівників нафтогазовидобувних підприємств, так із сторонніх осіб. Розподіл ролей членів такої злочинної групи полягає в наступному:

- організатор – організовує процес в цілому, контролює процеси викрадення, переробки та реалізації сировини, підтримує корупційні зв'язки із органами влади та правоохоронними органами;

- група спостереження, яка займається пошуком можливих місць здійснення розкрадань, розвідкою місць вчинення злочину перед самим розкраданням на предмет виявлення засідок, веде спостереження під час скоєння злочину, щоб група не була спіймана на «гарячому», супроводжує автомашини із викраденою сировиною та готовими ПММ на предмет виявлення постів ДАІ;

- група технічних працівників, які проводять саме викрадення за допомогою відповідної техніки;

- група транспортування, яка транспортує викрадену сировину до місць переробки та готові для реалізації паливно-мастильні матеріали до місць збуту;

- група переробки, яка займається переробкою викраденої сировини в готові для реалізації ПММ.

До другої групи схем причетні злочинні групи, що складаються як із працівників нафтогазовидобувних підприємств середньої ланки, так і з керівників інших підприємств, установ чи організацій незалежно від форм власності. Розподіл злочинних обов'язків в даних групах наступний: працівники нафтогазовидобувних підприємств забезпечують вільний доступ до місць вчинення розкрадань, вчинюють самі розкрадання, інші члени групи забезпечують транспортування викраденої сировини, її подальшу переробку та реалізацію отриманих ПММ, документальне прикриття злочинних об'єктів. Також, окремі члени злочинної групи, в залежності від можливостей, підтримують корупційні зв'язки в органах влади та правоохоронних органах. Крім цього, в злочинних схемах можуть використовуватися фіктивні фірми для легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом.

До третьої групи схем причетні злочинні групи, учасниками яких є керівництво нафтогазовидобувних підприємств, а саме самі керівники, їхні заступники, головні бухгалтери, начальники служб безпеки

підприємств тощо. Розподіл злочинних обов'язків у таких злочинних групах наступний: керівництво організовує процес викрадення в цілому, підшукує шляхи збуту викраденої сировини, підтримує корупційні зв'язки із представниками органів влади та правоохоронних органів; бухгалтерія документально прикриває вчинені розкрадання, веде негласний облік злочинних прибутків, забезпечує переведення в готівку або на певні банківські рахунки коштів, здобутих злочинним шляхом; служба безпеки підприємства відповідає за збереження в таємниці злочинних обладунків, недопущення надходження інформації про злочинну діяльність групи до правоохоронних органів, а також за проведення контрзаходів в разі поступлення такої інформації до відповідних служб.

Відповідно, причетність групової злочинності до розкрадань видобутої сировини нафтогазовидобувних підприємств, негативно впливає на протидію таким злочинам, оскільки злочинні обладunki вчиняються у значно більших об'ємах, ніж одноособово; більш ретельно приховуються сліди злочинної діяльності; ширше використовуються корупційні зв'язки для протидії правоохоронним органам.

Список використаних джерел

1. Годунов И. В. Противодействие организованной преступности: [учеб. пособ.] / Годунов И. В. – М.: Высшая школа, 2003. – 496 с.
2. Долженков О. Ф. Инфраструктура організованої економічної злочинності: [монографія] / Долженков О. Ф. – Одеса: ОЮІ НУВС, 2002. – 127с.
3. Огерук І. С. Діяльність підрозділів ДДСБЕЗ МВС України щодо протидії злочинності в нафтогазовидобувній галузі: наук.-практ. рек. / І. С. Огерук. – Івано-Франківськ: ПЮІ ЛьвДУВС, 2010. – 120 с.
4. Ортинський В. Л. Злочини проти інтересів держави, що вчиняються в процесі здійснення господарської діяльності: [навч. посіб.] / Ортинський В. Л. – Львів: Априорі, 2004. – 312 с.
5. Ортинський В. Л. Протидія нелегальній економіці засобами оперативно-розшукової діяльності: [монографія] / Ортинський В. Л. – Львів: Львівський юридичний інститут МВС України, 2004. – 436 с.

Оперук Віталій Ігорович,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та оперативно-розшукової діяльності Прикарпатського факультету Львівського державного університету внутрішніх справ

Українець Віталій Іванович,

Прикарпатський факультет Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Івано-Франківськ

**ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПОСОБІВ ВЧИНЕННЯ
КРАДІЖОК ВАНТАЖІВ З РУХОМОГО СКЛАДУ
ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ**

Одним із важливих елементів криміналістичної характеристики будь-якого злочину, є спосіб його вчинення. З зародженням криміналістики як науки, спосіб вчинення злочину був об'єктом її дослідження.

Спосіб скоєння злочину – один з центральних елементів криміналістичної характеристики злочинів, який дає найбільший об'єм криміналістичної інформації, що дозволяє зорієнтуватись слідчому в події злочину, та визначити оптимальні методи розслідування злочину.

Саме через спосіб, в першу чергу, відображаються дії злочинця відносно навколишнього середовища. До того ж, спосіб скоєння злочину породжує тільки йому подібні зміни в навколишній обстановці [1, с. 23].

Коновалова В. О. вважає, що спосіб вчинення злочину, є одним з визначальних положень криміналістичної характеристики. Його змістова структура включає етапи приготування, вчинення та приховання слідів злочину. Крім того, спосіб вчинення будь якого злочину завжди знаходить свій відбиток і у слідах злочину, тобто корелюється зі слідовою картиною [2, с. 27].

Серед злочинів, що вчиняються на об'єктах залізничного транспорту значне місце займають крадіжки вантажів. Аналіз статистичних даних свідчить, що за останні роки вантажообіг на

залізницях України порівняно з до кризовим періодом зменшився. Однак, не дивлячись на це, збитки від крадіжок вантажів зростають [3, с. 132].

Зазвичай, злочини вчиняються без спеціальної попередньої підготовки, порівняно примітивно, за допомогою випадкових предметів або використовуючи свої фізичні можливості (спритність, розміри тіла і т. п.). Все це проходить ситуаційно, а іноді й спонтанно. Непідготовленість і відсутність чітко продуманого способу вчинення злочину дозволяє виявляти на місці його вчинення досить велику кількість різних слідів [4, с. 43].

В результаті проведеного аналізу архівних кримінальних проваджень, що були порушені у зв'язку із крадіжками вантажу на залізничному транспорті, нами було встановлено, що значна кількість крадіжок з вантажного рухомого складу вчиняється саме працівниками, які мають вільний доступ до рухомого складу залізниці. Такі крадіжки відбуваються переважно під час технічного і комерційного огляду вантажу, виправлення браків, а також при завантаженні та розвантаженні матеріальних цінностей. Особливостями вчинення крадіжок працівниками залізниці є те, що вони можуть вчинитись в будь-який час доби, і тому прослідкувати якусь закономірність їхнього вчинення в даному випадку практично неможливо. А от особи, які не працюють на залізничному транспорті, як правило, вчиняють крадіжки вантажів здебільшого у нічний час, або під час руху поїзда.

Встановлення способу вчинення крадіжок вантажів на залізничному транспорті є основною для висунення слідчих (розшукових) версій і розробки окремих тактичних прийомів, які застосовують підрозділи по боротьбі з даними видами злочинів. Це дозволяє сконцентрувати необхідні сили і засоби в місцях ймовірного вчинення крадіжок вантажів, забезпечити ефективне оперативне обслуговування найбільш криміногенних транспортних об'єктів, в тому числі і рухомого складу.

Крадіжки вантажів на залізничному транспорті мають свої особливості, обумовлені специфікою виробництва: пересування вантажів на віддаленій від відправника відстані, слабкою охороною від проникнення до них сторонніх осіб, неможливістю повної охорони вантажів в місцях стоянок та під час руху, зосередженістю на об'єктах залізничного транспорту значних матеріальних цінностей і т. ін. [5, с. 34].

Встановлення способу вчинення крадіжки дозволяє швидко звузати коло підозрюваних осіб, визначити час і місце вчинення злочину, приблизну кількість злочинців, їх професію (принаймні, належність до залізничного транспорту), підготовленість, знання місцевих умов та інші обставини.

Найбільш розповсюдженими та загальними способами крадіжок вантажу на об'єктах залізничного транспорту є:

➤ крадіжки вантажів за умов вільного доступу до них (до числа таких вантажів можуть належати: будівельні матеріали, верстати, обладнання, автотранспортна та сільськогосподарська техніка, промислові машини, станки та інші предмети, які з тих чи інших міркувань робітників залізничної станції неможливо (чи недоцільно) розміщати в закритих сховищах, і тому вони розміщуються на відкритих завантажувальних майданчиках, а під час перевезення – на відкритих залізничних платформах);

➤ крадіжки через двері вагону (контейнера) шляхом пошкодження пломб та замикаючих пристроїв;

➤ крадіжки вантажів із вагона, контейнера, тари шляхом їх пошкодження;

➤ крадіжки через люки вагонів (через верхні люки критих вагонів часто викрадаються овочі та фрукти, особливо в період масового їхнього перевезення);

➤ крадіжки вантажів шляхом відтиснення дверей;

➤ крадіжки шляхом просвердлювання вагона;

➤ крадіжки за участю машиністів тепловозів;

➤ крадіжки із контейнерів без порушення цілості пломб та обшивки;

➤ крадіжки з використанням вагового господарства;

➤ крадіжки вантажів шляхом вивезення вагонів зі станції;

➤ крадіжки з використанням підроблених документів;

➤ крадіжки вантажів шляхом створення залишків вантажу.

До різновидів крадіжок залишків вантажу також належить:

➤ часткове приховання від обліку залишків вантажу, які виявляються при розвантаженні;

➤ повне приховання від обліку залишків (без документів) вантажів, виявлених при розвантаженні вагона, контейнера;

➤ крадіжки вантажів шляхом роз'єднання вантажу та перевізних документів;

- крадіжки вантажів шляхом перескладання документів;
- крадіжки наливних вантажів [4, с. 79].

На вибір способу вчинення злочину також впливає вид об'єкту рухомого складу (відкрита платформа, контейнер, ізотермічний вагон, цистерна). Цілодобовий режим роботи залізничного транспорту припускає вибір злочинцями часу вчинення злочину, що гарантує їх безпеку. Підготовка і застосування знарядь вчинення злочинів також залежать від об'єктивних умов, зокрема, від того, чи обладнано місце вчинення злочину охоронною сигналізацією, чи знаходиться залізничний склад на віддаленому від основних транспортних потоків місці, чи розташовані поряд службові або житлові приміщення і т. п. [6, с. 54].

Розглянуті способи вчинення крадіжок вантажів з рухомого складу залізничного транспорту, зрозуміло, не є вичерпними. Вони можуть змінюватись під впливом реальної економічної та оперативної обстановки.

Список використаних джерел

1. Матусовський Г. А. Структура криміналістичної характеристики злочинів / Г. А. Матусовський // Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів, за ред. В. Ю. Шепітька. – Х., Право, 1998. – 149 с.
2. Коновалова В. Е., Колесниченко А. Н. Теоретические проблемы криминалистической характеристики / В. Е. Коновалова, А. Н. Колесниченко // Криминалистическая характеристика преступлений. – М., 1984. – 215 с.
3. Криміналістика [Текст]: підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / В. М. Глібко, А. Л. Дудніков, В. А. Журавель та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. – К., Видавничий Дім Ін Юре, 2001. – 684 с.
4. Маркидонова Н. И. Криминалистический анализ способов совершения краж из подвижного состава железнодорожного транспорта / Н. И. Маркидонова // Актуальные вопросы государства и права в современный период. – Томск, 1994. – 67 с.
5. Куклин В. В. О понятии и содержании криминалистической характеристики преступлений [Текст] / В. В. Куклин // Вопросы уголовного процесса и криминалистики. – М., 1988. – 88 с.
6. Лукашевич В. Г. Криминалистическая теория общения: постановка проблемы, методика исследования, перспективы использования. [Текст] / В. Г. Лукашевич. – Монография. – К., Изд-во Укр. акад. внутр. дел, 1993. – 194 с.

Острогляд Олександр Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент,
проректор з наукової роботи
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ПОНЯТТЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЇЇ ФОРМИ

Тема кримінально-правової політики в сьогоднішніх дослідженнях кримінально-правової науки є однією з найбільш складних і актуальних. Питання, що піднімаються в рамках цієї теми стосуються багатьох аспектів як теоретичного, так і практичного характеру. Переважна більшість думок дослідників кримінально-правової політики зводиться до того, що ситуація з цією складовою державної політики є критичною, а її реалізація потребує подальшого вдосконалення.

Будь-яке реальне і правильне втілення в життя правових норм, інститутів неможливе без ґрунтовних наукових досліджень. Останні, в свою чергу, повинні будуватися на єдності понятійного апарату, що забезпечить поступальний рух і вдосконалення досліджуваних явищ.

Незважаючи на те, що основні терміни були визначені П. Л. Фрісом [8] в рамках його монографії та докторської роботи серед науковців немає єдності в розумінні термінологічного апарату дослідження кримінально-правової політики, що не може не сказатися на правильності розуміння тих чи інших понять та суджень.

Однією зі складових дослідження кримінально-правової політики України є розуміння її форм.

Розпочинаючи розгляд даного питання спочатку потрібно визначитися, що таке реалізація кримінально-правової політики.

На сьогодні існує значна кількість дефініцій кримінально-правової політики. Серед найбільш прийнятних можна вказати наступне: «Кримінально-правова політика визначається як частина внутрішньої політики держави, основоположна складова державної політики протидії злочинності, напрямок діяльності держави в сфері охорони найбільш важливих для особи, суспільства і держави благ, законних інтересів і суспільних відносин від злочинних посягань, що виражається в визначенні кола злочинних діянь і законодавчих ознак останніх і

формулювання ідей і принципів положень, форм і методів кримінально-правової дії на злочинність з метою її зниження і зменшення її негативного впливу на соціальні процеси» [5, с. 25-26].

За визначенням Великого тлумачного словника сучасної української мови: «Реалізація – здійснювати, робити реальним, втілювати що-небудь у життя» [1, с. 1204].

Таким чином, можна визначити, що реалізація кримінально-правової політики це здійснення (втілення в життя) напрямку діяльності держави в сфері охорони найбільш важливих для особи, суспільства і держави благ, законних інтересів і суспільних відносин від злочинних посягань, що виражається в визначенні кола злочинних діянь і законодавчих ознак останніх і формулювання ідей і принципів положень, форм і методів кримінально-правової дії на злочинність з метою її зниження і зменшення її негативного впливу на соціальні процеси.

Переходячи до визначення форм реалізації кримінально-правової політики потрібно звернутися до Великого тлумачного словника сучасної української мови та сучасних напрацювань науковців дослідників кримінально-правової політики, щодо розуміння цього поняття.

Згідно Великого тлумачного словника сучасної української мови під формою можна розуміти (у відношенні до реалізації кримінально-правової політики): - тип, будова, спосіб організації якого-небудь; зовнішній вияв якого-небудь явища, пов'язаний з його сутністю змістом; - спосіб існування змісту, його внутрішня структура, організація і зовнішній вираз [1, с. 1543].

Таким чином, при визначенні форм реалізації кримінально-правової політики потрібно враховувати, що це зовнішній вираз втілення у життя кримінально-правової політики.

Підходів, що ж входить до форм реалізації кримінально-правової політики є досить значна кількість.

Наприклад, М. А. Жуманіязов вказує, що формами реалізації кримінально-правової політики є: правотворчість і правозастосування [3, с. 107]. Такого ж підходу притримується Н. А. Лопашенко, вказуючи, що формами реалізації кримінально-правової політики є правотворчість і правозастосувальна діяльність [5, с. 48].

Г. Ю. Лесніков зазначає, що реалізація кримінальної політики здійснюється в наступних формах: - управління правотворчістю; -

управління правозастосуванням; - управління правосвідомістю [4, с. 295].

Ю. В. Недотко взагалі вказує, що основною формою реалізації кримінально-правової політики є кримінальний закон, тобто Кримінальний кодекс [7, с. 25].

П. С. Дагель вважає закон основною формою реалізації кримінальної політики, вказуючи, що кримінально-політичні вимоги і рішення, щоб проводитися в життя, реалізовуватися, повинні бути виражені в законі [2, с. 38].

А. А. Митрофанов наголошує, що ж стосується форм здійснення кримінально-правової політики в Україні, то можна стверджувати, що до них слід віднести:

- 1) правотворчу кримінально-правову політику;
- 2) інтерпретаційну кримінально-правову політику;
- 3) правозастосовчу кримінально-правову політику [6, с. 31].

Слід вказати, що існують і інші підходи до визначення форм реалізації кримінально-правової політики.

З наведених підходів можна зробити ряд узагальнень: 1. Форми реалізації кримінально-правової політики залежать від того хто розуміється суб'єктом її здійснення; 2. Інколи форми реалізації змішуються з поняттям форма (джерело) кримінально-правової політики, де абсолютно логічно основною формою є закон, а саме Кримінальний кодекс.

Таким чином, якщо прийняти за основу твердження, що кримінально-правова політика – це політика, яка здійснюється виключно державними органами [6, с. 29], або кримінальна (кримінально-правова) політика це державна діяльність, яка не може бути ні в якому об'ємі делегована приватним особам, громадським і недержавним організаціям і навіть державним організаціям, які не займаються законотворчою і правозастосовною діяльністю [5, с. 48], то формами реалізації кримінально-правової політики будуть: правотворчість і правозастосовна діяльність.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
2. Дагель П. С. Проблемы советской уголовной политики. Учебное пособие / Дагель П. С. – Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 1982. – 124 с.

3. Жуманиязов М. А. Сущность уголовной политики Республики Казахстан: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08: / М. А. Жуманиязов. – Москва, – 2006. – 218 с.
4. Лесников Геннадий Юрьевич. Уголовная политика современной России (методологические, правовые и организационные основы): Дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Г. Ю. Лесников. – Москва, – 2005. – 350 с.
5. Лопашенко Н. А. Уголовная политика / Н. А. Лопашенко. – М.: Волтерс Клувер, 2009. – 608 с.
6. Митрофанов А. А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування та реалізація. / Митрофанов А. А. – Одеса: Вид-во Одеського юридичного інституту НУВС, – 2004. – 132 с.
7. Недотко Ю. В. Тенденции российской уголовно-правовой политики постсоветского периода: Дисс. ... канд. юрид. наук. / Ю. В. Недотко. – Челябинск: Южно-уральский государственный университет, – 2005. – 170 с.
8. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми / Павло Львович Фріс // Монографія. – К.: АТІКА, 2005. – 332 с.

Пащенко Олександр Олександрович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ВПЛИВАЄ НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

1. Врахування історичного досвіду розвитку законодавства, у тому числі і кримінального, в більшості випадків набуває важливого значення для з'ясування соціальної обумовленості його окремих норм та інститутів. Аналіз відповідного досвіду дозволяє пояснити необхідність існування норм, що довели свою ефективність протягом часу, а також обґрунтувати неприпустимість включення у законодавство положень, які іспиту часом не витримали.

2. Основним засобом формування сучасного кримінального законодавства є криміналізація суспільно небезпечних діянь, під якою в літературі, як правило, розуміють процес визнання їх злочинними

[7, с. 179; 11, с. 15; 12, с. 34; 13, с. 9; 14, с. 6]. Цей процес має відбуватися за умови дотримання певних вимог, з'ясування і розкриття яких є однією з актуальних проблем сучасної науки кримінального права. Дослідники, які вдавалися у своїх пошуках до аналізу зазначених вимог, іменували їх по-різному, використовуючи терміни «умови», «підстави», «принципи», «критерії» тощо. В той же час, історичний досвід (як й інші вимоги), має враховуватися не лише при прийнятті нових кримінально-правових норм, а й під час з'ясування питання про суспільну необхідність наявних, а тому, вважаємо, що краще вести мову не про «підстави криміналізації суспільно небезпечних діянь», а про «обставини соціальної обумовленості кримінально-правових норм».

3. Раніше нами вже висловлювалася думка про те, що обставини, за допомогою яких визначається соціальна обумовленість охоронних (заборонних) кримінально-правових норм, можна поділити на *обов'язкові* та *факультативні* [10, с. 211]. До першого виду належать ті, що слід з'ясувати для констатації соціальної обумовленості будь-якої кримінально-правової норми-заборони. До другого – такі, що мають вирішальне значення не для всіх зазначених норм. У свою чергу, обов'язкові обставини, на нашу думку, можна поділити на *універсальні* та *альтернативні*. Універсальні обов'язкові обставини характеризуються тим, що *вся їх сукупність* має враховуватися під час визначення соціальної обумовленості кожної норми. Альтернативні – тим, що обов'язково має бути дотримана *одна з двох* відповідних обставин. Більш докладно ця система обставин нами вже розглядалася [10; с. 211, 212].

4. Історичний досвід (або історичні традиції), з нашої точки зору, належать до *альтернативних обов'язкових* обставин. Це пояснюється тим, що альтернативу історії можуть складати реалії сьогодення. Справа у тому, що умови життя суспільства постійно змінюються, перебувають у русі, відбувається розвиток одних суспільних відносин, відмирання інших, поява нових. Тому на якомусь етапі розвитку, норми, необхідність у яких нібито і була доведена протягом часу, вже перестають відповідати вимогам сучасності. Зважаючи на це, історичні традиції не можна віднести до універсальних обставин соціальної обумовленості кримінально-правових норм. В той же час, вважаємо, що у випадках, коли суспільні відносини у відповідній сфері не зазнали суттєвих змін – то немає достатніх підстав не включати відповідні норми (що охороняють такі відносини) у новітнє законодавство, або виключати їх із

чинного. Тому для констатації соціальної обумовленості наявної кримінально-правової норми, так само як і під час прийняття рішення щодо включення до Кримінального кодексу нової норми, слід враховувати історичні традиції або зміну умов життя суспільства.

5. Аналізовану нами обставину пропонують враховувати при з'ясуванні соціальної обумовленості кримінально-правових норм багато науковців. Серед них В. М. Білоконеv, В. І. Борисов, С. В. Гізімчук, О. В. Гороховська, В. О. Єгорова, М. Г. Заславська, В. І. Касинюк, Н. О. Коваленко, С. О. Кочерова, В. Є. Михайлов, С. М. Мохончук, В. К. Окнян, В. І. Осадчий, В. А. Підгородинський, О. Е. Радутний, А. В. Тарасенко [Див., наприклад: 2, с. 30, 31; 4, с. 8; 5, с. 12-23]. Інші дослідники вказують історичні традиції серед підстав (принципів, критеріїв) криміналізації суспільно небезпечних діянь. Зокрема, такої позиції притримуються Д. О. Балобанова, Л. П. Брич, Р. Р. Галіакбаров, В. К. Гришук, О. І. Коробеев, В. І. Курляндський, В. О. Навроцький, А. М. Орлеан, П. Л. Фріс [Див., наприклад: 1, с. 9, 10; 3, с. 27; 6, с. 67].

6. Слід також відзначити, що багато правників, здійснюючи предметні дослідження, писали про історію кримінально-правової боротьби із відповідним суспільно небезпечним явищем не розглядаючи її у якості обставини соціальної обумовленості чи підстави криміналізації. Це, наприклад, А. І. Брайловська, О. О. Володіна, А. С. Габуда, К. Ю. Гаврилова, О. М. Грудзур, Д. Ю. Гуренко, Ю. П. Дзюба, І. М. Доляновська, К. М. Іскров, В. А. Козак, В. І. Маркін, В. І. Мартохін, Р. О. Мовчан, Д. П. Москаль, Д. О. Негодченко, М. І. Омеляненко, Є. В. Фесенко, С. В. Чмут, В. Щавінський [Див., наприклад: 8, с. 6; 9, с. 11-15; 15, с. 9, 10]. В той же час, у своїх роботах названі правники практично одностайно роблять висновок, що на певному етапі свого розвитку людство усвідомило необхідність криміналізації досліджуваних діянь. Це дає підстави стверджувати, що названа група науковців зверталася до аналізу історії з метою обґрунтування соціальної обумовленості встановлення кримінальної відповідальності за досліджувані ними діяння. Інша річ, що якихось інших обставин (крім історичних) ці науковці здебільшого не розглядали (за винятком, як правило, міжнародно-правових та порівняльно-правових обставин), а тому і не використовували терміни «соціальна обумовленість» та «підстави криміналізації».

7. Вважаємо за можливе стверджувати, що історичний досвід має враховуватися при з'ясуванні соціальної обумовленості не лише

охоронних кримінально-правових норм, а й усіх інших (заохочувальних, регулятивних, норм-дефініцій). В цьому відмінність аналізованої обставини від більшості інших, зокрема таких як: 1) суспільна небезпечність діяння; 2) співрозмірність позитивних і негативних наслідків заборони; 3) можливість боротьби з діянням за допомогою кримінально-правових заходів та неможливість боротьби за допомогою інших; 4) безпрогальність і ненадмірність заборони; 5) повнота складу злочину. В той же час, поряд з історичними традиціями, під час констатації соціальної обумовленості всіх кримінально правових норм (а не лише заборонних) слід з'ясувати такі обставини як: 1) наявність ресурсів для реалізації норми та 2) системно-правова несуперечливість.

Список використаних джерел

1. Балобанова Д. О. Теорія криміналізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Одеська нац. юрид. акад. – Одеса: [б. в.], 2007. – 17 с.
2. Борисов В. И. Основные проблемы охраны безопасности производства в уголовном законодательстве Украины [Текст]: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Укр. юрид. акад. – Х.: [б. и.], 1992. – 399 с.
3. Брич Л. П., Навроцький В. О. Кримінально-правова кваліфікація ухилення від оподаткування в Україні: монографія. – К.: Атіка, 2000. – 288 с.
4. Гороховська О. В. Вбивство через необережність: проблеми кримінальної відповідальності: монографія. – К.: Вид-во ПАЛИВОДА А.В., 2007. – 180 с.
5. Заславська М. Г. Неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей: соціальна обумовленість і склад злочину: монографія. – Х.: Право, 2013. – 216 с.
6. Коробеев А. И. Советская уголовно-правовая политика: проблемы криминализации и пенализации. – Владивосток: Изд-во ДВГУ, 1987. – 272 с.
7. Лопашенко Н. А. Уголовная политика: понятие, содержание. Методы и формы реализации / Уголовное право в XXI веке: Матер. междунар. научн. конф. на юрид. фак-те МГУ им. М. В. Ломоносова (г. Москва, 31 мая – 1 июня 2001 г.) / редкол.: Г. Н. Борзенков, В. С. Комиссаров, Н. Ф. Кузнецова и др. – М.: ЛексЭст, 2002. – С. 177-181.
8. Маркін В. І. Кримінально-правова охорона свободи віросповідання в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Львівськ. держ. ун-т внутр. справ. – Л.: [б. в.], 2012. – 18 с.
9. Мартохин В. И. Охрана чести и достоинства личности по советскому уголовному праву: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Киевск. гос. ун-т им. Т. Г. Шевченко. – Киев: [б. и.], 1980. – 25 с.

10. Пащенко О. О. Обставини, що визначають соціальну обумовленість охоронних кримінально-правових норм (законів про кримінальну відповідальність) / Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10-11 жовт. 2013 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.) та ін. – Х.: Право, 2013. – С. 210-213.
11. Плохова В. И. Ненасильственные преступления против собственности: криминологическая и правовая обоснованность: монография. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2003. – 232 с.
12. Протидія організованій злочинності у сфері торгівлі людьми: монографія / В. С. Батиргареева, В. І. Борисов, Д. О. Гармаш та ін.; За заг. ред. В. І. Борисова, Н. О. Гуторової. – Х.: Одісей, 2005. – 288 с.
13. Пудовочкин Ю. Е. Учение о преступлении: избранные лекции. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Юрлитинформ, 2010. – 280 с.
14. Симиненко А. Н., Пестерева Ю. С. Истязание: уголовно-правовые и криминологические аспекты: монография. – М.: Юрлитинформ, 2011. – 192 с.
15. Фесенко Є. В. Злочини проти здоров'я населення та система заходів з його охорони: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Нац. акад. внутр. справ України. – К. [б. в.], 2004. – 33 с.

Петечел Олексій Юрійович,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінального права Юридичного інституту
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ

ТИМЧАСОВЕ ВИЛУЧЕННЯ МАЙНА ПІД ЧАС ОБШУКУ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Із прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України в сучасне українське кримінально-процесуальне законодавство було введено ряд нових інститутів. Так, новелою КПК України є новий вид заходу забезпечення кримінального провадження – тимчасове вилучення майна. Однак, на сьогоднішній момент є неоднозначне застосування даного заходу у кримінальному провадженні.

Відповідно до статті 167 КПК України, тимчасовим вилученням майна є фактичне позбавлення підозрюваного або осіб, у володінні яких перебуває зазначене у частині другій цієї статті майно, можливості

володіти, користуватися та розпоряджатися певним майном до вирішення питання про арешт майна або його повернення.

Одним із випадків, коли може бути здійснено тимчасове вилучення майна є проведення обшуку. Однак, саме неоднозначне тлумачення статусу майна призводить до безпідставного його вилучення як ніби то речового доказу, а не тимчасово вилученого майна.

Проблема, в першу чергу, виникає на стадії прийняття рішення слідчим суддею при наданні дозволу на проведення обшуку. Нагадаємо, що відповідно до статті 234 КПК України обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

Згідно з частиною 2 статті 235 КПК України, ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи повинна відповідати загальним вимогам до судових рішень, передбачених цим Кодексом, а також містити відомості про: 1) строк дії ухвали, який не може перевищувати одного місяця з дня постановлення ухвали; 2) прокурора, слідчого, який подав клопотання про обшук; 3) положення закону, на підставі якого постановляється ухвала; 4) житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, які мають бути піддані обшуку; 5) особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться; 6) речі, документи або осіб, для виявлення яких проводиться обшук. Наголосимо на останньому пункті, що вимагає від слідчого судді вказівки на предмети чи осіб, що повинні бути виявлені. Однак, на практиці замість конкретики в ухвалі про дозвіл на обшук судді часто вдаються до загальних фраз типу «виявлення та вилучення документів, які мають доказове значення речових доказів у даному кримінальному провадженні». Тобто, фактично надаючи право слідчому вилучити будь-що на власний розсуд.

Проте, відповідно до ст. 98 КПК України речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі, предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом. Таким

чином, слідчий може вилучати лише речові докази, але часто працівники правоохоронного органу діють за принципом забираємо все, а потім розглянемо і може повернемо зайве. Такі дії слідчого призводять до вилучення особистих речей обшукуваного, майна сторонніх осіб, що знаходиться в приміщенні, де проводиться обшук, документів, що не мають відношення до кримінального провадження тощо.

Відповідно до частини 7 статті 236 КПК України, вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном.

Згідно ст. 169 КПК України, тимчасово вилучене майно повертається особі, у якої воно було вилучено: 1) за постановою прокурора, якщо він визнає таке вилучення майна безпідставним; 2) за ухвалою слідчого судді чи суду, у разі відмови у задоволенні клопотання прокурора про арешт цього майна; 3) у випадках, передбачених частиною п'ятою статті 171, частиною шостою статті 173 цього Кодексу.

Частина 5 ст. 171 КПК України передбачає, що клопотання про арешт тимчасово вилученого майна повинно бути подано не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якої його було вилучено.

Таким чином, КПК України вимагає від слідчого подати клопотання про арешт тимчасово вилученого майна або повернути його власнику цього майна. Однак, на практиці ні клопотання не подається, ні майно не повертається. Аргументується це, в першу чергу, тим, що згідно ухвали слідчого, судді під час обшуку дане майно вилучено як речовий доказ, а не як тимчасово вилучене. Позиція слідчого базується на дуже розширеному тлумаченні нечітких формулювань слідчого судді в ухвалі про дозвіл на обшук, що, в свою чергу, призводить до безпідставного позбавлення права володільця майна, що інколи може завдавати прямих матеріальних збитків власнику. Вважаємо, що достатньо ефективно даний недолік правозастосовної практики усувається роз'ясненнями пленуму ВССУ з чіткими вказівками щодо змісту резолютивних частин ухвал про дозвіл на обшук.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Савінова Наталія Андріївна,
кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник, в. о. завідувача
науковим відділом правових проблем
інформаційної безпеки Науково-дослідного
інституту інформатики і права
Національної академії правових наук України,
м. Київ

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОПТИМІЗАЦІЇ І ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ

Сучасний рівень розвитку дистанційних комунікацій на базі ІКТ в сукупності з природною людською потребою в спілкуванні [1], створили передумови для включення значної частини населення світу в діалог на рівні соціальних мереж (Social Network, далі – SN). Під останніми розуміють «он-лайн сервіси в мережі Інтернет, призначені для формування, відображення та впорядкування соціальних зв'язків» [2, с. 107]. До найбільш популярних сьогодні SN належать: «Facebook» [www.facebook.com], аудиторія – близько 1 мільярда користувачів (2012 р.); «ВКонтакте» [vk.com], аудиторія – понад 43 мільйони користувачів (2013 р.); «Google+» [plus.google.com], аудиторія – понад 90 мільйона осіб, а також «Моє коло» [www.moikrug.ru], «LinkedIn» [www.linkedin.com], «Badoo» [badoo.com], «LiveJournal» (L , ЖЖ) [www.livejournal.com], «Twitter» [twitter.com] [1, с. 119-122]. Здебільшого, аудиторії зазначених SN перетинаються, що, в цілому, може посилювати ефект їх використання (кратне такому перетинанню).

Сучасна кримінологічна доктрина України все більше уваги приділяє проблематиці жертви злочину і віктимологічній профілактиці. Ґрунтуючись на тому, що обґрунтована система попередження злочинності, як стверджує В. І. Шакур, є складовою кримінологічної політики держави, яка реалізується шляхом виявлення складних соціальних зв'язків злочинності з життям суспільства [3, с. 66]. У зв'язку з цим доцільно включення в кримінологічну віктимологічну профілактику елементів впливу на реальних і потенційних жертв злочинів.

Сама природа віктимологічної профілактики в сучасних умовах диктує необхідність застосування в якості засобів оптимізації та підвищення ефективності віктимологічної профілактики злочинності SN. Категоричність цього твердження обґрунтовується наступним.

Насамперед, виходячи з найбільш вдалого на мій погляд підходу визначення віктимності, запропонованого В. О. Туляковим [4], найбільш доцільним є розподіл видів віктимологічної профілактики залежно від відповідних видів груп реальних і потенційних жертв злочинів, з урахуванням запиту відповідної аудиторії.

Виділення як абсолютної аудиторії віктимологічної профілактики, так і її окремих груп являє собою складний трудомісткий процес. В умовах традиційних досліджень статистики реальних і потенційних жертв злочинів шляхом опитувань, формування аудиторії віктимологічної профілактики, адресного формулювання програм і заходів являє собою трудомісткий і дорогий комплекс процедур. Так, як стверджує В. І. Задорожний, вичерпної інформації про потенційних жертв, про злочини, вчинені в результаті віктимної поведінки потерпілих, про віктимонебезпечні об'єкти, будівлі, споруди або ділянки місцевості, а також про завдані злочинами збитки у статистиці відсутня [5, с. 35-36]. Утім, така інформація може бути отримана внаслідок проведення віктимологічних опитувань. Так, за твердженням Н. В. Ахмедшіної, одним з методів оптимізації віктимологічних опитувань є спеціальні професійні опитування, що виконуються за дорученням [6, с. 89]. Це повною мірою справедливо, адже віктимологічна статистика формується за рахунок досліджень переважно соціологічного характеру: вивчення матеріалів кримінальної статистики; матеріалів соціологічних опитувань громадян, соціальних груп, соціальних інститутів і служб, працівників системи кримінальної юстиції; матеріалів формально-правового аналізу; опитувань жертв злочинів і самозвітів; аналізу ЗМІ; опитувань свідків; аналізу медичної документації [4, с. 68].

Очевидно, що профілактичний вплив на потенційних і реальних жертв злочину може здійснюватися на різних стадіях віктимологічної ситуації (на стадіях особистісно-формуючої віктимної ситуації; передкримінальної (життєвої); кримінально-віктимної ситуації; посткримінальної віктимної ситуації) [7, с. 88].

Отже, профілактичні заходи доцільно розподіляти також у відповідності зі стадіями віктимізації, з урахуванням характеристик

цільових аудиторій: як залежно від характеристик девіацій, так і залежно від стадій включення індивідів у віктимологічну ситуацію.

В цілому, порядок віктимологічних профілактичних процедур в якості поля як дослідження, так і виділенням цільової аудиторії профілактики може повною мірою використовувати саме SN, веб-ресурс яких адаптивний до проведення подібних досліджень і профілактичних заходів. Так, веб-ресурс SN надає можливості: «1) активного спілкування; 2) створення публічного або закритого профілю користувача, що містить персональні дані; 3) організації та ведення користувачем списку інших користувачів, з якими у нього є соціальні відносини; 4) перегляду зв'язків між користувачами всередині соціальної мережі, 5) утворення груп користувачів за інтересами; 6) управління вмістом в рамках свого профілю; 7) синдикації контенту; 8) підключення різних додатків» [2, с. 107].

Визначені В. О. Туляковим критерії ризику віктимізації можуть слугувати межами первинного відбору респондентів і формування цільової аудиторії профілактики у SN шляхом визначення наявності таких ризиків шляхом опитування, спрямованого на виявлення не тільки реальних жертв злочинів, а й (не менш важливо!) – потенційних жертв злочинів. Аналіз індивідуальних факторів соціалізації жертви в дитинстві, індивідуальні фактори в теперішньому часі (занижена самооцінка, психічні відхилення, фрустрації, фобії і т. д.), антигромадський спосіб життя, досвід попередньої віктимізації, девіантної поведінки потенційної жертви [8, с. 17] на різних етапах віктимізації можуть представлятися самим респондентом в процесі опитування, оброблюваного системою.

В рівній мірі вони можуть бути отримані і шляхом проведення моніторингу SN, складового елемента конкурентної розвідки в мережах. Так, найбільш прийнятними для проведення легітимних моніторингових досліджень віктимності в SN можуть використовуватися сервіси «Socialmention» (www.socialmention.com), «Hootsuite» (hootsuite.co), «IQBuzz» (www.iqbuzz.ru), «Socialbakers» (www.socialbaker.com) та ін. [2, с. 123-127].

Практики National Crime Victimization Survey (NCVS) в США доводять ефективність використання мережевих ресурсів для проведення віктимологічних процедур на базі індивідуальних комп'ютерних опитувань [9], в тому числі з використанням веб-ресурсів SN [10].

У контексті ролі віктимологічної профілактики як складової кримінологічної політики держави, ключовою стає ідея В. О. Тулякова про дуалістичну залежність злочину і кримінальної віктимності: обміну інформацією, енергією і речовиною в діаді «злочинність – кримінальна віктимність» [8, с. 4]. І хоча доволі дискусійною є характеристика складових діади як «гомеостатичних систем» [8, с. 4], наявність «обмінів» між ними очевидна.

При цьому, інформаційні дії, здійснювані в рамках віктимологічної профілактики в SN, з урахуванням їх засвоєння цільовою аудиторією, опосередковано можуть здійснювати установки не тільки коригувальних, таких що соціалізуються і т. д. заходів щодо жертв злочинів, а не меншою мірою відігравати роль інформаційного «щита» від злочинності. З одного боку, теоретичний принцип «передачі інформації, енергії, речовини» може забезпечувати усвідомлення причин віктимності, ознак її і формування захисних механізмів цільової аудиторії, надання ємної і наочної інформації про практику самодевіктимізації.

З іншої сторони, не менш важливий вплив може в SN опосередковано здійснюватися на зниження рівня злочинності шляхом передачі в найбільш широкі кола (аудиторію) інформації про наявність у потенційної жертви механізмів ефективною невіктимної поведінки в криміногенній ситуації. Непрямим доказом ефективності аналогічного підходу можна розглядати досвід застосування енвайронменталістичної концепції боротьби зі злочинністю в окремих регіонах США, які підтвердили, що рівень злочинності знижується в «доглянутих» районах, що створюють у свідомості злочинця загрозу бути спійманим [11, 12].

Список використаних джерел

1. Розенфельд Н. А. Право на общение как неотъемлемое природное право человека / Н. А. Розенфельд // Конституционные чтения: Межвузовский сборник научных трудов. – Саратов: Поволжская академия государственной службы им. П. А. Столыпина, 2009. – Вып. 10. – Ч. 2. – С. 167-170.
2. Додонов А. Г., Ланде Д. В., Прищепа В. В., Путятин В. Г. Конкурентная разведка в компьютерных сетях / А. Г. Додонов, Д. В. Ланде, В. В. Прищепа, В. Г. Путятин. – К.: ИПРИ НАН Украины, 2013. – 248 с.
3. Шакун В. І. Кримінологічна доктрина в правовій системі України / В. І. Шакун / Актуальні проблеми кримінальної відповідальності:

матеріали міжнар. науково-практ. конф. 11-12 жовт. 2013 р. / редкол. В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін.. – Х.: право, 2013. – 848 с. – С. 64-70.

4. Туляков В. А. Виктимология: социальные и криминологические проблемы: Монография / В. А. Туляков. – Одесса: Юридическая литература, 2000. – 335 с.

5. Задорожний В. И. Концептуальные основы виктимологической профилактики преступлений: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / В. И. Задорожний – М., 2006. – 48 с.

6. Ахмедшина Н. В. Оптимизация мер учета сведений от потерпевших от преступлений // Вестник Томского государственного университета / Н. В. Ахмедшина. – 2010. – № 334. – С. 88-90.

7. Ривман Д. В. Криминальная виктимология / Д. В. Ривман. – СПб.: Питер, 2002. – 304 с.

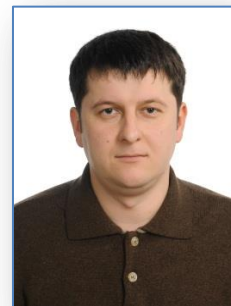
8. Туляков В. О. Вчення про жертву злочину: соціально-правові основи: Автореферат дис. докт. юрид. наук 12.00.08 / В. О. Туляков. – Одеса, 2001. – 36 с.

9. Rand M., Catalano S. Criminal victimization, 2006: NCVS estimates based on new methods // Bulletin Bureau of Justice Statistics, December, 2007 / <http://www.rainn.org/pdf-files-and-other-documents/News-Room/press-releases/2006-ncvs-results/NCVS%202006-1.pdf>.

10. Student Reports of Bullying and Cyber-Bullying: Results From the 2011 School Crime Supplement to the National Crime Victimization Survey // U.S. Department of Education, August 2013 / <http://nces.ed.gov/pubs2013/2013329.pdf>.

11. The relationship between tree canopy and crime rates across an urban-rural gradient in the greater Baltimore region // http://www.uvm.edu/giee/pubpdfs/Troy_2012_Landscape_and_Urban_Planning.pdf.

12. The Effect of Trees on Crime in Portland, Oregon // http://donovan.hnri.info/Studies/crime_final.pdf.

Скільський Іван Ігорович,
суддя Івано-Франківського
окружного адміністративного суду,
м. Івано-Франківськ

МЕЖІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ В СУДІ КАСАЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ

Окремою формою судового провадження з перегляду судових рішень є провадження в суді касаційної інстанції.

Як відзначає М. І. Сірий, інститут касації в його класичному розумінні притаманний правовим системам континентального права, у яких домінуючим джерелом права є нормативні акти, що приймаються вищим законодавчим органом на основі політичної більшості (сталої чи ситуативної). Унаслідок недосконалості законодавства та неоднакового його тлумачення в судовій системі об'єктивно виникає конкуренція судових рішень, що завжди може перерости в глобальну проблему невизначеності у праві. Саме для її подолання та забезпечення однакового застосування правових норм усіма без винятку судами країни й утворюється верховний суд як єдина касаційна інстанція, як суд, що своїми рішеннями утверджує єдину для всіх інших судів нижчого рівня логіку застосування правових норм, єдину логіку розгляду відповідних категорій справ [3, с. 29-30].

Хоча в Україні на даний час утвердилася дещо інша система судів, важливість наявної інстанційності судової системи навряд чи викличе сумнів у доцільності її існування. Саме можливість перегляду судових рішень вищими судами дозволяє уникнути (чи зменшити кількість) судової помилки, що як свідчить аналіз судової практики і статистики не є рідкісним.

Згідно ч 2 ст. 433 КПК України, суд касаційної інстанції переглядає судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій у межах касаційної скарги. Суд касаційної інстанції вправі вийти за межі касаційних вимог, якщо цим не погіршується становище засудженого, виправданого чи особи, стосовно якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру. Якщо задоволення скарги дає підстави для прийняття рішення на користь

інших засуджених, від яких не надійшли скарги, суд касаційної інстанції зобов'язаний прийняти таке рішення.

Положення цієї статті, за твердженням Т. Шинелевої, ставлять в залежність від правової обізнаності сторони захист і її інтересів і прав при здійсненні правосуддя, оскільки суд при розгляді справи в касації пов'язаний доводами скарги. Таким чином, громадяни, які не можуть належним чином скласти і обґрунтувати касаційну скаргу і не мають коштів скористатися для цієї мети адвокатом, виявляються в невідповідних умовах при розгляді їх справи касаційним судом, оскільки, виходячи з вимог цієї статті, якщо засуджений ставить в скарзі питання про неправильну кваліфікацію його дій в одному епізоді, то касаційна інстанція не вправі перевірити доказаність його вини в скоєнні всіх злочинів, що йому інкримінуються. Однак, як свідчить практика попередніх років, судові рішення нерідко скасовувалися чи змінювалися не з тих підстав, на які вказували в касаційних скаргах сторони, тобто аргументи касаційних скарг виявлялися необґрунтованими, а між тим вирок скасовувався чи змінювався внаслідок того, що в справі допущено ті чи інші порушення, які сторонами чомусь вказані не були. Тепер ці помилки не можуть бути виправлені судом за своєю ініціативою і він вимушений по суті неправосудний вирок визнавати законним і обґрунтованим [4, с. 7].

Зазначене твердження не можна визнати обґрунтованим з наступних міркувань: 1. Існування судів першої, другої та третьої інстанцій дозволяє мінімізувати можливість судової помилки. Крім того, існують і додаткові гарантії: перегляд справи за нововиявленими обставинами та провадження у Верховному Суді України. 2. Посилання на відсутність коштів для оплати послуг адвоката нівелюється положеннями ст. 49 КПК України, яка вирішує це проблемне питання, а також існуванням законодавства України про безоплатну правову допомогу. Крім того, в процесі завжди присутні дві сторони і якраз прокурор, як представник держави, в першу чергу, зацікавлений в постановленні правосудного вироку. 3. Існування змагального процесу і принципу диспозитивності якраз і передбачає, що ініціатива перегляду належить сторонам і вони самі визначають чи скористатися цим правом на оскарження рішень суду і в якій частині вони їх не влаштовують.

При розгляді меж перегляду справи судом касаційної інстанції потрібно звернути увагу на існування ревізійного начала касації та реалізацію принципу диспозитивності у цій стадії процесу.

Стосовно існування в касаційній інстанції ревізійних основ варто навести твердження Н. Н. Ковтуна, який відмічає, що було б неправильним говорити, що в нормах КПК ревізійні основи касаційної перевірки судових рішень були обмежені приватним інтересом суб'єкта, що уповноважений на подання скарги. Дозволяючи суду вищестоящої інстанції перевірити справу в повному об'ємі, незалежно від доводів скарги і в відношенні всіх осіб, в тому числі і тих, які не подавали скарги, ці основи детермінували не тільки предмет і межі перевірки в касаційному порядку, але й види можливих рішень суду, його повноваження і процесуальну форму самого процесу контролю [1, с. 69].

Що свідчить про фактичне усунення меж судового розгляду касаційним судом.

Крім того, є ще й таке формулювання, що заслуговує на увагу, в випадку, коли у справі засуджено чи виправдано декілька підсудних, суд не має права скасувати вирок суду апеляційної інстанції в частині тих виправданих чи засуджених, у відношенню до яких не вносилися скарги прокурора чи потерпілого, якщо скасування вироку суду апеляційної інстанції погіршує їх становище [2, с. 22].

Тому, для правильного забезпечення розуміння меж судового розгляду в суді касаційної інстанції, варто внести зміни до Кримінального процесуального кодексу України, виклавши ч. 2 ст. 433 в наступній редакції:

«2. «Суд касаційної інстанції переглядає судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій у межах касаційної скарги. Суд касаційної інстанції вправі вийти за межі касаційних вимог, якщо цим не погіршується становище засудженого, виправданого чи особи, стосовно якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру. Якщо задоволення скарги дає підстави для прийняття рішення на користь інших засуджених, від яких не надійшли скарги, суд касаційної інстанції зобов'язаний прийняти таке рішення в межах визначених скаргою вимог».

Застосовно до касаційного перегляду, за твердженням Н. Н. Ковтуна, в ньому найбільш явно проявляються елементи матеріальної диспозитивності, які методологічно точно організують інститут судового контролю в судах вищестоящих інстанцій за правилами: 1) *nemo sine actor* – немає процесу без позову; 2) *iudex ne eat ultra partitum* – суд не може вийти за межі вимог сторін; 3) *nemo invitus agree cogiture* – відмова сторони від позову припиняє справу;

4) визнання обвинуваченим кримінального позову є актом розпорядження: *re in iudicium dedata*, що тягне за собою вирішення про задоволення позову, незалежно від того, що суд переконаний в іншому [1, с. 72].

В касаційному провадженні, для забезпечення реалізації принципів диспозитивності та рівності сторін, варто внести зміни до КПК України, якими передбачити обов'язок попередження про можливість участі в справі представника чи захисника, який потрібно поширити на всіх суб'єктів оскарження, що не користуються правовою допомогою на момент подання скарги, за виключенням захисника та прокурора, які є професійними юристами, оскільки засуджений (виправданий), цивільний позивач, цивільний відповідач також можуть припуститися зазначених помилок.

Зважаючи на викладене варто доповнити ст. 429 КПК України ч. 5 наступного змісту: «Ухвала про залишення касаційної скарги без руху, про повернення касаційної скарги, відмову у відкритті провадження повинна містити роз'яснення права особи, яка подала касаційну скаргу, користуватися допомогою захисника чи представника залежно від її процесуального становища. Таке право не роз'яснюється захиснику та прокурору».

Список використаних джерел

1. Ковтун Н. Н. Нужен ли возврат к ревизионному началу в кассационном и надзором производстве? / Н. Н. Ковтун // Журнал российского права, 2002, № 12. – С. 68-74.
2. Османов Т. С. Пределы прав суда надзорной инстанции в уголовном процессе. Комментарий к статье 410 УПК РФ / Османов Т. С. // Российский судья, 2006, № 10. – С. 20-24.
3. Сірий М. І. Касація – основна функція Верховного суду України / Сірий М. І. // Вісник Верховного суду України. – 2010. – № 4 (116). – С. 29-34.
4. Шинелёва Т. Ревизионный порядок: за и против / Шинелёва Т. // Законность, 2003. – № 5. – С. 6-8.

Соловій Олександр Ярославович,
викладач кафедри кримінального права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького,
здобувач кафедри кримінального права та кримінології
Львівського державного університету внутрішніх справ,
м. Івано-Франківськ

ДО ПИТАННЯ ПРО МЕЖІ ПОСТКРИМІНАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ

Під посткримінальною поведінкою потрібно розуміти особливий вид поведінки (позитивної чи негативної) суб'єкта злочину, що не містить ознак самотійного посягання, але є підставою для застосування кримінально-правових норм щодо зміни кримінально-правових відносин у вирішенні питань про притягнення чи звільнення від кримінальної відповідальності, призначення покарання, заміни невідбутої частини покарання більш м'яким та звільнення від його відбуття, застосування чи припинення правових наслідків судимості.

Постає питання: що є початковим моментом посткримінальної поведінки? П. Л. Фріс вважає, що відповідь на нього міститься в самій назві – «постзлочинна (посткримінальна) поведінка». Таким чином, потрібно розуміти, що ця поведінка починається одразу після закінчення саме злочинної діяльності. За загальним правилом, таким моментом буде або виконання винним свого злочинного наміру в повному обсязі, коли діяння, яке ним вчинено, містить в собі склад закінченого злочину, або зупинення його і на попередніх стадіях злочинної діяльності – готування чи замаху, внаслідок неможливості доведення умислу до кінця, але тоді, коли вчинене підлягає кримінально-правовій кваліфікації [1, с. 106-107].

Є. А. Миронова вказує, що «постзлочинну діяльність слід віднести до моменту закінчення всіх злочинних дій суб'єкта». Моменту закінчення постзлочинної поведінки, при цьому, вона не вказує [2, с. 124].

Врахування такого критерію як момент вчинення злочину дає можливість проводити їхню класифікацію і формувати дієві заходи протидії та недопущення подальшого розвитку негативної посткримінальної поведінки.

Що стосується поведінки особи після вчинення злочину, то в юридичній літературі немає єдиної думки щодо визначення таких її часових рамок, щоб вона розглядалася саме в якості предмета кримінального права.

Вбачається, що посткримінальна поведінка має місце відразу ж після того, як в діянні винного вбачаються ознаки кримінально протиправного вчинку. Р. А. Сабітов пише, що навіть «добровільна відмова не міняє юридичної оцінки вчиненого діяння, яке містить «кримінал» [3, с. 27]. Такої ж позиції дотримується і В. А. Єлеонський [4, с. 58]. Посткримінальну поведінку потрібно розглядати не як поведінку, яка настає після формально-юридичного закінченого злочину, а саме як поведінку, яка настає вже за самим фактом порушення кримінально-правової заборони. Такий підхід є більш обґрунтованим і з кримінологічної, і з психологічної (змістовної) точок зору.

Що стосується кінцевого часового моменту посткримінальної поведінки, то одні автори вважають, що вона має місце до засудження особи за вчинений злочин. Основним аргументом на користь такої точки зору є твердження про те, що після постановлення вироку питання про покарання вже вирішене, а тому поведінка людини після засудження не може розглядатися в якості предмета кримінального права [5, с. 436]. Інші вважають, що посткримінальна поведінка має місце до моменту зняття або погашення судимості. Такої ж думки дотримується і Р. А. Сабітов [6, с. 13].

Якщо ж говорити про момент закінчення, тобто про кінцеву межу посткримінальної поведінки, то, вважаємо, що заслуговує на увагу твердження Р. А. Сабітова, який вважає, що «кінцевою межею посткримінальної поведінки є зняття або погашення судимості, коли припиняються кримінально-правові відносини, і в подальше регулювання постзлочинної поведінки кримінальне право вже не втручається. Отже, поняттям «посткримінальна поведінка» охоплюється діяльність особи після вчинення злочину аж до того моменту, коли припиняються кримінально-правові відносини, породжені цим злочином» [7, с. 18].

Х. Д. Алікперов, який висловлює аналогічну точку зору, вважає, що «посткримінальною слід визнати, наприклад, поведінку особи, яка відбула покарання у виді позбавлення волі, але до моменту погашення судимості вчинила адміністративне правопорушення або недобросовісно

виконує свої трудові обов'язки. Така поведінка, на перший погляд, ніяк не впливає на динаміку існуючих охоронюваних кримінальних правовідносин. У той же час, наявність подібних обставин може бути перешкодою для дострокового зняття судимості, а отже, і для дострокового припинення охоронюваних кримінальних правовідносин» [8, с. 39].

Як видно з тверджень Р. А. Сабітова і Х. Д. Алікперова, кінцевою межею постзлочинної поведінки слід вважати погашення або зняття судимості, тобто той момент, коли припиняються всі кримінально-правові наслідки вчиненого суб'єктом злочину.

Необхідно погодитися з висловленою цими авторами позицією останньою точкою зору, оскільки:

1) реалізація кримінальної відповідальності полягає не тільки в покаранні, але і в наявності судимості у особи, яка вже відбула покарання.

Судимість, як і саме покарання, породжує для засудженого ряд несприятливих наслідків соціального та кримінально-правового характеру;

2) поведінка засудженого до моменту зняття або погашення судимості може вплинути на вирішення багатьох питань, пов'язаних як з відбуванням засудженим покарання, так і зі зняттям судимості, і вирішення таких питань регламентується кримінальним законом. Так, згідно з ч. 1 ст. 91 КК України, якщо особа після відбуття покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі зразковою поведінкою і сумлінним ставленням до праці довела своє виправлення, то суд може зняти з неї судимість до закінчення строків, зазначених у статті 89 цього Кодексу, тобто «зразкова» [9], а значить і заслужена поведінка, з моменту відбуття покарання до моменту зняття або погашення судимості тягне за собою певні правові наслідки кримінально-правового характеру.

І. Е. Звечаровський пов'язує кінцеву межу посткримінальної поведінки із кримінально-правовими категоріями, і окрім моменту зняття та погашення судимості зазначає в якості кінцевої межі посткримінальної поведінки наступні фактори: закінчення строку давності притягнення до кримінальної відповідальності; смерть особи, яка вчинила злочин; зміну кримінального законодавства; звільнення від кримінальної відповідальності; закінчення строків давності виконання

обвинувального вироку; застосування актів амністії або помилування [10, с. 37].

Отже, динамічну структуру посткримінальної поведінки слід розглядати в таких межах:

1) поведінка особи безпосередньо після вчинення злочину (добровільна відмова від доведення злочину до кінця, усунення заподіяної шкоди, надання медичної або іншої допомоги потерпілому, запобігання шкідливих наслідків вчиненого злочину, ухилення особи від слідства тощо);

2) поведінку злочинця під час розкриття та досудового розслідування кримінального правопорушення, а також у стадії судового розгляду (активне сприяння розкриттю злочину, добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди тощо);

3) поведінку злочинця після засудження (зразкова поведінка і сумлінне ставлення до праці, систематичне або злісне порушення трудової дисципліни та ін.);

4) поведінку особи після відбуття покарання (одруження, народження та виховання дітей, добровільна згода на лікування від хронічних захворювань, розірвання зв'язків із злочинним середовищем, сімейні скандали та дебоширство, аморальні вчинки, розгульне життя, вчинення адміністративних та цивільних правопорушень, злочину тощо).

Список використаних джерел

1. Фріс П. Л. Постзлочинна поведінка як об'єкт правового регулювання та її врахування в правозастосовній та профілактичній діяльності (постановка питання) / П. Л. Фріс // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Зб. наук. статей. – 2000. – Випуск IV – 190 с.
2. Миронова Е. А. Постпреступное поведение субъекта как источник криминалистической информации при расследовании тяжких преступлений / Е. А. Миронова // Вопросы укрепления законности и правопорядка: Сб. науч. тр. – М., 1992. – С. 124.
3. Сабитов Р. А. Понятие посткриминального поведения // Уголовно-правовые средства борьбы с преступностью: Межвуз. сб. науч. тр. / Р. А. Сабитов. – Омск: Изд-во Ом. ВШМ МВД СССР, 1983. – С. 25-31.
4. Елеонский В. А. Поощрительные нормы уголовного права и их значение в деятельности органов внутренних дел / В. А. Елеонский. – Хабаровск: Изд-во Хабар. ВШ МВД СССР, 1984. – 108 с.

5. Уголовное право России: [учебник для вузов]; В 2-х томах. Т. 1. Общая часть / Отв. ред. А. Н. Игнатов и Ю. А. Красиков. – М.: НОРМА-ИНФРА-М, 1999. – 639 с.
6. Сабитов Р. А. Уголовно-правовое значение посткриминального поведения: [лекция] / Р. А. Сабитов. – Омск: Изд-во Омск. ВШМ МВД СССР, 1985. – 36 с.
7. Сабитов Р. А. Посткриминальное поведение: понятие, регулирование, последствия: [монография] / Р. А. Сабитов. – Томск: Изд-во Томского ун-та, 1985. – 192 с.
8. Аликперов Х. Д. Проблемы допустимого компромисса в борьбе с преступностью: дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Аликперов Ханлар Джафарович. – М., 1992. – 300 с.
9. Кримінальний кодекс України. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
10. Звечаровский И. Э. Посткриминальное поведение личности: (Ответственность и стимулирование): дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Звечаровский Игорь Эдуардович. – СПб, 1993. – 367 с.

Соловій Ярослав Іванович,
кандидат юридичних наук,
доцент, професор кафедри
кримінального права і процесу
Івано-Франківського університету
права імені Короля Данила Галицького,
м. Івано-Франківськ

ВІДМЕЖУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ ВІД ЗЛОЧИНІВ ТЕРОРИСТИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

У сучасних умовах про тероризм говорять у різних країнах і особливо в Україні у зв'язку з відомими подіями, що супроводжують мирні протести Євромайдану. Зі сторінок академічних журналів та інших спеціальних видань дана тематика перейшла на сторінки популярних і непопулярних газет, різних пропагандистських брошур і журналів, а також інших видань, розрахованих на широкого масового читача. Досі світова спільнота не знайшла ефективних методів боротьби з явищем тероризму, а постійна загроза, що «висить» над кожним із нас і обумовлює потребу у посиленні відповідальності за даний злочин.

Сьогодні в пресі словами «терор», «тероризм» позначаються будь-які резонансні вбивства, захоплення заручників, акти насильства та інші

злочини насильницького характеру. Варто зауважити, що в авторів, які досліджують це питання немає єдиних поглядів не лише щодо самого трактування термінів «тероризм» та «терористичний акт», а й щодо визначення шляхів подолання даного явища. Це зумовлює актуальність дослідження даної тематики.

Тероризм необхідно розглядати не тільки як злочин, але й як негативне соціально-правове явище. Це допоможе усвідомити всю складність цього феномену, а також помітити певні шляхи щодо законодавчого визначення цього поняття, яке повинно ґрунтуватися, на врахуванні його поліаморфності [5, с. 66]. Для ілюстрації цього твердження можна навести декілька його визначень, якими користуються відомі організації антизлочинного спрямування.

ЦРУ, ФБР, Міністерство оборони США (директива № 2000.12 від 20.12.83 р.) використовує у своїй діяльності наступне визначення: «тероризм – протиправне застосування чи погроза застосування сили або насильства революційною організацією проти індивідів чи власності з метою справити тиск або залякати уряд у політичних чи ідеологічних цілях [5, с. 66].

Закон України «Про боротьбу з тероризмом» передбачає, що тероризм – це суспільно небезпечна діяльність, що полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей [6, с. 1].

Український дослідник тероризму В. Ф. Антипенко вважає тероризм політичним злочином і з огляду на це пропонує кримінально-правову норму, що визначає відповідальність за цей злочин віднести до розділу «Злочини проти основ національної безпеки України». Він визначає тероризм як застосування насильства для впливу шляхом залякування на недоторканість національних чи наднаціональних інститутів, яке призвело до певних жертв, або настання суспільно-небезпечних наслідків, або таке, що утворює загрозу їх настання [1, с. 45]. З цією думкою цілком можна погодитись.

В. П. Ємельянов розглядає поняття тероризму ширше і не обмежується розуміннями його як політичного злочину: «Вчинення або загроза вчинення загально небезпечних дій, що створюють небезпеку для життя або здоров'я людини чи загрозу настання інших тяжких

наслідків і спрямовані на залякування населення з метою спонукання органу державної влади, органу місцевого самоврядування, міжнародної організації чи її представників, а також фізичної чи юридичної особи чи групи осіб вчинити або утриматися від вчинення будь-якої дії (тероризм) [3, с. 85].

С. Гавриш вважає, що тероризм розглядається наукою в трьох аспектах:

В першому розумінні тероризм є злочином, відповідальність за який передбачена Кримінальним кодексом.

В другому – тероризм визначається як організація, фінансування, підтримка, створення терористичної групи, а так само участь у ній з метою вчинення злочинів терористичного характеру.

В третьому – тероризм ототожнюється з терористичними доктринами, тобто системою знань, установок, переконань, які оправдовують вчинення злочинів терористичного характеру, так як вони спрямовані на досягнення «вищої мети» [2, с. 41].

З вищевикладеного зрозуміло, що тероризм є надзвичайно складним соціально правовим явищем і тому для більш повного розкриття його суті, необхідно зупинитися на відмежуванні тероризму від злочинів терористичного характеру.

Тероризм за багатьма ознаками співпадає з диверсією. Проте, є певні особливості, які й відмежовують ці злочини один від одного.

При диверсії дії спрямовані на знищення осіб, нанесення тілесних ушкоджень або заподіяння іншої шкоди, при тероризмі дії спрямовані на залякування населення або його частин, дестабілізацію, пригнічення. Мета диверсійних актів полягає у послабленні держави, метою же тероризму є примушування до прийняття якогось рішення чи утримання від його прийняття. І ще одна ознака, яка різнить диверсію і тероризм. Диверсант звичайно діє таємно і не афішує не тільки своїх дій, але й намірів. Терорист, як правило, діє демонстративно.

Наступним злочином, який за своїми ознаками схожий з тероризмом, є умисне вбивство, яке вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб (п. «5» ч. 2 ст. 115). У п. 9 постанови № 2 Пленуму Верховного суду України від 07 лютого 2003 р. «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи» роз'яснюється: «За п. «5» ч. 2 ст. 115 КК підлягає кваліфікації умисне вбивство, як вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб, коли винний, здійснюючи умисел на позбавлення життя певної особи, усвідомлював,

що застосовує спосіб вбивства, небезпечний для життя не тільки однієї особи. При цьому, небезпека для життя інших людей повинна бути реальною» [7, с. 1]. Акти тероризму можуть бути вчинені шляхом вбивства, небезпечним для багатьох осіб, проте це не є тим результатом, до якого прагнуть терористи. Слід погодитися з тим, що посягання на життя іншої людини навіть за допомогою спеціально виготовлених вибухових пристроїв (мін, бомб), яке вчинено на ґрунті помсти чи інших особистісних взаємовідносин, не створює складу тероризму і кваліфікується за відповідними статтями, які передбачають відповідальність за злочини проти особи (вбивство, замах на вбивство, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень та ін.).

Одним з найхарактерніших злочинів терористичного характеру є захоплення заручників. У чинному КК України склад цього злочину передбачений ч. 1 ст. 147 «захоплення або тримання особи як заручника з метою спонукання родичів затриманого, державної або іншої установи, підприємства чи організації, фізичної або службової особи до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії як умови звільнення заручника».

Як вважає В. П. Ємельянов, «формулювання ч. 1 ст. 147 КК України доцільно поширити на всі випадки захоплення заручників незалежно від того, хто є адресатом погроз і висунення вимог» [3, с. 84]. Такий погляд більш вдало вирішить проблемні питання кваліфікації, які виникають у разі захоплення заручників і висунення вимог матеріального характеру до фізичних осіб або груп осіб.

Частина 1 ст. 266 КК України передбачає відповідальність за погрозу вчинити викрадення радіоактивних матеріалів. Відмінність від тероризму можна провести за формою вираження цієї погрози: 1) при тероризмі погроза тільки демонстративна для створення обстановки жаху, пригніченості; 2) при погрозі вчинення викрадення радіоактивних матеріалів погроза може бути як публічною, так і шляхом конфіденційного повідомлення особі чи обмеженому колу осіб.

За відкритістю і демонстративністю тероризм дещо схожий з піратством і бандитизмом. Основна відмінність полягає у меті. При піратстві та бандитизмі мета досягається безпосередньо шляхом актів насильства. Отже, головна риса, яка відмежовує тероризм від піратства і бандитизму, є сам акт задоволення потреб: при піратстві та бандитизмі – безпосередньо під час насильницьких актів, при тероризмі задоволення потреб настає через певний проміжок часу.

І на останок, декілька слів про намагання розширити поняття тероризму за рахунок введення нових законів кримінально-правового характеру. Мова йде про так звані «диктаторські закони» – пакет законів, прийнятих Верховною Радою України у четвер 16 січня 2014 року, та, попри гостру критику, підписаних Президентом наступного дня 17 січня [4, с. 1].

Прийняття законів стало реакцією влади на масові протести громадян. Закони певною мірою запозичували норми російського законодавства. Прикладом прямого запозичення є введення у законодавство поняття екстремістська діяльність та іноземний агент, які за своєю суттю могли б відноситись до злочинів терористичного спрямування. 28 січня 2014 року Верховна Рада конституційною більшістю в 361 голос скасувала більшість законів 16 січня, в т. ч. щодо зазначених понять.

Провівши розмежування тероризму і злочинів терористичного характеру, ми дійшли висновку про хибність думки про повну відсутність законодавчих важелів впливу і реагування на них, у той же час варто було б внести деякі зміни до чинного КК України для вирішення проблем кримінально-правової характеристики терористичного акту та кваліфікації злочинних діянь як терористичних. Такі зміни повинні полягати у віднесенні терористичного акту до групи злочинів проти Основ Національної Безпеки та чіткому розмежуванні кола суб'єктів відповідальності за терористичний акт.

Ми розуміємо, що дане питання є дискусійним, проте запропонований шлях його вирішення, як убачається, є вкрай важливим аспектом і потребує подальших поглиблених розробок вчених різних галузей.

Список використаних джерел

1. Антипенко В. Ф. Тероризм: кримінологічна та кримінально-правова характеристика. / В. Ф. Антипенко // НАН України. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, К.: НБУВ, 1999. – 59 с.
2. Гавриш С. Відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації в проекті ККУ. / С. Гавриш, В. Ємельянов // Право України, 2000. – № 10. – С. 41-45.
3. Ємельянов В. Щодо кримінально-правового визначення тероризму. / В. Ємельянов // Право України, 1999. – № 8. – С. 83-85.
4. Закони про диктатуру – Вікіпедія ./ uk.wikipedia.org/wiki.
5. Ліпкан В. Щодо поняття тероризму. / В. Ліпкан // Право України 2000 р. – № 7. – С. 66-70.

6. Про боротьбу з тероризмом Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003.// Урядовий кур'єр.23.04.2003. – №76.
7. Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи. /Постанова Пленуму Верховного Суду України № 2 від 07 лютого 2003 р. – / zakon.rada.gov.ua/laws.

Стеблинська Оксана Степанівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
Інституту кримінально-виконавчої служби НАВС,
м. Київ

КРИМІНАЛЬНА СУБКУЛЬТУРА ЗАСУДЖЕНИХ ЯК ОДНА ІЗ ПРОБЛЕМ ПЕНІТЕНЦАРНИХ ПРАВОВІДНОСИН

З початку 90-х років ХХ століття країну заповнив вал організованої злочинності, що протиставив на противагу традиційній культурі свою субкультуру з усіма властивими їй атрибутами. Середина 90-х років відзначилась стрімким поширенням наркоманії серед молоді і формуванням субкультури наркоманів. Окрім того, продовжує існувати і субкультура представників професійної злочинності. Тобто, на сьогодні доцільно виділяти три основні самостійні види кримінальної субкультури. У місцях позбавлення волі ці три види кримінальної субкультури, зливаючись з некримінальними нормами і правилами поведінки, утворюють своєрідний «коктейль» – тюремну субкультуру.

Тюремна субкультура протягом останнього часу зазнала серйозних змін. Стали іншими неформальні норми, якими керуються засуджені, змінився неформальний розподіл засуджених на субкультурні групи, татування, жаргон, тюремна мода.

Зрозуміло, що кримінальна субкультура неоднорідна за своїм змістом, оскільки в ній самій є присутні різні субкультури, що формуються і розвиваються не тільки різними за своїм характером видами злочинної діяльності та їх найбільш кваліфікованими представниками (злодії, грабіжники, шахраї, вимагачі, вбивці та ін.), але і визначеним відносно замкнутим місцем існування злочинців (в'язниця, воля).

Не секрет, що набагато більший кримінальний вплив на молодих правопорушників має середовище засуджених.

Дослідження кримінального середовища показало, що його внутрішній устрій складається з традиційного розподілу злочинців по неформальних категоріях.

Вищий ступінь злочинних ієрархічних сходів як і раніше займають «зłodії в законі». Досить відмітити, що престиж «зłodіїв в законі» дуже високий серед злочинців повсюди. Безумовно, по характеру своєї поведінки і неофіційному статусу в злочинному середовищі вони значно відрізняються від тих, хто носив такий титул у кримінальному світі 30-х-60-х рр. Вони мають незаперечний авторитет в кримінальному середовищі, який досягається дотриманням злочинних традицій і звичаїв, що виражається в ухиленні від суспільно корисної праці, паразитичному існуванні, в основному, за рахунок долі засобів, здобутих злочинним шляхом іншими правопорушниками, в наданні матеріальної, моральної і фізичної підтримки злочинцям, що потребують їх зі свого оточення (таким чином, реалізується принцип «зłodійського братерства»).

На відміну від своїх попередників, що не приховували приналежності до верхівки злочинного світу, нинішні «зłodії в законі» віддають перевагу законспірованості антигромадського способу життя. Вони всіляко намагаються створити у населення думку про себе як про благополучних процвітаючих людей. Перераховані характеристики є надійною ширмою злочинного способу життя і паразитичного існування.

Зрозуміло, що «зłodієм в законі» може стати не всякий, що навіть має певний авторитет в злочинному середовищі. Для цього потрібний ряд умов. Основними з них є:

- ухилення від офіційної трудової діяльності;
- можливість систематично витягати «тіньові» прибутки як із злочинних, так і інших протизаконних дій;
- широкі зв'язки в середовищі злочинців;
- певний досвід вчинення «престижних» злочинів, відбування покарань;
- можливості і здібності уникати покарання за причетність до вчинення злочинів;
- надання матеріальної підтримки злочинцям;
- відсутність відомостей компрометуючого характеру (зв'язок з правоохоронними органами, іншими органами державної влади і управління, в збройних силах та ін.);

- досить великі фінансові можливості і здібності.

Проголошення того або іншого злочинця, як правило, повнолітнього, «злодієм в законі» є специфічний ритуал («хрещення злодія»).

Серед традиційних атрибутів кримінального середовища слід назвати *жаргон* і *татуювання*. Сучасні злочинці як і раніше дотримуються цих звичаїв, не дивлячись на те, що вони зазнали істотних змін. У кримінальному середовищі жаргон виступає зараз більше як засіб самоствердження, адаптації і самовираження злочинців, а не приховання різних елементів злочинної діяльності, хоча друге реалізується само собою. Еволюція жаргону свідчить про серйозні тенденції злочинності. Досить відмітити, що в порівнянні з лексиконом злочинців царської Росії, який налічував трохи більше 700 слів і виразів, жаргон сучасних злочинців представлений декількома тисячами. Це зовсім не пояснюється збільшеним рівнем дослідження названого феномену. Навпаки, він явно недостатній. Сучасний жаргон відрізняється підвищеною мобільністю. Більше того, в ньому знову помічається істотний ухил у бік спеціалізації злочинної поведінки, що є одним з показників роду кримінального професіоналізму. Криміногенність сучасного жаргону характеризується тим, що на відміну від минулого він має велику привабливу силу, особливо для молодих людей. У нім переважають слова і вирази, запозичені з іноземних мов. Злочинні «авторитети» прагнуть вести боротьбу за очищення кримінального середовища від «іноземщини». Проте, постійне поповнення до неї нового молодого покоління правопорушників зі своїми поглядами і установками не дозволяє «авторитетам» досягти успіху в цій справі. Незалежно від результату такої внутрішньої боротьби ці питання мають бути об'єктом пильної уваги правоохоронних органів. Використання злочинцями жаргону є одним з показників кримінальної ураженості особи, інтенсивність якої зумовлює вибір профілактичних заходів.

Те ж саме відноситься і до характеристики *татуювань*. Татуювання є своєрідним культом кримінального середовища, а тату – не чим іншим, як яскравою рекламою злочинного способу життя. Татуюванням злочинець не лише підтверджує власний кримінальний досвід, але і пропагує його в антигромадському мікросередовищі і за її межами, рекламує свою прихильність злочинним традиціям і звичаям.

Тематика більшості татуювань пов'язана з символізуванням способу життя злочинців, містить елементи самооцінки поведінки, відбиває в

малюнках і написах смаки погляди схильності, спрямування особи. Серед татуювань особливе місце займають символи приналежності злочинців до певної злочинської «касти», прихильності конкретної злочинної діяльності, стосунки до закону, правоохоронних органів і т. д.

Татуювання є наочними показниками кримінальної активності, своєрідною візитною карткою злочинців, що, безумовно, необхідно знати працівникам Державної пенітенціарної служби для організації успішної профілактичної роботи.

В процесі вивчення кримінальних традицій і звичаїв було встановлено, що татуювання мають до 80% засуджених. Основним мотивом нанесення татуювань більшість злочинців назвали наслідування авторитетних осіб. Слід зазначити, що останнім часом татуювання набуло поширення в основному в середовищі неповнолітніх злочинців. У цьому вони бачать один з найважливіших елементів самоствердження в кримінальному середовищі. Примітно, що як і в злочинному жаргоні, в татуюваннях з'явилася безліч іноземних виразів. Серед написів, що наносяться на тіло, можна зустріти сучасні заповіді молодіжних угруповань західних країн, різні їх символи. У дорослих злочинців переважають традиційні сюжети, характерні для вітчизняного злочинного способу життя. До теперішнього часу зберігся звичай нанесення вподобаною злочинцеві татуювання за певну винагороду. Нерідко особи, що мають робити татуювання, мають при собі альбом з малюнками і прейскурантами цін.

Серед традиційних елементів кримінального способу життя не можна не назвати *злочинний фольклор*. Не зупиняючись детально на його характеристиці, вважаємо необхідним виділити головну особливість цього феномену. На відміну від пісенної і поетичної творчості кримінального світу минулого, сучасний злочинний фольклор став менш сентиментальним. У нім переважають зразки, насичені примітивним гумором, цинізмом, негативізмом, нецензурщиною, вульгарністю та ін. Більшість пісень і віршів спрямовані на задоволення низинних запитів представників карного середовища, головним бажанням яких є «побалдіти», не замислюючись ні про що.

Міра дотримання правопорушниками злочинних традицій і звичаїв різна. Прихильність цим нормам припускає певну комплексність їх дотримання. Такий підхід ліг в основу оцінки носіїв кримінальних традицій і звичаїв. Слід зазначити, що він, в основному, підтвердив правильність умов вибірки, намічених в ході розробки методики

проведення дослідження. Анкетування і інтерв'ювання 100 засуджених, таких, що склали вибірку сукупність, показали, що 16% з них дотримують злочинні традиції і звичаї; 4% – схвалюють, але не дотримують; 20% – не дотримують і не схвалюють дотримання іншими; 37% – відносяться байдуже; 23% – затруднювалися з відповіддю. Характерно, що серед опитаних не знайшлося жодного, хто б виступав проти дотримання цих норм.

Дві третини засуджених (62%) підтримують злочинні зв'язки, 100% – живуть «сім'ями», тобто об'єднуються в малі неформальні групи різної спрямованості, 84% – мають символічні злочинські татування (у 54-х випадках з 100 цілями їх нанесення засуджені назвали відповідність татування злочинному досвіду і завоювання авторитету у кримінальному світі), 64% злочинців володіють жаргоном, 53% – мають клички. Жоден з опитаних не уникнув у минулому процедури прийому новачків в кримінальне середовище. Більше того, кожен неодноразово брав участь згодом в таких ритуалах. Усі опитані, якщо не зневажливо відносяться до «скривджених» і «чушкарям», то в усякому разі прагнуть уникати спілкування з останніми.

Значна частина (87%) опитаних уперше познайомила з кримінальними традиціями і звичаями під час першого притягнення до кримінальної відповідальності, будучи в слідчому ізоляторі або колонії. У досліджуваній групі 48% засуджених перебували у минулому під впливом карних «авторитетів», які навчали їх способами вчинення злочинів. Більшість (93%) відмітили в числі престижних злочинів у кримінальному світі крадіжки, грабежі, розбійні напади, шахрайство, 89% – до непрестижних віднесли зґвалтування і хуліганство.

Отримані результати дозволяють зробити висновок про досить широку поширеність в сучасному кримінальному середовищі кримінальних традицій і звичаїв. Вони багато в чому відрізняються від минулих, проте, як і раніше займають значне місце в системі взаємин злочинців. На їх дотриманні тримається уся внутрішня організація кримінального середовища. Можна з повною відповідальністю стверджувати, що усі особи, що утворюють це середовище, якщо і не дотримуються злочинних традицій і звичаїв, то перебувають під їх впливом. На жаль, це дійсно сприяє стабілізації кримінального середовища, а також її розширенню відтворенню і створює перепони керівництву органів та установ виконання покарань у справі контролю над засудженими та пенітенціарною злочинністю.

Томин Сергій Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики Івано-Франківського
факультету Національного університету
«Одеська юридична академія»,
м. Івано-Франківськ

СПІВВІДНОШЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ З ПРЕДМЕТОМ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ

Розгляд питання про криміналістичну характеристику злочинів не буде повним, якщо залишаться без уваги її співвідношення з предметом доказування у кримінальній справі, слідчими ситуаціями, версіями, завданнями розслідування злочину.

Питання співвідношення криміналістичної характеристики злочинів з предметом доказування протягом тривалого часу серед вчених-криміналістів є дискусійним. Воно стосується не тільки безпосереднього співвідношення цих категорій, а й самої структури окремої криміналістичної методики розслідування злочинів.

Необхідно зазначити, що деякі криміналісти до елементів криміналістичної характеристики злочинів відносять предмет доказування у кримінальній справі і вважають, що криміналістична характеристика визначає предмет доказування, будучи основою методики розслідування [1, с. 85].

Р. С. Белкін, аналізуючи точки зору науковців, відзначає, що правильне розуміння змісту криміналістичної характеристики злочину робить недоцільним виділення переліку обставин, що підлягають доказуванню (встановленню) як самостійного структурного елементу конкретної окремої методики розслідування злочину [2, с. 331].

На нашу думку, при вирішенні цих спірних питань слід виходити з того, що поняття «предмет доказування» і «криміналістична характеристика злочинів» відрізняються між собою.

Криміналістична характеристика злочинів відноситься до криміналістичного аспекту вчення про злочин і є системою (комплексом) криміналістично значущих відомостей про нього.

Поняття предмета доказування відноситься до теорії судових доказів і виражає необхідну сукупність істотних обставин, що підлягають доказуванню у кримінальній справі.

Між предметом доказування і криміналістичною характеристикою злочинів об'єктивно існує певний зв'язок. Вона має аналогічні ознаки співвідношення теорії доказів і вчення про злочин. Однак, це ніяк не можна розглядати як відношення частини і цілого, і тим більше, відношенням тотожності.

Предмет доказування не є елементом криміналістичної характеристики злочинів. У кримінальній справі основа визначення предмета доказування – кримінально-процесуальний закон, і, в першу чергу, ст. 91 КПК України [5], а також норми кримінального закону, що визначають конкретні склади злочину, та кримінально-правова характеристика злочину.

Між даними, що утворюють загальну криміналістичну характеристику злочинів, та елементами предмета доказування існує термінологічна схожість. Разом з тим, це не дозволяє зробити висновок про те, що криміналістична характеристика злочину – еквівалент предмета доказування у кримінальній справі.

Практика однозначно свідчить, що криміналістичні характеристики злочинів мають важливе значення для вирішення завдань про деталізацію обставин, які підлягають доказуванню у конкретних слідчих ситуаціях, а також розробці та використанні ефективних засобів і методів їх вирішення. Елементи криміналістичної характеристики сприяють наповненню предмета доказування у певній категорії злочинів конкретним змістом.

Перелік обставин, що підлягають доказуванню, – це те, що необхідно довести у процесі розслідування злочину. При цьому, необхідно враховувати, що є обставини, що підлягають з'ясуванню, які хоча й не включаються до предмету доказування, але на практиці встановлюються, оскільки без них у багатьох випадках практично неможливо встановити те, що входить в предмет доказування у кримінальній справі [4, с. 18-29].

Таким чином, перелік обставин, що підлягають з'ясуванню і доказуванню, в цілому формує мету, яка визначена законодавцем для розслідування і судового розгляду у кримінальній справі. Природно, що досягнення цієї мети обумовлено вирішенням комплексу завдань, які впливають в основному з переліку обставин, що підлягають з'ясуванню

і встановленню у процесі розслідування [3, с. 49-64]. Тут необхідно враховувати, що елементи предмета доказування і дані криміналістичної характеристики мають різне призначення і виконують відмінні функції.

Вказівка законодавцем на спосіб та інші конкретні елементи злочину у предметі доказування призначене для того, щоб вирішити питання про об'єктивну сторону складу злочину, правильно кваліфікувати діяння, встановити обставини, що обтяжують або пом'якшують кримінальну відповідальність, визначити покарання за вчинене суспільно небезпечне діяння. Дані ж криміналістичної характеристики, наприклад, про спосіб вчинення злочину, призначені для того, щоб сприяти встановленню слідів, які могли бути залишені при вчиненні та приховуванні того чи іншого злочину. Дані криміналістичної характеристики дозволяють більш раціонально визначити локалізацію цих слідів, встановити використані злочинцем знаряддя і засоби, орієнтувати на коло осіб, які могли виконати подібні дії, і т. д.

Маючи дані криміналістичної характеристики, наприклад, про знаряддя і засоби, які використовуються при здійсненні і прихованні злочину, слідчий може більш якісно і швидко оцінити результати, отримані ним у розслідуванні кримінальній справі. При цьому, буде більш правильним аналіз слідчої ситуації. Безперечно, що це сприятиме підвищенню якості планування, організації і тактики розслідування злочину в цілому, отже, економії сил, коштів і часу.

Вирішення локальних завдань розслідування, пов'язаних з визначенням послідовності і паралельності проведення слідчих (розшукових) дій, організаційних, ревізійних та інших заходів, питання взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів та інших служб правоохоронних органів перебувають у прямій залежності від знань про те, як виявляється в реальній дійсності той чи інший вид злочинів.

Дані криміналістичної характеристики покликані відображати інформацію не правового, а криміналістичного характеру, призначену для виявлення і встановлення саме тих фактів, які підлягають доказуванню шляхом використання форм, засобів і методів, запропонованих кримінально-процесуальним законом.

Дані криміналістичної характеристики злочинів сприяють вирішенню правових (процесуальних) завдань. Наприклад, вони сприяють прийняттю і реалізації рішень про зупинення та закриття

провадження. Дані криміналістичної характеристики використовуються також при вирішенні тактичних, організаційно-методичних завдань розслідування. Вони завжди сприяють забезпеченню належного вирішення кримінально-процесуальних та інших завдань у процесі розкриття і розслідування злочинів.

Таким чином, слід виходити з того, що предмет доказування – це визначена законом сукупність реальних значущих юридичних фактів, які потребують спеціального доказування правовими засобами.

Криміналістична характеристика злочинів і предмет доказування – нетотожні поняття. Основна їх відмінність полягає в цільовій спрямованості.

Предмет доказування визначає кінцеву мету, а криміналістична характеристика допомагає знайти конкретні шляхи і способи її досягнення [6, с. 54]. У число зазначених шляхів і способів можна віднести аналіз слідчих ситуацій, реалізацію організаційних і тактичних рішень, побудову і перевірку слідчих версій, тощо.

Список використаних джерел

1. Актуальные проблемы советской криминалистики // Под ред. В. Г. Танасевича, Н. А. Якубович, В. А. Образцова. – М.: ВНИИПРМП, 1980. – 102 с.
2. Белкин Р. С. Курс криминалистики: Криминалистические средства, приемы и рекомендации. В 3-х томах. Т. 3. / Р. С. Белкин. – М.: Юристъ, 1997. – 480 с.
3. Ермолович В. Ф. Обстоятельства, подлежащие доказыванию и выяснению при расследовании преступлений, связанных с наркотическими веществами В. Ф. Ермолович // Расследование преступлений, связанных с наркотическими средствами. – Мн.: БелНИУФЭ, 1998. – С. 49-64.
4. Ермолович В. Ф. К вопросу о противодействии раскрытию и расследованию преступлений / В. Ф. Ермолович, М. В. Ермолович // Информационный вестник Комитета по организованной преступности и коррупции при МВД Республики Беларусь. – 2000. – № 10/279. – С. 18-29.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17>.
6. Хмыров А. А. Криминалистическая характеристика преступления и предмет доказывания / А. А. Хмыров // Криминалистическая характеристика преступлений. – М.: Б. и., 1984. – С. 48-54.

Тубелець Олеся Степанівна,
головний спеціаліст відділу з питань правосуддя
Департаменту антикорупційного законодавства
та законодавства про правосуддя
Міністерства юстиції України,
здобувач КУП НАН України,
м. Київ

ПРАКТИКА ПОСТАНОВЛЕННЯ ВИПРАВДУВАЛЬНИХ ВИРОКІВ У СВІТЛІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ

В теорії права проблематика винесення виправдувальних вироків розглядається передусім в площині процесуального права, разом з тим, сукупність факторів, що впливають на розповсюдженість виправдувальних вироків, мають безпосереднє відношення до формування і реалізації державної політики у сфері боротьби із злочинністю, в тому числі і кримінально-правової політики на всіх її рівнях.

Виправдувальний вирок – акт судової влади, що офіційно проголошує і гарантує невинуватість підсудного та має законну силу. Виправдання підсудного має таку ж соціальну цінність, як і встановлення особи, що вчинила злочин. Захист людини від необґрунтованих репресій – важлива складова справжнього правосуддя [1, с. 30, 36].

Разом з тим, дійсна картина застосування судами інституту виправдання підсудного носить неоднозначний характер, з точки зору державної політики, і може виступати засобом різноманітних спекуляцій як з боку органів державної влади, так і окремих суспільних інституцій. Так з одного боку загальна кількість виправдувальних вироків, що постановляються судами, відносно кількості обвинувальних вироків є ознакою демократичності судочинства [1, с. 30] і винесення виправдувального вироку розглядається як акт «самообмеження держави» [2, с. 11]. З іншого боку цифри зниження числа виправдувальних вироків іноді інтерпретують як доказ поступового покращення досудового слідства або ж зниження рівня вимог до вироку, його законності і обґрунтованості з боку вищих судових інстанцій для того, щоб обмалювати нібито благополучну картину стану речей у сфері кримінального судочинства [2, с. 33-34].

Стосовно постановлення виправдувальних вироків в Україні протягом 2006-2011 років варто зазначити, що їх кількість від загальної кількості вироків, постановлених за досліджуваний період, становила у 2006 – 0,51%, 2007 – 0,41%, 2008 – 0,33%, 2009 – 0,36%, 2010 – 0,35%, 2011 – 0,36%.

Із наведеного необхідно відмітити стабільно низькі показники практики винесення виправдувальних вироків – їх кількість не перевищує навіть 1%. Крім того, прослідковується тенденція до скорочення питомої частки виправдувальних вироків: якщо у 2006 році їх кількість становила пів-відсотка, то протягом 2008-2011 років – лише його третину.

Щодо показників результатів перегляду справ в апеляційному порядку, то необхідно відмітити абсолютно зворотну тенденцію. Так, кількість скасованих в апеляційній інстанції виправдувальних вироків по відношенню до постановлених за досліджуваний період часу становила: у 2006 – 7,7%, 2007 – 8,4%, 2008 – 42,0%, 2009 – 41,5%, 2010 – 41,6%, 2011 – 46,2%.

Таким чином, кількість випадків скасування виправдувальних вироків має виражену тенденцію до збільшення і наближається до 50%. При цьому, цікаво відмітити стрімкий стрибок кількості таких скасувань після 2007 року: якщо 2006-2007 роках скасовувалося лише 7-8%, то у 2008 році кількість скасованих виправдувальних вироків підскочила у 6 разів.

Як відмічає І. Л. Петрухін, висока кількість відмінених виправдувальних вироків з метою іншої оцінки доказів при новому розгляді справи, що забезпечує постановлення обвинувального вироку, замість виправдувального і, як наслідок – зниження загальної кількості виправдувальних вироків, вказує на переважання обвинувальної тенденції в діяльності із виявлення судових помилок [2, с. 37].

Разом з тим, вивчення судової практики щодо постановлення виправдувальних вироків дає змогу стверджувати, що інститут виправдання судами застосовується значно ширше, ніж це відображається в офіційній статистиці. Так, відповідно до пункту 3.2.21 Інструкції щодо подання і заповнення форм звітності про розгляд апеляційними та місцевими (крім господарських) судами судових справ і матеріалів, затвердженої наказом Державної судової адміністрації № 55 від 05 червня 2006 року, особа вважається засудженою, якщо її засуджено хоча б за один із злочинів, що пред'являються

обвинуваченням, а виправданою – лише в разі виправдання за всіма статтями пред'явленого обвинувачення.

Аналіз судових рішень, в яких хоча б за один із злочинів, за які пред'явлено обвинувачення, було постановлено виправдувальний вирок дає змогу встановити, що у 25% таких випадків виправдувальний вирок постановлюється у зв'язку з недоведеністю участі підсудного у вчиненні злочину, у 4% – якщо не встановлено події злочину, і у 71% – коли в діянні підсудного немає складу злочину. Формулювання у вироку «за відсутністю складу злочину», як правило, є ознакою усунення під час судового розгляду «запасу» кваліфікації. Таким чином, постановлення виправдувальних вироків, що не знаходять відображення в офіційній статистиці, тісно пов'язане із проблемою кваліфікації «із запасом».

Сутність такого явища як кваліфікація «із запасом» чи «завищення кваліфікації» [3, с. 620; 4, с. 31] полягає у кваліфікації скоєного за статтю (статтями) КК, які передбачають більш тяжкий злочин, ніж фактично вчинений.

При визначенні причин такого явища науковці підкреслюють роль «не стільки традиційного обвинувального ухилу, скільки протиріччя у кримінально-процесуальному законодавстві» [4, с. 31], недостатність рівня фахової майстерності [3, с. 621] та «боротьба за показник» [5, с. 118-119].

Так відповідно до положень КПК 1960 року кримінально-правова кваліфікація, дана на досудовому слідстві, могла бути змінена прокурором чи судом. Причому, процесуальне правило про «заборону повороту до гіршого», що без повернення справи для проведення додаткового розслідування кваліфікація може бути змінена лише за умови, що це не пов'язане з обвинуваченням у більш тяжкому злочині. Якщо ж кваліфікація заздальгідь «завищена», то навіть її зміна прокурором при затвердженні обвинувального висновку в сторону пом'якшення не тягне за собою негативних наслідків для подальшого «руху» кримінальної справи. Тобто, кваліфікація «із запасом» дозволяє зробити «підстраховку» на випадок зміни кваліфікації на етапі судового розгляду.

Способом виправлення такої помилки є постановлення судом виправдувального вироку [4, с. 29].

Звертаючи увагу на проблему кваліфікації «із запасом» дослідники не наводять конкретних цифр, обмежуючись оціночними поняттями: «нерідко допускається», «не настільки масштабна, але і одинично доволі

груба кваліфікаційна помилка» [4, с. 29, 31], «нерідке явище в правозастосовній, переважно слідчо-прокурорській практиці» [3, с. 620], «порушення, які фіксуються по кожній справі» [5, с. 118].

В той же час, аналіз тих же виправдувальних вироків дає змогу стверджувати, що в середньому на кожен випадок повного виправдання особи (за всіма статтями пред'явленого обвинувачення) приходиться понад 7 випадків зміни кваліфікації у вигляді виправдання хоча б за один із злочинів, що пред'являвся обвинуваченням. Непоодинокі випадки такого виправдання за 2 і більше злочинів. При аналізі судової практики зустрічалися і випадки виправдання за чотирма статтями.

Таким чином, на сьогодні інститут виправдання використовується здебільшого не стільки за своїм прямим призначенням, скільки для прикриття хиб системи кримінальної юстиції.

На жаль, факт виправдання особи суперечить самій суті існування органів кримінальної юстиції. Всесвітньо відомий норвезький кримінолог Нільс Крісті порівнював судово-пенітенціарну систему із царем Мідасом, який перетворював на золото все, чого торкався. Так само і все, чого торкається система кримінальної юстиції, стає злочином [6, с. 18]. В свою чергу, російський дослідник Ю. В. Голік зазначив, що нам сьогодні доводиться спостерігати, що «кримінальна юстиція стає об'єктивно зацікавленою в тому, щоб були злочини, оскільки вона – юстиція – «розпоряджається» покараннями» [7, с. 46].

Ситуація, що склалася із постановленням виправдувальних вироків, загалом характеризує позицію держави щодо застосування норм права, коли кожен окремий акт застосування розглядається і має цінність не з точки зору його ефективності у конкретній життєвій ситуації, а, в першу чергу, як показник виправданості існування системи кримінальної юстиції.

Список використаних джерел

1. Петрухин И. Л. Оправдательный приговор / И. Л. Петрухин // Государство и право. – 2009, № 2. – С. 30-36.
2. Петрухин И. Л. Оправдательный приговор и право на реабилитацию. Монография / Петрухин И. Л. – М.: Проспект, 2009. – 192 с.
3. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: Навч. посібник / В. О. Навроцький. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.
4. Кузнецова Н. Ф. Проблемы квалификации преступлений: Лекции по спецкурсу «Основы квалификации преступлений» / Науч. ред. и предисл. академика В. Н. Кудрявцева. – М.: Издательский Дом «Городец», 2007. – 336 с.

5. Фріс П. Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю і права людини. – Надвірна: Вид-во ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2009. – 168 с.
6. Нильс Кристи. Удобное количество преступлений / Нильс Кристи; пер. с англ. Е. Мартеновской; общ. ред. и вступ. ст. Я. И. Гилинского. – СПб.: Алетейя, 2006. – 184 с.
7. Голик Ю. В. Философия уголовного права: современная постановка проблемы / Философия уголовного права / Сост., ред. и вступ. статья докт. юрид наук, проф. Ю. В. Голика. – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. – 348 с.

Федорак Леся Миколаївна,
кандидат юридичних наук,
суддя Гребінківського районного суду
Полтавської області,
м. Гребінка, Полтавська область

СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ МНОЖИННОСТІ ЗЛОЧИНІВ У ЗАКОНОДАВСТВІ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Кримінально-правова політика Київської Русі і феодальної роздробленості (IX – середина XVII століття) визначалась інтересами пануючого класу феодалів в усіх сферах життя [1, с. 98]. В цей час кримінальне право закладалось в системі усного звичаєвого права. В першу чергу, слід згадати про «Устав і Закон Руський». На думку деяких дослідників, в Київській Русі ще до Договорів з Візантією і Руської Правди (ще з VII століття) існував вказаний письмовий нормативний акт, на який посилались норми Договорів з Візантією [2, с. 143]. Існують і протилежні думки, що «Устав і Закон Руський» – це система неписаного звичаєвого права, яке діяло у Київській Русі та відтворено у Руській Правді [3, с. 481-482]. Цей документ, із точки зору кримінально-правової політики, повинен розглядатись як перша спроба створення письмових кримінально-правових приписів [1, с. 99]. Однак, на жаль, крім згадок про його існування до нашого часу більше нічого не збереглося. Відповідно проаналізувати його норми з точки зору виникнення інституту множинності злочинів не можливо.

Джерелами права Київської Русі з 860 року стали міжнародні договори. У цьому році після облоги Константинополя між Київською Руссю та Візантією був підписаний перший договір, згідно якого

Київська земля офіційно визнавалася як держава на міжнародному рівні [4, с. 64-66]. Вказаний договір до нашого часу не зберігся. Згадка про договір 907 року міститься тільки в літописах. Натомість, тексти наступних договорів 911, 945, 971 років дійшли до нашого часу. На їх підставі поживались торговельні відносини між державами, що вимагало, в свою чергу, юридичної регламентації таких відносин. Вказане могло викликати колізію між слов'янським звичаєвим правом та грецьким законодавством [5, с. 78-80]. Тому зазначені джерела права містили колізійні прив'язки. Більшість дослідників сходяться на тому, що прив'язки переважно були до слов'янського звичаєвого права. Вказане пояснювалось на той час пануючим становищем Київської Русі. Проте уже згодом, в договорі 945 року після невдалого походу на Візантію наявні не тільки часті посилання на Закон Руський, але й елементи грецького права. А от договір 971 року містив уже тільки норми візантійського права, що пояснювалось втратою пануючої позиції Київської Русі у відносинах з Візантією [6, с. 42-44].

Норми кримінального права містились у договорах 911 та 945 років, де ішла мова про відповідальність за вбивство, крадіжку, грабіж, насильство [7, с. 23-25]. Тобто, норми кримінального права формувались на рівні конкретних складів злочинів, проте не містили жодної згадки про вчинення однією особою декількох злочинів.

Разом із приходом на Руську землю християнства появились і церковні «устава», серед яких Устав Володимира Великого, Ярослава Мудрого та інші, які містили певні норми кримінального права. А саме, визначивши компетенцію церковних судів, передбачали покарання за злочини, які відносились до їх юрисдикції: «умикання» дівчат, знахарство, чарівництво, відьомство та інші злочини проти християнства [8]. Однак, вказані правові джерела згадок про інститут множинності також не містили.

Одним з найвидатніших джерел права часів Київської Русі є, звичайно, Руська Правда, яка складалась із Короткої, Поширеної та Скороченої редакції (XI-XIV століття) [1, с. 72-92]. Слід зазначити, що в нормах Руської Правди узагальнення здійснювалось на рівні конкретного діяння. Руська Правда не виділяла злочинного діяння загалом, не містила загальних положень. Побудована вона була шляхом конструювання конкретних складів злочину. Таким чином, дослідити наявність чи відсутність форм множинності злочинів можна тільки в якості елементів складу злочину. В цьому контексті М. С. Таганцев

вважав, що у ст. 59 і ст. 60 «Руської правди» є вказівка на повторність злочинів [9]. Однак, вітчизняні дослідники дотримуються іншої думки [10, с. 49], з якою слід погодитись. У ст. 59 «Руської правди» сказано: «Якщо господар обідив закупа, спричинивши шкоду його купі чи стариці, то повинен все йому повернути і оплатити за обіду 60 кун» [11, с. 68]. Подібне положення містить і ст. 60 названого документа. Як видно, в них описано боргові відносини, які виникають між боржником (закупом) і «боргодавцем» (господарем), який пошкодив чи знищив майно закупа або вимагав виплати в більшому розмірі, ніж було записано в борговій записці [12, с. 25].

Отже, Руська Правда не містила згадок про інститут, який сьогодні іменується множинністю злочинів в жодному вигляді.

У XIV-XV століттях основним нормативним документом залишалися діючі на території всіх руських земель окремі положення Руської Правди. Однак, вони доповнювались і новітніми правовими актами.

Так, Митрополиче Правосудіє (XIII-XIV століття) послідовно продовжувало розвивати підхід, закріплений у Руській Правді, і відповідно не містило згадки про досліджуваний інститут.

Верховна влада народу того часу виявлялась через віча. Їх акти в той час можна віднести до законодавчих. Серед таких до нашого часу дійшли тільки Псковська, Новгородська Судні грамоти (XIV-XV століття) та Двінська грамота, яку видали в 1397-1398 роках [13, с. 36].

У статті 5 Двінської грамоти сказано: «А кто у кого что познае татебное... татя впервые продати противу поличного; а в другие уличат, продадут его не жалуя; а уличат в третьє – ино повесити; а татя всякого п'янити» [9, с. 184]. Як зазначає Ю. І. Битко у статті йдеться про посягання на приватну власність. Характер суспільної небезпеки татьби (крадіжки) виражено в таємному чи у відкритому викраденні чужого майна, а її ступінь – у мірі покарання. В контексті вищезазначеної норми автор вважає повторністю злочинів такий випадок вчинення особою крадіжки втретє, коли вона раніше була покарана чи засуджена за дві попередні крадіжки, незалежно від тривалості строку, який віддаляє третій злочин від двох попередніх [14, с. 17]. Однак, з вказаним не в повній мірі можна погодитись. Як вбачається із норми, стаття 5 містить основний, кваліфікований та особливо кваліфікований склад «татьби». При цьому, кваліфікований та особливо кваліфікований склади сформульовані за ознакою повторності (відповідно першої та другої).

Тобто, повторністю визнавалось вчинення злочину вдруге, а вчинення злочину втретє утворювало уже особливо кваліфікований склад злочину.

Схожі положення містила стаття 8 Псковської Судної грамоти, де говориться: «Чтобы и на посаде но крадется ино двожды е пожаловати, а изличив казнити по его вине, и в третий ряд изличив, живота ему не дати, крам крамьскому татю» [9, с. 332].

Отже, указані грамоти виділяли повторність тотожних злочинів та рецидив злочинів в сучасному розумінні даних понять як кваліфікуючі ознаки складу злочину в незалежності від строків притягнення до відповідальності за попередні злочини.

З прийняттям християнства почали ширитися збірки церковного і канонічного права (Номоканон, Еклога, Прохірон та інші), так звані Кормчі книги. Їх поява була як наслідком поширення християнства, так і проявом тісних відносин з Візантією, що вилилось у рецепцію візантійського права у руське. Серед Кормчих книг особливу увагу слід звернути на Закон судний людям (XIII-XV століття), який є вибіркою різних статей із Еклоги, Новелл, закону Мойсеєвого, що зроблена слов'янськими книжниками-юристами в перемішку із статтями Руської Правди [15, с. 184]. В передмові до вказаного акту було наведено перелік особистих і інших якостей винного, які підлягали встановленню у кожній справі: «Подобает судимого испытати, какое есть житие его и прав, свидетельствуемые житие его. А ще не виноват и долго не держит гнева, или преподобен, или страннолюбец, и нищелюбец, и целомудр, и свят от лиса, и кроме всякая лукавныя вещи; муж бо рече неискусим и нежлючим к богу» [16]. Вказівка на необхідність встановлення «...какое есть житие его...» та «А ще не виноват..» підтверджує, що уже в той час встановлювалось чи особа уже притягалась до відповідальності і вказане враховувалось при призначенні покарання. Отже, фактично іде мова про повторність та рецидив злочинів в сучасному їх розумінні знову ж таки без зазначення строків, які можуть відмежовувати відповідні злочини. Таким чином, зазначені форми множинності злочинів уперше виділяються на рівні загальних норм. Проте, зазначені правові джерела застосовувались тільки церковними судами.

Таким чином, інститут множинності злочинів сформувався в період існування Київської Русі у судних грамотах (XIV-XV століття) на рівні кваліфікованих складів злочинів проти власності та у Законі судному людям (XIII-XV століття) на рівні загальних норм.

Список використаних джерел

1. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.08 / Фріс Павло Львович – К., 2005. – 440 с.
2. Стахов Я. Г. Организационное обеспечение уголовной политики // Российский следователь.– 2004.– № 5.– С. 14-15.
3. Терлюк І. Історія держави і права України: Доновітній час: Навч. посіб. / Іван Терлюк. – Львівський державний університет внутрішніх справ. – К.: Атіка, 2006. – 161 с.
4. Кульчицький В. Історія держави і права України: Навчальний посібник/ Володимир Кульчицький, Борис Тищик. – К.: Атіка, 2001. – 318 с.
5. Кузьминець О. Історія держави і права України: навчальний посібник / Олександр Кузьминець, Валерій Калиновський, Петро Дігтяр. – К.: Україна, 2000. – 427 с.
6. Швидько Г. Історія держави і права України (X-XIX століття): Навчальний посібник / Ганна Швидько; Ред. А. В. Шерстюк; Л. П. Небогатова; М-во освіти; Нац. Гірнична академія України. – Дніпропетровськ: Вид-во ДДУ, 1998. – 175 с.
7. Хрестоматія з історії держави і права України: У 2-х т.: Навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / За ред. В. Д. Гончаренка. – Вид. 2-ге, перероб. і доп.: Том 1: З найдавніших часів до початку ХХ ст. / Уклад. В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. – 472 с.
8. Голубець Микола. Велика історія України у 2-х т. / Микола Голубець. – Львів: Вид-во «Глобус», 1993, репринтне перевидання.
9. Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Общая часть / Н. С. Таганцев. – Спб.: Гос. Тип., 1902. – 823 с.
10. Кривошеин П. К. Повторность в советском уголовном праве: теоретические и практические проблемы / П. К. Кривошеин. – К.: Вища школа, 1990. – 159 с.
11. Российское законодательство X-XX веков: в девяти томах. – Т. 1: Законодательство Древней Руси. – М.: Юрид. лит., 1984. – 432 с.
12. Устрицька Н. І. Кваліфікація повторності злочинів: Дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08 / Львівський держ. університет внутрішніх справ. – Львів, 2011. – 209 с.
13. Алексеев Ю. Г. Псковская Судная грамота и ее время.– Л., 1980.– 154 с.
14. Бытко Ю. И. Понятие рецидива преступлений: исторический очерк / Ю. И. Бытко. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1978. – 125 с.
15. Чемеринская В. В. Влияние Византийского права на древнерусское и российское законодательство X-XVII вв.: Опыт сравнительного анализа: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Вероника Вячеславовна Чемеринская. – Москва, 2003. – 186 с.

16. Закон судный людем пространной и свободной редакции. / [Подгот. к печати М. И. Тихомиров, Л. В. Милов. Под. ред. [и со вступит. статьей с. 5-27] акад. М. И. Тихомирова]. – М.: Изд-во Акад. наук СССР, 1961. – 286 с.: Библиогр.: С. 283-285.

Фріс Ігор Павлович,
здобувач кафедри кримінального права
Юридичного інституту
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
приватний нотаріус,
м. Івано-Франківськ

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВУ ОХОРОНУ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Становлення ринкової економіки у нашій країні обумовило бурхливий розвиток інституту нотаріату. Його роль у цивільному обороті важко переоцінити. Однак, незважаючи на це, слід констатувати фактичну відсутність належного механізму охорони нотаріальної діяльності засобами кримінального права. Кримінально-правова політика фактично залишила цю проблему поза сферою «власної уваги».

Перед тим, як висловитись щодо кола посягань на нотаріальну діяльність, які, як вбачається, належать до категорії суспільно небезпечних, необхідно визначитись із самим поняттям «нотаріальна діяльність».

На превеликий жаль, тлумачення цього терміну, а ні в Законі України «Про нотаріат» (у подальшому «Закон»), а ні в інших нормативних актах не здійснюється. Вбачається, що нотаріальна діяльність являє собою сукупність відповідних дій, кожна з яких підпорядковується приватним цілям, які виділяються із загальної суспільної цілі, що визначена наявністю відповідного публічного інтересу в її існуванні і здійсненні. Специфіка нотаріальної діяльності, а звідси і специфіка методів, заходів і способів її здійснення визначаються завданнями, які стоять перед цим інститутом механізму держави і знайшли своє закріплення у ст. 1 Закону. Вони полягають у посвідченні прав, а також фактів, що мають юридичне значення, та вчиненні інших

нотаріальних дій, передбачених законом, з метою надання їм юридичної вірогідності.

Зазначений публічний інтерес обумовлюється змістом нотаріальної діяльності, який полягає у забезпеченні правовими засобами цивільного обороту в Україні, посвідченні документів і юридичних фактів, що мають правове значення.

Нотаріальна діяльність є абсолютно персоніфікованою.

Характеризуючи нотаріальну діяльність за типами, можемо зазначити наступне:

- *за суб'єктом* – вона належить до індивідуального типу;
- *за часом* – до постійного типу;
- *за змістом* – вона одночасно є і правозастосовною і контрольною оскільки у своїй діяльності, застосовуючи норми права нотаріус здійснює контроль за діяльністю суб'єктів.

Ознаками нотаріальної діяльності є те, що вона:

- здійснюється від імені держави;
- здійснюється спеціально уповноваженими суб'єктами.

В абсолютній більшості випадків нотаріальна діяльність здійснюється на професійній основі (виключенням є випадки передбачені ст. ст. 37, 38, 40 та 40-1 Закону). Ознаками професійної нотаріальної діяльності є:

- сталість діяльності;
- спеціалізація діяльності;
- наявність кваліфікації;
- використання діяльності, як основного джерела доходу;
- приналежність до нотаріальної спільноти.

Можна дати наступне визначення нотаріальній діяльності. *Нотаріальна діяльність являє собою врегульовану законом, іншими нормативними актами професійну невідприємницьку діяльність особи, що має статус нотаріуса, або особи, яка наділена правом вчинення окремих нотаріальних дій, пов'язану із посвідченням прав та фактів, що мають юридичне значення, вчинення інших дій з метою надання їм юридичної вірогідності, а також надання громадянам і юридичним особам кваліфікованої юридичної консультативної допомоги.*

В операційному аспекті нотаріальна діяльність являє собою специфічну юридичну діяльність уповноважених осіб, яка являє собою врегульовану правом систему операцій, що включає в себе з'ясування її

правових основ, вивчення документальної бази, прийняття рішення, вчинення нотаріальної дії та її фіксація у реєстрах, а також видача документів. Виходячи з цього нотаріальна діяльність може бути визначена також як *врегульований законом набір послідовно виконуваних дій*. При цьому, з точки зору аналізу об'єктивної сторони (якщо аналізувати з позицій теорії кримінального права), нотаріальна діяльність характеризується виключно як *дія*. І це зрозуміло, оскільки усе, що здійснюється нотаріусом, здійснюється виключно шляхом активних дій. Бездіяльність не може мати місце оскільки «при бездіяльності активною може бути лише людська думка при бездіяльності тіла» [1, с. 158].

Нотаріальна діяльність складається з відповідних видів нотаріальних дій, вичерпний перелік яких передбачений ст. 34 Закону.

Діяльність і дія співвідносяться між собою як ціле і складова частина цілого.

До нотаріальної дії пред'являються відповідні вимоги, зафіксовані у нормах Закону. Основними з цих вимог слід визнати:

- зазначення місця вчинення нотаріальної дії (ст. 41);
- зазначення часу вчинення нотаріальної дії шляхом проставлення її у тексті правочину або у посвідчувальному написі нотаріуса;
- установлення особи, яка звернулась за вчиненням нотаріальної дії (ст. 43);
- визначення обсягу цивільної дієздатності фізичних осіб і перевірка цивільної правоздатності та дієздатності юридичних осіб, перевірка повноважень представника фізичної або юридичної особи. Встановлення намірів сторін вчиняти правочин (ст. 44);
- підписання нотаріально посвідчувальних правочинів, заяв та інших документів (ст. 45);
- вчинення посвідчувальних написів та видача свідоцтв;
- реєстрація нотаріальної дії (ст. 52).

Чітко зафіксовані у Законі і *форми нотаріальної дії*.

Визначивши поняття та зміст нотаріальної діяльності можливо охарактеризувати і діяння, які спричиняють їй максимальну шкоду і які слід відносити до категорії суспільно небезпечних посягань.

У першу чергу, слід зазначити, що за характером вчення, з точки зору характеристики об'єктивної сторони складу злочину, усі вони

належать до категорії «дії». Шляхом пасивної поведінки – «бездіяльності» здійснити такі посягання неможливо.

Заподіяння шкоди нотаріальній діяльності може здійснюватись як шляхом здійснення посягань на встановлений законодавством нотаріальний процес, так і шляхом посягань на учасників нотаріальної діяльності.

Першу групу таких діянь утворюють:

- умисне вчинення нотаріусом незаконної нотаріальної дії;
- зловживання повноваженнями нотаріусом;
- підкуп нотаріуса;
- розголошення нотаріальної таємниці;
- примушування учасника нотаріальної дії до вчинення нотаріальної дії;
- завідомо неправдивий переклад або завідомо неправдивий експертний висновок здійснений у нотаріальному процесі;
- підробка та надання нотаріусу учасником нотаріального процесу правостановлюючих або інших документів необхідних для вчинення нотаріальної дії.

До другої групи належать:

- втручання в діяльність нотаріуса, особами, які не є учасниками нотаріального провадження;
- погроза або насильство щодо нотаріуса;
- умисне знищення або пошкодження майна нотаріуса;
- посягання на життя нотаріуса у зв'язку зі здійсненням нотаріальної діяльності.

Зазначені діяння утворюють *види посягань на нотаріальну діяльність*.

Як наочно видно, вчинення усіх перерахованих у першій групі діянь спроможне суттєво вплинути на законність вчинення нотаріальних дій і спричинити значну шкоду охоронюваним законом суспільним відносинам. У першу чергу, в цих випадках заподіюється шкода учасникам цивільного обороту. Часто вона пов'язана з посяганнями на право власності суб'єктів та інші особисті права. Так, виключно шляхом вчинення діянь, віднесених до цієї групи, можуть бути вчинені рейдерські захоплення об'єктів власності, незаконне позбавлення права приватної власності та інші такого роду діяння.

Посягання, що належать до другої групи, несуть суспільну небезпеку для нотаріальної діяльності у зв'язку із заподіянням шкоди

нотаріусу, як особі, якій державою передано право здійснення відповідних публічних функцій. На сьогоднішній день у КК України створилась парадоксальна ситуація, при якій нормами закону про кримінальну відповідальність охороняється діяльність життя, здоров'я, майно суддів, працівників правоохоронних органів, адвокатів (що є абсолютно зрозумілим і справедливим), а ідентичні суспільні відносини, блага та інтереси, учасниками яких, або носіями яких є нотаріуси, залишається поза такою охороною. Така ситуація не може бути визнана оптимальною і така прогалина у законодавстві повинна бути усунена шляхом здійснення криміналізації вказаних діянь. При цьому, необов'язково (по першій групі) здійснювати криміналізацію таких посягань по повному масиву, а можливо обмежитись лише тими, які спричинили, або могли спричинити тяжкі і особливо тяжкі наслідки, види і розмір яких повинен бути визначений окремо. Що торкається другої групи, то вбачається, що криміналізація повинна бути здійснена по повному масиву вказаних діянь.

Список використаних джерел

1. Уголовное право. Общая часть: Учебник / Под ред. В. М. Петрашева. – М., 1999. – 158 с.

Шапортова Ніна Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального права НАВС,
м. Київ

ЩОДО ПОНЯТТЯ «ЗАВІДОМО НЕЗАКОННЕ ЗАТРИМАННЯ» ЗА ЗМІСТОМ СТАТТІ 371 КК УКРАЇНИ

Відповідно до ст. 29 Конституції України, кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Незаконне позбавлення волі порушує важливі конституційні права особи на особисту свободу та особисту недоторканність. Стаття 371 КК України передбачає кримінальну відповідальність за завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою.

Запобіжні заходи є найбільш суворим видом кримінально-процесуального примусу і застосовуються для забезпечення успішного здійснення досудового провадження та судового розгляду кримінальних правопорушень.

За своєю юридичною природою запобіжні заходи застосовуються тоді, коли особа ще не визнана винною у вчиненні кримінального правопорушення, тобто згідно із презумпцією невинуватості вона є невинуватою. Тому застосування запобіжних заходів є лише певними обмеженнями особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення.

Система запобіжних заходів визначена в ст. 176 КПК України.

У Кримінальному процесуальному кодексі передбачено наступні фізично-примусові запобіжні заходи – тримання під вартою, затримання, домашній арешт. Ці заходи фізично обмежують особисту свободу підозрюваного, обвинуваченого, ізолюючи його від суспільства. Характер правообмежень у даному випадку обумовлює необхідність встановлення строку дії цих заходів.

Затримання особи є тимчасовим запобіжним заходом, який застосовується з підстав та в порядку, визначеному КПК, суть якого полягає в поміщенні особи на короткий строк у спеціальне приміщення для тримання затриманих (ізолятор тимчасового тримання, гауптвахту).

Кримінально-процесуальне затримання слід відрізнити від:

– доставлення особи до правоохоронного органу на строк до однієї години у порядку, передбаченому законодавством України про адміністративні правопорушення;

– затримання особи (до трьох годин) в адміністративному порядку.

Аналіз норм кримінального процесуального кодексу України дозволяє виділити *такі види затримання*:

1) затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу (ст. ст. 187-191 КПК);

2) затримання без ухвали про дозвіл на затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення: законне затримання (ст. 207 КПК) та затримання уповноваженою службовою особою (ст. 208 КПК).

Ці види затримання розрізняються за цільовим призначенням, суб'єктами їх здійснення, підставами та процесуальним порядком застосування.

Юридичною підставою здійснення приводу є ухвала слідчого судді, суду, яка виноситься за клопотанням слідчого, прокурора або з власної ініціативи, а під час судового провадження – також за клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого.

Затримання буде незаконним тоді, коли воно вчинено за відсутності підстав чи всупереч порядку, встановлених законом. По своїх об'єктивних властивостях незаконне затримання полягає у насильницькому позбавленні волі.

Суб'єкт злочину спеціальний. Ним може бути службова особа правоохоронного органу, слідчий, прокурор. Слідчі судді за дії, передбачені ст. 371 КК України, несуть відповідальність лише за ст. 371 КК України, а інші службові особи, котрі не уповноважені на застосування заходів процесуального примусу – за ст. ст. 365 або 424 КК України.

До прийняття нового кримінального процесуального кодексу у ряді літературних джерел пропонувалося завідомо незаконні затримання, привід або тримання під вартою вчинені суддею, кваліфікувати за ст. 375 КК. Але ми із цим не згодні. Стаття 375 КК передбачає відповідальність за винесення неправосудного вироку, постанови тощо, тобто процесуального документа, який вирішує справу остаточно і по суті. Постанова про арешт, затримання або привід до таких актів не належить.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом, адже в законі сказано про завідомо незаконний привід. Це означає, що особа усвідомлює суспільну небезпечність та протиправність, своїх дій.

Особливістю аналізованого складу злочину являється його бланкетність, що вимагає від правоохоронних органів та суду звертатися до нормативно-правових актів інших галузей права, які регулюють відносини у сфері відправлення правосуддя.

Список використаних джерел

1. Конституція України (із змінами, внесеними згідно із Законом № 2222-IV від 08.12.2004, ВВР, 2005, № 2, ст. 44) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
2. Кримінальний кодекс України 2001 року: за станом на 1 грудня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до кодексу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року: за станом на 1 грудня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до кодексу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

Шведова Ганна Леонідівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного та кримінального
права і процесу Чорноморського державного
університету імені Петра Могили,
м. Миколаїв

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Врахування позитивного досвіду тих країн, що створили ефективний механізм протидії корупції, дозволить оптимізувати існуючу систему антикорупційних заходів в Україні [1, с. 124-125].

Зокрема, ефективність реалізації заходів сучасної культурологічної концепції протидії корупції знайшло своє підтвердження й у зарубіжному законодавстві. Зокрема, у Фінляндії, яка за даними авторитетної організації Transparency International вважається найменш корумпованою країною у світі, важлива роль надається рівню освіти

нації, адже, як зазначається, освіченими людьми набагато важче маніпулювати [2, с. 178].

Особливої уваги, в зв'язку з цим, вимагає інститут запобігання «конфлікту інтересів» на державній службі. Законодавство більшості країн світу, що досягли успіху в антикорупційній діяльності, містить норми, спрямовані на врегулювання цього інституту шляхом встановлення відповідних контрольних, заборонних та обмежувальних заходів, система яких відіграє важливу роль в процесі протидії корупції в цілому. Запозичення досвіду їх застосування дозволить скласти позитивну практику в цій сфері й в Українській державі. Незважаючи на нормативне закріплення цього інституту в Законі України «Про засади запобігання і протидії корупції», ряд існуючих в зарубіжній практиці механізмів його забезпечення вимагає врахування даного досвіду при його врегулюванні в системі державного управління в Україні. Зокрема, для запобігання виникненню такого конфлікту в окремих країнах створено спеціальні органи, на які покладаються контролюючі функції в цій сфері. У Великобританії це відноситься до компетенції Комітету Нолана, окрім цього в Англії претендент на міністерський пост зобов'язаний подати список всіх своїх фінансових інтересів, а не тільки декларацію про доходи. Далі ці дані піддаються ретельній перевірці, після якої особі можуть запропонувати змінити установу розташування своїх активів, і припинити співпрацю з певними компаніями [3, с. 115].

У Нідерландах у всіх організаціях створені служби внутрішньої безпеки, які займаються виявленням помилок чиновників. У Німеччині для іншої роботи держслужбовця, крім служби, необхідно отримати попередній дозвіл вищої службової інстанції. Окрім цього, трудова діяльність після припинення службових правовідносин державного службовця буде заборонена, якщо визнають, що завдає шкоди службовим інтересам [3, с. 114].

Поряд з цим, на наш погляд, в українській практиці антикорупційної діяльності слід врахувати принцип жорсткого адміністративно-юридичного контролю за реалізацією права бізнесу брати участь у політичному житті, в тому числі під час виборчих компаній, на чому базується антикорупційна практика Канади.

Окрім цього, слід звернути увагу на принцип позапартійності професійної служби, який проголошено у законодавстві більшості зарубіжних країн, що, з одного боку, слугує неупередженості в діяльності службовців і виступає однією з важливих засад професійної етики

службовців, а з іншого – створює умови для нейтралізації політичних причин корупції взагалі. Його зміст полягає в обмеженні впливу на публічних службовців при виконанні ними службових обов'язків окремих партій, політичних рухів чи громадських організацій і в обмеженні використання публічної служби для політичної кар'єри, зокрема, залученні підлеглих до передвиборчої компанії, що є характерною ознакою і часто використовується при проведенні виборів в Україні [2, с. 44].

Інакше цей принцип ще називають принципом «політичної нейтральності» публічного службовця. Він закріплений як у законодавстві Європейських країн, так і у нормах національного законодавства. Зокрема, в Модельному кодексі поведінки державних службовців визначено, що публічний службовець повинен діяти в політично нейтральній манері і не повинен намагатися перешкоджати законній політиці, рішенням чи діям публічної влади.

Поряд з цим визнано, що правове регулювання етики поведінки державних службовців виступає ефективним превентивним заходом у протидії корупції. Законодавство більшості європейських країн вже містить відповідні Кодекси, тому використання зарубіжного досвіду може слугувати орієнтиром у формуванні національних зводів правил поведінки службовців. Свого часу Комітет Міністрів Ради Європи рекомендував державам-учасницям прийняти національні Кодекси поведінки державних службовців на підставі розробленого Модельного кодексу поведінки державних службовців Ради Європи.

Основною метою прийняття такого законодавства є врегулювання «конфлікту інтересів» на публічній службі, що має стати дієвим засобом у механізмі запобігання проявам корупції. Визнано, що правила професійної етики мають поширюватись на публічних службовців не лише під час здійснення ними службових обов'язків, а й поза службою, і навіть певним чином після припинення ними повноважень. Це створює підвалини для формування системи культурних цінностей поведінки публічного службовця, як реалізації його правосвідомості в своїй життєдіяльності, і не дозволяє обмежити сферу застосування етичних норм стінами певної державної установи, де відбувається реалізація його службових повноважень.

Принципи професійної етики публічних службовців, закріплені в окремих міжнародно-правових актах та окремих законодавчих нормах національного законодавства, можуть виступати одним із джерел

формування Кодексу законів Природи, на підставі норм якого має виховуватись соціальна культура людей, в тому числі й публічних службовців.

Серед інших, окремої уваги заслуговує принцип «прозорості» у службовій діяльності публічних службовців, адже обізнаність громадян щодо змісту діяльності службовців створює засади для широкої участі населення у діяльності державних органів, а отже – для панування демократизму в державі. Для цього пропонується скоротити до мінімуму кількість ліцензій, дозволів, спростити порядок їх отримання, зокрема, звести порядок реєстрації нового приватного підприємства до одноступеневої дії, щоб мінімізувати ступінь залежності в цих процедурах від чиновника. Також в літературі зазначається про необхідність встановлення обов'язку доведення правомірності надмірного збагачення чиновників, про що згадується ще у нормах Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, підписаною від імені України 27 січня 1999 року [4, с. 288]. Для української практики надання публічних послуг необхідним є, на нашу думку, втілення запропонованих Головою Ради законодавців Російської Федерації С. М. Мироновим сучасних інформаційних технологій через введення електронних форм документів, автоматизованої системи контролю надходження та розгляду документів, що буде мінімізувати особисте спілкування чиновників з громадянами і сприяти прозорості даних процесів [5, с. 52]. Заслуговує уваги аналіз російської практики щодо організації проведення держзамовлень шляхом електронних торгів, що запобігає зловживанням в цій сфері. Окрім цього, наводяться факти про те, що в країнах, де населення має вичерпну інформацію про діяльність влади, корупція майже відсутня [6, с. 208-209]. Все це створює умови для ефективного запобігання корупції, корупційній злочинності в сфері службової діяльності.

Отже, такі засади, як гласність і звітність через інформування громадськості щодо форм і наслідків корупції, результатів антикорупційної діяльності у поєднанні з контролем за виконанням службовцем своїх посадових обов'язків дасть позитивний результат і для української практики запобігання корупції. При цьому, виховання належного рівня соціальної культури громадян забезпечить необхідне підґрунтя для формування вищезазначених принципів.

Список використаних джерел

1. Хавронюк М. І. Загальні службові злочинні діяння: особливості їх визначення у кримінальних законах європейських держав / М. І. Хавронюк // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 4. – С. 124-128.
2. Журавський В. С. Корупція в Україні – не політика / В. С. Журавський, М. І. Михальченко, О. М. Михальченко. – К.: Фенікс, 2007. – 408 с.
3. Чемерис І. В. Зарубіжний досвід протидії корупції в системі державного управління /І. В. Чемерис//Стратегічні пріоритети. – № 3(12). – 2009. – С. 110-118.
4. Мельник О. М., Руснак Ю. І., Шамрай О. В. Науково-практичний коментар Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». За ред. Шамрая В. О. – К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2012. – 464 с.
5. Миронов С. М. Построение общества социальной справедливости – прямая ответственность государства / С. М. Миронов // Преодоление коррупции – главное условие утверждения правового государства: методологический, концептуально-теоретический, правовой, аналитико-прогностический аспекты. Межведомственный научный сборник. – Т. 2(40). – М., 2010. – С. 52-54.
6. Сибиряков С. Л. Антикоррупционные основы системы воспитания молодёжи в процессе формирования гражданского общества в России/ С. Л. Сибиряков // Российский криминологический взгляд. – 2008. – № 4. – С. 207-209.

Особливості формування законодавства України очима молодих дослідників

Бахматюк Тетяна Петрівна,
Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник:
к.ю.н., доц., професор кафедри
кримінального права і процесу
Острогляд О. В.

ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В СФЕРІ КОМП'ЮТЕРНИХ ЗЛОЧИНІВ

Сьогодні практично вся діяльність людини тією чи іншою мірою залежить від комп'ютерів – зв'язок, транспорт, енергетика, фінанси, торгівля, наука, освіта, оборона, медицина тощо.

Одночасно зі стрімким зростанням кількості персональних комп'ютерів і користувачів глобальної мережі Інтернет зростає й кількість злочинів, що вчинюються з використанням комп'ютерних технологій.

Експерти в усьому світі визнають, що міжнародний характер сучасних комп'ютерних і телекомунікаційних технологій спричинив появу нових форм транснаціональної злочинності. Це призвело до появи такого феномену, як «комп'ютерна злочинність». Комп'ютерні злочини (кіберзлочинність) – явище міжнародного значення, рівень якого залежить від рівня розвитку та впровадження сучасних комп'ютерних технологій, мереж їх загального користування та доступу до них. Боротьба з комп'ютерними злочинами для сучасного суспільства, насиченого інформаційними комп'ютерними технологіями, стала однією з першочергових проблем.

Беручи до уваги історичний аспект кримінального законодавства, Кримінальний кодекс України від 28 грудня 1960 р. не містив визначення поняття «комп'ютерні злочини». Уперше термін «злочину в сфері комп'ютерної інформації» з'явився в 70-ті роки, коли помітно зросло число кваліфікованих фахівців в області електронно-обчислювальної техніки, здатних «проникнути» в комп'ютерні системи і здійснити необхідні маніпуляції з даними і засобами програмування. Єдина «комп'ютерна» стаття 198-1 «Порушення роботи автоматизованих

систем», що входила до нього, не перекривала всього спектру злочинів і майже не застосовувалася на практиці. Наприклад, за порушення авторського права на комп'ютерні програми стаття 136 Кримінального кодексу України 1960 р. «Порушення авторських прав» не передбачала конфіскації контрафактів (продуктів, виготовлених з порушенням вимог законодавства про авторське право), позбавлення волі, а розміри штрафів встановлювалися неадекватно – були надто низькими порівняно із завданими збитками.

Ситуація кардинально змінилася на краще з прийняттям 5 квітня 2001 р. нового Кримінального кодексу України № 2341-III, який набув чинності 1 вересня 2001 р. Новий Кримінальний кодекс містить окремий Розділ XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж». Даний розділ містить три прямі норми статті 361-363. У наведених статтях як предмет злочину визначається електронно-обчислювальна машина (комп'ютер), її система та комп'ютерна мережа. Крім цього, принципово новим є ще один предмет злочину, передбачений статтями 361-363 – комп'ютерна інформація [2].

Всебічний аналіз вітчизняного законодавства, яке регулює суспільні інформаційні відносини в Україні, дозволяє стверджувати, що наша держава поряд із заходами стимулювання розвитку інфраструктури на основі новітніх технологій, вживає необхідних заходів щодо протидії комп'ютерній злочинності. Тільки за останні роки кримінальне законодавство доповнено рядом норм, яким передбачена кримінальна відповідальність за злочини у сфері комп'ютерної інформації. Завдяки удосконаленню комп'ютерних систем з'являються нові можливості для вчинення невідомих раніше правопорушень, а також традиційних злочинів новими засобами.

Згідно з чинним законодавством України, кримінальну відповідальність за злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах і мереж електрозв'язку передбачено у Розділі XVI Кримінального кодексу України, який охоплює весь спектр суспільно небезпечних діянь, «злочинів в сфері комп'ютерної інформації». Відповідно до норм статті Кримінального кодексу внесено зміни від 23 грудня 2004 р. щодо несанкціонованого втручання в роботу електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах і мереж електрозв'язку.

З метою одноманітного підходу до визначення злочинів в сфері комп'ютерної інформації чинний Кримінальний кодекс України доповнено статтями 361-3, 361-4 і 362-1 в редакції від 16 січня 2014 р. такого змісту: стаття 361-3 «Несанкціоноване втручання в роботу державних електронних інформаційних ресурсів», стаття 361-4 «Несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, що оброблюється в державних електронних інформаційних ресурсах», стаття 362-1 «Несанкціоновані дії з інформацією, що обробляється в державних електронних інформаційних ресурсах». Однак, дані норми статті втратили чинність на підставі Закону № 732-VII від 28.01.2014 р. [8].

Україна – дуже важливий центр хакерства, поряд із Росією, Бразилією, Китаєм та меншою мірою – Індією. Зі зростанням обсягів безготівкових розрахунків зростає і кількість потерпілих від кібершахраїв. За даними НБУ, у 2011 році кількість протиправних операцій за платіжними картами українських банків зросла до 7,6 тис. порівняно з 2,9 тис. роком раніше. Обсяг неправомірно списаних коштів збільшився майже в півтора рази – з 6,3 млн. до 9,1 млн. грн. [6, с.5].

Так, за оцінками експертів, в останні місяці в управлінні з боротьби з кіберзлочинністю тільки в Києві фіксується до двадцяти випадків крадіжки грошей через клієнт-банк. Суми становлять від 20 тис. до 40 млн. грн. Однак, подібні факти замовчуються, повідомлень в ЗМІ про них практично немає [7, с. 10].

Таким чином, беручи до уваги зростання ролі комп'ютерних інформаційних систем у житті суспільства, збільшення масштабів їх використання для обробки інформації з обмеженим доступом в органах державної влади й управління, популярності глобальної комп'ютерної мережі Інтернет, стає нагальною потреба захисту цих систем та обробленої інформації від різноманітних злочинних посягань, пов'язаних з викраденням, викривленням або знищенням комп'ютерної інформації, неправомірним використанням комп'ютерів, а також умисним порушенням їх роботи.

З метою приведення кримінального законодавства України у відповідність до міжнародних стандартів з питань боротьби з комп'ютерною злочинністю, а також посилення кримінальної відповідальності за комп'ютерні злочини Кабінет Міністрів України вніс на розгляд Верховної Ради України законопроект (реєстраційний № 3039), який планує встановити кримінальну відповідальність за

незаконне тиражування або збут електронних баз даних, що містять персональні дані про осіб, законодавчий захист яких передбачає стаття 23 Закону України «Про інформацію». Необхідність введення такої норми обумовлена й тією обставиною, що в порушення вимог статті 23 Закону України «Про інформацію» набули поширення факти розповсюдження (в тому числі, з використанням мережі Інтернет) баз даних, створених органами державної влади, в яких містяться дані про фізичних та юридичних осіб і які не можуть бути оприлюднені без згоди осіб, яких це стосується. Авторським правом дозволяється використання твору з дозволу автора чи його правонаступника та у ряді інших передбачених законами випадках [1].

Зростання комп'ютерної злочинності вимагає погодженого підходу до вироблення кримінально-правових приписів, спрямованих на боротьбу з нею. За аналогією з переліком правопорушень, рекомендованих до обов'язкового включення до внутрішньодержавного кримінального законодавства (комп'ютерне шахрайство, комп'ютерна підробка, заподіяння збитків комп'ютерним даним або комп'ютерним програмам, несанкціоноване відтворення охоронюваної авторським правом комп'ютерної програми, несанкціоноване відтворення мікросхем), доцільно розробити:

- критерії правомірності й допустимості проведення окремих слідчих дій з метою виявлення доказів вчинення комп'ютерного злочину;
- тактику проведення слідчих дій, які здійснюються при розслідуванні справ даної категорії;
- необхідність правової охорони Інтернет-сайту в якості єдиного об'єкту авторського права;
- всі категорії творів, зафіксованих в цифровій формі та поміщених на сайти в Інтернеті, підлягають охороні авторським правом будь-якої з цих країн нарівні з творами, зафіксованими в більш традиційних формах, незалежно від виконання яких-небудь формальностей та факту опублікування.

Також передбачається конфіскація технічних пристроїв і комп'ютерних програм, які використовувались у злочинній діяльності, що відповідатиме загальносвітовій практиці. Наприклад, адміністративну відповідальність слід встановити за таке діяння, як перешкоджання в отриманні комп'ютерної інформації, в тому числі шляхом блокування роботи комп'ютерних мереж «спам», тобто за

неможливість одержання доступу до комп'ютерної інформації її законному користувачу при збереженні самої інформації в пам'яті ЕОМ [3].

Таким чином, ефективна боротьба зі злочинність та вдосконалення кримінального законодавства в сфері комп'ютерної інформації передбачає, насамперед, оптимальне поєднання правових і профілактичних заходів, роботу щодо вдосконалення правових норм, що встановлюють відповідальність за злочин у сфері комп'ютерної інформації й реально застосовуються в практичній діяльності. Адже закони досить часто стають системоутворюючим і стимулюючим чинником розвитку держави.

Список використаних джерел

1. Антонов В. М. Інтелектуальна власність і комп'ютерне авторське право. – К.: КНТ, 2005 р. – 520 с.
2. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар. – [4-те видання, перероблено та доповнено] / Баулін Ю. В., Борисов В. І., Гавриш С. Б., Гізімчук С. В. та ін. / За заг. ред. Сташиса В. В., Тація В. Я. – Х.: Одиссей, 2008. – 1208 с.
3. Про інформацію: Закон України від 10.08.2012, №2657-ХІІ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
4. Координація боротьби з комп'ютерними правопорушеннями. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.crime-research.org>.
5. Узагальнення судової практики розгляду справ про злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку / М. І. Гриців, В. В. Антошук [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховного Суду України. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/>.
6. Кіберзлочинність можна зупинити тільки разом – // Україна: бізнес-ревію – №5-6 від 11 лютого 2013 р.
7. Прохоренко В. Кіберзлочинність для України стає актуальним поняттям – НБУ. – // Економічна правда від 26 лютого 2013 р.
8. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. №2341-ІІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page11>.

Бугара Оксана Андріївна,
Прикарпатський національний університет
ім. Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник: к.ю.н., доц. кафедри
кримінального права Козич І. В.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

У сучасних умовах ступінь розвитку науки, техніки, виробництва значною мірою залежить від рівня інтелектуального потенціалу нації. На сьогодні в Україні вже створена система дієвого приватноправового механізму охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності, але досвід інших країн засвідчує про необхідність створення належного рівня такої охорони й публічно-правовими засобами, серед яких кримінально-правова охорона займає провідне місце.

Актуальність теми дослідження. Соціальна сутність правового інституту інтелектуальної власності полягає в тому, що норми цього інституту здійснюють охоронну функцію як щодо майнових, так і щодо немайнових прав, які виникають у авторів літературних і художніх творів, виконавців, винахідників тощо.

Відповідно, ст. 54 Конституції України гарантує громадянам свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Також, Цивільний кодекс України, а саме ст. 177 визначає результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформацію як об'єкти цивільних прав.

Мета дослідження. Метою дослідження є визначити основоположні проблеми кримінально-правової відповідальності та притягнення до неї осіб, які вчинили злочин, що порушує право інтелектуальної власності, передбачений Кримінальним кодексом України. Розробка теоретичних засад для вдосконалення законодавства у сфері настання кримінально-правової відповідальності за злочини у сфері інтелектуальної власності.

Головна визначальна проблема в сучасному розумінні відносин, пов'язаних з реалізацією прав інтелектуальної власності, полягає в тому,

що права інтелектуальної власності не є просто похідними від права власності. До них не може бути застосовано багато з понять теорії права власності. Адже, власність ми розглядаємо, перш за все, як право володіти, користуватися і розпоряджатися певними об'єктами. Проте, до об'єктів прав інтелектуальної власності не може бути застосовано право «володіння», що є одним із трьох фундаментальних прав в розумінні права власності. Також в цьому випадку не можна в певній мірі говорити про «користування». Адже користування передбачає певні дії з об'єктами, від яких суб'єкт користування отримує певну вигоду, користь [2, с. 28].

Специфічною рисою об'єктів прав інтелектуальної власності є те, що вони не мають матеріальної форми, хоча і можуть бути зафіксовані на матеріальних носіях, що є специфікою даної діяльності.

Чинне українське законодавство передбачає такі види відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності: цивільну, адміністративну та кримінальну. Також слід звернути увагу на те, що кримінальна відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності є найсуворішим, хоч і ефективним заходом для гарантування законності в даній сфері.

Складність дослідження пов'язаного з об'єктами прав інтелектуальної власності значною мірою пов'язана зі специфікою виникнення таких прав. Так, Р. Б. Шишка визначає, що відносини інтелектуальної власності є похідними від природних прав фізичних осіб, зокрема, від права на творчість. В той же час, слід зауважити, що одним з наслідків такої творчої діяльності фізичної особи є поява в неї певних прав, в тому числі майнових [3, с. 12].

Рівень розвитку системи норм, що встановлюють кримінальну відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності, залежить від багатьох факторів.

В сучасних умовах постає питання щодо відповідальності юридичних осіб за злочини проти прав інтелектуальної власності. В різних країнах світу існують різноманітні способи вирішення такої проблеми. В Україні на даний момент розв'язання цієї проблеми є дуже актуальним. І для того щоб вирішити цю проблему необхідним є вивчення досвіду іноземних країн, а саме: Іспанія, США, Литва та інші, в кримінальних кодексах яких є такий інститут.

Багато дослідників схиляються до позиції щодо об'єднання всіх злочинів проти прав інтелектуальної власності в одному розділі. Проте,

об'єднання таких норм в одному розділі не вирішить проблеми, що постають в сфері кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності.

Також потрібно внести деякі зміни до чинного законодавства. А саме у ст. 177 КК України, до складу предмету злочину додати майнові права інтелектуальної власності на породи тварин. Оскільки дана стаття містить у собі майнові права на сорт рослин, то доцільним було б також внести породи тварин.

Окремі кримінально-правові норми, які передбачають відповідальність за розголошення інформації з обмеженим доступом, потребують уніфікації.

Так, потрібно об'єднати норми ст.ст. 231, 232 КК в одній нормі. Ця стаття мала б об'єднувати норми щодо охорони прав інтелектуальної власності на комерційну таємницю від розголошення та збирання з метою використання.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами і доповненнями на 21 вересня 2012 року. – К.: Алерта, 2012. – 182 с.
2. Нерсесян А. С. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності: монографія. – Х.: Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2010. – 192 с.
3. Шишка Р. Б. Охорона прав суб'єктів інтелектуальної власності у цивільному праві України: автореферат. – Одеса: ОНЮА – 12 с.

Бульба Ольга Володимирівна,
Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник:
к.ю.н., доц., професор кафедри
кримінального права і процесу
Острогляд О. В.

ПРАВО НА БЕЗОПЛАТНУ МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Медична допомога – комплекс діагностичних і лікувальних заходів, спрямованих на встановлення діагнозу, усунення чи зменшення симптомів і проявів захворювання чи патологічного стану, з приводу якого звернувся пацієнт, на нормалізацію його життєдіяльності, покращення чи відновлення здоров'я.

Конституцією України гарантовано право на безкоштовну медичну допомогу, для чого в Україні створено державні лікувальні заклади, скорочення мережі яких забороняється [4].

Законодавством встановлено перелік видів безоплатної медичної допомоги, що надається державними та комунальними закладами охорони здоров'я:

а) швидка та невідкладна – на до госпітальному етапі станціями (відділеннями) швидкої медичної допомоги, пунктами невідкладної медичної допомоги у стані, що загрожує життю людини;

б) амбулаторно-поліклінічна;

в) стаціонарна – у разі гострого захворювання та в невідкладних випадках, коли потрібне інтенсивне лікування, цілодобовий медичний нагляд та госпіталізація, в тому числі за епідемічними показаннями, дітям, вагітним та породіллям, хворим за направленнями медико-соціальних експертних комісій, лікарсько-консультативних комісій;

г) невідкладна стоматологічна допомога (у повному обсязі – дітям, інвалідам, пенсіонерам, студентам, вагітним, жінкам, які мають дітей до 3 років);

д) долікарська медична допомога сільським жителям;

е) санаторно-курортна допомога інвалідам і хворим у спеціалізованих та дитячих санаторіях;

є) утримання дітей у будинках дитини;

ж) медико-соціальна експертиза втрати працездатності (постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2002 р. № 955 «Про затвердження Програми подання громадянам гарантованої державою безоплатної медичної допомоги») [1].

Однак, слід зазначити, що у галузі надання медичної допомоги мають місце суттєві недоліки її правового регулювання, зокрема те, що медичне законодавство не систематизоване в одному законодавчому акті. Основи законодавства про охорону здоров'я недостатньо врегульовують ці питання. Свідченням цього є досить велика кількість підзаконних нормативно-правових актів.

Україна, на шляху розвитку від громадянського суспільства до правової держави, намагається робити певні заходи, для надання людині, можливості реалізовувати свої права. У контексті цього, треба зазначити, що існує величезна проблема: в нормативно правових актах закріплені певні права людини і громадянина, але на практиці, реалізація цих прав дуже складна. Це стосується і такого права, як «право на медичну допомогу» яке закріплене в ст. 284 Цивільного кодексу України. Починаючи вивчати дану проблематику, одразу стикаєшся з тим, що законодавчо, немає закріплення «права на здоров'я», закріплена лише низка прав пов'язаних зі здоров'ям, до якого входить і право на медичну допомогу.

Певну визначеність у вирішення даного питання безумовно внесла зазначена Постанова КМУ, яка виділила види безоплатної медичної допомоги. Зазначене в Конституції положення про безоплатну медичну допомогу не виключає також і можливості надання фізичним особам медичних послуг, які виходять за межі медичної допомоги. При цьому, перелік таких платних послуг не може вторгтися у межі безоплатної медичної допомоги.

Слід зазначити, що сьогодні одним з питань, що потребує вдосконалення законодавчої бази у даній галузі, є гарантоване статтею 49 Конституції України право на безоплатну медичну допомогу у державних і комунальних закладах охорони здоров'я. Разом з тим, поняття медичної допомоги, а також порядок надання медичних послуг на платній основі у державних і комунальних закладах охорони здоров'я, перелік таких послуг мають бути визначені Законом України, а не постановою уряду. Стає очевидним, що чинне законодавство у сфері охорони здоров'я потребує кардинальних змін, зокрема щодо вирішення питань стосовно гарантованого обсягу безоплатної медичної допомоги,

видів та порядку надання платних медичних послуг у державних і комунальних закладах охорони здоров'я, умов запровадження медичного страхування, комплексного врегулювання прав та обов'язків пацієнтів і лікарів тощо.

На даний час, склалася така ситуація, що заклади охорони здоров'я не мають фінансової можливості надавати весь спектр медичних послуг безоплатно (навіть їх гарантований обсяг). Потрібне додаткове джерело фінансування, і таким джерелом можуть стати кошти загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування.

Відповідно до Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування одним із видів загальнообов'язкового державного соціального страхування визначено медичне страхування.

Статтею 1 цих Основ визначено, що *загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту*, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом (*надалі – роботодавець*), громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом.

Відповідно до статті 25 цих же Основ, зокрема, за медичним страхуванням надаються такі види соціальних послуг та матеріального забезпечення: діагностика та амбулаторне лікування; стаціонарне лікування; надання готових лікарських засобів та виробів медичного призначення; профілактичні та освітні заходи; забезпечення медичної реабілітації осіб, які перенесли особливо важкі операції або мають хронічні захворювання.

Статтею 2 зазначеного проекту визначено, що загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування є окремим видом загальнообов'язкового державного соціального страхування, спрямованим на забезпечення конституційних прав громадян на охорону здоров'я та реалізацію державних гарантій на одержання безоплатної медичної (лікувально-профілактичної) допомоги [5].

На даний час, питання щодо обов'язкового медичного страхування визначено лише для певних верств населення: зокрема, це працівники,

які надають медичну допомогу хворим на туберкульоз, працюють із живими збудниками туберкульозу чи матеріалами, що їх містять, проводять діагностичні дослідження на туберкульоз і надають лікувально-діагностичну допомогу хворим (Закон України «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз») та працівники, зайняті поданням медичної допомоги населенню, проведенням лабораторних і наукових досліджень з проблем ВІЛ-інфекції, виробництвом біологічних препаратів для діагностики, лікування і профілактики ВІЛ-інфекції та СНІДу (Закон України «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення») [3].

Забезпечення державних гарантій щодо надання безоплатної медичної допомоги залежить від економічної спроможності держави, від можливості держави забезпечити фінансування закладів охорони здоров'я. На даний час, фінансування закладів охорони здоров'я сягає лише 40% від потреби і здійснюється за так званим «подушним» принципом. Нестача державних коштів призводить до того, що безоплатна медична допомога заміщується платною: наприклад, створюються так звані «лікарняні каси», які завуальовано під добровільні внески; здійснюють збір коштів громадян за надання медичної допомоги тощо.

Конституційними гарантіями реалізації права на медичну допомогу виступають: державне фінансування соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм; безоплатність медичної допомоги в державних і комунальних закладах охорони здоров'я; заборона скорочення таких закладів; державного забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя [2].

Отже, враховуючи наведене, кардинальних змін потребує чинне законодавство в сфері охорони здоров'я, зокрема, щодо вирішення питань стосовно визначення гарантованого обсягу безоплатної медичної допомоги; видів та порядку надання медичних послуг у державних і комунальних закладах охорони здоров'я; умов запровадження медичного страхування.

Сьогоднішня медицина, яка існує в нашій державі не відповідає тим нормам, які є загальноприйнятими та повноцінними для суспільства. Кожна людина, як особистість повинна мати повне та об'єктивне право на безоплатну медицину, що буде вказувати на правову державу, але на жаль, в Україні медицина є досить далекою від тієї, яка описана загальною в конституції та інших джерелах права. Наше здоров'я є

запорукою нашого життя, а тому наша влада не має права упускати прогалини у виконанні охорони нашого здоров'я. Наша держава повинна оберігати здоров'я своїх громадян, адже це її теперішнє, майбутнє покоління, яке повинне нести в собі здоровий дух, працю, здорові прагнення та здорових дітей, які будуть розвивати державу на належному рівні. Наша медицина повинна бути безоплатною, адже це є обов'язком держави, насамперед, для її майбутнього. І усі недоліки, які зараз існують, потрібно вирішувати негайно і беззаперечно, цілеспрямовано і чітко. Адже ми, як нація, завжди намагаємось при найменших подразниках берегти та лікувати своїх близьких, без усяких взамін благ, так і наша держава повинна дбати про своїх громадян, безпечно та безкоштовно.

Список використаних джерел

1. Волинець Тетяна Володимирівна. Цивільно-правові засоби здійснення права на медичну допомогу: Дис... канд. наук: 12.00.03 – 2008.
2. Конституція України. Коментар основних положень, К.: Атіка, 2006. – 124 с.
3. Право на безоплатну медичну допомогу [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<http://www.health-medix.com/articles/misteztvo/2009-06-01/102-104.pdf>.
4. Право на медичну допомогу [Електронний ресурс]. Режим доступу:
http://www.ozd.ru/gosudarstvo_i_pravo/pravo_na_medichnu_dopomogu.html.
5. Постанова КМУ від 11.07.2002р. №955 «Про затвердження Програми подання громадянам гарантованої державної безоплатної медичної допомоги». – Офіційний Вісник України.

Воробець Марія Ігорівна,
Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник:
к.ю.н., доц., доцент кафедри
цивільного права і процесу
Турчак І. О.

СУМІЖНІ ПРАВА

Суміжні права – це права, що належать виконавцям, виробникам фонограм, виробникам відеограм, спадкоємцям цих суб'єктів та особам, яким на законних підставах передано суміжні майнові права, а також організаціям мовлення та їх правонаступникам [5, с. 414].

Суттєвою особливістю більшості суміжних прав є їх похідність і залежність від прав творців. Тільки в тих випадках, коли виконується, записується на фонограму або передається в ефір не охоронюваний законом твір або об'єкт, який не є результатом творчої діяльності, суміжні права мають самостійний характер.

Існують три різновиди суміжних прав: права виконавців на їх виконання, права виробників фонограм і відеограм на їхні фонограми і відеограми, а також права організацій мовлення на їх радіо і телевізійні програми.

Доцільно звернути увагу на те, що характерною рисою суміжних прав виступає широко допустимий законом перехід конкретних повноважень від одних категорій правоволодільців до інших категорій правоволодільців, який відбувається автоматично за настання певних юридичних фактів [1, с. 219].

Так, відповідно до ст. 39 Закону України «Про авторське право і суміжні права»:

- у разі, коли виконання використовується в аудіовізуальному творі, вважається, що виконавець передає організації, яка здійснює виробництво аудіовізуального твору, всі майнові права на виконання, якщо інше не передбачене договором;

- під час першої фіксації виконання безпосередньо дозволить виробнику фонограми, відеограми її подальше відтворення, вважається, що виконавець передав виробнику фонограми виключне право на розповсюдження фонограми, відеограми та їх примірників способом

першого продажу або іншої передачі у власність чи у володіння, а також способом здавання у прокат та іншої передачі [2, с. 1, 2].

Таким юридичним фактом виступає договір, укладений між правоволодільцями різних видів суміжних прав. Це полягає в тому, що при укладенні договору окремі права переходять від одного суб'єкта суміжних прав до іншого, не надаючи учасникам договору можливості інакше вирішити певне питання.

Необхідно відзначити, що виключні права виконавців також можуть передаватися іншим особам, на підставі договору, в якому визначається спосіб використання виконань, розмір і порядок виплати винагороди, термін дії договору і використання виконань.

Водночас, потрібно взяти до уваги, що суміжне право виникає внаслідок факту виконання твору, виробництва фонограми, відеограми та оприлюднення передачі мовлення.

Таким чином, для виникнення і здійснення суміжних прав не вимагається виконання будь-яких формальностей.

Норми, які регулюють суміжні права, складають важливий сегмент суспільно-правових відносин, що безпосередньо пов'язаний з авторським правом та його охороною. Регулювання суміжних прав здійснюється в Україні Конституцією, а також законами та підзаконними актами.

Сфера суміжних прав охоплює різноманітні правовідносини, які виникають між виконавцями, видавцями, перекладачами та іншими учасниками процесу створення та розповсюдження продуктів творчої діяльності [3, с. 16].

Варто зазначити, що виконавцям належить виключне право дозволяти чи забороняти публічне повідомлення їх виконань, фіксацію на матеріальному носії раніше не зафіксованого виконання та передачу в ефірі, а також відтворювати, розповсюджувати способом продажу або іншої передачі у власність чи володіння, або способом оренди чи прокату фонограм, на яких зафіксовано їх виконання, незалежно від першого продажу або іншої передачі у власність чи володіння.

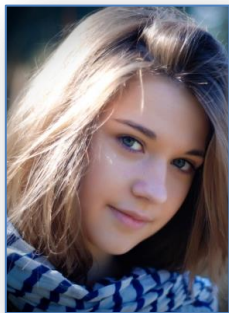
Отже, суміжні права можна визначити, як права на результати творчої діяльності виконавців, виробників та організацій мовлення, пов'язані з використанням творів літератури і мистецтва авторські права яких належать іншим особам [4, с. 51].

Саме за допомогою цього інституту і отримує людство найкращі надбання світового суспільства в найрізноманітніших галузях його

життєдіяльності, адже цей вид прав є не менш важливим елементом усієї системи цивільно-правового регулювання, яке контролює захист здійснення та реалізації прав та обов'язків цивільно-правових відносин у частині суміжних прав.

Список використаних джерел

1. Право інтелектуальної власності: Акад. курс: Підруч. для студ. вищих навч. закладів / О. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бунтік-Сіверський та ін.; За ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 696 с.
2. Закон України «Про авторське право і суміжні права» в редакції від 11 липня 2001 року №2627-ІІІ. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3792-12>.
3. О. Кравченко. Правове регулювання суміжних прав виконавців // Підприємство, господарство і право, 2005. – № 1. – С. 16.
4. Підопригора О. А., Підопригора О. О. Право інтелектуальної власності України: Навч. посібник для студентів юрид. вузів і фак. унів. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 336 с. Бібліогр.: С. 321-331.
5. Цивільне право України: Академічний курс: Підруч.: У двох томах / За заг. ред. Я. М. Шевченко. – Т. 1. Загальна частина. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 520 с.

Гулян Юлія Вікторівна,
Прикарпатський національний університет
ім. Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник: к.ю.н., доц. кафедри
кримінального права Козич І. В.

ПРОБЛЕМА ВСТАНОВЛЕННЯ МОТИВУ ЗЛОЧИНУ В СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ

У зв'язку з ускладненням різних за своєю правовою природою відносин, сучасний етап розвитку нашої держави та суспільства вимагає докорінних змін у ставленні до людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки. Відповідно, це призвело до зростання дослідницьких робіт присвячених, насамперед, проблемам суб'єктивних факторів у актах поведінки людини, серед яких на перший план висувуються питання мотиву та мотивації злочину. Саме ці

складові є визначальними чинниками людської діяльності, які перебувають у найщільнішому зв'язку з усіма ознаками суб'єктивної сторони складу злочину (виною, метою, емоційним станом). Безмотивних злочинів немає, як немає безмотивної поведінки взагалі. Значення мотиву в якості ознаки складу злочину в тому, що поки не відомий, не встановлений мотив вчинку, то не можна сказати, що трапилось – злочин чи подвиг. Виходячи з цього, мотив злочину відіграє важливу роль для з'ясування всіх обставин справи та призначення винному справедливого покарання.

Аналізуючи справи про нанесення умисних тяжких тілесних ушкоджень (саме на прикладі таких справ можна простежити кримінально-правову роль мотиву злочину, який є домінуючим критерієм при відмежуванні одного виду злочину від іншого) велика роль була звернена саме на можливість простеження зазначення мотивів злочинів у обвинувальних висновках і в обвинувальних вироках судів.

З аналізу даних про судимість вбачається, що найбільше справ даної категорії в Івано-Франківській області розглянуто судами:

- Івано-Франківським міським – 13 справ;
- Косівським районним – 11 справ;
- Коломийським міськрайонним – 9 справ;
- Богородчанським районним – 7 справ;
- Калуським міськрайонним та Рожнятівським районним – по 5 справ;
- Долинським, Надвірнянським районними, Яремчанським міським – по 4 справи;
- Тисменицьким, Тлумацьким та Верховинським районними – по 3 справи;
- Рогатинським, Снятинським, Галицьким, Городенківським районними та Болехівським міським – по 2 справи [1].

Крім того, враховуючи, що значна кількість даних злочинів вчинювалась у поєднанні з іншими злочинами, у вивчених справах нерідко мала місце кваліфікація за іншими статтями кримінального закону. Найпоширенішими головними мотивами злочинів були: корисливий мотив (36,5%); бажання приховати злочин або полегшити його вчинення (22%); мотив помсти (20,5%); хуліганський мотив (6,5%); мотив помсти за правомірну діяльність (4%); мотив ревнощів (2,5%); інші мотиви (8%).

Обвинувальні вироки є найважливішими джерелами обґрунтованих і послідовних висновків про всі деталі суспільно небезпечного діяння, в тому числі, і про конкретні мотиви злочинів, а отже, саме їх слід вважати вагомим показником ставлення судово-слідчої практики до мотиву злочину. Залежно від того, як зазначалися основні мотиви злочинів в обвинувальних висновках або вироках, ми виділили три групи мотивів злочинів: 1) конкретно зазначені; 2) абстрактно зазначені; 3) не зазначені зовсім. Проведений аналіз судово-слідчої практики свідчить про те, що принцип конкретності істини у переважній більшості випадків не додержується. Отримані дані слід розглядати як приклад значних недоліків у практичній діяльності органів досудового слідства та суду, які, здебільшого, взагалі не з'ясовують мотивів злочинів.

В середньому, приблизно у 8,5% випадків органи досудового слідства встановили дійсні мотиви злочинів і конкретно зазначили їх у обвинувальних висновках. Цей показник є дуже низьким. Більш як половина мотивів, описаних у обвинувальних висновках, мала абстрактний характер. Майже однаковим є показник конкретності ступеня зазначення мотивів злочинів й у судах. В середньому, він становить приблизно 8%. Абстрактно зазначених мотивів злочину у судах (53,5%) лише на 1,5% більше, ніж у органів слідства. Не встановлення мотивів злочину повинно вважатися також істотним порушенням кримінально-процесуального закону, оскільки це перешкоджає або може перешкодити суду об'єктивно, повно чи всебічно розглянути справу та винести законний і обґрунтований вирок. Кваліфікуючи дії винних, слідчі або судова колегія переважно встановлюють похідні від конкретних мотивів, але не самі мотиви. Іноді замість мотивів зазначають зовсім інші ознаки суб'єктивної сторони злочину, наприклад, мету злочину [2, с. 496].

Погоджуємось з позицією відомого російського правозахисника П. Сергеїча, коли закликав у кожному випадку розтлумачувати конкретну формулу мотиву злочину, точно висловлювати, що саме містить у собі цей мотив [3, с. 115]. Таким чином, проведений аналіз кримінальних справ дозволяє стверджувати, що основними помилками при встановленні мотивів злочину і зазначенні їх в обвинувальних висновках слідчого чи обвинувальних вироках суду є:

- підміна мотивів цілями злочину («вчинив умисне вбивство з корисливою метою»);

- підміна мотивів емоційним станом особи під час вчинення злочину («на ґрунті розлюченості», «обурений такою поведінкою з боку потерпілого»);
- підміна мотивів приводами злочинів («ці слова потерпілого він використав як привід до бійки»);
- підміна мотивів причинами злочинів («у підсудного була причина помститися»);
- підміна мотивів обставинами вчинення злочину («в сварці», «в бійці», «на ґрунті особистих неприязних стосунків») тощо.

Підсумовуючи наведений аналіз архівних кримінальних справ, слід підкреслити особливу роль суду при встановленні й оцінці мотивів злочину. Згідно з Конституцією України (ст. 124) лише суд, а не будь-який інший орган або службова особа уповноважений здійснювати правосуддя в нашій державі. У мотивувальній частині обвинувального вироку, як найбільш істотного судового документа, мають завжди конкретно зазначатися встановлені мотиви злочину, їх конкретність має виключне значення для засудженої особи, оскільки безпосередньо впливає на формування в неї уявлення про справедливість чи несправедливість винесеного вироку і призначеного покарання, що, в кінцевому підсумку, визначає її ставлення до самого суду, до всієї системи судочинства в державі. Розкриття у вирокі мотивів злочину дає можливість виявити особливості особи обвинуваченого, його прагнення, сенс і цілі злочинних дій, а звідси – дійсний зміст подій, що стали предметом судового розгляду [4, с. 101]. Залишаючи без уваги мотиви злочину, суд мимоволі викликає у засудженого негативну оцінку вироку, чим знижується ефективність покарання, створюються значні ускладнення при виправленні осіб, що відбувають покарання.

Мотив злочину в повному обсязі має бути врахований при: а) визначенні характеру суспільної небезпечності вчиненого діяння і ступеня суспільної небезпечності особи; б) звільненні особи від кримінальної відповідальності та покарання; в) кваліфікації злочинів; г) призначенні особі виду та розміру покарання; ґ) врахуванні в якості обставини, що пом'якшує або обтяжує покарання; д) визначенні особі режиму тримання у місцях позбавлення волі; е) застосуванні заходів щодо виправлення засуджених тощо. Отже, мотив злочину має важливе та вирішальне значення для правозастосовної практики.

Список використаних джерел

1. Н. В. Ткачук. Узагальнення судової практики розгляду судами області кримінальних справ про злочини, передбачені ст. 121 КК України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ifa.court.gov.ua/sud0990/prosud/analiz/uzagalnennja_crimin_st_121_KKU/.
2. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України / Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – К.: Юрінком, 1995. – № 4-5.
3. Сергеич П. Искусство речи на суде / П. Сергеич – М.: Юрид. лит. – 1988 с.
4. Савченко А. Практичне значення мотиву злочину: результати наукового дослідження / Право України / А. Савченко. – 1999 р.

Данилів Оксана Михайлівна,
Прикарпатський національний університет
ім. Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник: к.ю.н., доц. кафедри
кримінального права Козич І. В.

ДОСЛІДЖЕННЯ СЕРІЙНИХ ВБИВСТВ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ

Серійні вбивства як власне явище не знайшли відображення у вітчизняному законодавстві. Ні чинний Кримінальний кодекс, ні жоден інший нормативно-правовий акт не закріплюють такого поняття. Наукові підходи до цього питання на даний момент надто різні та суперечливі, що призводить до невиправданого розширення кола злочинів, які охоплюються даним терміном. Крім того, виходячи із загальноприйнятих у суспільстві уявлень, серійні вбивства часто наділяють ознаками, що спотворюють суть явища. Як наслідок, має місце розрізнене тлумачення і неоднозначне його розуміння.

Оскільки окремої статті в Кримінальному кодексі серійним вбивствам не відведено, то розглядаються вони виключно в контексті ст. 115 КК України, яка передбачає відповідальність за умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині, із зазначенням відповідних обтяжуючих обставин. У зв'язку з цим, нівелюється ряд

індивідуалізуючих ознак, які якісно відрізняють серійні вбивства від інших його видів.

Так, під серійним вбивством слід розуміти вчинення одним чи кількома співвиконавцями умисних вбивств, які налічують три і більше епізоди, що відокремлені між собою періодами «емоційного спокою», носять безмотивний, з точки зору, кримінального права характер, а також не обмежені територіальною або часовою прив'язками.

Для того, щоб з'ясувати змістове навантаження терміну серійне вбивство, необхідно проаналізувати склад даного злочину, відповідно до загальних доктринальних засад.

Таким чином, об'єктом посягання при вчиненні серійного вбивства виступають суспільні відносини, що складаються з приводу захисту права на життя кожної людини.

Об'єктивна сторона такого злочину, як серійне вбивство характеризується наявністю трьох обов'язкових ознак: дії, наслідку та причинного зв'язку між ними. Важливо зазначити, що саме активна поведінка суб'єкта є властивою для даного злочину, оскільки бездіяльність передбачає невиконання винним дій, які б відвернули настання смерті потерпілого, хоча він міг і повинен був такі дії виконати, або ж байдуже поставився до можливості настання смерті. А це суперечить характеристикам суб'єктивної сторони серійного вбивства, про що йтиметься далі.

Також, потрібно звернути увагу на таку особливість серійних вбивств як те, що в більшості випадків в одному епізоді вчиняється вбивство однієї жертви. Хоча, це не є обов'язковою ознакою. Жертвами, одночасно, можуть стати декілька осіб (наприклад, члени сім'ї), але тоді це повинно вважатись одним епізодом злочинної діяльності. І в такому випадку для визначення «серійності» необхідною буде наявність трьох і більше епізодів, незалежно від кількості жертв в кожному з них.

Суб'єктом серійного вбивства є фізична осудна особа, що досягла віку кримінальної відповідальності. Декілька осіб можуть виступати суб'єктами серійного вбивства тільки якщо вони діють у формі простого співвиконавства, що також є відмінним від звичайних вбивств.

Суб'єктивна сторона складу злочину характеризується як прямим, так і непрямым умислом, тобто особа розуміє, що здійснює посягання на життя іншої людини, передбачає, що наслідком її дій буде (може бути) смерть потерпілого та бажає (прямий умисел) чи свідомо допускає (непрямий умисел) настання таких наслідків. Крім того, особливою

ознакою серійних вбивств є мотив, що постає як комплекс емоційно опосередкованих зв'язків та підсвідомих психологічних спонук, а це означає відсутність мотиву у кримінально-правовому розумінні. Мотиви серійного вбивці є «нелогічними» і «неочевидними», тому що вбивство він вчиняє заради задоволення та забави. Це «вбивство заради самого вбивства». Крім того, цілком можлива наявність корисливих мотивів, бажання помсти чи ін., але вони повинні носити додатковий характер і в жодному разі не виключати характерну серійним вбивствам безмотивність.

Таким чином, бачимо, що серійним вбивствам притаманний ряд специфічних ознак, які відрізняють їх від умисних вбивств, відповідальність за які, на даний час, передбачена у кримінальному законодавстві. Але ці ознаки не відображаються при кваліфікації. Тобто, серійне вбивство як таке не існує і всі його ознаки нівелюються у зв'язку з тим, що склад злочину, передбаченого ст. 115 «Умисне вбивство» охоплює широкий спектр суспільних відносин, пов'язаних з охороною права на життя (в тому числі і тих, які виникають при вчиненні серійних вбивств) і кваліфікація за даною статтею просто не містить всіх індивідуалізуючих ознак серійних вбивств, які, окрім того, не притаманні іншим злочинам.

Список використаних джерел

1. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. 2-ге видання, доповнене і перероблене. – К.: Атіка, 2009. – 512 с.
2. Энциклопедия серийных убийц / Х. Шехтер, Д. Эверит – М.: «Крон-Пресс», 1998 г. – 352 с.
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: У 2 т. – Т. 1 / За заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – 3-тє вид. перероб. та доп. – К.: Алеута; КНТ; Центр учбової літератури. – 2009. – 964 с.
4. Лавров Н. Н. Маньяки: охотники на людей. – Ростов н/Д: Феникс, 2008. – 252 с.
5. Что такое серийное убийство?: Slaughter House. Маньяки и серийные убийцы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.serial-killers.ru/materials/chto-takoe-serijnoe-ubijstvo.htm>.

Дирда Софія Юрївна,
Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник:
к.ю.н., доц., професор кафедри
цивільного права і процесу
Грицкевич С. Г.

ПРАВО НЕПОВНОЛІТНІХ НА ПРАЦЮ. ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

В Україні проблеми трудової діяльності неповнолітніх є одними з найактуальніших. Перехід економіки до кримінально-ринкових умов господарювання та поширення масового безробіття створили ситуацію, яка супроводжується численними порушеннями трудового права працівників, зокрема неповнолітніх.

Згідно з Громадським звітом про виконання Україною положень Конвенції ООН з прав дитини (надалі – Звіт-2010), у 2010 році Україну було визнано одним з джерел торгівлі людьми: – лише впродовж 2009 року в Україні більш ніж на 20% збільшилась кількість випадків торгівлі дітьми (при цьому, незареєстрованих – значно більше). Головною причиною в Звіті називається «занедбаність українських дітей». Передумовою, назване масове зубожіння українців, безробіття батьків, девальвація сімейних і моральних цінностей, алкоголізм і споживання наркотиків. В результаті, майже 65 тисяч українських хлопчиків і дівчаток поповнили ряди вуличних бомжів, рабів секс- та порно- індустрії, приватних будов, фермерств і копалень.

Так, в одній із шкіл Донецької області директор «здавала в оренду» підприємцям своїх 15-16-річних вихованців-сиріт. Дитяча бригада працювала зовсім не по-дитячому на добичі штибу (суміш, яка отримується в результаті просіювання порідно-вугільної маси), просто у підвалі сусідньої зі школою шахти. За кожен тону просіяної суміші роботодавець платив дітям по 10 гривень, і ще 10 – за завантаження на авто. При денній нормі здобичі до 4 тон протягом зміни школяр-раб заробляв до 20 гривень. Без «заробітку» не залишали і заповзятливу директрису.

На жаль, дитяче рабство в Україні не рідкість, «конспіратори» з ділків умілі. Хоча в Україні трудове законодавство і не мінялося, і не

скасовувалося. Навіть передбачена кримінальна відповідальність за експлуатацію дітей.

У 2008 році прокуратурою м. Феодосії було порушено кримінальну справу за ч. 2 ст. 150 Кримінального Кодексу України («Експлуатація дітей») щодо мешканця Старого Криму в експлуатації дитячої праці, який протягом двох років на особистому автомобілі вивозив неповнолітніх дітей в селище Приморське, де вони на набережній торгували копченою рибою і пивом по 9-10 годин на добу, без вихідних і свят. Виручки хазяїну вистачало на забезпечення своєї сім'ї і себе.

Але сьогодні не рідкість, коли і самі батьки, рідні і близькі, штовхають своїх дітей до сумнівних заробітків, вивозять дітей за кордон, щоб заробити на них.

Так, житель Західної України переправляв своїх дочок через польський кордон в мішках з-під капусти. Інша мати з Донецької області вивозила своїх дітей у Варшаву для зайняття жебракуванням.

Світова работоргівля сьогодні – це майже 165 млн. хлопчиків і дівчаток від 5 до 14 років, причому, більшість з яких працюють в небезпечних для життя і здоров'я умовах. Більше того, сфера їх використання розширюється, і далеко не в кращих формах світової економіки (і навіть в тих, які раніше не згадувалися 138-ою Конвенцією).

В Україні через неналежний облік дітей шкільного віку освітою не охоплено 1,6 тис. неповнолітніх. В результаті неналежного відношення місцевих органів влади до збереження освітніх установ упродовж останніх п'яти років в Україні закрито і ліквідовано 2 тисячі шкіл, з них 80 – лише протягом 2010 року. В м. Івано-Франківську, зокрема, на початку 90-х років за активного керівництва органів освіти було закрито та продано більше 20 дитячих садочків. 31,8% дітей взагалі не навчається, у 40,5% – відсутній інтерес до навчання, 14,8% – змушені працювати замість навчання, 8,9% – не дозволяють вчитися батьки. В Україні залишилось функціонувати 1,5 тисяч спортивних шкіл, де навчається лише 12% неповнолітніх [7].

Ринок праці сам по собі не створює гарантій здійснення права на працю, а особливо для молоді, яка з об'єктивних причин не здатна на рівних конкурувати з досвідченими повнолітніми працівниками. Збідніння значної частини населення призвело до неможливості батьків у багатьох випадках матеріально забезпечити своїх неповнолітніх дітей, що потребує здійснення цілої низки заходів соціального захисту сімей із дітьми, зокрема, створення відповідних економічних умов та

подальшого розроблення нормативно-правової бази стосовно зайнятості неповнолітніх.

Неповнолітніми, як відомо, визнаються особи, що не досягли 18 років.

Стаття 187 Кодексу законів про працю України (надалі КЗпП) на рівні закону легалізує працю неповнолітніх та пільги для них у сфері охорони праці, робочого часу, відпусток та деяких інших умов праці [3].

Для всіх працівників, які ще не досягли вісімнадцяти років, чинним законодавством встановлено скорочену тривалість робочого часу. Так, якщо для дорослих працівників нормальна тривалість робочого часу відповідно до ч. 1 ст. 50 КЗпП України становить 40 годин на тиждень, то підлітки у віці від п'ятнадцяти до шістнадцяти років не повинні працювати понад 24 годин на тиждень, а неповнолітні працівники віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років – понад 36 годин на тиждень (п. 1 ч. 1 ст. 51 КЗпП України).

Тривалість же робочого часу учнів, які працюють протягом навчального року у вільний від навчання час, не може перевищувати половини вказаної максимальної тривалості робочого часу, передбаченої для осіб відповідного віку (оскільки учні, які працюють, можуть мати різний вік, то і половина максимальної тривалості їхнього робочого часу дорівнюватиме або 12 годинам – для осіб у віці до шістнадцяти років, або 18 годинам – для осіб від шістнадцяти до вісімнадцяти років на тиждень) [2].

Коментована стаття КЗпП визнає рівність прав неповнолітніх у трудових правовідносинах порівняно з правами повнолітніх [3].

Заробітна плата працівникам молодше вісімнадцяти років при скороченій тривалості щоденної роботи виплачується в такому ж розмірі, як працівникам відповідних категорій при повній тривалості щоденної роботи. Тобто, скорочення робочого часу для неповнолітніх означає, що їх скорочений робочий час оплачується за тією ж тарифною ставкою (тим же посадовим окладом), що й нормальний робочий день дорослого працівника тієї ж спеціальності, кваліфікації та за інших рівних умов.

Праця працівників молодше вісімнадцяти років, допущених до відрядних робіт, оплачується за відрядними розцінками, встановленими для дорослих працівників, з доплатою за тарифною ставкою за час, на який тривалість їх щоденної роботи скорочується порівняно з тривалістю щоденної роботи дорослих працівників [4].

Оплата праці учнів загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних і середніх спеціальних навчальних закладів, які працюють у вільний від навчання час, провадиться пропорційно відпрацьованому часу або залежно від виробітку. Також, підприємства можуть встановлювати учням доплати до заробітної плати.

Держава покладає певні обов'язки з охорони праці неповнолітніх на власників підприємств. Зокрема, з метою забезпечення сприятливих для здоров'я умов праці, високого рівня працездатності, профілактики травматизму і професійних захворювань, отруєнь та відвернення іншої можливої шкоди для здоров'я на підприємствах, в установах і організаціях різних форм власності повинні встановлюватися єдині санітарно-гігієнічні вимоги до організації виробничих процесів, пов'язаних з діяльністю людей, а також до якості машин, обладнання, будівель та інших об'єктів, які можуть мати шкідливий вплив на здоров'я.

Всі державні стандарти, технічні умови і промислові зразки обов'язково погоджуються з органами охорони здоров'я в порядку, встановленому законодавством [5].

Окремі проблеми, зокрема щодо праці дітей потребують істотного доопрацювання з урахуванням сучасних потреб ринку праці. На сьогодні робота неповнолітніх, до того ж без офіційного оформлення трудових відносин, як це часто буває на практиці, повністю перебуває поза законом і ніяк не контролюється. Останнім часом в Україні поширюються нові форми організації виробництва і трудової діяльності, а також деякі види робіт, через специфіку яких складно контролювати дотримання санітарно-гігієнічних норм і вимог щодо охорони праці. Крім того, з боку роботодавців широко застосовується практика неофіційного наймання, що є прямим порушенням законодавства. Таким чином, у приватному секторі формується неконтрольоване тіньове працевлаштування [6].

У цій ситуації ранній початок трудової діяльності, особливо коли йдеться про роботу, що перевищує фізіологічні можливості підлітка, може негативно позначатися на здоров'ї дитини, її подальшому фізичному, психічному та соціальному розвитку. Є ряд невирішених проблем, а саме:

- недостатньо чітко регламентовано види діяльності, де дозволяється використовувати працю дітей;

- не встановлено порядку, відповідно до якого має оформлятися згода батьків (опікунів) на працевлаштування дитини;
- немає ефективного нормативно-правового механізму використання системи покарань роботодавців, особливо в неформальному секторі економіки, які порушують законодавство;
- криміналізованість «тіньового працевлаштування»;
- відсутність державної статистики про порушення законодавства з питань залучення дітей і підлітків до праці [6].

Отже, неповнолітні працівники при працевлаштуванні повинні пам'ятати про:

- охорону праці;
- тривалість робочого часу;
- щорічні відпустки;
- форми та способи оплати праці;
- обмеження щодо звільнення [2].

Знання цих прав та пілг зможе забезпечити гідні умови праці в трудових відносинах із роботодавцем.

Роботодавець зобов'язаний створити на робочому місці належні умови праці [4], а також забезпечити дотримання прав неповнолітніх працівників, гарантованих чинним законодавством [3].

Список використаних джерел

1. Закон України «Про зайнятість населення» / Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2013. – № 24. – ст. 243.
2. Кодекс законів про працю України.
3. Науково-практичний коментар до законодавства України про працю / Стичинський Б. С., Зуб І. В., Ротань В. Г.. – 2-ге вид., допов. та переробл. – К.: А.С.К., 2000. – 1072 с.
4. Кравцов С. І. Права неповнолітніх у трудових правовідносинах» // «Інформаційний бюлетень». – 2006. – № 14 (228).
5. Яцков Є. Охорона праці неповнолітніх за трудовим законодавством України. – 2003.
6. Ніконова Л. Праця чи експлуатація Дзеркало тижня. – 2006. – №25 (604) 7.
7. Хроль І. Все лучшее – детям? // Секретные материалы. – 2011. – №6. – С. 2-3.

Запорожець Олена Володимирівна,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв
Науковий керівник:
к.ю.н., доцент кафедри цивільного
та кримінального права і процесу Шведова Г. Л.

ІНСТИТУТ ПОКАРАННЯ ЗА СТАТУТОМ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО 1529 РОКУ

Кримінальне право в будь-який час – віддзеркалення історичних процесів, що відбуваються в державі. Кримінальні норми, як лакмус, змінюються під впливом перетворень соціально-економічного, політичного, культурного (релігійного) життя суспільства. На порядок і зміст каральної діяльності держави періоду Литовських статутів, який визначався історичними умовами, значний вплив зробила християнська релігія і церква, причому, щодо України спостерігається специфіка, оскільки ця дія виявлялася як із заходу, так і зі сходу. Унікальність же статуту 1529 р. у тому, що його кодифікаторам внаслідок значної теоретичної роботи вдалося створити таку систему права, яка була однаково прийнята у всіх кінцях величезної різномовної держави. Непересічне значення ця пам'ятка має і у наш час – її детальне вивчення є актуальним і сьогодні, оскільки наближає нас до витоків усієї правової системи нашої держави.

У Статуті Великого Князівства Литовського законодавець використовує різні терміни для позначення покарання: «карання», «скарання», «покута», і визначає його як зло і страждання, заподіюване злочинцю на знак відплати за вчинене ним правопорушення уповноваженим на те органом, який діяв на підставі закону або звичаю [2, с. 92]. З розвитком суспільних відносин інститут покарання все більш проникає задачами публічно кримінальної відплати і позбавлення суспільства шкідливих і злих дій. Через це головними цілями покарання стають відплата по відношенню до злочинця і страх. Закон так само забороняв звільняти злочинця від покарання.

У Статуті 1529 р. помітно майже повне розуміння злочину як суспільного зла, а покарання – як публічної і страхітливої кари за це зло [2, с. 94]. Законодавець достатньо чітко визначає, що однією з основних цілей покарання є попередження злочинів, крім того, законодавець

вважав, що покарання злочинців повинно приносити матеріальні вигоди державі.

ВИДИ ПОКАРАННЯ. Система покарань, що склалася в Литовсько-Руській державі, періоду Старого Статуту може бути представлена у такому вигляді.

Майнові покарання: *Головщина* – грошовий штраф «за голову убитого», який сплачувався, крім основного покарання, сім'ї або родичам убитого. Даному питанню окремо присвячено Розділ XI «Про головщини людей путних, селян і парубків» Статуту 1529 р. Розмір головщини залежав від стану убитого. (напр., Статут 1529 р., розд. XI, арт. 2); *Нав'язка* – грошовий штраф за заподіяння поранення, побоїв, вчинену вперше незначну крадіжку. Даному питанню окремо присвячено Розділ XII «Про грабежи і нав'язки» Статуту 1529 р. (напр., Статут 1529 р., розд. XII, арт. 8); *Гвалт* – спеціальні штрафні санкції в розмірі 2 коп. грошей, що сплачувалися потерпілому за насильницькі дії проти нього; *Заклад* полягав у особистій домовленості сторін чи спеціальному рішенні князя про обов'язковість штрафних санкцій в разі невиконання однією із сторін судового рішення; *Шкода* – відшкодування потерпілому за завдані матеріальні збитки встановлювалися судом індивідуально (напр., Статут 1529 р., розд. XII, арт. 2) [1].

Смертна кара – найтяжче покарання, яке передбачалось спершу за державні і релігійні злочини, а згодом – за вбивство, розбій, наїзд, насильство, крадіжку, злочини проти сім'ї і моралі, військові злочини тощо. Застосовувалась переважно до простолюдинів. Розрізнялась проста смертна кара, як-то відрубання голови, повішення (напр., Статут 1529 р., розд. XII, арт. 10, 12) і кваліфікована, тобто особливо нестерпна, зокрема, спалення, четвертування, посадження на кіл, закопування живим у землю тощо (напр., Статут 1529 р., розд. I, арт. 5) [1].

Болісні та членушкоджувальні покарання. Тілесні покарання були болісними, зокрема, побиття батогами, киями, різками; і калічницькими, як-то відрубання руки, ноги, відрізання вуха, носа, виколювання очей. Це могло бути катування (напр., Статут 1529 р., розд. XII, арт. 14) або тортури (Статут 1529 р., розд. XII, арт. 13) [1]. Такі покарання застосовувались, головню, до непривілейованих станів.

Тюремне ув'язнення (напр., Статут 1529 р., розд. I, арт. 23) [1] могло бути двох видів: легке – у верхній частині тюрми і важке – в підземеллі, з ланцюгом на шиї. На утримання невільника гроші повинен

був давати він сам і його близькі або потерпілі, за звинуваченням яких злочинець був засуджений до тюремного ув'язнення. Призначалось за незначні злочини на строк від 3 тижнів до кількох років.

Позбавлення прав або виволання. Особливим каральним засобом, який застосовувався тільки до представників шляхти, було «виволання» (викрикування), оскільки воно пов'язувалося з публічним оголошенням вироку. Виволання (напр., Статут 1529 р., розд. I, арт. 2) [1] призводило до громадянської смерті засудженого. Така людина переставала існувати для закону як особистість: вона втрачала шляхетство, права на майно, змушена була переховуватися за кордоном, бо в разі спіймання її належало убити. Від таких наслідків «виволання» міг звільнити тільки великокнязівський охоронний лист, так званий глейт. З XVI ст. виволання замінюється менш суворим покаранням – опалою. Опальний шляхтич також мусив залишити територію держави. Проте, це була втрата громадянських прав, але не честі [3, с. 157].

Покаяння. При покаянні засуджений повинен був прилюдно, в церкві або костьолі, чотири рази на рік оголошувати людям про свій злочин. У разі нанесення образи шляхтичу, винний міг бути засуджений до публічного просіння прощення в шляхтича, що могло відбуватися в суді або іншому громадському місці [4, с. 127].

Аналіз кримінального закону говорить про певний розподіл видів покарання на основні і додаткові, до перших відносилися: штрафи на користь потерпілого і держави та інші майнові покарання, тюремне ув'язнення, позбавлення прав, тілесні покарання, смертна страта. Додатковими були: вигнання за межі держави, позбавлення спадкових прав, покаяння. Майнові покарання дуже часто застосовувалися як додаткові. Всі ці різні по своєму характеру види покарань на практиці застосовувалися іноді у вигляді різноманітних комбінацій, які законодавець був не в змозі наперед передбачити і регламентувати. Характерною рисою системи покарань була їх невизначеність – часто право визначало вид покарання, а не його розмір, тож судді встановлювали його на власний розсуд, практикувалось навіть умовне засудження.

СТАНОВИЙ ХАРАКТЕР ПОКАРАНЬ. Статут був, безперечно, підсумком певної боротьби між панами-магнатами та шляхтою й фіксував ту сукупність прав і привілеїв, які здобула собі шляхетська верства. Шляхті було гарантовано таке: її не можна карати без судового публічного процесу; землю не можна відібрати без вини;

відповідальність шляхтича за злочин встановлювалася лише індивідуально. Шляхта також дістала право апеляції на рішення суду воєводи або старости до самого великого князя, мала свободу виїзду за кордон. Питання про покарання винних осіб розв'язувалося по-різному залежно від класової і станової приналежності як потерпілого, так і злочинця.

ПРОГРЕСИВНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАРОГО СТАТУТУ. Відзначаючи жорстокість кримінальних покарань в кримінальному праві середньовічної України, необхідно звернути увагу на те, що порівняно з правом інших європейських держав того часу вони були більш гуманними. Ідеї гуманізму виявлялися в незастосуванні смертної страти до вагітних жінок, незастосуванні кримінальних покарань до дітей і підлітків до 16 років, у встановленні кримінальної відповідальності шляхтича за вбивство простої людини, більш суворої відповідальності за злочини проти жінок, порівняно недовгих термінів тюремного ув'язнення [5, с. 264].

Прогресивним явищем в кримінальному праві XVI століття було введення відповідальності шляхти за вбивство простої людини. Проте, процесуальний порядок встановлення вини шляхтича в такому злочині був настільки складним, що довести його винність часто було просто неможливо, у зв'язку з чим і сам злочин міг залишитися безкарним.

Ще одним прогресивним елементом інституту кримінальної відповідальності було те, що за Статутом ніхто ні за кого не повинен був нести покарання, тільки кожен за себе, «ани жона за выступ мужа свого, ани отец за выступ сына, ани сын за отца, также и ни жадный приржоный, ани слуга за пана» [1, розд I, арт. 7].

Загалом же система покарань за Статутом Великого Князівства Литовського 1529 року цілком відповідала феодальному розвитку суспільства. Залякування як основна мета покарання; поділ смертної кари, як одного із найбільш суворого покарання на просту і кваліфіковану; застосування болісних і калічницьких покарань; класова диференціація при призначенні покарань; а головне – невизначеність покарань – усе це особливості, які визначали основи покарання як кримінального інституту права литовської доби періоду Старого Статуту.

Список використаних джерел

1. Статут Великого Княжества Литовського 1529 года. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://constitutions.ru/archives/5122>.
2. Історія держави і права України. Академічний курс: у 2 т.: підруч. для студ. юрид. спеціальностей вищ. закл. освіти / Акад. прав. наук України, Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого; за ред.: В. Я. Тацій, А. Й. Рогожин. – К.: Ін Юре, 2000. – Т. 1. – 648 с.
3. Статути Великого князівства Литовського: У 3-х томах. – Том I. Статут Великого князівства Литовського 1529 року / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. – Одеса: Юридична література, 2002. – 464 с.
4. Максимейко Н. А. Источники уголовных законов Литовского Статута. – К., 1894. – 184 с.
5. Грушевський М.С. Історія України-Русі – К., 1994. – Т. 4. – 704 с.

Ілів Наталія Іванівна,
Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник:
к.ю.н., доц., професор кафедри
цивільного права і процесу
Грицкевич С. Г.

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ДЕРЖАВУ І ПРАВО

Актуальність досліджуваної теми полягає у тому, що на сьогоднішній день існує певна неоднозначність у розумінні ідей глобалізації та їх впливу на державотворчі процеси і розвиток права. Саме тому постає питання, чи насправді глобалізація це соціальна реальність, чи вона умовна ідеологічна фікція, запропонована сучасному світові [2, с. 7].

На зламі тисячоліть глобалізаційні зрушення втягнули людство у вир кардинальних трансформацій. За всіма ознаками ми стаємо свідками становлення нової форми соціальної організації – мегасупільства. Глобалізація збільшує проникність кордонів, розхитує основи національно-державного суверенітету. Загальний вектор розвитку схиляється в бік уніфікації економічних, соціальних, політико-правових форм внутрішнього устрою держав [3].

Як зазначено в доповіді Генерального секретаря ООН Кофі Анана щодо роботи організації від 31 серпня 1999 року, глобалізація – це загальний термін, що означає все більш складний комплекс транскордонних взаємодій між фізичними особами, підприємствами, інститутами та ринками, який проявляється в розширенні потоків товарів, технологій та фінансових коштів, у неухильному зростанні та посиленні впливу міжнародних інститутів громадянського суспільства, у глобальній діяльності транснаціональних корпорацій, у суттєвому розширенні масштабів транскордонних комунікаційних та інформаційних обмінів, перш за все, через Інтернет, у транскордонному переносі захворювань та екологічних наслідків та у все більшій взаємопов'язаності певних типів злочинної діяльності [1, с. 75].

Необхідно звернути увагу на державно-управлінський аспект глобалізації. В ході глобалізації виникають паралельні центри влади – глобальний і національний. Глобалізація обмежує роль національної держави внаслідок прямого виходу на міжнародну арену інститутів громадянського суспільства. Результатом глобалізації стало утворення наднаціональних інститутів і перехід у їхню компетенцію цілого ряду політичних, економічних, соціальних функцій, виконуваних раніше органами національних держав. Прикладом наднаціонального інституту є Європейський Союз з системою міждержавних органів – Європарламент, Європейський суд та інші, і формуванням в інституційній структурі держав-членів ЄС органів, покликаних обслуговувати потреби наддержавного інституту.

Обмеження міжнародних функцій національних держав відбувається шляхом об'єднання в міжнародні і регіональні організації. Слід відзначити, що в ході глобалізації кількість держав збільшилася, а диференціація між різними групами країн посилилася. Владні функції держав не зменшуються, а навіть збільшуються завдяки вдосконаленню техніки і апаратів влади, все ж контролювати соціально-економічні процеси і події державам практично неможливо.

Формується глобальна політична система – глобальна держава, наддержава, в якій національні держави є лише її складовою. Її суб'єктами є транснаціональні структури та національні держави, що об'єднані спільною ідеєю, умовами та факторами глобалізаційного розвитку. Основним засобом функціонування такої держави є транснаціональне право, яке формується в результаті відповідних

міждержавних домовленостей і спирається на спільність інтересів між державами та базові цінності всього світу [1, с. 76].

Національний компонент у внутрішньодержавному праві поступово витісняється глобальною складовою й відповідно внутрішньодержавні правові стандарти, що наповнюють собою формально-юридичний та інший зміст національного права, у міру розвитку інтеграційних процесів послідовно витісняються наддержавними, глобальними стандартами. У техніко-юридичному плані це здійснюється двояким шляхом, а саме шляхом прямого перенесення сформованих правових стандартів із глобального або регіонального рівня, як це має, наприклад, місце в Європейському Союзі, на національний рівень або ж шляхом приведення існуючих національних правових стандартів відповідно до наднаціональних стандартів [4, с. 9].

Одним із прикладів впливу глобалізації на джерела національного права може служити еволюція джерел права сучасної України. Результатом її стало більш широке використання в різних галузях права правового договору як джерела права; фактичне визнання й застосування судової практики (прецеденту) як джерела права; поява в системі нормативно-правових актів положення про те, що «загальновизнані принципи й норми міжнародного права й міжнародні договори України є складовою частиною її правової системи» [4, с. 10].

Розвиваються ідеї про формування на базі трансформованого національного й міжнародного права всеохоплюючого глобального права (мегаправа) і недопущення, при цьому, особливо в договірному праві, «використання моральної фразеології», що веде до «небезпечного змішання» права й моралі й – як наслідок – до «плутанини» у сфері нормативного регулювання й падіння ефективності права. Правова система, пояснюється, при цьому, «повинна діяти як математична система» [4, с. 12].

На сьогодні, глобалізація є активною в моментах, пов'язаних з інформатизацією, станом інформації, поширенням будь-якого роду систем, які дають змогу робити фінансові трансакції виключно швидко в різних регіонах світу. Але, при цьому, центри глобалізації, центри змін знову ж таки лишаються жорстко локалізованими в рамках західного світу. Тому сьогодні все частіше вчені говорять про «нові шляхи» розвитку людської цивілізації, як правило, маючи на увазі нові інформаційні технології, що складають зміст інформаційного

суспільства. У цьому контексті слід відзначити, що сьогодні популярна теза про Інтернет, як найбільш реальне втілення глобалізації в інформаційній сфері для більшості країн світу має яскраво виражений спекулятивний характер [2, с. 133].

Процеси глобалізації приводять до радикальної зміни позицій національних держав, відповідно до цього все більшу частину своїх функцій вони передають по горизонталі (глобальним міждержавним та міжнародним об'єднанням) та по вертикалі (територіальним, регіональним та муніципальним органам). У зв'язку з цим, виникає запитання, чи не приведе це до зникнення в майбутньому цих загальнодержавних інституцій, які набудуть статусу наднаціональних глобальних владних органів, поступово перетворюючись у елементи всесвітньої федерації [2, с. 183].

Слід також відзначити і той факт, що глобалізація сьогодні є основним процесом, за допомогою якого здійснюється безпосереднє обмеження суверенітету держав шляхом руйнування національних основ функціонування економічної системи. Це, у свою чергу, свідчить про те, що сьогодні національна держава жодною мірою не може виступати незалежним суб'єктом реалізації глобальної політики.

Саме глобалізація приводить до того, що стратегії національного економічного та політичного розвитку сьогодні залежать від різних транснаціональних «груп впливу», які безпосередньо і впливають на внутрішню політику національної держави [2, с. 185].

У контексті переосмислення ролі та функцій держави в сучасних процесах глобалізації слід також враховувати й характер функціонування її в перехідних умовах. Адже криза політичної влади, яка сьогодні все частіше спостерігається у світі, схожа на так званий «політичний мавзолей», технології з прийняття політичних рішень, які не відповідають потребам сучасності, що призводить до безсилля політичної влади, неспроможної зрозуміти тенденції та перспективи сучасних соціальних змін.

У нашій державі повинна бути розроблена Програма стратегічного розвитку України в умовах глобалізації. Основними її пріоритетами мають стати: пошук оптимального варіанту державного управління в умовах глобалізації, законодавче регулювання економічного та соціального розвитку України, обґрунтування стратегії розвитку, шляхи ефективного використання державного сектора, форми діалогічності спілкування влади та народу, збереження національних традицій в

управлінні суспільними процесами, механізми управління глобалізаційними процесами.

На жаль, на сьогодні Україна практично не може вписатись у загально-класифікаційні схеми прогресу через свою нездатність повторити чужий досвід та можливість поділитись власним, оскільки сьогодні вона являє собою суспільство проміжної цивілізації [2, с. 188].

Таким чином, на сьогоднішній день можна прослідкувати вплив глобалізації на не тільки світову економіку, фінанси, засоби масової інформації, де вона проявляється найбільшою мірою, але й інші сфери й аспекти державного й громадського життя, включаючи право.

Список використаних джерел

1. Бельська Т. Глобалізація як фактор трансформації владно-суспільних відносин / Т. Бельська. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2013-1/doc/2/02.pdf>.
2. Войтович Р. В. Вплив глобалізації на систему державного управління (теоретико-методологічний аналіз): Монографія / За заг. ред. д-р. філос. наук, проф. В. М. Князева. – К.: НАДУ, 2007. – 680 с.
3. Радзієвський І. А. Феномен глобалізації і державне управління / І. А. Радзієвський. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej3/txts/FILOSOFIYA/03-RADZIEVSKIY.pdf>.
4. Тимченко С. М. Глобалізація і право: напрями впливу і тенденції розвитку / С. М. Тимченко // Вісник Запорізького національного університету, 2009. – №1. – С. 6-22.

Кайдан Дмитро-Святослав Тарасович,
Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник:
к.ю.н., доц., професор кафедри
кримінального права і процесу
Мельник П. В.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОНТРАБАНДУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Актуальність даної праці проявляється в тому, що серед найбільш небезпечних явищ і процесів, які загрожують майбутньому України є наркоманія. А потреба у порівнянні законодавства України із законодавством іноземних країн потрібна, насамперед, для пошуку можливостей уникнення помилок держав, які успішно пройшли відповідний період розвитку. Тобто, порівнюючи законодавство деяких країн, Україна повинна сповна використати їхній досвід, щоб, у свою чергу, уникнути помилок в майбутньому.

Ринок наркотичних товарів тісно пов'язаний з контрабандою наркотичних засобів. Незаконний обіг наркотиків це проблема міжнародного рівня. Для боротьби з цим негативним явищем діє система міжнародного контролю над наркотиками, яка базується на положеннях Єдиної конвенції про наркотичні засоби 1961 р., Конвенції про психотропні речовини 1971 р. та Конвенції ООН про боротьбу з незаконним обігом наркотиків 1988 року у якій визначений комплекс заходів спрямованих на протидію наркотичних засобів на міжнародному та національному рівнях завдяки співпраці країн-учасниць [11, с. 110].

Кримінальна відповідальність за контрабанду передбачена в законодавстві багатьох країн. Зокрема, відповідно до ст. 262 Кримінального кодексу Грузії незаконне ввезення в Грузію, вивезення з Грузії або міжнародне перевезення транзитом через територію Грузії наркотичних засобів, їх аналогів або прекурсорів караються позбавленням волі на строк від 5 до 10 років. Контрабанда психотропних речовин у КК Грузії виділена в окрему статтю, а саме ст. 263. За наявності особливо кваліфікуючих ознак контрабанди відповідальність за КК Грузії передбачає позбавлення волі строком від 10 до 20 років або довічне позбавлення волі.

Кримінальним кодексом Російської Федерації у ст. 188 предметом контрабанди визнаються наркотичні засоби, психотропні, сильнодіючі, отруйні, радіоактивні або вибухові речовини, озброєння, вибухові пристрої, вогнепальну зброю або боєприпаси, ядерне, хімічне, біологічне і інших видів зброї масового ураження, матеріали і обладнання, які можуть бути використані при створенні зброї масового ураження, стратегічно важливої сировини і культурних цінностей щодо яких встановлені спеціальні правила переміщення через митний кордон РФ. Об'єктивна сторона цього злочину характеризується контрабандою та переміщенням через митний кордон РФ предмета злочину: 1) якщо ці дії вчинені обманним шляхом з використанням документів або засобів митної ідентифікації; 2) якщо ці дії поєднані з недекларуванням або недостовірним декларуванням. Санкцією цієї статті КК Російської Федерації передбачено позбавленням волі на строк від 3 до 7 років з конфіскацією майна або без такої.

У ст. 199 КК Литовської Республіки об'єктивна сторона контрабанди представлена трьома формами: 1) переміщення через митний кордон Литовської Республіки предмета злочину без дозволу; 2) переміщення через митний кордон Литовської Республіки предмета злочину поза митним кордоном; 3) переміщення через митний кордон Литовської Республіки предмета злочину з приховуванням від митного контролю іншими способом. Предметом цього злочину поруч з отруйними, наркотичними, психотропними речовини або прекурсорами є також вогнепальна зброя, боєприпаси, вибухові пристрої, вибухові, радіоактивні речовини або інші стратегічні товари. В КК Литовської Республіки передбачено відповідальність юридичної особи за дане діяння [6].

Ст. ст. 222-236 КК Франції закріплено, що особа за незаконне ввезення або вивезення наркотиків карається 10 роками тюремного ув'язнення і штрафом, кваліфікуючою ознакою вважається вчинення тих самих діянь організованою групою, за що настає відповідальність у вигляді тюремного ув'язнення на строк не більше 13 років та штрафу. За КК Франції за вказані злочини підлягають відповідальності й юридичні особи [2].

КК Республіки Сан-Марино у ст. 250 встановлює, що будь-яка особа, яка не виконує приписів влади, ввозить на територію Республіки, розповсюджує або зберігає з метою розповсюдження наркотичні засоби, підлягає покаранню у вигляді тюремного ув'язнення першого ступеня

[5]. Особливістю є те, що об'єктивна сторона цього злочину полягає тільки у ввезенні наркотичних засобів (вивезення наркотичних засобів не є кримінально караним).

КК Норвегії в параграфі 162 вказується, що карається у вигляді штрафу або тюремного ув'язнення строком до 2 років особа, яка незаконно виробляє, ввозить, вивозить, отримує, зберігає пересилає або переміщує речовину, яка відповідно до положень Закону належить до наркотиків. Більш тяжкий злочин, пов'язаний з наркотиками, карається позбавленням волі строком від 3 до 15 років. При наявності особливо обтяжуючих обставин може застосовуватися тюремне ув'язнення строком до 21 року.

Як і за кримінальним законодавством Республіки Сан-Марино, у кримінальному законодавстві Норвегії передбачається, що злочин, пов'язаний з наркотиками, може бути вчинено і з необережності, за що особа карається штрафом або тюремним ув'язненням строком до двох років, а також підлягають покаранню дії, спрямовані на сприяння злочину, пов'язаного з наркотиками [4].

У законодавстві таких держав як Австрія [9], Республіка Польща [10], встановлено, що КК цих держав не містять норми про відповідальність за контрабанду наркотичних засобів, бо в цих країнах є окремі закони по боротьбі з наркотиками, в яких передбачено кримінальну відповідальність за контрабанду. Так, наприклад, поряд із КК Республіки Польща діє закон про попередження зловживання наркотиками [12, с. 55].

Система кримінального законодавства Австрії включає низку кримінальних законів, до яких відноситься і Закон про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори (1997 р.) [12, с. 56]. У Голландії поряд із КК діють особливі кримінальні закони – одним з них є Опіумний закон (1928 р.) [12, с. 57].

Отже, на підставі вищенаведеного можна сказати, що поняття контрабанди наркотичних засобів в кримінальному законодавстві окремих держав визначається по-різному. Конвенція 1988 р. визначає контрабанду як імпорт або експорт будь-якого наркотичного засобу або будь-якої психотропної речовини в порушення положень Єдиної конвенції 1961 р., цієї конвенції з поправками або Конвенції 1971 р. За КК Франції, Грузії, Норвегії під контрабандою розуміють вивезення, ввезення наркотичних засобів; Республіки Сан-Марино тільки ввезення (вивезення наркотичних засобів не є кримінально караним). За КК

Данії – імпорт, експорт наркотичних засобів. КК України, РФ, Литовської Республіки під контрабандою розуміють переміщення наркотичних засобів через митний кордон. Заслуговує на увагу положення про те, що під цим поняттям доцільно розуміти незаконне ввезення, вивезення та транзитне переміщення через територію наркотичних засобів.

Список використаних джерел

1. Збірник матеріалів ООН по боротьбі з незаконним обігом наркотиків / ред. О. П. Удод, Т. А. Галущенко, К. А. Чистякова. – К.: МВС України, 1998. – 516 с.
2. Уголовный кодекс Франции / науч. ред Л. В. Головки, Н. Е. Крылова. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 230 с.
3. Уголовный кодекс Дании / науч. ред. С. С.Беляев. – СПб.: «Юридический центр Пресс», 2001. – 230 с.
4. Уголовный кодекс Норвегии / науч. ред. и вступ, статья докт. юрид. наук профессора Ю. В. Голина, перевод с норвежского А. В. Жмени. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. – 375 с.
5. Уголовный кодекс Республики Сан-Марино / науч. ред. С. В. Максимов. – СПб.: «Юридический центр Пресс», 2002. – 253 с.
6. Уголовный кодекс Литовской Республики – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. – 470 с.
7. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / отв. ред. А. В. Наумов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 2008. – 864 с.
8. Уголовный кодекс Грузии. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. – 409 с.
9. Уголовный кодекс Австрии / пер. с нем. – М.: ИКД «Зерцало-М», 2001. – 144 с.
10. Уголовный кодекс Республики Польша / науч. ред. А. И. Лукашов, Н. Ф. Кузнецова. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 510 с.
11. Марчак В. Я., Руляков В. І. Проблемні питання, які виникають під час розгляду судами кримінальних справ пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, їх аналогів або прекурсорів: навч. метод. посібн. – Чернівці «Колір-Друк», 2007. – 110 с.
12. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав: монографія / М. І. Хавронюк – К.: Юрисконсульт, 2006. – 1048 с.

Кіцелюк Вікторія Іванівна,
Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник:
к.ю.н., доц., професор кафедри
кримінального права і процесу
Острогляд О. В.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАОЧНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Прийняття законів 16 січня 2014 р. викликало дискусії в наукових колах механізмом їх прийняття. Попри те, дані нормативно-правові акти були підписані главою держави, опубліковані і, відповідно, з 22.01.2014 р. більшість із них вступили в дію, що означало зміни в системі законодавства. Зараз же дані закони відмінено і відправлено на доопрацювання, з метою вдосконалення для подальшого включення до законодавства.

Тому виникає необхідність у всебічному дослідженні положень законів, якими було внесено зміни в численні норми праворегулювання, зокрема Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України». Саме даний нормативно-правовий акт регламентував заочне кримінальне провадження, тобто встановлював можливість здійснення кримінального провадження без участі особи, яка ухиляється від прибуття до органів досудового розслідування або суду. Іншими словами це означає, що заочне кримінальне провадження згодом, все ж таки, буде запроваджене в кримінальне судочинство. З такої точки зору, варто особливу увагу звернути на концепцію даного закону.

Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо заочного кримінального провадження» від 16.01.2014 № 725-VII, який вступив в дію 22.01.2014 р. вніс зміни до чотирнадцяти статей КПК і доповнив його главою 41¹ «Заочне кримінальне провадження» яка, в свою чергу, містить шість статей (523¹, 523², 523³, 523⁴, 523⁵, 523⁶).

Чи не перший офіційний коментар цього нововведення було викладено на офіційному сайті Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури. Голова ВКДКА Валентин Загарій зазначив, що запровадження у Кримінальному процесуальному кодексі України

інституту заочного кримінального провадження є виправданим кроком законодавця, оскільки з набранням чинності цей Закон дозволить забезпечити притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які ухиляються від прибуття до органів досудового розслідування чи суду, наприклад, шляхом виїзду за межі території України [1].

Відповідно до даного закону підставою для заочного кримінального провадження є ухилення підозрюваного, обвинуваченого від прибуття на виклик до органу досудового розслідування або до суду. При цьому, стаття містить уточнюючі тези про можливість здійснення кримінального провадження за його відсутності, належне повідомлення особи про дату, час і місце вчинення процесуальних дій чи проведення судового засідання та повторність неприбуття до органу досудового розслідування чи до суду без поважних причин або не повідомлення про такі причини, або повідомлені ним причини, визнані неповажними. Таке рішення може бути прийняте слідчим за погодженням з прокурором чи прокурором під час досудового розслідування або судом під час судового провадження [2].

Попри те, закон в частині повторного неприбуття вносив незрозумілість заочного кримінального провадження у співвідношенні із такими категоріями як розшук, привід чи екстрадиція. Мається на увазі, чи передбачатиметься спроба розшуку підозрюваного чи обвинуваченого, якщо даний закон дозволяє розглядати справу у відсутності таких осіб, після повторного їх неприбуття.

Крім того, законодавець, укладаючи даний законопроект, вирішив використати практику цивільного судочинства і вказав норму, яка окремою умовою заочного провадження визначає обов'язковість відсутності всіх підозрюваних чи обвинувачених, у випадку, якщо кримінальне провадження здійснюється щодо кількох осіб, які підозрюються чи обвинувачуються у вчиненні одного або кількох кримінальних правопорушень (ч. 3 ст. 523¹).

Категоричною умовою також є участь захисника у заочному кримінальному провадженні. Дане положення є чи не найважливішим для збереження прав особи за відсутності якої відбувається провадження. Закон же не конкретизує умови призначення захисника, можливість його заміни чи співвідношення із загальними положеннями забезпечення права на захист.

Щодо порядку вручення документів особі, стосовно якої здійснюється заочне кримінальне провадження, порядку здійснення

такого провадження та процесуальних дій, які здійснюватиме даний нормативний акт відсилає до загальних правил кримінального судочинства з урахуванням того, що процесуальні дії здійснюються за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого.

Ч. 5 ст. 523³ Закону надає право підозрюваному чи обвинуваченому надсилати слідчому, прокурору, слідчому судді чи суду або передати захиснику свої, відповідно підтвержені письмові пояснення, які в подальшому підлягатимуть оголошенню під час судового провадження.

За результатами заочного кримінального провадження передбачалося судове рішення у формі вироку або ухвали про закриття кримінального провадження. Крім того, передбачені також умови для подання заяви про скасування судового рішення, ухваленого за результатами заочного кримінального провадження, процес розгляду такої заяви, та умови оскарження рішення, прийнятого внаслідок такого розгляду. Дані положення також в повному обсязі підпадали під загальну регламентацію відповідних норм КПК.

Зміни до КПК внесені даним Законом увібрали в себе закордонний досвід країн, в яких практикується заочне кримінальне провадження. Серед них Російська Федерація, Республіка Білорусь, Республіка Казахстан, Республіка Молдова, Республіка Естонія, Франція та ін. Проте, умови заочного провадження, а також загальні правила судочинства вітчизняного законодавства не варто співвідносити із законодавством інших країн, крім того, що український законодавець досить обмежено визначив основні положення заочного провадження, на відміну від іноземних правових систем.

Прийняття даного закону дало можливість дослідити перспективи заочного кримінального провадження з правової точки зору. Варто зазначити, що дослідження закону в редакції від 16.01.2014 р. виявило його недосконалість і необхідність в доопрацюванні, особливо механізму заочного провадження на етапі досудового розслідування, оспорення відповідного рівня дотримання прав особи підозрюваного чи обвинуваченого тощо.

Беручи до уваги спробу законодавця через таку форму провадження забезпечити виконання завдань кримінального законодавства, потрібно дочекатися вже нової редакції Закону, після чого буде змога говорити про практичні можливості впровадження заочного провадження в кримінальне судочинство України.

Список використаних джерел

1. Голова ВКДКА Валентин Загарія прокоментував окремі Закони України прийняті Верховною Радою України 16 січня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vkdka.org/golova-vkdka-valentin-zagariya-prokomentuvav-okremi-zakoni-ukrajini-prijnyati-verhovnoyu-radoyu-ukrajini-16-sichnya-2014-roku/>.
2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо заочного кримінального провадження. Закон України 16.01.2014 № 725-VII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/725-18>.

Кожуховська Віра Вікторівна,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв
Науковий керівник:
к.ю.н., доцент кафедри цивільного
та кримінального права і процесу Шведова Г. Л.

ПРОБЛЕМИ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ ЖІНОК

Економічні, політичні й правові реформи ще доволі молодій державі України призвели до економічної кризи, безробіття, різкого падіння життєвого рівня громадян, його крайньої поляризації і збільшення злочинності. В зв'язку з низкою негативних факторів жіноча злочинність зростає з кожним роком, цьому, зокрема, свідчать статистичні дані. Якщо в 1992 році було притягнуто до кримінальної відповідальності 29 тис. жінок, то у 1996 р. – понад 59 тис., тобто вдвічі більше. В останні роки ця цифра становила 73 тис. жінок. На життєдіяльність жінок впливають економічні та суспільні негаразди, соціальна напруга, занепад моралі й посилення конфліктності. Засуджені жінки потребують особливої уваги при застосуванні карально-виховних засобів впливу та ресоціалізації.

За визначенням Н. А. Перинської, термін «ресоціалізація» (від лат. *re* (повторна, відновлювальна дія) + лат. *socialis* (суспільний)) означає повторну соціалізацію і є процесом засвоєння соціальних норм та культурних цінностей [1, с. 161-162]. Протягом цього процесу людина

переживає різкий розрив зі своїм минулим, а також відчуває необхідність вивчати і піддаватись дії цінностей, які радикально відрізняються від тих, що склались до цього.

Для ресоціалізації індивіда в суспільстві йому необхідні знання, уміння, навички, які дозволять особі після певних негативних дій чи ситуацій повернутися до нормального психологічного стану та життя. Сферами застосування різноманітних методик і видів ресоціалізації є пенітенціарна система, реабілітація наркозалежних осіб тощо.

Можна погодитись з Д. В. Ягуновим, що актуальність питань ресоціалізації засуджених, в тому числі і жінок, обумовлена такими обставинами:

- засуджені в Україні є групою соціального виключення, що є реальною небезпекою для суспільства;
- існування такої соціальної групи призводить до ситуації, коли пенітенціарна система неспроможна нейтралізувати негативні наслідки, пов'язані з виконанням покарань;
- в Україні досі ще не створені державно-управлінські механізми соціальної роботи з засудженими, які дають можливість стверджувати, що робота з ними є справді комплексним напрямком соціальної політики [2, с. 180-182].

У науці кримінально-виконавчого права, виправлення і ресоціалізація розглядається як один із напрямків діяльності органів і установ виконання покарання, який сприяє вихованню у засуджених соціально адекватних якостей, є внутрішнім процесом позитивних змін в особистості засудженого та його співпрацею із персоналом органів і установ виконання покарань, відновлення та розвитку соціально корисних зв'язків і відносин як у період відбування покарання, так і після звільнення [3, с. 76].

Відповідно до ч. 2 ст. 6 Кримінально-виконавчого кодексу ресоціалізація – це свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві. Необхідною умовою ресоціалізації є виправлення засудженого [4].

Основними засобами виправлення і ресоціалізації засуджених є встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим), суспільно корисна праця, соціально-виховна робота, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, громадський вплив.

Жіноча злочинність відрізняється від чоловічої деякими якісними показниками. Можна назвати дві сфери суспільного життя, де жіноча кримінальна активність проявляється найчіткіше.

По-перше, це сфера побуту, де жінок штовхають до злочину негативні обставини шлюбно-сімейних, родинних і сусідських стосунків. У цій сфері жінки здебільшого вчиняють такі насильницькі злочини, як вбивство, у тому числі, своєї новонародженої дитини, нанесення тілесних ушкоджень і хуліганство.

По-друге, це сфера, де жінка виконує професійні функції, передусім пов'язані з можливістю вільного доступу до матеріальних цінностей. Це, насамперед, торгівля, громадське харчування, медицина, освіта, легка промисловість. Тут жінки найчастіше вчиняють корисливі злочини: розкрадання майна шляхом крадіжки, привласнення, розтрати або зловживання посадовим становищем, обман покупців, а також хабарництво. Зростає і число крадіжок особистого майна та шахрайств [5, с. 261].

Обрання такого виду покарання, як позбавлення волі на певний строк задля досягнення мети виправлення засуджених жінок може обернутися невідворотними негативними наслідками, а саме тим, що цей вид покарання відзначається високим рівнем репресивності, і як свідчать численні дослідження вітчизняних та іноземних науковців, найбільш пов'язаний із негативними для особи наслідками (вторинна криміналізація, стигматизація, втрата соціальних навичок, втрата суспільно корисних зв'язків тощо). Після відбування покарання засуджені жінки майже не можуть відновитися як особистості в суспільстві. До цього додається перелік хвороб, які вони отримують у в'язниці: туберкульоз, ВІЛ/СНІД, соматичні хвороби, хронічні статеві хвороби. Тому засуджена жінка в сучасній пенітенціарній системі є особливим об'єктом ресоціалізації [6, с. 138-144].

Отже, на нашу думку, найголовнішою проблемою ресоціалізації засуджених жінок є недосконала система відбування покарань, яка має враховувати всі фактори непередбаченого негативного впливу на засуджених, аби сприяти їх виправленню, соціалізації, максимально знизити вплив негативної ресоціалізації, криміналізації жінок. Також, слід приділяти чи не найбільшу вагу моральній ресоціалізації, підготовці та адаптації до життя поза закладами обмеження волі. Крім того, в процесі ресоціалізації засуджених мають брати участь не тільки пенітенціарні органи та установи, а й інші державні органи, громадські

організації, також має виховуватись в суспільстві толерантне і рівноправне ставлення до осіб, які відбули вже своє покарання.

Для ресоціалізації жінок мають створюватись комплексні програми підготовки до життя на волі, які повинні включати різні аспекти роботи з засудженими: правові, соціальні, психологічні, освітні, професійні, медичні, фізкультурно-оздоровчі тощо.

Список використаних джерел

1. Перинская Н. А. Ресоциализация // Знание. Понимание. Умение. – 2005. – № 4.
2. Ягунов Д. В. Ресоціалізація засуджених як складова державної соціальної політики // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. І Одеса: ОРІДУ УАДУ, 2002. – № 12.
3. Науково-практичний коментар до Кримінально-виконавчого кодексу України / [Богатирьов І. Г., Джужа О. М., Богатирьова О. І. та ін.]; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. І. Г. Богатирьова. – К.: Атіка, 2010. – 344 с.
4. Кримінально-виконавчий кодекс – [Електрон. ресурс].– Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1129-15> (станом на 01.01.2014 р.).
5. Кудрявцева В. Н. Кримінологія: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] – М., МАУП, 1999. – 397 с.
6. Жевакіна Н. В. Особливості ресоціалізації засуджених жінок // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка – 2013. – № 11 (270), Ч. II. – червень – [Електрон. ресурс].– Режим доступу: http://almamater.luguniv.edu.ua/magazines/visnyk/2013/11_2_ped.pdf.

Коломієць Яна Василівна,
Коледж Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник:
к.ю.н., доц., професор кафедри
кримінального права і процесу
Острогляд О. В.

ДОВІЧНЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЯК ВИД ПОКАРАННЯ

Ще зовсім недавно найбільш суворим видом покарання в українському кримінальному законодавстві була смертна кара, тобто позбавлення злочинця права на життя – найдорожчого, що є у людини. Але такий підхід протирічив Загальній декларації прав людини, де стверджується, що кожна людина має право на життя, крім того, і в ст. 3 Конституції України міститься положення, згідно з яким людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Протягом багатьох років в Україні тривали дискусії щодо відміни смертної кари як такої, що суперечить положенням Конституції України та міжнародним зобов'язанням держави. Кримінальний кодекс України 2001 року скасував виняткову міру як вид кримінального покарання та запровадив альтернативний вид – довічне позбавлення волі.

Відповідно до ч. 1 ст. 64 ККУ, довічне позбавлення волі встановлюється за вчинення особливо тяжких злочинів і застосовується лише у випадках, спеціально передбачених цим Кодексом, якщо суд не вважає за можливе застосовувати позбавлення волі на певний строк [3].

В Україні для засуджених до довічного позбавлення волі існує можливість заміни цього покарання позбавленням волі на певний строк у порядку помилування, клопотання, яке можна подавати на адресу Президента України після фактичного відбуття засудженою особою не менше 20 років позбавлення волі. Відповідно до ст. 2 Указу Президента України «Про порядок здійснення помилування» від 12.04.2000 р., помилування засуджених здійснюється у вигляді заміни довічного позбавлення волі на позбавлення волі на певний строк, але згідно з ч. 2 ст. 87 Кримінального кодексу – на строк не менше 25 років. Отже, особа, засуджена до довічного позбавлення волі, має відбутися покарання не менше 45 років до звільнення в порядку помилування [2, с. 116].

У ч. 2 ст. 64 ККУ також говориться про те, що довічне позбавлення волі не застосовується до осіб, що вчинили злочини у віці до 18 років і до осіб у віці понад 65 років, а також до жінок, що були в стані вагітності під час вчинення злочину або на момент постановлення вироку [3].

В Україні майже 2 тис. злочинців відбувають довічний термін – це більше, ніж у будь-якій країні Європи, з них жінок-довічниць – 23. За результатами анкетування осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, які тримаються в установах Державної кримінально-виконавчої служби України 74% осіб відноситься до вікової групи від 18 до 39 років; 18% – складають особи віком від 40 до 49 років; 6% – особи від 50 до 59 років; 1% – більше 60 років.

У будь-якому випадку Україна – одна з найбільш суворих щодо довічників країн Європи. Наприклад, у Хорватії середній термін довічного ув'язнення становить від 20 до 40 років, в Австрії – 22, Італії – 21, в Англії та Уельсі – лише 14,4 року, а в Швеції – взагалі 9 років. Після закінчення терміну довічники отримують помилування.

Але не тільки цим Україна відрізняється від сусідів. Частка довічників в загальній масі ув'язнених в країні невелика – лише 1,4 %. Для порівняння: в Туреччині їх – 4,4%, в Італії – 3%. Але в абсолютних цифрах Україна стає номером першим у Європі за кількістю таких засуджених [1].

Можливо цю ситуацію полегшить внесення змін до ч. 2 ст. 64 чинного ККУ, а саме: «Довічне позбавлення волі не застосовується до осіб, що вчинили злочини у віці до 20 років і до осіб у віці понад 60 років, а також до жінок, що були в стані вагітності під час вчинення злочину або на момент постановлення вироку».

Не всі держави світу вбачають необхідність у довічному позбавленні волі. Так, наприклад, в Португалії цей вид покарання відмінений Конституцією 1989 року. В Іспанії довічне позбавлення волі також відсутнє. Довічне позбавлення волі заборонено також конституціями деяких північноамериканських країн, зокрема Бразилії. Кримінальні кодекси Норвегії та Словенії також не передбачають довічного позбавлення волі. Замість нього, за особливо тяжкі злочини суди призначають тривалі, але фіксовані терміни позбавлення волі [1].

У нашій державі на сьогодні діють умови і порядок відбування довічного позбавлення волі, які істотно відрізняються від існуючих у розвинених країнах світу. Це стало наслідком багатьох чинників, головними з яких є, по-перше, відсутність такої законодавчої бази, яка б

давала реальну можливість особі, засудженій до довічного позбавлення волі, довести своє виправлення і відбувати покарання в тих умовах, на які вона заслуговує завдяки своїй поведінці у виправно-трудовій колонії. Потребує додаткового правового регулювання призначення довічного позбавлення волі на основі максимального врахування характеру скоєного злочину, причин і умов, які сприяли його вчиненню, а головне – особистості злочинця (обставини і мотиви скоєння злочину, його психологічні та психічні особливості, ступінь педагогічної занедбаності). Слід запровадити новий порядок виконання покарання, що засновується на принципах індивідуального підходу до перевиховання засуджених [4, с. 382].

Для того, щоб відбування довічного позбавлення волі відповідало міжнародним стандартам, які стосуються ув'язнення і прав людини і було спрямоване дійсно на виправлення та перевиховання засуджених до найтяжчого виду покарання, вітчизняному законодавству варто провести ряд наступних заходів:

- розробити та прийняти процедури для створення, втілення та перегляду індивідуальних програм для довічно ув'язнених з особливим акцентом на програмах навчання та виправлення;
- виховувати почуття відповідальності у довічно ув'язнених способами їх залучення до всіх сфер життя в тюрмі;
- надавати довічно ув'язненим можливість для спілкування та збереження соціально корисних контактів із зовнішнім світом;
- удосконалити підготовку персоналу для вирішення проблем довічно ув'язнених;
- забезпечувати участь медичних працівників, психологів та інших спеціалістів у наданні консультацій засудженим.

Отже, довічне позбавлення волі як самостійний вид покарання є досить новим покаранням для Кримінального кодексу України, саме тому ще й досі тривають дискусії щодо доцільності його застосування як еквівалента смертній карі. Також немало негативних висновків викликає порядок і умови виконання та відбування покарання у вигляді довічного позбавлення волі, адже, по-перше, умови відбування покарання далекі від європейських, по-друге, навіть того порядку, який закріплений у нормативних актах, не дотримуються на практиці. Крім того, виникає низка інших проблем, пов'язаних з виконанням цього виду покарання, які вирішувати ні в кого немає бажання, а єдині, хто таке бажання мають – засуджені, не мають на це права.

Питання довічного позбавлення волі й досі залишається спірним, а тому роботи, присвячені даній темі залишаються актуальними.

Список використаних джерел

1. Вік волі не бачити. Як живуть засуджені на довічне ув'язнення українці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/events/3206952>.
2. Гізімчук С. Умовно-дострокове звільнення від покарання осіб, засуджених до довічного позбавлення волі: перспективи та вдосконалення / Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 7. – С. 115-118.
3. Кримінальний Кодекс України: станом на 28 січня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
4. Шинальський О. Новий Кримінальний кодекс України в дії / Правова держава.

Кутюхіна Валерія Ігорівна,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв
Науковий керівник:
к.ю.н., доцент кафедри цивільного
та кримінального права і процесу Шведова Г. Л.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ

Актуальність даної тематики, зумовлена криміногенним станом, який існує на сьогодні в Україні. Адже велика кількість злочинів вчиняються неповнолітніми, тобто особами до 18 років. Україна, йдучи європейським шляхом, повинна вжити необхідних заходів для боротьби з такою злочинністю, дотримуючись, при цьому, положень міжнародно-правових документів, таких як – Декларація прав дитини 1959 року і Конвенція про права дитини 1989 року, які націлюють усі держави на допомогу дітям та їх захист, на створення здорових умов життя та своєчасне розв'язання їхніх проблем. Але відсутність соціально сприятливих умов для саморозвитку дитини в сучасному українському

суспільстві часто призводить до девіацій, тобто відхилень у поведінці підлітка, а потім і до вчинення злочинів.

Аналіз багатьох наукових праць показали, що причинами такої злочинності є різні чинники: економічні, політичні, психологічні, соціологічні суперечності у суспільстві. Стратифікація суспільства, соціально-економічна нерівність, відсутність реальних можливостей задоволення матеріальних і нематеріальних потреб, бідність, вимушена трудова еміграція, смерть батьків, розпад сімей – основні чинники, які спонукають вчинення злочинів дітьми. У 80% випадків злочинам передують девіантна поведінка: вживання алкоголю, наркотиків, ранні сексуальні стосунки, прояви вандалізму [1, с. 76]. Отже, безпосередньою причиною злочинної поведінки неповнолітніх є антисуспільна мотивація конкретної особи.

До злочинів, які найчастіше вчиняються неповнолітніми, належать: крадіжка (ст. 185 КК), грабіж (ст. 186 КК), розбій (ст. 187 КК), хуліганство (ст. 296 КК) тощо [2]. Як ми бачимо, ці злочини мають матеріальний зміст, тобто вчинюються з метою заволодіння чужим майном, а отже, і власним збагаченням за рахунок цього. Зважаючи на соціальну злочинну небезпеку, законодавець встановив, що вік неповнолітніх злочинців зумовлений правовими чинниками – від 14 років (вік, з якого починається кримінальна відповідальність) до 18 років (вік юридичного повноліття) [1, с. 77]. Тобто, у дітей до 18 років формується світогляд, і проблеми у сім'ї, у школі, серед найближчого оточення, поєднані із проблемами перехідного віку і здоров'я, призводять до появи злочинності серед неповнолітніх.

На сьогодні існують декілька актуальних проблем, які вимагають з боку держави негайного прийняття необхідних заходів для покращення криміногенної ситуації в Україні. Суспільство вимагає вирішення даних проблем для покращення майбутнього нашої держави.

По-перше, однією із проблем, яка на сьогодні є поширеною – це групова злочинність неповнолітніх. Така злочинність стала в останнє десятиріччя одним з головних об'єктів уваги працівників міліції, психологів, педагогів, соціологів, соціальних працівників, що пов'язано з виникненням і розвитком неформального молодіжного руху і його подальшою трансформацією в більш небезпечні форми поведінки. Причини девіацій можуть бути найрізноманітніші: швидко отримати матеріальну користь, досягти успіху в очах родини, незважаючи на

незаконність дій [3], самоствердження, сумнівне підвищення власного авторитету в очах оточуючих тощо.

Можна зазначити, що для групової злочинності неповнолітніх характерна підвищена латентність, оскільки багато злочинів, які скоюють неповнолітні, дорослими сприймаються як пустощі через соціальну незрілість (наприклад, крадіжки у сім'ї, сусідів, навчальних закладах, хуліганські бійки, відбирання грошей і речей у молодших). На такі види злочинності частіше не звертається достатньо уваги, тому реальнішим є облік тяжких насильницьких і насильницько-корисливих злочинів, які скоюють неповнолітні (вбивства, тілесні ушкодження, зґвалтування, хуліганства, розбійні напади) [4].

По-друге, рецидивність злочинів, тобто коли неповнолітня особа скоює один злочин – це є передумовою скоєння іншого злочину. Йдеться про неефективні заходи покарання, які застосовуються до неповнолітнього. Тобто, злочин скоюється раніше судимою особою, а це означає, що ресоціалізація неповнолітнього була неефективною, або зовсім не застосовувалась до нього. Адже, після відбуття покарання світогляд особи змінюється і відносини, які складаються у суспільстві для цієї особи є незнайомими і навіть можуть викликати агресію, а це і є передумовою скоєння рецидиву.

По-третє, за даними наукового дослідження, можна навести наступні статистичні дані. Кількість засуджених підлітків та молоді складає понад 50% від загальної кількості засуджених. Кожен другий злочин неповнолітніх – тяжкий. На 20% зросла рецидивна злочинність. До 70% молодих людей, які скоїли протиправні дії, перебували у нетверезому стані. Майже 40% підліткових правопорушень мають груповий характер. Змінилася соціальна характеристика і структура злочинних підліткових угруповань. Сьогодні їх чисельність складає не 3-5, а навіть 100 і більше чоловік. Сьогодні кожен третій злочин здійснюється раніше судимою особою, кожен п'ятий – у стані алкогольного сп'яніння, кожен сьомий – наркозалежними [1, с. 78].

Отже, сьогодні, перед державними органами стоїть завдання вжити всіх необхідних заходів загально-соціального запобігання злочинності неповнолітніх, які будуть спрямовані на підвищення соціального захисту.

Передусім – це розробка нових нормативно-правових актів, які будуть націлені на зменшення протиріч і стабілізацію соціально-

економічних, політичних, морально-психологічних, правових відносин у державі і суспільстві.

Окрім цього, необхідно спрямувати зусилля на ефективне реформування системи поводження з неповнолітніми правопорушниками і дітьми з девіантною поведінкою. Використання на практиці таких ефективних некаральних впливів на неповнолітню особу, яка вчинила злочин – пробації, медіації, які є складовими системи ювенальної юстиції – тієї ланки судової системи, яка в демократичному світі опікується неповнолітніми в їхньому конфлікті із суспільством чи законом.

Також невідкладним завданням залишається розширення мережі центрів медико-соціальної реабілітації дітей, хворих на наркоманію та алкоголізм та поширення інформації про шкідливість вживання наркотиків, алкоголю серед неповнолітніх тощо.

Необхідно також виконувати профілактичну роботу з урахуванням типів злочинів, вже скоєних неповнолітніми, усуваючи причини й умови, що сприяли цьому. Важливою проблемою є профілактика рецидивної злочинності неповнолітніх, з якою необхідно боротися.

Список використаних джерел

1. Мінц М. О. Злочинність серед неповнолітніх та заходи їх профілактики // Науково-методичний журнал. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили. – 2010. – С. 76-79.
2. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 05 квітня 2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>, станом на лютий 2014 року.
3. Раєцька Л. І. Проблеми боротьби зі злочинністю молоді та неповнолітніх [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua>, станом на 20 січня 2012 року.
4. Коваль Д. В. Основні напрями запобігання злочинам серед неповнолітніх [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua>, станом на 25 жовтня 2012 року.

Марчук Інна Леонідівна,
Прикарпатський факультет Львівського
державного університету внутрішніх справ,
м. Івано-Франківськ
Науковий керівник:
к.ю.н., доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін та
оперативно-розшукової діяльності Оперук В. І.

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗГВАЛТУВАННЯ

Злочини проти життя, здоров'я, волі, честі і гідності особи включають злочини, пов'язані із статевою недоторканістю і статевою свободою особи. В слідчій практиці цю групу нерідко називають «статевими» або «злочинами проти статевої недоторканості і статевої свободи особи». В кримінальному кодексі України ці злочини класифіковані в трьох розділах: «Злочини проти життя і здоров'я особи», «Злочини проти волі, честі та гідності особи» і «Злочини проти статевої недоторканості особи».

Предметом безпосереднього посягання в кожному злочині в кінцевому підсумку є здоров'я людини, як одна з найважливіших функцій біологічно живої системи, котрою є людина.

Розслідування зґвалтувань становить значну складність, що пов'язана з вкрай обмеженою базою свідків, об'єктивними і суб'єктивними факторами, що виникають на досудовому слідстві. Об'єктами зґвалтувань і насильницьких дій сексуального характеру є статева свобода потерпілого, або статева недоторканість неповнолітніх.

Законодавець чітко дає визначення зґвалтування – це статеві зносини із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи [1, с. 293].

Предметом безпосереднього посягання на зґвалтування є фізична цілісність тіла людини як біологічної системи і статева свобода особи як соціального індивіда. Діяльнісна сторона розглядуваної групи злочинів досить складна, вона складається з двох дій: здійснення статевих зносин і застосування фізичного насильства, або погроза його застосування чи використання безпорадного стану потерпілої [2, с. 457].

Особливо кваліфікуючими ознаками зґвалтування є:

1) вчинення його групою осіб;

2) зґвалтування неповнолітньої особи (ч. 3 ст. 152 КК);

3) спричинення особливо тяжких наслідків (це, зокрема, смерть або самогубство потерпілої особи, втрата нею будь-якого органу чи втрата органом його функцій, психічна хвороба або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менше, ніж на одну третину, непоправне знівечення обличчя, переривання вагітності чи втрата репродуктивної функції, а так само зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини, які сталися внаслідок зґвалтування);

4) зґвалтування малолітньої особи (ч. 4 ст. 152 КК) [1, с. 295].

Щодо криміналістичної характеристики, то вона складається з наступних елементів:

- ✓ спосіб вчинення та приховання злочину;
- ✓ найбільш характерні сліди, пов'язані із насильством;
- ✓ особа злочинця;
- ✓ особа потерпілої (чи потерпілого);
- ✓ місце і час вчинення злочину;
- ✓ обстановка злочину [3, с. 324].

Спосіб вчинення зґвалтування вказаний у диспозиції ст. 152 КК (з застосуванням фізичного насильства, погрози його використання). Найбільш поширеним способом приховування цього злочину є маскування насильника, вбивство потерпілої особи. Характерними слідами зґвалтування є розірваний одяг, сліди боротьби на тілі як потерпілої, так і потерпілого (подряпини, укуси, гематоми) [3, с. 419].

Якщо розглядати типову особу злочинця крізь призму основних соціально-демографічних показників, то статистика досліджень така:

- стать злочинця у 55% випадків це особи чоловічої статі і тільки 1% становлять жінки, які були засудженні як співучасники злочину, чи безпосередні виконавці злочину;
- вік – у 55% є особи віком від 14-23 років, 10% – це особи віком від 36-68 років;
- освіта – у 35,6% це особи, які не мали неповну середню освіту, 1,6% гвалтівники, це особи які мали не закінчену середню освіту, близько 2% становлять особи, які мали вищу освіту;
- професія – у 57,4% випадках злочинці були безробітними, 28,6% це особи що були зайняті на виробництві, 13% становили особи, що навчалися, 1% – це інваліди та пенсіонери;

- сімейний стан – 79,5% неодружені;
- вплив алкоголю – 90% злочинців перебували у стані алкогольного сп'яніння.

Типова особа потерпілого. Типовим для зґвалтування є насильство чоловіка щодо жінки. Випадки насильства жінок над чоловіками рідкісні і можливі тільки при вчиненні групового злочину.

Типовий час, місце, обстановка. Злочини проти статевої недоторканості особи найчастіше вчиняють на відкритій безлюдній місцевості, у підсобних приміщеннях, підвалах багатоповерхівки, а також місць, куди потерпіла особа потрапила внаслідок обману. Типовим є вечірній та нічний час вчинення злочину і, як правило, умови неочевидності [4, с. 91].

Підсумовуючи вище наведене, можна зазначити, що криміналістична характеристика зґвалтувань складається з таких основних елементів як:

- а) спосіб вчинення та приховання злочину;
- б) найбільш характерні сліди, пов'язані з насильством;
- в) особа злочинця;
- г) особа потерпілої (чи потерпілого);
- г) місце і час вчинення злочину;
- д) обстановка злочину.

Всі елементи криміналістичної характеристики зґвалтувань взаємопов'язані. Поєднання цих елементів у конкретних ситуаціях неоднакове, а тому і значення їх для розслідування є неоднозначним у кожному окремому випадку.

Список використаних джерел

1. Кримінальне право України. Особлива частина [Текст]: Підручник. Вид. 2-ге, переробл. та допов. / За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – К.: Атіка, 2008. – 712 с.
2. Криміналістика [Текст]: підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / В. М. Глібко, А. Л. Дудніков, В. А. Журавель та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. – К., Видавничий Дім Ін Юре, 2001. – 684 с.
3. Криміналістика: Підручник для студентів юрид. Спец. Вищих закладів освіти. – Кол. авторів: Глібко В. М., Дудніков А. Л. / За ред. В. Ю. Шепітька. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2001. – 684 с.
4. Матусовський Г. А. Структура криміналістичної характеристики злочинів / Г. А. Матусовський // Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів, за ред. В. Ю. Шепітька. – Х., Право, 1998. – 149 с.

Мастикаш Христина Валеріївна,
Юридичний інститут
Прикарпатського національного університету
ім. Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник: к.ю.н., доц. кафедри
кримінального права Козич І. В.

ПРИЧИННИЙ ЗВ'ЯЗОК ПРИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ

Однією з основних гарантій законності, усталеності і визначеності правосуддя при розгляді кримінальних справ є така вимога: як не може бути відповідальності без суспільної небезпеки діяння і вини особи, так не може бути і відповідальності особи за наслідок, що не знаходиться в причинному зв'язку з його вчинком. Відповідно, причинний зв'язок поряд із суспільною небезпекою і провиною є необхідною передумовою кримінальної відповідальності. Виходячи з цього, проблема причинного зв'язку – це одна із центральних проблем кримінального права України. Практично здійснення правосуддя в значній мірі залежить від правильного рішення цієї проблеми. Поняття причинного зв'язку займає особливе місце в системі кримінально-правових понять. Воно впливає на побудову цілого ряду основних понять кримінального права. Практично, немає жодного розділу загального вчення про злочин, на який поняття причинного зв'язку не робило б вплив і який міг би вивчатися ізольовано від нього. Саме тому, наука кримінального права України приділяє велику увагу вивченню питань про сутність поняття причинного зв'язку і про його значення для кримінального права.

Актуальність даної теми полягає у тому, що питання існування причинного зв'язку при бездіяльності має дуже велике значення, адже воно пов'язане із проблемою відповідальності, а саме обсягом цієї відповідальності.

Дана проблема завжди цікавила науковців. Її можна назвати чи не найскладнішою проблемою в кримінальному праві. В першу чергу, через те, що питання суперечливе. І воно викликало різні погляди у науковців. Головний спір, що точиться довкола причинного зв'язку при бездіяльності вже понад півтора сторіччя.

Метою статті є з'ясувати такі поняття як причинний зв'язок і бездіяльність, а також проаналізувати проблему та значення причинного зв'язку в кримінальному праві, з'ясувати правила причинного зв'язку, розкрити проблему причинного зв'язку при бездіяльності і вирішити чи існує причинний зв'язок при бездіяльності взагалі.

Даною проблемою займалися такі вчені: Л. О. Андрєєва, М. І. Бажанов, Е. В. Благов, Ф. Ю. Бердичівський, Т. П. Васьков, О. С. Горелик, Й. І. Горелик, М. С. Грінберг, М. Д. Дурманов, Я. М. Злоченко, В. Кирєєв, М. І. Ковальов, І. Я. Козаченко, М. Й. Коржанський, М. Корчан, Г. А. Крігер, В. М. Кудрявцев, Н. Ф. Кузнєцова, В. М. Курченко, П. С. Матишевський, П. П. Михайленко, Е. Я. Мотовиловкер, З. М. Соколовський, М. І. Панов, М. С. Романов, В. В. Сташис, С. А. Тарарухін, А. А. Тер-Акопов, Г. В. Тимейко, О. Л. Тимчук, А. Н. Трайнін, А. А. Піонтковський, М. Д. Шаргородський, а також інші автори, що торкалися проблеми причинного зв'язку при аналізі конкретних статей Особливої частини Кримінального кодексу.

Причинний зв'язок – це ознака об'єктивної сторони не всіх, а лише так званих «матеріальних» складів злочинів. При вчиненні злочину, який має «матеріальний» склад, завжди необхідно встановити причинний зв'язок між дією (бездією) та злочинними наслідками, які настали. Особа може, згідно з законом, відповідати лише за ті наслідки, які були причинно обумовлені її поведінкою. Якщо ж причинний зв'язок між дією (бездією) і насталими наслідками відсутній, то ці наслідки не можуть бути осудними і особа не може бути за них відповідальною [1].

Загальною властивістю всіх причинних зв'язків є їх багатозначність: одна причина може породити декілька різних наслідків, так само як і один і той же наслідок може бути народжений різними причинами чи сукупністю причин.

Причинним зв'язком у філософії називають таку закономірну поєднаність предметів та явищ, за якою одне явище (чи сукупність явищ) неминуче, з внутрішньою необхідністю утворює, народжує інше явище. Перше з них називають причиною, а друге – наслідками.

Розуміння причинності (взаємозалежності) в кримінальному праві ґрунтується на таких головних філософських положеннях про причинний зв'язок:

1. Всезагальний зв'язок між явищами природи та суспільства є закономірністю – безпричинних явищ немає: всі явища в природі та суспільстві причинно обумовлені.

2. Всезагальний зв'язок між явищами зовнішнього світу існує реально і об'єктивно, він не залежить від свідомості та волі людей.

3. Причинний зв'язок (як частка всезагального зв'язку речей і явищ) пізнаваний. Світ пізнаваний і пізнавані його закономірності. Пізнання та знання є, насамперед, знанням причини. Якби світ був непізнаваним, то наука стала б неможливою, а якби ми знали всі причини, то вона стала б непотрібною.

4. Причина та наслідок – це лише частка, вилучена із всього загального зв'язку речей та явищ, ізольована від нього для з'ясування того, що є причиною, а що – наслідком, оскільки наслідок цієї причини є причиною іншого наслідку і так безкінечно.

Для правильного встановлення наявності чи відсутності причинного зв'язку необхідно дотримуватися правил:

1. Причина в часі завжди передує наслідкам. Не може бути причиною те явище, яке відбулося після наслідків.

Суспільно небезпечне діяння передує в часі злочинним наслідкам, діяння є тією необхідною умовою, яка підготувала і визначила можливість настання наслідків. Відсутність такої послідовності свідчить про те, що діяння не може бути причиною певних наслідків.

В той же час, треба мати на увазі, що після цього – ще не свідчить, що це є причиною цього, оскільки певні наслідки можуть бути народжені різними причинами [2, с. 56-57].

Одна лише зовнішня послідовність подій не може бути підставою для встановлення причинного зв'язку.

2. Для визнання діяння причиною злочинних наслідків необхідно встановити, що воно не тільки передувало наслідкам, але що ці наслідки були заподіяні, вчинені саме цим діянням, а не іншим.

Причиною є лише те діяння, яке створило можливість, умови настання наслідків, яке обумовило їх настання і зробило дійсними, тобто забезпечило їх здійснення, реалізацію.

3. Причинний зв'язок між конкретними діями та їх наслідками є там, де ці дії були необхідною умовою їх настання – умова, без якої не може бути таких наслідків. Якщо ж діяння не було необхідною умовою настання певних наслідків, то причинний зв'язок між ними відсутній.

Отже, не кожна умова, що сприяла настанню наслідків може бути причиною цих наслідків.

Дія чи бездіяльність можуть бути причиною злочинних наслідків лише тоді, коли вони були необхідною умовою цих наслідків, без яких ці наслідки не настали б.

4. Дія чи бездіяльність можуть бути причиною лише за умови, що наслідки, які настали, є необхідними, а не випадковими.

Зв'язок між дією та наслідком, будучи завжди об'єктивним, для конкретного діяння може бути необхідним або випадковим.

Що стосується бездіяльності – це пасивна форма поведінки особи, що полягає у не вчиненні нею конкретних дій, які вона повинна була і могла вчинити в даних конкретних умовах [3, с. 90].

І дане питання існування причинного зв'язку при бездіяльності досі не вирішене в науці і перебуває на стадії досліджень різними науковцями як зазначалось вище.

Потрібно сказати, що бездіяльність також може бути умовою настання певних наслідків. І до вивчення цього питання слід підходити діалектично. Лише в цьому випадку стане зрозуміло, що бездіяльність не є нулем в світі дійсності, не є звичайне заперечення. Зрозуміло, що бездіяльність як невиконання чогось конкретного, що в даний момент очікувалось, може бути моментом зв'язку, моментом розвитку, внаслідок чого, в цьому сенсі може містити у собі щось позитивне, таке, що має спричиняючий характер. Людина у своєму практичному житті може впливати на довколишнє середовище не лише шляхом безпосередніх механічних дій, але й шляхом використання хімічних, фізичних, біологічних причин. Сказане стосується і засобів вчинення злочинів. Не викликає сумнівів, що вбити можна не лише пострілом, але й відправивши людину в ліс, де завідомо для посилаючого існує небезпека для життя людини. Бездіяльність однієї особи певним чином обумовлює поведінку іншої особи, може змушувати її бездіяти або чинити якісь дії. Ще більше значення бездіяльність має в світі техніки, де вона може бути причиною багатьох суспільно небезпечних наслідків. Багато суспільно небезпечних діянь може бути вчинено бездіяльністю особи, на яку покладений обов'язок вчинити певні дії, необхідні для нормальної роботи державного апарату, виробничого колективу, для охорони здоров'я людей і т. ін.

Я дотримуюсь думки, що причинний зв'язок при бездіяльності існує, але виражається він не у той спосіб, як при дії. Мова тут іде про

обумовлення чогось, що вже було спричинене іншими явищами, процесами, діями інших осіб чи власними діями тощо. В даному випадку причинний зв'язок є скоріше умовою, ніж причиною. Але тут потрібно звернути увагу на те, що це є необхідна умова, без якої просто неможливе настання негативних наслідків. По-друге, причинний зв'язок є не прямим, а опосередкованим.

Також, причинний зв'язок при бездіяльності відіграє важливу роль при вирішенні кримінальних справ і при кваліфікації злочинів.

Список використаних джерел

1. Мультимедійний навчальний посібник: «Кримінальне право загальна частина» [Електронний Ресурс]. – Режим доступу: http://www.naiu.kiev.ua/books/mnp_krum_pravo_zag/Files/Lekc/T7/T7_P4.html.
2. М.Й. Коржанський. Кримінальне право України: Частина загальна: Курс лекцій. – К.: Укр. вид. група: Наук.думка, 1996. – 182 с.
3. Кримінальне право України: Навч. посіб. / С. Г. Волкотруб, О. М. Омельчук, В. М. Ярін та ін. – За ред О. М. Омельчука. – К.: Наукова думка; Прецедент, 2004. – 297 с.

Мерзляков Костянтин Сергійович,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв
Науковий керівник:
к.ю.н., доцент кафедри цивільного
та кримінального права і процесу Шведова Г. Л.

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ГРОМАДЯН У ПРАВІ СТАРОДАВНІХ АФІН В КЛАСИЧНИЙ ПЕРІОД

Характеризуючи право античних грецьких полісів, необхідно звернути увагу на те, що питання права античних грецьких полісів малодосліджені у науковій літературі. Набагато більшу увагу вітчизняні вчені приділяють дослідженню римського права. Останнє зумовлено вузькою джерельною базою.

Одним з найважливіших завдань при дослідженні давньогрецьких міст-держав, зокрема афінського полісу, є з'ясування правового становища громадян у давньогрецькому суспільстві. Характеристиці

правового становища громадян в античному праві у класичний період давньогрецької історії значну увагу приділяли такі вчені, як В. В. Латишев, Г. Бузолт, П. Гіро, С. А. Жебелев, В. С. Сергеев, В. Г. Кадеев, В. І. Кузицин, С. Ф. Кечекьян, В. М. Зубар, О. А. Гавриленко.

З правової точки зору громадяни афінського полісу були наділені повними як цивільними, так і політичними правами, тобто були повноправними членами полісу. Афінськими громадянами ставали за народженням чи внаслідок прийняття у громадянство. За народженням повноправним афінським громадянином міг бути житель Аттики, мати і батько якого були афінськими громадянами, а його ім'я було записано в особливому списку, що ведеться в демах, нижчих адміністративних одиницях Аттики. У такі списки заносилися юнаки й дівчатка по досягненні ними 18-річного віку після ретельно проведеної перевірки спеціальною комісією. Молоді люди, внесені в списки громадян демів, збиралися з усієї Аттики в районі Пірея й тут протягом року проходили навчання й одержували певне виховання під керівництвом спеціальних учителів – софроністів, обраних із числа найповажніших афінян. Під їхнім керівництвом юнаки (їх називали «ефесами») навчалися фехтуванню, стрільбі з лука, метанню списа, фізичним вправам. Таким чином, до 20 років ефеб закінчував обов'язковий курс військово-виховного навчання й ставав повноправним громадянином.

Будь-який метек чи вільновідпущеник міг бути прийнятий у громадянство Афінського полісу. Французький дослідник Поль Гіро зазначає, що для отримання громадянства необхідно було дотримання наступних умов: «Насамперед, законом було заборонено робити афінянином людину, що не заслужила прав громадянства певними значними послугами, здійсненими для держави. По-друге, треба було, щоб яка-небудь приватна особа внесла проект подібної постанови, а народ вирішив би, чи цей проект підлягає обговоренню. Якщо він погоджувався обговорити його, то голосування відбувалося на особливих зборах, де повинно було бути присутнім принаймні 6 000 громадян. Нарешті, кожен громадянин, якщо він не знаходив цю пропозицію справедливою, міг почати процес проти особи, що винесла його, і суди користувалися правом скасувати прийняту постанову». Процедура набуття громадянства була доволі складною і забезпечувала певну замкнутість групи громадян від інших категорій населення Аттики.

Серед політичних прав афінських громадян найважливішими були право на участь в Народних зборах, у Гелієї (суди присяжних); право

бути обраним до Ради п'ятисот (буле) або на виборні посади в магістрати, при цьому, дане право в класичний період давньогрецької історії поширювалося на всі категорії афінських громадян, у тому числі фетів. Французький дослідник Поль Гіро, розмірковуючи над пасивним виборчим правом в Афінах, пише: «Так, наприклад, в Афінах, навіть після Солона, громадські посади надавалися членам багатих або заможних класів. Бідні зовсім не могли користуватися владою... Розвиток демократії й складається саме в тому, що помалу були знищені всі ці перешкоди» [1, с. 418-419]. «Переважно дві риси відзначали ще древні в афінській демократії ... ісономія й ісегорія, тобто рівність перед законом, рівноправність, і рівність голосу, рівне право на свободу слова, на участь у політичному житті», – пише Бузескул В. П. [2, с. 186].

Серед цивільних прав громадян найважливішими були право на свободу й особисту незалежність від будь-кого, право на земельну ділянку на території полісу, право мати у власності нерухомі об'єкти й право на матеріальну підтримку з боку полісу у разі складної життєвої ситуації, право вступати в законний шлюб та право особисто захищати свої інтереси в суді. Сукупність прав громадянина становила честь громадянина, який і називався «епітіоз». За різні злочини й провини громадяни могли піддаватися безчестю – «атимії», що полягала в позбавленні всіх або деяких прав.

Крім прав, на громадян афінського полісу покладалися відповідні обов'язки. По-перше, вони повинні були дотримуватися законів Афінської держави. По-друге, усі громадяни Афін у віці від 18 до 60 років були військовозобов'язаними. Відмова від виконання цього обов'язку тягла позбавлення громадянських прав. Латишев В. В. зазначає, що «для державної кар'єри громадянина військова служба мала важливе значення: при докімасії кандидата на посаду запитували, брав участь чи він у походах і чи служив там, де повинен був служити» [3, с. 195]. По-третє, громадяни повинні були сплачувати прямі податки («ейсфора»), а найбільш багаті серед громадян повинні були виконувати літургії (суспільні служби). Як зазначає Бондар Л. Д., основна відмінність літургій від податків та мит, штрафів, судових зборів полягала в тому, що вони «не приносили безпосереднього доходу в казну, але ставали повинностями, спрямованими на фінансове та організаційне забезпечення різних державних заходів за рахунок коштів їх виконавців» [4, с. 5].

Отже, громадяни афінського полісу були найбільш повноправною частиною населення стародавньої Аттики. Усі громадяни були юридично рівними у своїх правах. Виключно громадяни афінського полісу користувалися політичними правами. Афінське громадянство набувалося не тільки внаслідок народження, але й шляхом прийняття в громадянство за певні заслуги перед державою.

Список використаних джерел

1. Поль Гиро. Частная и общественная жизнь древних греков / пер. с франц. Н. И. Лихаревой – Санкт-Петербург: Издание товарищества О. Н. Поповой, 1913. – 684 с.
2. Бузескул В. П. История афинской демократии / Вступ. ст. Э. Д. Фролова; науч. редакция текста Э. Д. Фролова, М. М. Холода. – СПб.: ИЦ «Гуманитарная Академия», 2003. – 480 с.
3. Латышев В. В. Очерк греческих древностей. В двух частях: Часть 1. Государственные и военные древности – СПб.: Алетейя, 1997. – 348 с.
4. Бондарь Л. Д. Афинские литургии V-IV вв. до н. э. – СПб.: Нестор-История, 2009. – 204 с.

Миргородська Уляна Віталіївна,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв
Науковий керівник:
к.ю.н., доцент кафедри цивільного
та кримінального права і процесу Шведова Г. Л.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДОНОРСТВА В УКРАЇНІ

З розвитком України як незалежної держави відбувається перегляд системи цінностей, що існувала раніше. Основним здобутком такого процесу стало визнання людини, її життя, здоров'я, честі, гідності, недоторканності та безпеки найвищими цінностями в українському суспільстві. Тому кримінально-правова охорона життя та здоров'я людини набуває особливого значення.

Прогрес медицини зумовив появу та поширення багатьох нових методів лікування, зокрема таких, що пов'язані з використанням анатомічних матеріалів призначених для трансплантації. Досягнення сучасної медицини дозволяють у багатьох випадках зберегти життя або

поліпшити його якість. При цьому, одним з найбільш ефективних і реальних способів досягнення таких результатів є трансплантація (пересадка органів). Трансплантація як метод лікування ряду найтяжчих захворювань людини застосовується саме тоді, коли усунення небезпеки для життя або відновлення здоров'я хворого іншими методами лікування неможлива.

Донорство в Україні регулюється Конституцією України (ст. 49, яка закріплює право на охорону здоров'я та медичну допомогу), Законом України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині», Основами законодавства України про охорону здоров'я» (ст. 47 встановлює умови застосування трансплантації), Цивільним кодексом України, який встановлює право на донорство органів (ст. 290); Інструкцією щодо вилучення органів людини в донора-трупа та щодо вилучення анатомічних утворень, тканин, їх компонентів та фрагментів у донора-трупа; Переліку заходів щодо попередження передачі інфекційних захворювань при трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів людини та інших нормативно-правових актів.

Закон України «Про трансплантацію органів...» встановлює умови та порядок трансплантації, умови та порядок взяття гомотрансплантантів у живих донорів, взяття анатомічних матеріалів у померлих осіб та особливості отримання і використання деяких видів анатомічних матеріалів.

Згідно закону, трансплантація – це спеціальний метод лікування, що полягає в пересадці реципієнту органу або іншого анатомічного матеріалу, взятих у людини чи у тварини. Донор – особа, у якої за життя або після її смерті взято анатомічні матеріали для трансплантації або для виготовлення біоімплантатів [2, с. 1].

Щороку в Україні трансплантації органів при захворюваннях нирок потребує близько 1 тис. громадян, при незворотних захворюваннях печінки і серця – по 1,5 тис., при цукровому діабеті – 2 тис. Через відсутність необхідної кількості трансплантантів хворі не можуть своєчасно отримати кваліфіковану медичну допомогу. Кількість проведених щороку операцій з трансплантації органів становить 1,1% загальної потреби. У таких країнах, як Норвегія, США, Італія, Франція, Польща на 1 млн. населення припадає відповідно по 57,6; 56; 33; 21; 14,7 операцій з трансплантації нирок, тоді як в Україні цей показник дорівнює 1,2 [4].

За нормами національного законодавства розрізняють взяття анатомічних матеріалів для трансплантації від донорів та у померлих осіб. Що стосується живих донорів, то ним може бути тільки повнолітня дієздатна особа. У живого донора може бути взятий як гомотрансплантат лише один із парних органів або частина органа, або частина іншого анатомічного матеріалу. Взяття гомотрансплантата у живого донора дозволяється на підставі висновку консилиуму лікарів відповідного закладу охорони здоров'я чи наукової установи після його всебічного медичного обстеження і за умови, що завдана здоров'ю донора шкода буде меншою, ніж небезпека для життя, що загрожує реципієнту [3].

У живого донора може бути взято гомотрансплантат лише за наявності його письмової заяви про це, підписаної свідомо і без примушування після надання йому лікуючим лікарем об'єктивної інформації про можливі ускладнення для його здоров'я, а також про його права у зв'язку з виконанням донорської функції. У заяві донор повинен вказати про свою згоду на взяття у нього гомотрансплантата та про свою поінформованість щодо можливих наслідків. Підпис донора на заяві засвідчується у встановленому законодавством порядку, а заява додається до його медичної документації [2, с. 13].

Що стосується донорства від живої людини, то на сьогоднішній день це питання є більш-менш врегульованим, і не виникає таких питань і таких суперечностей, які стосуються донорства від померлої особи.

Кожна повнолітня дієздатна особа може дати письмову згоду або незгоду стати донором анатомічних матеріалів у разі своєї смерті. За відсутності такої заяви анатомічні матеріали у померлої повнолітньої дієздатної особи можуть бути взяті за згодою іншого з подружжя або родичів, які проживали з нею до смерті. У померлих неповнолітніх, обмежено дієздатних або недієздатних осіб анатомічні матеріали можуть бути взяті за згодою їх законних представників [1, с. 3].

Питання про те, чи можуть законні представники особи надавати згоду на взяття у неї органів та тканин для трансплантації є також дуже дискусійним.

Деякі вчені вважають, що згоду бути донором органів і тканин для трансплантації може надавати лише фізична особа – потенційний донор, а не її законні представники, виходячи з норми Основного Закону, де зазначено: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність,

недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» (ч. 1 ст. 3 Конституції України), а тому не можна здійснювати медичне втручання без згоди людини, оскільки неможливо повністю передбачити наслідки операції із взяття в особи органів для трансплантації і це зумовлює загрозу погіршення її здоров'я та може створити небезпеку її життю.

Отже, розглянувши положення міжнародних правових актів та позиції науковців, можна зазначити, що у разі коли померла особа не заборонила за життя взяття в неї після її смерті органів для трансплантації, то дозволяється взяття в неї органів та тканин, а якщо не дозволила – забороняється.

Таким чином, питання трансплантації і, зокрема, її правового регулювання, на сьогоднішній день є найбільш актуальними. Це зумовлює необхідність пильної уваги до цих проблем з боку медичних працівників і юристів, що вивчають медичне право. Законодавча регламентація трансплантації, здійснювана Законом України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини». Існує певна кількість невирішених питань, що негативно позначаються на юридичному забезпеченні трансплантології. Правові, морально-етичні і загальні медичні аспекти трансплантації вимагають подальшого вивчення з наступними пропозиціями з удосконалення законодавства України в галузі пересадки органів та інших анатомічних матеріалів людини.

Список використаних джерел

1. Волкова О. «Правові аспекти регулювання трансплантології в сучасній світовій практиці» / Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. – № 938. – 2011 р. – 6 с.
2. Закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» від 16.07.1999 р., поточна редакція від 05.12.2012 р. // Електронний ресурс: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1007-14>.
3. Пипченко Б. Ю. «Дискусійні аспекти надання згоди на донорство органів та тканин для трансплантації»: Матеріали Всеукраїнської II науково-практичної конференції 17-18.02.2008 р. м. Львів. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://medicallaw.org.ua/uploads/media/02_234.pdf.
4. Стеценко О. Г. Медичне право України // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://uchebnikionline.ru/pravo/medichne_pravo_ukrayini.

Михайлюк Неля Миколаївна,
Прикарпатський національний університет
ім. Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник: к.ю.н., доц. кафедри
кримінального права Козич І. В.

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ЗА ВІТЧИЗНЯНИМ ТА ЗАРУБІЖНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Кожне окреме правопорушення, як явище реальної дійсності, конкретне: воно здійснюється конкретною особою, у визначеному місці і часі, суперечить діючому правовому порядку, характеризується точно визначеними ознаками. Разом з тим, незважаючи на розходження окремих правопорушень і їх видів, всі правопорушення, як антисоціальні явища мають загальні риси.

Представляючи собою антигромадські, шкідливі явища, правопорушення викликають відповідне негативне ставлення. Суспільство в особі держави має право і зобов'язане вести боротьбу за викорінювання правопорушень, причин і умов, що породжують їх, в ім'я забезпечення нормального розвитку, збереження правопорядку, охорони суспільних і особистих інтересів, захисту справедливості.

Методологія роботи базується на принципах історизму, аналітичного осмислення, систематичного узагальнення вивченого матеріалу. Використовувався також догматичний метод, конкретно-соціологічний, історико-правовий, діалектичний, статистичний, метод порівняльного правознавства.

Новизна даного дослідження полягає у спробі автора на основі опрацьованих джерел та літератури узагальнити відомості про дослідження даного питання, що сприяє їх популяризації.

Правопорушення – соціальний та юридичний антипод правомірної поведінки, їх соціальні та юридичні ознаки протилежні. Правопорушення є різновид антисоціальної, протиправної поведінки. У соціальному сенсі це поведінка, що суперечить або здатна заподіяти шкоду правам, інтересам громадян, їх колективам і суспільству в цілому, вона ускладнює і дезорганізує розвиток суспільних відносин. Іншими словами, правопорушення – це протиправне, суспільно небезпечне,

винне діяння (дія чи бездіяльність), що завдає шкоди суспільству, людям.

У сучасних умовах у нашій країні спостерігається різкий сплеск правопорушень, у тому числі найнебезпечнішої їх форми – злочинів, в різних сферах суспільного життя. Нестримне зростання злочинності створює серйозну загрозу державі і суспільству, життю, здоров'ю та майну громадян. Для боротьби з правопорушеннями важливо визначити їх природу та особливості, причини скоєння і на цій основі намітити шляхи скорочення їх кількості.

Види правопорушень за ступенем суспільної небезпечності (шкідливості):

Проступки – відрізняються від злочинів меншим ступенем суспільної небезпечності.

Злочини – відрізняються від проступків підвищеним ступенем суспільної небезпечності.

Новим видом правопорушення є податкові проступки – суспільно небезпечні протиправні діяння, які порушують права і законні інтереси суб'єктів податкових правовідносин. За їх вчинення встановлена юридична відповідальність.

Злочин – це соціальне і правове явище. Злочинність з'явилась з розколом суспільства на антагоністичні класи. Норми про злочини і покарання стали відображати волю економічно і політично пануючих відносин, перш за все, в охороні влади і власності.

Суспільна небезпечність, винність, протиправність і караність – без цих чотирьох ознак діяння не є злочином.

Кожна з цих ознак злочину відображає його різні істотні властивості, має свій зміст.

Критерії для здійснення класифікації обирають різноманітні. Найбільш поширені такі:

- за ступенем суспільної небезпечності (ступенем тяжкості);
- за об'єктом злочинного посягання;
- за формою вини;
- за мотивом вчинення злочину;
- за моментом закінчення злочину.

Щодо зарубіжних країн:

Правова карта світу досить різноманітна. Кожна країна має власну систему права. Інколи на терені однієї країни діють різні правові системи. Так, шотландське право суттєво відрізняється від англійського,

хоча обидві правові системи діють у межах однієї країни – Великої Британії. Країни можуть належати до різних соціально-економічних формацій, у них можуть бути різні форми державного устрою, різні політичні режими, що не може не відбиватися на нормах права, формуванні правових систем. На них справляють вплив традиції, рівень культури, сповідуванні населенням релігії тощо.

Франція є країною, де вперше після Великої Французької революції 1789 р. з'явився перший буржуазний кримінальний кодекс 1791 р. Пізніше цей кримінальний кодекс було замінено кримінальним кодексом Наполеона 1810 р., що діяв понад 180 років, поки 1 березня 1993 р. не набрав чинності новий, який діє і нині.

У французькому законодавстві на загальне позначення кримінально караних діянь використовується термін «кримінальне правопорушення», однак, визначення цього терміна не наводиться. Загальне уявлення про кримінальне правопорушення можна отримати виходячи зі змісту окремих норм загальної частини КК Франції. Так, згідно за ст. 111-1 КК Франції кримінальні правопорушення поділяються на злочини, проступки та порушення.

Знання положень кримінального права зарубіжних держав необхідні не лише спеціалістам-юристам, але і громадянам, які професійно не пов'язані з правом.

Отже, можна констатувати, що вивчення кримінального законодавства зарубіжних держав дозволяє краще зрозуміти положення та норми вітчизняного права, виявити його переваги та вказати на недоліки, накреслити напрями вдосконалення та визначити перспективи. Це необхідно для вирішення виключно прикладних проблем, що пов'язані із міжнародним обміном, необхідністю забезпечення інтересів держави загалом, а також прав наших громадян за кордоном, їхнього правового захисту.

Начій Арсен Михайлович,
Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник:
к.ю.н., доц., професор кафедри
кримінального права і процесу
Мельник П. В.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Питання смертної кари є досить дискусійним. З одного боку, вона не гуманна та жорстока. І взагалі, це не по-європейськи. Смертна кара перешкоджає інтегративним процесам України до Європейської спільноти. Відсутність смертної кари є обов'язковою умовою перебування країни в Раді Європи. Протокол Європейської конвенції про права людини, що набув чинності 1 липня 2003 року, передбачає цілковите скасування страти. Але є випадки, коли саме власним життям люди повинні відповідати за свої вчинки. Це відбувається в тому випадку, коли людина сама забирає життя інших. За жорстокі вбивства, в тому числі дітей, знущання над беззахисними людьми, тортури, потрібно відповідати сповна.

Тлумачення поняття смертної кари є досить неоднозначне, але все ж таки науковці сходяться в думці, що смертна кара або страта (вища міра покарання) — це страта злочинця, чи неугодної владі особи, засудженої на смерть за скоєння особливо тяжких злочинів чи дій, що суперечать державній політиці країни. Проте, введення смертної кари навряд чи знизить злочинність в країні. Кажуть, що довічне ув'язнення для злочинців гірше страти. Але напевно, не для всіх. Маніяк Андрій Чикатило дуже боявся розстрілу, до останнього писав прохання про помилування.

Але виникає питання якщо людина невинна? Якщо вона невинна, а слідство та суд не достатньо дослідили обставини кримінального провадження? Зокрема щодо серійного вбивці Онопрієнка, то спочатку було заарештовано стороннього чоловіка, який згодом помер...

Якщо невинну людину засуджено, то у неї ще лишається шанс на справедливість. Так, в Запорізькій області чоловіка позбавили волі строком на п'ять років як серійного вбивцю, а з його родиною ніхто не

хотів спілкуватися. А згодом було виявлено справжнього вбивцю. А якби невинного розстріляли, то перед ним хіба що посмертно вибачилися б. Тому, на мою думку, застосовувати смертну кару можна тільки в країні з розвиненим правосуддям. Інакше замість того, щоб карати зло в суспільстві, смертна кара є ще одним злом.

На даний час ще існують країни, що зберігають смертну кару. Серед них: Афганістан, Білорусь, Китай, Куба, Єгипет, Індія, Іран, Японія, Йордан, Нігерія, Північна Корея, Катар, Саудівська Аравія, Таїланд, Об'єднані Арабські Емірати, деякі штати у США (16 штатів та округ Колумбія забороняють смертну кару взагалі, а ще 7 штатів її майже не застосовують) і т. д.

Основними видами страти є: газова камера, електричний стілець, повішення, побиття камінням, розстріл, смертельна ін'єкція.

В Україні у 1997 році введений мораторій на виконання смертних вироків. 29 грудня 1999 року Конституційний Суд України визнав, що смертна кара суперечить Конституції України, чим остаточно закрит шлях до її відновлення. У зв'язку з цим, у 2000 році Верховна Рада України внесла зміни до Кримінального кодексу України, якими остаточно вилучила поняття «смертна кара» з офіційного списку кримінальних покарань України.

Характер і особливості виконання покарання у виді довічного позбавлення волі в Україні визначаються передбаченим законом режимом утримання і відповідним правовим статусом засудженого. Засуджуючи злочинця на життя в умовах ізоляції від суспільства не на один десяток років, держава повинна гарантувати, щоб покарання було не катуванням і засуджений не втратив людське обличчя.

Засуджені до довічного позбавлення волі тримаються у виправних установах максимального рівня безпеки і розміщуються в приміщеннях камерного типу, окремо від інших засуджених, як правило, по дві особи і забезпечуються житловою площею за нормами, установленними кримінально-виконавчим законодавством України (3 кв. м на особу). В інших випадках з метою захисту засудженого від можливих посягань на нього з боку іншого засудженого чи запобігання вчинення ними нового злочину постановою начальника установи їх можуть тримати в одиночних камерах.

Засуджені до довічного позбавлення волі залучаються до праці тільки на території колонії з урахуванням вимог їх тримання та з дотриманням відповідних вимог санітарних норм і правил охорони

праці. Для засуджених, які не мають середньої освіти, у виправних колоніях створюються консультаційні пункти.

З урахуванням тяжкості злочинів, вчинених засудженими вказаної категорії, та ступеня їх небезпеки визначені відповідні заходи безпеки при поводженні з ними. Зокрема, під час виведення з камер, конвоювання територією установи та за її межами до засуджених застосовуються наручники. Враховуючи рекомендації експертів Ради Європи, наразі вирішується питання про заборону застосування наручників до засуджених під час побачень з родичами, а також з іншими особами.

Практика виконання покарання у виді довічного позбавлення волі ще недостатньо враховує особливості поводження із засудженими в умовах глибокої соціально-економічної кризи, збіднення засуджених і населення, їх психологічного стану, відчувається відсутність теоретичних розробок щодо поводження із засудженими в умовах кризового стану. Варто звернути увагу на труднощі втілення міжнародного досвіду щодо подолання негативних наслідків позбавлення волі, ресоціалізації засуджених, адже це пов'язане з додатковими матеріальними і духовними затратами, але в кінцевому результаті такий підхід більш вигідний для суспільства.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №13 – С. 136.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України: Науково-практичний коментар / А. Х. Степанюк, І. С. Яковець; За заг. ред. А. Х. Степанюка. — Харків: Одіссей, 2005. — 560 с.
3. Кримінально-виконавче право України: Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / За ред. проф. А. Х. Степанюка. — Харків: Право, 2005. — 256 с.

Пірус Анна-Марія Петрівна,
Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник:
к.ю.н., доц., професор кафедри
кримінального права і процесу
Острогляд О. В.

ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В РАДЯНСЬКІЙ І СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

З прийняттям Загальної декларації прав людини в 1948 р., громадяни отримали вільне право на інформацію. Але чи повноцінно воно було реалізоване в УРСР? І чи дотримується цієї норми теперішня влада на сучасних теренах нашої держави?

В радянській Україні цензура в ЗМІ була невід'ємною частиною як публічного, так і політичного життя. Вона представлена вимогою з боку органів державної влади або інших структур, спрямована, зокрема, до журналіста, власника, редактора або іншого працівника засобу масової інформації, узгоджувати певну інформацію перед її оприлюдненням, заборона її поширювати чи перешкоджання її тиражуванню і розповсюдженню в будь-який інший спосіб з метою забезпечення політичних, економічних чи інших інтересів цієї структури [1].

В 1947 р. було створено Управління агітації та пропаганди при Центральному Комітеті Комуністичної Партії (більшовиків) України, до якого входили відділи пропаганди, друку, агітації, культури, літератури і мистецтв, підготовки і перепідготовки партійних кадрів, науки. Основними завданнями даного органу було:

- проведення політично-виховної роботи;
- залучення населення до агітаційно-масових заходів.

Головними функціями засобів масової інформації і пропаганди визначалися функції пропагандиста, агітатора й організатора мас.

У рамках комуністичної ідеології прийнято вважати, що формування громадської думки здійснюється через ідеологічний і психологічний вплив на свідомість і почуття людей.

Першим етапом у формуванні суспільної свідомості було обнародування ідеї; другим – схвалення або осуд ідеї масами; третім – зміни у громадській думці, її результативність, дієвість, з'ясування

органами масової інформації, наскільки ідея увійшла у свідомість мас, знайшла прихильників, дістала підтримку [2].

6 листопада 1951 р. вперше вийшов в ефір Київський телецентр. Це був перший крок по освоєнню українського простору. Згодом, коло трансляцій почало розширюватись [3].

На превеликий жаль, тогочасне телемовлення не можна назвати українським, адже це було Московське телебачення в Україні, яке велось, переважно, нашою рідною мовою.

Телебачення – це механізм керування громадою, а радянська влада вміло його використовувала. Цензура здійснювала контроль за даними, які поступали звичайному громадянину і, в більшості випадків, вирізала, деформувала, завуальювала істинну інформацію, підвищувала цінність політичної ідеології, щоб відвернути увагу від того, які події насправді відбувались в державі.

Радянська преса, зокрема журнальна, сприяла цензурі – не допускала вільної думки, викорінювала прояви національної свідомості, поширювала партійну міфотворчість. Методами тотального контролю й цензури сформувалося офіційне інформаційне поле.

Журнали УРСР мали стільки свободи слова, скільки її допускав тоталітаризм. Проаналізувавши будь-яке видання того періоду, можна помітити ідентичне структурне моделювання [4, с. 171].

Аналізуючи статус цензури в сучасній Україні, варто зазначити, що вона заборонена на законодавчому рівні. Є цілий ряд нормативно-правових актів, які регулюють дане питання, це:

1. ст. 15 Конституції України, де вказано, що «Цензура заборонена» [5];
2. ст. 24 Закону України «Про інформацію» – «Забороняються втручання у професійну діяльність журналістів, контроль за змістом поширюваної інформації» [6];
3. ст. 2 Закону України «Про інформаційні агентства» – «Забороняється цензура інформації, поширюваної інформаційними агентствами» [7].

Для отримання повноцінної інформації важлива свобода слова, завдяки якій, громадянин формує власні переконання та позицію.

Будь-який дефіцит даних або їх обмеження зумовлює конфлікт не лише декількох осіб, але й цілої громади, інколи націй.

Прикладом цього, є події листопада-грудня 2013 р., коли на мирних акціях протесту від побиття підрозділом міліції особливого

призначення «Беркут» постраждали не тільки студенти, але понад 50 журналістів, серед яких – іноземні. Через погрози, розправи та застосування насильства, окрема кількість репортерів вже не тільки фізично, але й психологічно не могла надати повноцінну інформацію про події, що відбувались [8].

Так трансляції у східних регіонах України та сусідньої держави Росії містили малий відсоток достовірності, а більший був прокоментований і відредагований так, як це вигідно провладним структурам.

Крім того, цей період ознаменувався тиском на ЗМІ зі сторони керуючої «Партії Регіонів» та підпорядкованих їй органів.

Це говорить про те, що було допущено ряд порушень, зокрема ст. 5 ЗУ «Про телебачення і радіомовлення», де вказано, що «Телерадіоорганізація є незалежною у визначенні змісту програм та передач. Не вмотивоване законодавством України втручання органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, громадських чи релігійних об'єднань, їх посадових осіб чи працівників, а також власників у сферу професійної діяльності телерадіоорганізацій не допускається», і тих, за які передбачається кримінальна відповідальність – ст. 171 ККУ про умисне перешкоджання законній професійній діяльності журналістів та ін.» [9].

У наші часи спостерігається тенденція того, що людина менше цікавиться матеріалами в пресі та телебаченням. Дедалі частіше перевага надається інформаційним повідомленням з глобальної комп'ютерної мережі Інтернет.

Однією з причин цього явища є телеефіри, основний зміст яких – розважальний контент. У друкованих виданнях – статті, замітки, повідомлення, які відповідають формату. Це пришвидшує процес втрати самосвідомості, і як наслідок, людина легко піддається маніпуляціям та психологічному «зомбуванню».

Що стосується сучасного радіомовлення, порівняно з радянським періодом, воно має більшу свободу вибору програм, але кількість – не завжди якість. Переважна більшість – комерційні проекти, які пропонують дешеву інформаційну продукцію для молодіжної аудиторії.

Інтернет – це великий крок людства в галузі технологій за короткий період часу. Інформаційний простір мережі доцільно розглядати в двох аспектах: позитивному та негативному.

Правильне використання мережі дозволяє людині всебічно відслідковувати не тільки те, що відбувається у власній державі, але й події країн світу, дізнаватись про все з офіційних першоджерел. Завдяки доступній інформації, здійснюється самовдосконалення, підвищується власний інтелектуальний та професійний рівні, існує можливість обмінюватись досвідом чи співпрацювати з тими, хто знаходиться в іншій стороні земної кулі. Все це призводить до прогресу мислення та усвідомлення власної самотності.

Негативний аспект виражений в тому, що не всі дані відслідковуються, часто інформація не відповідає дійсності. Недобросовісні розробники, власники веб-сторінок допускають витік даних порнографічного, насильницького та кримінального характеру, стимулюючи розвиток кіберзлочинності.

Це неприпустимо для цивілізованої держави, адже переважна аудиторія користувачів – підлітки, в яких психіка перебуває у стані вікового розвитку.

Для боротьби з кіберзлочинністю створюється значна кількість систем і програм захисту, встановлюються вікові обмеження та програмний «батьківський контроль», в гіршому випадку антивірусні програми видають попередження про веб-сторінки з підозрілими даними.

Українською проблемою є недостатня кількість державних експертів в галузі комп'ютерно-технічної експертизи та складнощі з введенням в правове поле досліджень фахівців комерційних організацій [10].

Підводячи підсумки вважаю доцільним введення часткової цензури в ЗМІ в питаннях, які стосуються виключно морально-етичного та духовного аспектів. Я проти обмежень політичної інформації, тому що згідно ст. 1 Конституції України наша держава демократична і соціальна. Це не ХХ ст., де громада була інструментом в руках політиків. Зараз час, коли права і свободи людини визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Важливим є вміння обирати правильну інформацію серед потоку символів, і на основі цього формувати власну громадянську позицію, адже ми живемо в державі, яка визнана цілим світом.

Список використаних джерел

1. Цензура // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Цензура>.
2. Трачук Т. А. Розроблення в радянський час українськими вченими навчального курсу теорії і практики журналістської творчості / УДК 070:001.8(477) «19» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1664>.
3. Про канал: історія каналу // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://1tv.com.ua/uk/about/history>.
4. Колісник Ю. Засилля політичної цензури в інформаційному просторі УРСР / Вісник Львів. ун-ту / Серія журн. 2011. Вип. 36 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://journ.lnu.edu.ua/publications/visnyk35/Visnyk35_P2_06_Kolisnyk.pdf.
5. Конституція України / Ред. від 6.10.2013 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
6. Закон України «Про інформацію» / Ред. від 10.08.2012 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
7. Закон України «Про інформаційні агенства» / Ред. від 02.02.2014 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/74/95-вр>.
8. Понад 50 журналістів постраждали під час роботи на Євромайданах // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/profesija/2013-12-01/88068>.
9. Кримінальний кодекс України / Ред. від 02.02.2014 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakono.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
10. Потєряхіна І. С. Діяльність України у сфері боротьби з кіберзлочинністю / УДК 327:323.283(043) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://istfak.org.ua/tendantsii-rozvytku-suchasnoi-systemy-mizhnarodnykh-vidnosyn-ta-svitovoho-politychnoho-protsesu/183-protsesy-rehionalizatsii/579-diyalnist-ukrayiny-u-sferi-borotby-z-kiberzlochynnistyuu>.

Рилова Ольга Анатоліївна,
Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник:
к.ю.н., доцент кафедри
кримінального права і процесу
Дудка А. В.

ЗАСАДА ПОВАГИ ДО ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ У СИСТЕМІ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Кримінальний процесуальний кодекс України вперше закріпив в окремій главі засади кримінального провадження. Таким способом, надається велике значення основним положенням кримінального процесу. Засади (принципи) кримінального процесу – це закріплені в законі й панівні в державі політичні і правові ідеї щодо завдань і способу здійснення судочинства в кримінальному провадженні, які визначають спрямованість і побудову кримінального процесу в цілому, форму і зміст його стадій та інститутів, порушення яких обов'язково тягне за собою скасування вироку та інших рішень по справі [2, с. 58].

Всі принципи нерозривно пов'язані між собою, формують систему, в якій порушення одного принципу призводить до порушення інших принципів і, відповідно, до порушення законності. Тому недотримання хоча б одного з принципів кримінального процесу є підставою для скасування прийнятих по справі рішень.

Однією із важливих засад системи принципів кримінального процесу, яка визначає людину як особистість є засада поваги до людської гідності. Її зміст передбачений в ст. 11 КПК, тобто:

1. Під час кримінального провадження повинна бути забезпечена повага до людської гідності, прав і свобод кожної особи.

2. Забороняється під час кримінального провадження піддавати особу катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню, вдаватися до погроз застосування такого поводження, утримувати особу у принизливих умовах, примушувати до дій, що принижують її гідність.

3. Кожен має право захищати усіма засобами, що не заборонені законом, свою людську гідність, права, свободи та інтереси, порушені під час здійснення кримінального провадження [1].

Згідно із ст. 3 Конституції України вперше в історії розвитку нашої держави честь, гідність людини, як і її життя, здоров'я, недоторканність і безпеку, визнано найвищими соціальними цінностями. Інші норми Основного Закону України зазначають, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню; кожен має право будь-якими незабороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань; кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей [2, с. 64].

Ця засада втілюється у життя й інших норм КПК України, які регулюють окремі процесуальні дії.

Поняття «гідність» відноситься до морально-етичних категорій і не отримало визначення в Конституції та законах України, будучи елементом теорії прав і свобод людини, що є, як на мене, серйозною прогалиною чинного законодавства. Звідси випливає те, що права і свободи людини і громадянина слід поважати всім учасникам кримінального процесу.

Повага – це шанобливе поводження з людиною (ставлення до неї з боку інших людей), що відповідає правовим та етичним нормам, прийнятим у даному суспільстві. Повага до людської гідності як принцип кримінального судочинства тісно взаємопов'язаний із усіма принципами. Наприклад, з таким принципом, як недоторканність особи. Останній закріплює таке важливе положення, що ніхто не може бути затриманий за підозрою у скоєнні злочину або взятий під варту за відсутності на те законних підстав, передбачених Кримінально-процесуальним кодексом України [3, с. 127-128].

Презумпція невинуватості, встановлена ст. 17 КПК, має незаперечний зв'язок із принципом поваги до людської гідності.

На мою думку, засада поваги до людської гідності – це загальноправовий конституційний принцип. В його основі лежать закріплені нормами міжнародного й українського законодавства, невідчужувані права і свободи людини та громадянина, що є елементом основ правового статусу особистості, конкретизовані стосовно до кримінального судочинства нормами кримінально-процесуального кодексу.

Вище перелічені вимоги цього принципу характеризуються діями, що спрямовані, перш за все, на попередження будь-яких зловживань зі

сторони осіб, які наділені правами застосовувати стосовно учасників кримінального процесу заходи забезпечення кримінального провадження та слідчі (розшукові) дії, що обмежують права і свободи людини. При цьому, як вже зазначалося, є недопустимими будь-які катування, жорстоке поводження, приниження гідності особи, примушення до дій, які принижують людську гідність.

Таким чином, принципи кримінального судочинства у своїй сукупності утворюють систему взаємопов'язаних, взаємозалежних і несуперечливих положень. Принцип завжди вищий за будь-яку норму, оскільки містить у собі більше можливостей, ніж звичайна норма. Саме тому, будучи морально-правовими, принципи кримінального судочинства задають основну міру справедливості, є критеріями морально гідної поведінки осіб, які здійснюють провадження у справі. Разом з тим, всі вони є гарантією поваги до гідності особистості та забезпечення охорони цієї гідності, її захисту від свавілля.

Отже, на підставі вище сказаного, можна зробити короткий висновок про те, що аналіз поваги до людської гідності як принципу кримінального судочинства свідчить про його чітку та зрозумілу важливість. Це означає, що він не реалізується в своїх положеннях як самостійний елемент системи засад кримінального процесу, а тісно пов'язаний і взаємодіє з багатьма іншими принципами. Тобто, реалізація взаємодії цих принципів, як на мене, забезпечує відповідний рівень захисту прав і законних інтересів особистості у сфері кримінального судочинства, що є дуже важливим фактором у регулюванні суспільних відносин.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [текст]: станом на 10 вересня 2013 р. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 292 с.
2. Кримінальний процес [текст]: підручник. / За заг. Ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 544 с.
3. Куковинець А. Принцип поваги до честі та гідності у системі принципів кримінального процесу // ПГіП. – 2012. – №11. – С. 126-129.

Рубцова Камілія Вячеславівна,
Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник:
к.ю.н., доц., професор кафедри
кримінального права і процесу
Острогляд О. В.

ПЕДОФІЛІЯ: ПСИХІЧНЕ ЗАХВОРЮВАННЯ ЧИ ЗЛОЧИН?

Таке явище як педофілія було притаманне людству в усі часи його існування. На сьогодні проблема педофілії стає особливо актуальною у зв'язку із вступом соціуму на новий етап свого розвитку і закладання відповідних норм в основу життєдіяльності теперішніх поколінь.

Педофілія раніше не розцінювалась як суспільно небезпечне явище чи психічне відхилення. Наприклад, в Стародавній Греції статеві відносини між чоловіками та хлопчиками були нормою [4].

Проте, розвиток людства, вдосконалення самосвідомості та переосмислення цінностей спричинили засудження явища педофілії в суспільстві.

Що являє собою педофілія сьогодні: психічне захворювання чи злочин?

Педофілія (від лат. *radis* – «дитя», і грец. *philia* – «любов») – статевий потяг до дітей, які не досягли віку статевого дозрівання, або ж знаходяться лише в ранній його стадії [5].

Це суто медичний термін. Далеко не всі хворі на педофілію схильні до вчинення злочинів сексуального характеру і не кожен злочинець, що вчинив розпусні дії щодо дітей є педофілом.

Згідно багатьох досліджень, сексуальні насильницькі дії щодо дітей в більшості випадків вчиняються особами, які не мають педофільських нахилів, тому стосовно дорослої особи, що вчинила розпусні дії щодо дитини неправильно вживати медичний термін «педофіл». Таку характеристику повинні давати не слідчі, не правозахисники, а тільки фахівці медичного профілю.

Тоді як повинен вирішувати цю проблему законодавець: не застосовувати покарання стосовно педофіла, що скоїв злочин, у вигляді обмеження чи позбавлення волі, опираючись на те, що він психічно хвора людина і застосовувати щодо нього виключно заходи медичного характеру?

Не кожен педофіл вчиняє сексуальні злочини проти дітей і, таким чином, стає злочинцем. Педофіл скоює злочин свідомо і, зазвичай, не вважає себе людиною, що страждає від психічного захворювання до того часу, поки його не заарештують.

Ст. 156 Кримінального кодексу України (далі ККУ) відображає вирішення на законодавчому рівні проблеми педофілії як статевого відхилення, що проявляється у прагненні вчиняти дії сексуального характеру з дітьми. Природні статеві зносини з особою, якій не виповнилось 16 років і яка не досягла статевої зрілості, за її згодою кваліфікуються за ст. 155 ККУ [2].

Оскільки діти, з точки зору, закону не можуть давати згоду на щонебудь, то дорослий, використовуючи дитину в якості сексуального об'єкта, здійснює протиправні дії. Такі дії протиправні тому, що вони включають в себе використання фізичного насилля чи погрози його застосування, зловживання статусом дорослого як авторитета (друга), якому довіряють.

В такому випадку педофілія, перш за все, виступає злочином, за який особа повинна бути покарана, тому використовувати ліберальні методи боротьби з педофілами виключно способом лікування у медичних закладах не є правильно.

За новою американською психіатричною системою класифікації, педофільний розлад виникає тоді, коли людина зі спрямованим на дітей сексуальним потягом проявляє його або принаймні страждає від того, що має такий потяг. Якщо ж людина має цю схильність, проте не стає злочинцем, можна говорити про педофілію як одну з сексуальних орієнтацій, так як вона є стійкою і не піддається лікуванню [1].

Однак, це ні в якій мірі не виправдовує злочини проти статевої недоторканості дітей.

Є вчені, які стверджують, що сексуальний потяг до дітей не є добровільним і це закладено підсвідомо. Але питання полягає не в сексуальному потязі, а в сексуальній дії. Наприклад, здоровий 20-річний молодий чоловік з гетеросексуальними інтересами буде схильний відчувати потяг до кожної симпатичної йому жінки, яку він бачить, але це не означає, що він має або намагається мати сексуальні стосунки з цими жінками насправді.

На даний час, американська класифікація захворювань, на яку орієнтується світова психіатрія, поступово витісняє педофілію з ряду

психічних захворювань, вважаючи її скоріше соціальною та юридичною проблемою, а не медичною.

Проте, покарання у вигляді обмеження чи позбавлення волі буде замало. Психологи стверджували, що після виходу із в'язниці осіб, які вчинили сексуальне насильство по відношенню до дітей, в більшості випадків відбувається рецидив, тому завдання психіатрії полягає не в спробі лікування педофілії (вони стверджують, що це невиліковно), а в спробі навчити педофілів контролювати свої бажання.

Із в'язниці злочинці педофіли виходять з тією ж самою патологічною системою в мозку. Бажання повторно вчинити злочин загострюється через вплив того своєрідного життя, де ще більше напруги, дискомфорту та приниження. Вони можуть стати більш жорстокими і ще більш небезпечними для оточуючих. Тому педофіл заслуговує хімічної кастрації та ізоляції від суспільства.

Сьогодні педофіли залишаються практично безкарними і цьому сприяє небажання оперативних працівників розслідувати справи про злочини на сексуальному ґрунті через слабку доказову базу, незначні санкції за дії сексуального характеру щодо неповнолітніх. Байдушність чи недопрацювання правоохоронних органів у цій сфері тягне за собою створення організацій полювання на педофілів серед громадян. Близько двох років діяльність цих організацій набирає чималих обертів і поширюється по всіх містах України.

Це радикальні організації, що виловлюють педофілів, використовуючи в якості «наживки» хлопців та дівчат, що не досягли 16 років. Спіймавши педофіла, активісти беруть у нього інтерв'ю і після цього викликають співробітників міліції. Організація використовує методи боротьби з педофілією, які полягають в повному моральному приниженні героя, оголенні його сутності перед камерою, на яку це «інтерв'ю» записується і викладається в Інтернет, що з точки зору закону є недопустимим.

Вирішити цю проблему можна прийняттям закону, згідно якого засуджені педофіли за статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості, будуть покарані ув'язненням від 5-10 років, при спричиненні такими діями тяжких наслідків – позбавлення волі на 10-12 років та хімічною кастрацією (введення людині медичних препаратів з метою пригнічення його сексуального потягу) строком до трьох років в обох випадках.

Хімічна кастрація може бути застосована лише за рішенням суду і за наявності відповідного висновку судово-психіатричної експертизи, в якій зазначено про стан фізичного і психічного здоров'я особи, до якої можуть бути застосовані дані заходи, щоб уникнути випадки нанесення шкоди здоров'ю і розвитку неконтрольованої агресії.

Підставою для застосування хімічної кастрації буде виключно рішення суду, прийняте з урахуванням висновку обов'язкової судово-психіатричної експертизи, з якого випливає, що особа хвора на педофілію.

Хімічна кастрація призначатиметься на строк до трьох років і надаватиметься у лікувально-профілактичних закладах Державної пенітенціарної служби в порядку, встановленому КМУ [6].

Також було б доцільно розширити повноваження оперативних працівників для ефективності боротьби з цим явищем: наприклад, надати право на провокацію, ловлю на живця, щоб затримати педофіла. Потрібно попереджувати таку поведінку шляхом моделювання ситуацій, в яких педофіл може бути схильним до домагання чи вступу в статевий акт з неповнолітнім. Це також дасть змогу попередити велику кількість дій зловмисника, які можуть нанести непоправну шкоду психіці дитини. Тому для блага суспільства доцільним буде «відловлювати» педофілів ще до вчинення реального злочину. Хоча так звана «провокація», скоріш за все, не дасть змогу притягнути до повної кримінальної відповідальності, але вона може бути підставою для застосування певних профілактичних заходів.

Оскільки після виходу із в'язниці осіб, які вчинили сексуальне насильство по відношенню до дітей, в більшості випадків відбувається рецидив, то не було б лишнім запровадити спеціальну систему оповіщення громадян міста про наявність серед них людей, які відбували до цього покарання за педофілію. Ця система оповіщення полягатиме в тому, що фотографії злочинців знаходитимуться у відкритому доступі, а такого роду інформація про людину обов'язково повинна вказуватися на будинку чи квартирі, де ця людина проживає.

Шляхом прийняття нового закону та збільшення санкції за злочини проти статевої свободи та недоторканості неповнолітніх, розширення повноважень оперативних працівників та перейняття іноземного досвіду можна суттєво вплинути на статистику скоєння повторних злочинів, спрямованих на статево свободу неповнолітніх.

Список використаних джерел

1. Американская психиатрическая ассоциация передумала: педофилия – не «сексуальная ориентация»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.familypolicy.ru/read/1816>.
2. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т./ за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. Ш. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х.: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. Ш. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – 1040 с.
3. КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ: Редакція від 02.02.2014р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
4. Лихт Г. Сексуальная жизнь в древней Греции [Электронный ресурс] – Режим доступу: / http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/liht/index.php.
5. Педофілія: [Електронний ресурс] / Вікіпедія: електронна енциклопедія – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D1%84%D1%96%D0%BB%D1%96%D1%8F>. Час доступу: 10.02.2014 р. 11-31.
6. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення та вдосконалення покарання за злочини, вчинені на сексуальній основі проти малолітніх та неповнолітніх: N 2309а, 17.06.2013 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1206.1527.0>.

Сіньковська Віта Віталіївна,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв
Науковий керівник:
к.ю.н., доцент кафедри цивільного
та кримінального права і процесу Шведова Г. Л.

СВОБОДА ВІРОСПОВІДАННЯ ТА ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Формування правової та демократичної держави, докорінні зміни у релігійному житті України, міжконфесійні та міжнаціональні конфлікти, велика кількість зарубіжних місіонерів та сект на території України вимагають невідкладного вдосконалення законодавства і подальшого розвитку конструктивних відносин між органами влади і релігійними організаціями.

Стан забезпечення державою свободи віросповідання значно залежить від характеру взаємовідносин держави і релігійних об'єднань, становлення таких взаємозв'язків, їх правового регулювання. Якомога повне висвітлення зазначеного питання є умовою всебічної характеристики правового регулювання відносин між органами державної влади і релігійними об'єднаннями, та належного виконання державою зобов'язання забезпечити правомірну реалізацію і охорону свободи віросповідання.

Свободу віросповідання можна розглядати як невіддільне, невід'ємне право людини; можливість сповідувати певну віру, дотримуватись обрядів, пов'язаних з нею, проповідувати або не дотримуватись жодних релігійних поглядів.

У системі законодавства України з питань прав людини і громадянина закони про свободу віросповідання та релігійні організації посідають важливе місце. Правову основу діяльності релігійних організацій становлять: Конституція України, яка проголошує, що кожен має право на свободу світогляду і віросповідання [1], та Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 р., де зазначено, що кожному громадянину в Україні гарантується право на свободу совісті [2]. У низці інших нормативно-правових актів визначені юридичні засоби реалізації, охорони і захисту свободи вибору світогляду та віросповідання, а також окремих її елементів (можливостей), зокрема, таких, як право на світську та релігійну освіту. Крім того, згідно зі ст. 9

Конституції України, частиною національного законодавства України є чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України і в яких, зокрема, також закріплено право на свободу світогляду та віросповідання. До них належать, насамперед, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 18) та Конвенція про захист прав людини і основних свобод (ст. 9) [3, с. 22-23].

Аналізуючи законодавство України про свободу віросповідання та релігійні організації, А. Губар пропонує класифікацію міжгалузевих принципів в даній сфері, з якою цілком можна погодитись. Зокрема він виділяє такі принципи:

1. Рівноправність громадян незалежно від їх ставлення до релігії (ст. 24 Конституції України, ст. 4 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації»).

Згідно з цим принципом, громадяни України є рівними перед законом і мають рівні права в усіх галузях суспільного життя незалежно від їх ставлення до релігії. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками релігійних або інших переконань.

2. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова (ч. 3 ст. 35 Конституції України). У Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації» закріплено, що «ніхто не може встановлювати обов'язкових переконань і світогляду» (ч. 2 ст. 3). У деяких державах поряд із вказаним принципом чи окремо проголошено й інший: жодна релігія не може бути державною.

3. Усі релігії, віросповідання та релігійні організації є рівними перед законом (ч. 4 ст. 5 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації»). Однак, цей важливий принцип не відображений у Конституції України [4, с. 184].

4. Відокремлення церкви і релігійних організацій від держави (ч. 3 ст. 35 Конституції України; ст. 5 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації»). Законодавство України не виокремлює такого різновиду релігійних організацій, як церква, тому формулювання вказаного принципу необхідно уточнити. Стаття 5 Закону «Про свободу совісті та релігійні організації» розкриває суть цього принципу:

– держава сприяє встановленню відносин взаємної релігійної і світоглядної терпимості й поваги між громадянами;

– держава не втручається у здійснювану в межах закону діяльність релігійних організацій;

- держава не фінансує діяльності будь-яких організацій, створених за ознакою ставлення до релігії;
- релігійні організації не виконують державних функцій;
- релігійні організації мають право брати участь у громадському житті, а також використовувати нарівні з громадськими об'єднаннями засоби масової інформації;
- релігійні організації не беруть участі в діяльності політичних партій і не надають політичним партіям фінансової підтримки, не висувають кандидатів до органів державної влади, не ведуть агітації або фінансування виборчих кампаній кандидатів до цих органів. Однак, священнослужителі мають право на участь у політичному житті на рівні з усіма громадянами;
- релігійні організації зобов'язані дотримуватися вимог чинного законодавства і правопорядку [5, с. 111-113].

Таким чином, релігійні організації не «відокремлені» в буквальному розумінні цього слова від держави. Хоча вони взаємодіють між собою, впливають одні на одних, однак залишають за собою «автономні» сфери панування [6, с. 107].

Тому можна стверджувати, що в системі законодавства України досить чітко сформульовані положення, що визначають питання свободи віросповідання та релігійних організацій. Можна констатувати існування міжгалузевого інституту законодавства, який є основою юридичного механізму забезпечення свободи світогляду та віросповідання [7, с. 9].

На основі викладеного можна зробити певні висновки.

По-перше, формулювання зазначеного права людини в Конституції України та Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації» неоднакове, тому необхідно консолідувати ці два нормативно-правові акти.

По-друге, відповідно до положень Конституції України елементами права свободи віросповідання є такі можливості: мати релігію або переконання; приймати релігію або переконання; змінювати релігію або переконання; сповідувати будь-яку релігію та виконувати будь-які дії, пов'язані з нею; здобувати релігійну та світську освіту; вимагати заміни виконання одного юридичного обов'язку іншим [8, с. 85].

Насамкінець, слід зазначити, що на підставі аналізу структури свободи віросповідання як суб'єктивного юридичного права поняття

цього права можна дати визначення як можливість людини приймати, змінювати релігійні або інші переконання, одноособово або спільно з іншими сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, здобувати релігійну та (або) світську освіту, а також вимагати заміни певних обов'язків перед державою на інші за мотивами релігійних чи інших переконань у випадках, визначених законодавством.

Список використаних джерел

7. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. – [Електронний ресурс] / Офіційний сайт ВРУ: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (станом на 06.10.2013 р.).
8. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23.04.1991. № 987-ХІІ, остання версія – Редакція від 03.02.2009, підстава 875-17. – [Електронний ресурс] / Офіційний сайт ВРУ: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (станом на 02.02.2014 р.).
9. Савельєв В. Н. Свобода совісті : історія і теорія / Савельєв В. Н. – М.: Мисль, 1991. – 265 с.
10. Губар А. Взаємовідносини української держави та церкви: проблеми сучасного законодавства// Свобода віровизнання. Церква і держава в Україні. – К.: Право – 1996. – С. 184-186.
11. Рублюк О. Перспективи реформування державно-церковних відносин// Політичний менеджмент. – 2004. – № 14. – С. 111-118.
12. Піддубна В. Релігійні організації як юридичні особи // Право України. – 2005. – №4. – С. 107-109.
13. Малишко В. М. Конституційне право людини на свободу світогляду і віросповідання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право» / В. М. Малишко. – К., 2005. – 18 с.
14. Новиченко М. Р. Про деякі проблеми державно-церковної політики України на сучасному етапі / М. Р. Новиченко // Примирення – дар Божий, джерело нового життя: мат. Першого всеукраїнського християнського конгресу. – К., 1999. – С. 85-86.

Смирнова Ганна Олександрівна,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

Науковий керівник:
к.ю.н., доцент кафедри цивільного
та кримінального права і процесу Шведова Г. Л.

ЗНАЧЕННЯ «АНОМІЇ» ДЛЯ РОЗУМІННЯ ПРИЧИН ЗЛОЧИННОСТІ В КРИМІНОЛОГІЇ

Кримінологія приділяє велику увагу такому поняттю, як «причини злочинності», оскільки саме від них залежить розробка конкретних запобіжних заходів, спрямованих на обмеження прояву такого негативного соціального явища, як злочинність, а також визначення інших кримінологічних проблем.

Серед наукових досліджень, присвячених аналізу поняття «аномії» та її значення для розуміння причин злочинності, вагоме значення мають праці таких видатних вчених, як: Е. Дюркгейма, Р. Мертона, П. Сорокіна, О. Ходуса, В. Кривошеєва, М. Колінько та інших.

Людина – істота, яка живе в соціумі. Первісні люди, щоб якось вижити у складних природних умовах об'єднувалися для допомоги один одному. Поступово все більше зростала залежність окремої особи від суспільства. Зараз, у часи зламів, до яких, на думку багатьох дослідників належить сучасний період, спостерігається зниження почуття людської солідарності й соціальної згуртованості. Неоднозначні і болісні соціокультурні зміни, переосмислення цінностей та ідеалів, необхідність конкурентної боротьби призводить спочатку до соціальної дезорганізації, зниження згуртованості, а потім і до такого негативного явища, як аномія.

Термін «аномія», з давньогрецької, означає безнормативність. Ідея, згідно з якою схильність людей до вчинення злочинів треба шукати не в особистому складі людей, а у відсутності єдності соціуму, ізольованості його членів в процесі функціонування суспільства загалом, була заснована французьким соціологом Е. Дюркгеймом, ідеї якого розвинув і доповнив американський вчений Р. Мертон.

За Е. Дюркгеймом, коли у країні відбуваються певні кризові явища чи радикальні соціальні зміни, то суспільство дезорганізується, існуючі

ідеали руйнуються, люди не розуміють як поводити себе в нових умовах, тому порушення суспільного порядку сприяє девіантній поведінці і, згодом – поширенню злочинності.

З отриманням Україною незалежності та переходом на капіталістичну модель виробництва відбувся різкий дисбаланс у суспільстві. Це характерно не тільки для нашої країни, а й для усіх пострадянських держав, де влада свідомо відсторонюється від вирішення соціальних проблем, і населення змушене жити в режимі самовиживання. Перехід до нових форм господарювання знизив значення інших, не економічних сфер життя, а це, в свою чергу, призвело до того, що чимало людей почали відчувати несправедливість, оскільки не всі змогли швидко пристосуватися до нових умов, знайти своє місце у житті. Ринкова трансформація при поглибленні демократичних перетворень змінила поведінкові установки людей та, в деякій мірі, сприяла поширенню правового цинізму. Пошук самостійного (без допомоги держави) вирішення своїх матеріальних проблем приводить значну частину населення до сфери тіньової економіки.

Руйнування радянської ідеології, системи радянських цінностей, і те, що за часів незалежності не було сформовано нових ідеологічних засад, підштовхнуло людей до «ідеологічного вакууму». Це потягло за собою підвищення рівня самогубств, підвищення рівня злочинності, і взагалі – до руйнування правових цінностей. Такі умови життя призвели до прискореної криміналізації суспільних відносин в економічній, політико-правовій, соціальній, духовно-моральній сферах.

Питанням значення аномії для розуміння причин злочинності займався В. В. Кривошеєв. В одній із своїх численних статей з цього питання він зазначає, що: «Криміналізація суспільства – це така форма аномії, коли стирається сама можливість розрізнення соціально позитивної та негативної поведінки, дій. Злочинний соціальний світ вже не знаходиться на соціальному узбіччі, він – на авансцені суспільного життя, робить істотний вплив на всі її грані. Крім того, криміналізація означає появу таких поведінкових актів, які раніше лише в одиничних випадках фіксувалися в нашій країні або не відзначалися зовсім. Йдеться, наприклад, про вбивства на замовлення, захоплення заручників, відкритий терор проти тих представників влади, які не згодні жити за законами злочинного соціального світу. Криміналізація на поведінковому рівні виражається і в прискореній підготовці резерву

злочинного світу, що зв'язується нами з усе більшим залученням в антисоціальні дії молоді, підлітків, руйнуванням позитивних соціалізуючих можливостей суспільства» [7, с. 154].

Соціальна аномія є наслідком втрати духовних цінностей, розповсюдження правового нігілізму, що призводить до дисфункції офіційних інститутів держави, насамперед, пов'язаних із забезпеченням правопорядку.

Результати соціального опитування, яке проводилося Е. М. Головахою незадовго після отримання Україною незалежності, були невтішні, оскільки серед населення відчувся стан аномічної дезорганізованості: «Моральні норми людської порядності та відповідальності, що регулюють повсякденну поведінку людей, їх взаємини в різних ситуаціях спілкування і діяльності, розглядаються більшістю дорослого населення України як норми поведінки моральних «аутсайдерів», тоді як більшість людей оцінюються як нечесні, безвідповідальні, брехливі й егоїстичні істоти, готові заради вигоди знехтувати мораллю» [1, с. 463]. І такі настрої можна було пов'язати з пострадянською трансформацією, але, на жаль, за роки незалежності нашої держави через політично-економічну нестабільність, стан аномічної дезорганізованості серед населення не знизився. І доказом цього є високі показники корупції, тіньової економіки, злочинних зловживань влади.

Отже, аномію можна назвати однією із причин, яка породжує злочинні прояви серед населення. І одним із напрямів стримання злочинності є формуванням особливого морального клімату в суспільстві, в результаті чого будь-який злочин в суспільній свідомості буде виявляти себе як антицінність.

Список використаних джерел

1. Головаха Е. И. Феномен «аморального большинства» в украинском обществе: постсоветская трансформация массовых представлений о нормах социального поведения / Е. И. Головаха // Україна – 2002. Моніторинг соціальних змін. – К.: Ін-т соціології НАНУ, 2002. – С. 460-468.
2. Дюркгейм Э. Самоубийство: Социологический этюд / Э. Дюркгейм / Пер. с фр. с сокр. // Под ред. В. А. Базарова. – М.: Мысль, 1994. – 399 с.; Дюркгейм Э. Норма и патология / Э. Дюркгейм // Социология преступности (современные буржуазные теории): сборник статей под ред. проф. А. С. Никифорова. – М.: Прогресс, 1966. – С. 39-45. См. также: Кох И. А. Социальная аномия и социальное управление / И. А. Кох //

Известия Уральского государственного университета. – 2006. – № 42. – С. 62-71.

3. Ерасов Б. Глобальный хаос и криминал как продукт крушения цивилизационного устройства [Электронный ресурс] / Б. Ерасов. – Режим доступа: <http://www.archipelag.ru/geoeconomics/global/challenge/globalchaos/#end6>.

4. Кох И. А. Социальная аномия и социальное управление / И. А. Кох // Известия Уральского государственного университета. – 2006. – № 42. – С. 62-71.

5. Колінько М. В. Методологічний підхід Еміля Дюркгейма до проблеми кризи культури // Вісник Київського університету ім. Т. Г. Шевченка. Сер. Філософія. Політологія. – 1998. – Вип.28 – С. 20-23.

6. Колінько М. В. Аномія – сутнісна характеристика кризи культури в концепції Е. Дюркгейма // Мультиверсум. Філософський альманах. Зб. наук. праць / Відп. ред. В. В. Лях. – К. Укр. Центр духов. Культури, 2000. – Вип 12 – С. 168-177.

7. Кривошеев В. В. Особенности аномии в современном российском обществе / В. В. Кривошеев // Социологические исследования. – № 3. – 2004. – С. 92-95.

Солоджук Михайло Іванович,
*Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького, м. Івано-Франківськ*
Науковий керівник:
*к.ю.н., доц., доцент кафедри
цивільного права і процесу
Турчак І. О.*

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Правове регулювання авторських правовідносин в Україні здійснюється такими нормативними актами: Цивільним кодексом України від 2003 р., та Законом України «Про авторське право та суміжні права» від 1994 р. Відповідно до чинного законодавства України об'єктами авторського права, зокрема є твори: літературні, художні, наукові, публіцистичні та інші твори, твори образотворчого мистецтва, музичні твори та їх виконання, сценічні твори та їх виконання, а також комп'ютерні програми та бази даних, тощо [2, с. 13].

Усі вище згадані об'єкти авторського права використовуються у мережі Інтернет, тому на сьогоднішній день однією з актуальних проблем є охорона та захист авторського права у мережі Інтернет. Дане питання потребує глибоких досліджень теоретичного та практичного характеру.

Порушення авторського права у мережі Інтернет охоплює як майнові права автора, так і особисті немайнові права автора.

Стаття 440 ЦКУ визначає, що майновими правами інтелектуальної власності на твір є: право на використання твору; виключне право дозволяти використання твору; право перешкоджати неправомірному використанню твору, в тому числі забороняти таке використання; інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом. При цьому, майнові права на твір належать його авторіві, якщо інше не встановлено договором чи законом [1, с. 140].

До особистих немайнових прав автора стаття 438 ЦКУ відносить: вимагати зазначення свого імені у зв'язку з використанням твору, якщо це практично можливо; забороняти зазначення свого імені у зв'язку з використанням твору; обирати псевдонім у зв'язку з використанням твору; на недоторканність твору [1, с. 139].

Таким чином, об'єкти авторського права широко використовуються у мережі Інтернет, тому з метою уникнення порушень, захист авторського права може здійснюватись у двох формах: юрисдикційній і не юрисдикційній.

Юрисдикційна форма захисту – це діяльність уповноважених державних органів по захисту порушених чи оспорюваних суб'єктивних авторських прав. Її суть виражається в тому, що особа, права та законні інтереси якої порушені неправомірними діями, звертається за захистом до державного органу, що уповноважений здійснити відповідні заходи для відновлення порушеного права і зупинення правопорушення. В рамках юрисдикційного захисту виділяють також загальний та спеціальний порядок захисту порушених прав. За загальним правилом захист авторських прав здійснюється в судовому порядку. Основна маса цивільно-правових спорів з питань авторського права розглядається судами. Спеціальним порядком захисту авторських прав можемо визнати адміністративний порядок їх захисту, який застосовується як виключення з загального правила, тобто шляхом подання скарги у відповідний державний орган особою, права та законні інтереси якої порушені [4].

Не юрисдикційна форма захисту передбачає дії юридичних і фізичних осіб із захисту своїх авторських прав на твір, які здійснюються ними самостійно без звернень в державні або інші компетентні органи. При цьому, маються на увазі лише законні способи захисту, наприклад, сповіщення порушника про існування авторських прав і пропозицію вирішити спір шляхом переговорів.

Переважною формою не юрисдикційного захисту є самозахист, що проявляється в активних чи пасивних діях особи для запобігання, чи припинення порушення власного суб'єктивного права. Дана форма самозахисту у відносинах авторства на практиці трапляється в поодиноких випадках. І хоча є дещо малозначною, та все ж не може ігноруватися, бо стаття 55 Конституції України гарантує кожному невід'ємне право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи [4].

Відповідно до ст. 19 ЦКУ самозахистом цивільних прав є захист свого цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань.

Самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням. Способи самозахисту можуть обиратися самою особою чи встановлюватися договором або актами цивільного законодавства [1, с. 14].

Прикладами самозахисту у мережі Інтернет є: захист твору від копіювання, встановлення шифру доступу до твору, поширення програм, які не дозволяють роздруковувати документ або зберігати його в пам'яті носія інформації та багато інших технічних і маркетингових механізмів захисту авторських прав в мережі Інтернет.

Таким чином, відповідальність за порушення авторського права у мережі Інтернет, може бути як цивільно-правова (відшкодування шкоди, стягнення доходу, виплата компенсацій), так і адміністративна, що тягне за собою накладення штрафу від десяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [3, с. 28].

Отже, при класифікації порушень і передбаченні ефективних способів захисту авторського права в мережі Інтернет необхідно враховувати існуючі та, за можливості, передбачати появу нових способів використання об'єктів авторського права, брати до уваги ризик появи

нових способів порушення авторського права, що зростає, а також існуючі та потенційно можливі способи правового й технічного захисту авторських прав.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України – Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003. – №№ 40-44. – 356 с.
2. Закон України «Про авторське право і суміжні права» – Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994. – № 13. – ст. 64.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення – Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51. – ст. 1122.
4. Право інтелектуальної власності: Акад. курс: Підруч. для студ. вищих навч. закладів / [О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.]; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intellect21.cdu.edu.ua/wp-content/uploads/2012/02/Орлюк%20О.П.%20Право%20інтелектуальної%20власності.pdf>.

Тамар'янська Валентина Вікторівна,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв
Науковий керівник:
к.ю.н., доцент кафедри цивільного
та кримінального права і процесу Шведова Г. Л.

ДО ПИТАННЯ ПРО СУБ'ЄКТИВНУ СТОРОНУ УМИСНОГО ВБИВСТВА

Життя людини, відповідно до положень ст. 3 Конституції України, є найвищою соціальною цінністю, а в ст. 27 Основного Закону наголошується, що кожна людина має невід'ємне право на життя і ніхто не може свавільно позбавити людину життя [1, с. 15]. Саме тому злочини проти життя становлять велику суспільну небезпеку. Але незважаючи на це, щодня з'являється людина, котра вважає, що позбавити життя іншу особу може саме вона.

Відповідно до частини 1 ст. 115 Кримінального Кодексу України дається поняття вбивства як умисного протиправного заподіяння смерті іншій людині. Крім того, в ст. 119 передбачена відповідальність за

вбивство через необережність [2, с. 78]. Тому загальне поняття вбивства може бути визначене як умисне або необережне заподіяння смерті іншій людині. Під заподіянням смерті іншій людині слід розуміти – позбавлення життя.

Об'єктом вбивства є життя людини. Початком життя, при цьому, слід вважати початок фізіологічних пологів, що безпосередньо призвели до народження живої дитини, тобто випадки із народженням мертвого немовля не слід розглядати. Кінцевим моментом життя є біологічна смерть [3].

Закон рівною мірою охороняє життя будь-якої людини, незалежно від її життєздатності, віку, моральних якостей тощо. Не існує таких моральних, расових чи фізичних якостей, котрі б могли піднести одну людину вище іншої, та поставити її на новий щабель соціальної градації. Це виключено навіть з фізіологічного боку – всі люди народжуються, проживають своє життя, помирають від старості чи хвороби. Тому позбавлення життя є найбільш протиправним діянням.

І все таки, що наштотує вбивцю довести свою справу до кінця? Що змушує людину вбивати?

Спочатку розглянемо історичний аспект даного питання. Незліченні війни, що завжди забирали із собою тисячі людських життів. Це також вбивство. Але чи мали місце ці вбивства?

У 1947 році американський генерал Маршалл організував опитування ветеранів Другої світової війни з бойових піхотних частин з метою визначити поведінку солдата й офіцера в реальних бойових діях. Результати виявилися несподіваними. Тільки менше 25% солдатів і офіцерів бойових піхотних частин армії під час бою стріляли в бік противника. І тільки 2% свідомо цілилися у ворога. Аналогічна картина була і в повітряних силах: більше 50% збитих американськими льотчиками літаків противника доводилося на 1% льотчиків. З'ясувалося, що в тих видах боїв, де противник сприймається як людина і особистість (це піхотні бої, авіаційні дуелі винищувачів, тощо), – армія неефективна, і практично вся шкода, заподіяна противнику, створюється тільки від 2% особового складу, а 98% – не здатні вбивати.

Приблизно у 25% солдатів і офіцерів настував тимчасовий параліч руки або вказівного пальця. Причому, якщо він шульга і повинен стріляти лівою рукою – то параліч стосувався лівої руки. Тобто, саме тієї руки і того пальця, які потрібні для стрільби. Після поразки фашистської Німеччини архіви Рейху показали, що ця ж проблема переслідувала і

німецьких солдатів. На східному фронті там була постійна епідемія «обмороження» руки або пальця, якими треба було стріляти [4].

Суть американських досліджень людини в тому, що сама біологія, самі інстинкти забороняють людині вбивати людину. Наприклад, в Речі Посполитій в XVII столітті проводили подібні дослідження. Полк солдатів на стрільбище вразив в ході перевірки 500 мішеней. А потім в бою через кілька днів вся стрільба цього полку вразила тільки трьох солдатів противника. Цей факт наводить «National Geographic».

Людина біологічно не може вбивати людину. А психопати, які у війну складають 2% , але є 100% всієї ударної сили армії в тісних боях, як повідомляють психологи США, у цивільному житті є вбивцями і, як правило, сидять у в'язницях. Психопат – і є психопат: що на війні, де він герой, що в цивільному житті, де його місце у в'язниці [4].

За словами психіатра Харольда Коплевіца, що працює в Медичному центрі Нью-Йоркського університету, більшість психічно хворих людей не вбивають інших і навіть не здійснюють самогубства [5]. Однак, стверджувати, що вбиває лише психічно хвора людина не слід. Стереотипи поклали великий відбиток на свідомості людей, що стійко змушує вірити у те, що вбивають лише психи. Здорова людина також може «задати крові».

За результатами соціального опитування у мережі Інтернет, 9% українських громадян вважають, що люди вбивають заради інтересу до вбивства. Пояснюючи цей факт тим, що цікавість завжди бере своє. Ще 34% вважає, що вбивають найчастіше через ревності, заздрість та ненависть. Що є в декотрому аспекті раціонально, бо більшість людей керуються саме емоціями та власними переживаннями. 21% українських громадян впевнені, що жага до вбивства – це людський інстинкт, котрий неможливо перебороти. 6% підкорені версії, вбивство відбувається внаслідок гріха, що живе в самій людині. Можливо, ця версія є дещо релігійною, однак близько 300 000 тисяч людей підтримують її. 16% гадають, що вся проблема в системі правосуддя, що не може відслідкувати всіх злочинців, внаслідок цього у людини з'являється відчуття всепрощення. Ще 4% відсотка висловили досить нестандартне бачення питання вбивства – «это как наркотик ... убиваешь и кайфуешь.... нравится, как кровь стекает по коже... многие получают кайф» [6]. І останні 10% вважають, що нормальна людина вбивати не може. Тобто, всі проблеми від психічно хворих людей, що знаходяться безпосередньо в соціумі, а не ізольовані від суспільства.

З суб'єктивної сторони вбивство може бути вчинене як з умислом (прямим або непрямим), так і через необережність (злочинну самовпевненість або злочинну недбалість). Правильна кваліфікація умисного вбивства передбачає ретельне дослідження його мотивів і мети [7, с. 139].

Ось чому, причина самого вбивства має велике значення для науки кримінального права, адже від цього залежить кваліфікація умисного вбивства, отже вирішення подальшої долі злочинця.

Пленум Верховного Суду України зазначив, що вимоги закону про всебічне, повне та об'єктивне дослідження всіх обставин вчиненого злочину, обов'язкові при розгляді всякої справи, повинні особливо враховуватися у справах про умисне вбивство, оскільки для винного у вчиненні цього злочину за обтяжуючих обставин закон допускає застосування довічного позбавлення волі [8].

Підсумовуючи вище викладене можна дійти до наступного висновку, що суб'єктивна сторона злочину як одна із складових частин має важливе значення для кваліфікації злочину. Визнання діяння умисним вбивством чи вбивством з необережності, або вбивством у стані афекту суттєво змінює характеристику діяння, по-іншому ставить питання про стадії готування і замаху на злочин, про добровільну відмову від скоєння злочину, яка, як правило, стає неможливою, і, нарешті, багато в чому змінює відповідальність співучасників.

Список використаних джерел

1. Конституція України. – К.: Видавництво «Юридична думка», 2013. – 64 с.
2. Кримінальний кодекс України (зі змінами та доповненнями станом на 1 вересня 2012 року). – Х.: ТОВ «Одісей», 2012. – 190 с.
3. <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/690/5> [Електронний ресурс].
4. <http://g-klimov.info/Publish/War-psy.htm> [Електронний ресурс].
5. <http://newsland.com/news/detail/id/206971/> [Електронний ресурс].
6. <http://otvet.mail.ru/question/29048803> [Електронний ресурс].
7. Кримінальне право України: Загальна та Особлива Частина: Навч. посібник / В. О. Кузнецов, М. П. Стрельбицький, В. К. Гіжевський – К.: Істина, 2005. – 380 с.
8. <http://pravouch.com/kvalifikatsiya-prestupleniy/kvalifikatsiya-vbivstva.html> [Електронний ресурс].

Тодорова Олена Георгіївна,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв

Науковий керівник:
к.ю.н., доцент кафедри цивільного
та кримінального права і процесу Шведова Г. Л.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННІЙ ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ В УКРАЇНІ

Журналіста без перебільшення можна назвати чи не найголовнішою особою в інформаційних відносинах, оскільки саме він є посередником у донесенні інформації до широкого загалу. Тому його професійна діяльність перебуває під державною охороною, і за перешкодження якій передбачена не лише дисциплінарна, цивільно-правова чи адміністративна відповідальність, а й кримінальна, що само по собі вже підкреслює значимість і важливість журналістської діяльності у суспільстві.

Питання юридичної регламентації ЗМІ в Україні на сьогодні є надзвичайно актуальним. Це пояснюється, в першу чергу, відсутністю впродовж багатьох десятиліть правової бази щодо діяльності вітчизняної преси. Будучи складовою частиною авторитарного режиму, журналістика за часів колишнього СРСР у своїй діяльності спиралась на партійні постанови та вказівки, а не правові документи, як це прийнято в усіх цивілізованих країнах світу. І лише з проголошенням демократії та гласності, після 1986 р., з прийняттям у 1990 р. у колишньому СРСР Закону «Про пресу та інші засоби масової інформації» поступово почали розв'язуватися нормативні проблеми функціонування журналістики.

Важливе значення вони набули в Україні після проголошення її самостійності, прийняття Декларації про державний суверенітет України, Акту проголошення її незалежності. Правова регламентація в нашій державі, яка почалася з 1990 р., надала правову основу для подальшої діяльності ЗМІ України. Стаття 34 Основного Закону України містить норму про те, що кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати

інформацію усно, письмово або в іншій спосіб – на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [6].

Стаття 171 Кримінального кодексу України (далі – КК) передбачає кримінальну відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. Попередня редакція Кримінального кодексу 1960 р., який діяв в Україні до 2001 р., такої норми взагалі не містила. Журналіст, з одного боку, виконує одну з найважливіших функцій – інформування громадян про події у суспільстві, а з іншого боку – це досить важка, стресова і небезпечна робота. Недарма ст. 12 Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» серед специфічних рис та умов журналістської діяльності виокремлює «прояви тиску, погрози та безпосередні загрозливі дії проти журналіста у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків». Тому встановлення кримінальної відповідальності за перешкоджання роботі журналіста є ще однією державною формою захисту журналістів від протиправних дій з боку окремих осіб [5].

О. Костенко зазначає, що ключовою фігурою в розрізі даного виду злочину є особа журналіста, причому в самому широкому її розумінні. Ст. 171 КК не встановлює будь-яких обмежень стосовно журналістів, яким перешкоджають у здійсненні своєї діяльності. Тобто, ця стаття стосується журналістів як друкованих ЗМІ (газет, журналів), так і журналістів аудіовізуальних ЗМІ (радіо, телебачення). Такий поділ ЗМІ встановлено ст. 20 Закону України «Про інформацію». Крім того, ст. 171 КК не містить норми про те, що злочини можуть здійснюватися стосовно журналістів лише ЗМІ. Тому під її дію підпадають і журналісти інформаційних агентств.

Особи, які є журналістами, повинні здійснювати не будь-яку, а свою професійну діяльність і лише таку, яка відповідає чинному законодавству. Законною є така діяльність журналістів, яка спрямована на реалізацію ними своїх повноважень в інформаційній сфері і здійснюється засобами та в порядку, передбачених законом. Відповідно, перешкоджання незаконній журналістській діяльності (наприклад,

закликам журналіста до захоплення влади) складу злочину не утворює [4, с. 256].

Отже, важливе значення для притягнення до відповідальності відіграє правильність визначення «журналіста» та «законної професійної діяльності журналіста».

Діяння, передбачене в ч. 1 ст. 171 КК України, описано у кримінальному законі словами: «Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів». Конкретні діяння, вчинення яких є перешкоджанням, в законі не зазначено. На думку О. І. Зінченко, під «перешкоджанням» слід розуміти будь-які способи впливу на журналіста. Передусім, це – примушування журналіста вчинити певні дії чи навпаки, відмовитися від їх учинення. Перешкоджання може полягати у штучному створенні різних перепон (обмежень, заборон) щодо одержання, використання та зберігання інформації окремим журналістом чи засобом масової інформації, якій він представляє. Це може проявлятися, зокрема, в незаконному вилученні тиражу друкованої продукції, зняття передач з ефіру, недопущенні журналіста до участі у прес-конференції, необґрунтованій відмові від надання відповідної інформації, безпідставній відмові журналісту в акредитації, в порушенні права власності на інформацію тощо [3, с. 245].

Питання необхідності належного тлумачення терміна «перешкоджання» в розрізі положень ст. 171 КК України ще у 2001 р. (після набрання чинності новим кримінальним законом) піднімав П. С. Берзін, який наголошував: «Основні проблеми полягають у відсутності однозначного тлумачення поняття «перешкоджання», яке повинно базуватися передусім на сукупності прав та обов'язків усіх працюючих в Україні журналістів. Тому юридична сторона перешкоджання полягає в порушенні законних прав журналіста під час виконання ним своїх службових обов'язків. Недотримання ж зазначених ознак перешкоджання призведе до неминучих порушень прав і свобод ЗМІ взагалі й журналістів зокрема» [2, с. 10].

Таким чином, питання законності професійної діяльності журналістів є наріжним каменем у кваліфікації діянь за ст. 171 КК України, адже в чинному законодавстві відсутні чіткі критерії, які визначали би конкретне коло прав та обов'язків журналістів.

Слід погодитись із думкою Я. С. Безпали про те, що питання належного тлумачення терміна «перешкоджання» слід вирішувати на законодавчому рівні, тобто внесенням доповнень до чинної норми.

Наприклад, доповнити положення ст. 171 КК України приміткою до вказаної статті у такій редакції: «Примітка. Під перешкоджанням у цій статті слід розуміти спрямовану на втручання у діяльність журналіста або групи журналістів поведінку винного з метою змусити вчинити або не допустити вчинення певних дій з їхнього боку» [1, с. 257-258].

Отже, важливу роль відіграє правильність вирішення питання щодо визначеності поняття «перешкоджання», які дії входять до об'єктивної сторони злочину з метою правильного застосування відповідної статті КК України. Таке визначення чіткого кола дій, надасть можливість добре захищати журналістів.

Найактуальніша стаття 171 Кримінального кодексу України, яка регулює проблему перешкоджання професійній діяльності журналіста, чомусь практично не застосовується правоохоронцями на практиці. Тому її називають «мертвою». Адже кримінальні справи за цією статтею порушуються рідко, а якщо й порушуються, то винні особи не несуть реального покарання.

Таким чином, можна підсумувати вищезазначене: по-перше, в умовах збільшення кількості злочинних посягань на журналістів у сучасній Україні велике значення має правильне застосування судами та правоохоронними органами законодавства, яке передбачає відповідальність за порушення трудових прав журналіста. По-друге, як засвідчує юридична практика, така ситуація більшою мірою пов'язана не з бажанням правоохоронних органів створити якісь перешкоди в діяльності журналістів, а зі звичайною необізнаністю слідчих зі специфікою правового регулювання журналістської діяльності. Окрім цього, кримінальні провадження за цією статтею відкриваються рідко, а якщо і відкриваються, то не завжди винні особи несуть реальне покарання. Набагато частіше за перешкоджання журналістській діяльності осіб притягують до адміністративної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Беспала Я. С. перешкоджання законній професійній діяльності журналістів: тлумачення об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого частиною 1 статті 171 КК України / Беспала Я. С. // Публічне право. – 2013. – №4. – С. 235-240.
2. Берзин П. С. Защита «истребителей танков» или юридические «гарантии» независимой деятельности отечественных журналистов / П. С. Берзин // Юридическая практика. – 2001. – № 46. – 14 ноября. – С. 9,10.

3. Зінченко О. І. Кримінально-правова охорона виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина / Аналіз законодавства і судової практики: [монографія] / О. І. Зінченко. – Х.: Вид. СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2007. – 320 с.
4. Костенко О. Деякі проблеми кримінально-правової охорони законної діяльності журналістів та прав авторів в Україні / О. Костенко // Право України. – 2010. – №9. – С. 256-262.
5. Костенко Л. Кримінальна відповідальність за перешкоджання журналістській діяльності/ Л. Костенко // Юридичний журнал. [Електронний ресурс]. – 2008. – № 12. – Режим доступу: <http://justinian.com.ua/article.php?id=3078>.
6. Приступенко Т. О. Право і журналістика в Україні на сучасному етапі / Т. О. Приступенко // Право та ЗМІ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo-media.at.ua/publ/5-1-0-35>.

Фрунзе Анастасія Анатоліївна,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв
Науковий керівник:
к.ю.н., доцент кафедри цивільного
та кримінального права і процесу Шведова Г. Л.

ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ ТА ЙОГО СКЛАДОВИХ

Світова практика демократичного державотворення є свідченням того, що право на свободу думки і слова, на вільне виявлення своїх поглядів і переконань та отримання інформації є одним з наріжних каменів розбудови демократичної, правової держави і громадянського суспільства [1, с. 234].

Стосовно природи та співвідношення цих прав існує декілька точок зору в наукових колах.

На думку Арістової І. В., право громадян на інформацію – складова частина свободи слова та преси. Однак, право на інформацію не зводиться лише до свободи слова і преси. Воно значно багатіше, змістовніше і має власну субстанцію, грає свою роль у задоволенні певних інтересів суб'єктів; тому обмежене тлумачення даного найважливішого права є необґрунтованим.

Інша група науковців вважає навпаки, що свобода інформації – умовне позначення цілої групи свобод і прав: свободи слова або свободи вираження думок; свободи преси та інших ЗМІ; права на одержання інформації, що має суспільне значення; свободи поширення інформації. Тобто, в даному випадку право на інформацію визначається рівнозначним праву на свободу думки, слова та преси [1, с. 235].

Аргументом на користь таких висловлень є, безумовно, законодавча практика найвищого рівня – конституційна. Адже, в ст. 34 Конституції України закріплені не лише свобода думки, слова, але і право на інформацію [2]. Таким чином, підкреслюється як їхній взаємозв'язок і взаємопроникнення, так і певна автономність, самостійність, «суверенність».

У цілому ст. 34 Конституції України відповідає ст. 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, згідно якого кожна людина має право вільно шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, та в будь-який спосіб за своїм вибором [3].

Взагалі, вперше в Україні поняття «право на інформацію» було визначено у ст. 9 Закону України «Про інформацію» від 02 жовтня 1992 року, а саме: «Кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів» [4].

У наукових працях зазначається, що право на інформацію хоч і встановлено ст. 34 Конституції України, проте зміст та обсяг права на доступ до інформації не обмежується лише нею [5, с. 22]. Окремо Конституція закріплює право кожного громадянина знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе (ч. 3 ст. 32), гарантує право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту (ч. 2 ст. 50), право знати свої права і обов'язки (ч. 1 ст. 57), встановлює, що закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом. Отже, основний зміст права на доступ до інформації вміщено в ч. 2 ст. 32, ч. 2 ст. 34, ч. 2 ст. 50, ст. 57 Основного Закону. Крім того, Конституція встановлює, що засідання Верховної Ради України проводяться відкрито, тобто пленарні засідання парламенту мають проводитися гласно [2].

Окремо Конституція встановлює необмежений перелік форм отримання і поширення інформації: в усній, письмовій та іншій формі, та встановлює, що той, хто реалізує своє право на інформацію визначає, в якій формі він буде збирати (направляти інформаційні запити та отримувати відповіді на них), зберігати, використовувати та поширювати інформацію [6, с. 18].

Та найголовніше, що Конституція України встановлює вичерпний перелік обмежень права на інформацію у ч. 3 ст. 34. Обмеження може бути встановлено виключно законом та лише в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. Інші обмеження права на інформацію не припустимі [6, с. 19].

Крім загального визначення права людини на інформацію в Конституції є ряд інших інформаційних прав і свобод, до яких можна віднести [1, с. 236]:

1. Свободу особистого і сімейного життя (ст. 32: «...не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини»);

2. Таємницю листування, телефонних переговорів, телеграфної й іншої кореспонденції (ст. 31: «...винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо»);

3. Право громадянина не зазнавати втручання в його особисте та сімейне життя, шляхом збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах та організаціях із відомостями про себе (ст. 32: це відноситься до відомостей, що «не є державною або іншою захищеною законом таємницею») [2];

4. Право громадянина направляти індивідуальні або колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади,

органів місцевого самоврядування та до посадових і службових осіб цих органів (ст. 40);

5. Право кожного громадянина на сприятливе навколишнє середовище, достовірну інформацію про її стан (ст. 50: «...така інформація ніким не може бути засекречена»);

6. Право кожного на свободу творчості і право доступу до культурних цінностей (ст. 54: результати інтелектуальної, творчої діяльності громадянина «ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом»);

7. Право кожного громадянина на одержання кваліфікованої правової допомоги (ст. 59: «...у випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно!») [2].

Деякі конституційні положення також мають відношення до інформаційних прав і свобод, певним чином забезпечуючи чи сприяючи реалізації громадянами права на інформацію.

Так, за ст. ст. 21, 24 усі люди є вільні і рівні у своєму праві на інформацію, яке є невідчужуваним та непорушним і не залежить від раси, кольору шкіри, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження тощо [1, с. 235]. Без отримання необхідної інформації, вільного її використання людина не змогла б розвивати свою особистість (ст. 23).

Право на інформацію тісно пов'язане з правом на свободу світогляду і віросповідання, яке включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культури і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність (ст. 35).

Реалізація права на освіту (ст. 53) неможлива без вільного інформаційного обміну між людьми. Процес навчання означає, перш за все, пошук і отримання необхідної інформації [1, с. 236].

Ст. 34 Конституції можна також розглядати як певний розвиток і конкретизацію положення ч. 3 ст. 15, що забороняє здійснення в Україні цензури, тобто обмежувальних заходів щодо здійснення свободи слова в засобах масової інформації. Вона гарантує духовну і творчу свободу, не обмежену ніякою обов'язковою ідеологією. Положення статті гарантують доступ до засобів масової інформації політичним партіям і рухам, громадським організаціям, профспілкам, кожній окремій людині. Ніхто не може бути примушений до зміни чи висловлювання своїх поглядів і переконань [1, с. 236].

Як зазначають дослідники даної проблематики конституційне закріплення права на інформацію ще не робить зрозумілим механізм його реалізації. Це стосується, наприклад, надання відповідної інформації державними органами і органами місцевого самоврядування за запитами громадян. Крім розробки чіткого та прозорого механізму здійснення права на доступ до різного роду інформації, її отримання, поширення, використання тощо, необхідно також внести зміни до чинного законодавства у зв'язку з дуже бурхливим розвитком сучасних інформаційних технологій та мереж, зокрема, Інтернет, зробити ревізію застарілих законодавчих визначень і понять, приділити серйозну увагу узгодженню національного законодавства з міжнародними нормами і стандартами в інформаційній галузі [5, с. 23].

Таким чином, можна підсумувати, що право на інформацію, закріплене Конституцією України містить такі складові:

- збирання (одержання) інформації;
- зберігання інформації;
- використання інформації;
- поширення інформації.

Також Основний Закон чітко визначає форми, в яких громадяни можуть отримувати інформацію, окреслює коло дотичних прав, які мають сприяти реалізації права на інформацію, та встановлює чіткі умови обмеження даного права. Проте, наявність визначення, закріплення чіткого статусу даного права ще не є гарантією його успішної реалізації.

Список використаних джерел

1. Ліпкан В. І. Інформаційна безпека України в умовах інтеграції // Юрінком. – Київ. – 2006. – 432 с.
2. Конституція України // zakon.rada.gov.ua. – Офіційний сайт Верховної Ради України станом на 21.01.2014 р.
3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966 // zakon.rada.gov.ua. – Офіційний сайт Верховної Ради України станом на 21.01.2014 р.
4. Закон України «Про інформацію» від 12.10.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №48. – ст. 650.
5. Нестеренко О. Конституційно-правове регулювання права на доступ до інформації // Юридичний журнал. – 2008. – № 3. – С. 21-32.
6. Котюжинська Т. Право на інформацію – зміни необхідні // Юридичний журнал. – 2009. – №10. – С. 17-29.

Шевченко Анастасія Андріївна,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв
Науковий керівник:
к.ю.н., доцент кафедри цивільного
та кримінального права і процесу Січко Д. С.

ОБМЕЖЕННЯ ДІЄЗДАТНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ: АНАЛІЗ ПІДСТАВ

В умовах формування правової держави в Україні дедалі більшої актуальності набуває реформування цивільного законодавства. Категорія дієздатності являє велику цінність в силу того, що є юридичним засобом вираження свободи особи у сфері майнових і особисто немайнових відносин.

Інститут обмеження дієздатності відомий ще з римського права – підставою для цього були душевні хвороби, а також визнання особи марнотратною. Марнотратнику призначався піклувальник, без згоди якого відбувалося лише набуття майна (наприклад, дарунок, прийняття спадщини, не обтяженої боргами). Марнотратник ніс також майнову відповідальність за власні делікти (штраф за крадіжку чи образу). Витрати здійснювалися піклувальником [5, с. 119-120].

Згідно з Цивільним кодексом України, ст. 36 (далі ЦК) суд може обмежити дієздатність фізичної особи на таких підставах: якщо вона страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними; а також в разі зловживання спиртними напоями, наркотичними та токсичними засобами, і якщо тим самим ставить себе чи свою сім'ю, а також осіб яких вона за законом мала утримувати, у скрутне матеріальне становище.

Б. В. Шостакович, А. Д. Ревенок, висловлюючи думку про необхідність поширення категорії обмеженої дієздатності й на деяких осіб з психічними розладами, пропонували різні визначення обмеженої дієздатності. Так, автори вказують, що дієздатність особи, яка страждає психічним захворюванням, може бути обмежена у відношенні певних цивільних прав із призначенням цій особі опікуна. В. В. Горінов вважає за необхідне запропонувати таке положення ЦК: «Громадянин,

внаслідок психічного розладу, який обмежує можливість усвідомлено здійснювати окремі види правовідносин, може бути визнаний судом недієздатним частково щодо конкретного правової дії без встановлення над ним опіки» [4, с. 38-41].

Таким чином, у національному законодавстві визначення терміну «обмежена дієздатність» стосовно осіб із психічними розладами відсутнє, що ускладнює розуміння і застосування норми в цілому.

В. Р. Ілейко і В. Б. Первомайський звертають увагу на ст. 38 ЦК, щодо поновлення цивільної дієздатності, яка була обмежена. Відповідно до змісту цієї статті поновити обмежену дієздатність для осіб з психічними розладами складніше, аніж поновити дієздатність недієздатній особі. Так, у ч. 1 ст. 38 ЦК викладено – «у разі видужання фізичної особи, цивільна дієздатність якої була обмежена, або такого поліпшення її психічного стану, який відновив у повному обсязі її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, суд поновлює її дієздатність». А ч. 1 ст. 42 ЦК – «За заявою опікуна або органу опіки та піклування суд поновлює цивільну дієздатність фізичної особи, яка була визнана недієздатною, і припиняє опіку, якщо буде встановлено, що внаслідок видужання або значного поліпшення її психічного стану у неї поновилася здатність усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними» [3, с. 54-56].

Отже, той факт, що для поновлення дієздатності у недієздатної особи потрібно «її видужання або значне поліпшення стану». Для поновлення обмеженої дієздатності потрібно «видужання особи або такого поліпшення її психічного стану, який відновив би у повному обсязі її здатність...». Таке формулювання суперечить науковим уявленням щодо впливу психічних розладів на здатність особи усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ним, так і особливостям контингенту осіб з психічними розладами – це особи з розумовою відсталістю, особи похилого віку з судинним ураженням головного мозку, тощо. Психічний стан таких осіб не може досягнути такого поліпшення, щоб «у повному обсязі» відновилася здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними. Для такого визначення фізична особа повинна стати цілком, абсолютно, «у повному обсязі» психічно здоровою, що є неможливим для позначеного вище згаданого контингенту громадян [7, с. 65-66].

Таким чином, через невідале формування вимог до поновлення обмеження дієздатності поновити дієздатність особам з психічними розладами практично неможливо.

Щодо обмеження дієздатності на підставі зловживання спиртними напоями, наркотичними, токсичними речовинами, то В. Б. Первомайський зазначає, що підхід законодавця до визначення дій, якими особа може ставити себе чи свою сім'ю у скрутне матеріальне становище, не є досить вдалим. Оскільки не завжди витрачання особою коштів на придбання спиртних напоїв, або наркотичних чи токсичних речовин є прямою причиною скрутного матеріального становища [6, с. 33-34].

Автор погоджується із цією думкою, так як особа, яка зловживає зазначеними речовинами, може витратити на це не багато коштів (наприклад, хворий на токсикоманію, що нюхає клей), але цим вона шкодить своєму здоров'ю, в результаті чого виникає необхідність витратити кошти на її лікування.

До того ж, є багато інших зловживань, якими особа може поставити себе, свою сім'ю у скрутне матеріальне становище – наприклад, азартні ігри. Але це є психічним розладом, відповідно і обмежити дієздатність особи, яка є ігроманом не можливо. Теж саме, коли особа зловживає благодійництвом. У Цивільному кодексі Німеччини, обмеженню дієздатності підлягає особа, яка своїм марнотратством піддає себе або свою сім'ю небезпеці потрапити в стан матеріальної скрути [2, с. 58-61].

Отже, окрім існуючих підстав обмеження дієздатності, є пропозиція додати до ст. 36 ЦК України «та інші зловживання, що ставлять особу, її сім'ю, а також осіб, яких вона за законом мала утримувати у скрутне матеріальне становище».

Як зазначає С. Б. Слободян, обмеження дієздатності особи, внаслідок зловживання спиртними напоями, наркотичними та токсичними речовинами, окрім направленості на захист прав і законних інтересів громадян, також направлено на посилення боротьби з алкоголізмом та зловживанням наркотичних та токсичних речовин. Це має велике значення для попередження порушень громадського порядку і виховання у громадян усвідомлення цінності сім'ї, праці [8, с. 25].

Автор вважає за доцільне зобов'язати особу, визнану обмежено дієздатною на підставі зловживання спиртними напоями,

наркотичними та токсичними речовинами, пройти курс лікування. Цей примусовий захід, є захистом державних інтересів, соціальних цінностей – таких як життя і здоров'я людини, оскільки 45% усіх злочинів та 80% майнових злочинів скоюється у стані алкогольного та наркотичного сп'яніння.

В деяких країнах підставою для визнання особи обмежено дієздатною може бути наявність в неї фізичних вад. Відповідно до статті 936 Французького цивільного кодексу, глухонімиї, якщо він не вміє писати, може прийняти дарунок лише від піклувальника. Така норма притаманна багатьом країнам романо-германської правової системи. Відповідно римського права, глухі та німі не могли укласти угоди [1, с. 118]. В українському цивільному законодавстві така норма відсутня. Законодавець пішов шляхом обмеження дієздатності не у зв'язку з фізичними вадами, а на підставі психічних станів, що видається більш доречним.

Українське законодавство з питань дієздатності фізичної особи недостатньо розвинуте. Як бачимо, Цивільний кодекс немає чіткого регулювання обмеження дієздатності для осіб з психічними розладами, а також містить недоліки, щодо обмеження дієздатності громадян, які зловживають спиртними напоями, наркотичними та токсичними речовинами.

Список використаних джерел

1. Ілейко В. Р. Історичний аспект розвитку поглядів на проблему дієздатності // Галицький лікарський вісник. – 2003. – Т. 10. – № 1. – С. 118-120.
2. Ілейко В. Р. Деякі аспекти проблеми дієздатності, обмеженої дієздатності в зарубіжному законодавстві (огляд літератури) // Архів психіатрії. – 2002. – № 1. – С. 57-62.
3. Ілейко В. Р., Первомайський В. Б. Обмежена дієздатність: проблеми і перспективи // Архів психіатрії. – 2001. – № 4. – С. 53-56.
4. Ілейко В. Р., Первомайський В. Б. Теоретичний аналіз понять «дієздатність», «недієздатність», «обмежена дієздатність» в Цивільному кодексі України у редакції від 16.01.2003 року // Архів психіатрії. – 2007. – Т. 13. – № 1-2. – С. 38-42.
5. Основи римського приватного права: Підручник / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; За заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. – Х.: Право, 2008. – 224 с.
6. Первомайський В. Б., Ілейко В. Р. «Дееспособность», «недееспособность» – теоретический анализ понятий // Архів психіатрії – 2001. – № 1-2. – С. 33-36.

7. Первомайский В. Б., Илейко В. Р. Функционально-динамическая концепция ограниченной дееспособности // Архив психиатрії. – 2003. – Т. 9. – № 4. – С. 57-62.
8. Слободян С. Б. Обмеження дієздатності: цивільно-правові проблеми // Юридичний журнал. – 2004. – № 1 – С. 24-28.

Яремчук Галина Іванівна,
Прикарпатський факультет Львівського
державного університету внутрішніх справ,
м. Івано-Франківськ
Науковий керівник:
к.ю.н., доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін та
оперативно-розшукової діяльності Оперук В. І.

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВБИВСТВ

Конституція України проголошує, що людина, її життя, здоров'я, честь та гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю та передбачає захист прав і свобод кожного громадянина [1, с. 3]. На сучасному етапі реалізація цих положень в державі, потребує вирішення великої кількості різноманітних проблем, однією з яких є подолання злочинності насильницького спрямування. Успіх цієї діяльності значною мірою залежить від теоретичних розробок протидії окремим видам злочинності, та ефективної діяльності правоохоронних органів у боротьбі з тяжкими та особливо тяжкими злочинами насильницького спрямування, до числа яких належать і умисні вбивства.

Вбивство – це позбавлення життя людини шляхом заподіяння їй таких ушкоджень, що порушують нормальне функціонування життєво важливих органів, як зовнішніх, так і внутрішніх. Відтак, сліди ушкоджень вбивства людини можуть бути очевидними (розрізи, забиті місця, рани), і неочевидними, схованими, прогнозованими фахівцем [2, с. 447].

До елементів криміналістичної характеристики вбивств належать:

- 1) спосіб вчинення;
- 2) спосіб приховання;
- 3) місце, час та обстановка;

- 4) слідова картина;
- 5) особа злочинця;
- 6) особа потерпілого [4, с. 393-394].

Розглянемо основні елементи криміналістичної характеристики вбивств.

Спосіб вчинення злочину. Найпоширенішими є вбивства, вчинені із застосуванням вогнепальної, холодної зброї або вибухових пристроїв, колючо-ріжучих предметів побуту (коса, сокира), асфіксія, утоплення, дія високої або низької температури чи отруєння. Кожен спосіб має специфічну слідову картину, докладне вивчення якої обумовлює перспективи всього розслідування, може сприяти встановленню особи, перевірки висунутих версій тощо [3, с. 266].

Спосіб вбивства залежить від об'єктивних (обстановки місця вбивства, використаних знарядь, часу тощо) і суб'єктивних факторів як злочинця, так і потерпілого. Суб'єктивні фактори – це психічні і морально-етичні властивості особи: дратівливість, запальність, егоїзм, цинізм, звірство тощо. При вчиненні злочину об'єктивні і суб'єктивні фактори взаємодіють і формують спосіб вчинення дії злочинця і протидії потерпілого проти застосованого способу злочинця. Оскільки будь-яка взаємодія породжує сліди, то наявність їх на місці вбивства, тілі трупа, в злочинця і потерпілого слугує «візитною карткою» для їх виявлення [2, с. 448].

Спосіб приховування. Найбільш традиційними способами приховування є: знищення слідів злочину; приховування чи знищення знарядь і засобів; інсценування вбивства під нещасний випадок чи самогубство; знищення трупа (спалювання, утоплення, розчленування, закопування); спотворення трупа з метою приховування особи потерпілого. Як правило, такі дії пов'язані з бажанням вбивці уникнути відповідальності, приховати свою причетність до злочину.

Час, місце та обстановка події злочину. Звичайно злочинець обирає час, коли немає свідків, коли потерпілий один у будинку чи в офісі або в іншому місці. Місце вчинення вбивства – це найчастіше безлюдна місцевість чи квартира, в якій потерпілий може бути один. Також це може бути транспорт (автомобільний чи залізничний), зруйновані будинки або такі, що будуються, інші місця, куди з різних обставин потрапляє потерпілий. Місце злочину, як і обстановка, є надзвичайно важливим джерелом інформації, бо воно містить велику

кількість слідів і речових доказів, що визначають напрям розслідування і висунення слідчих версій [4, с. 394-395].

«Слідова картина» події. Сліди вбивства можна групувати на такі основні комплекси:

➤ сліди насильницької смерті на трупі або на частинах розчленованого трупа (певні ушкодження залежно від способу вчинення вбивства, вхідні та вихідні вогнепальні отвори, сліди удушення шнурами, сліди опіків, сліди боротьби, мікрооб'єкти, зокрема, волосся, кров, епітелій під нігтьовими пластинами, інші біологічні сліди вбивці, а також волокна з одягу злочинця, уламки керамічних, скляних виробів, які стали знаряддям злочину, паливо-мастильні матеріали та лакофарбові речовини тощо);

➤ сліди на місці (місцевості) вчинення злочину (зброя, гільзи, кулі, відбитки пальців рук, ніг, мікрооб'єкти, сліди транспортного засобу, сліди боротьби);

➤ сліди на місці (місцевості) приховування злочину (сліди волочіння трупа, сліди транспортного засобу, сліди крові потерпілого, залишені при розчленуванні трупа) тощо;

➤ сліди на особі злочинця (сліди пороху та металізації при застосуванні вогнепальної зброї, сліди крові потерпілого, сліди боротьби) [3, с. 267].

Особа злочинця. Соціальний і психологічний портрет вбивці має різноманітні риси залежно від того, чи є злочин умисним або вчинений з необережності. Злочинець, який вчинив убивство навмисно, характеризується негативно, має такі якості, як агресивність, жорстокість, егоїзм, цинізм, зневага до чужих інтересів, розпущеність тощо. Серед злочинців цієї категорії переважають наркомани, сексуальні психопати, особи з психічними відхиленнями. У випадках необережних убивств злочинці, як правило, не мають таких якостей. Дії злочинця на місці події дозволяють дійти висновків щодо його обережності, продуманості дій, наявності фахових навичок, сили, жорстокості та ін.

Особа потерпілого. Особа потерпілого нерідко вказує на особу злочинця (зв'язки потерпілого зі злочинцем, характер їхніх стосунків, мотиви вчиненого злочину). Тому вивчення особи потерпілого дозволяє висунути версії щодо вбивці, мотивів учинення злочину, в окремих випадках щодо віктимної поведінки потерпілого [4, с. 395-396].

Отже, підводячи підсумок хотілось би відзначити, що криміналістична характеристика описує основні, типові для досліджуваних злочинів ознаки і властивості найбільш важливих джерел доказової інформації, до яких ми відносимо: спосіб вчинення злочину, спосіб приховання злочину, місце, час і обстановку вчинення злочину, слідову картину, особу злочинця та особу потерпілого.

Список використаних джерел

1. Конституція України: із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року №2222-IV. – К., Велес, 2007. – 47 с.
2. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): Підручник / М. В. Салтевський. – К.: Кондор, 2005. – 588 с.
3. Пряхін Є. В. Криміналістика: навчальний посібник / Є. В. Пряхін. – Львів: ЛьвДУВС, 2010. – 540 с.
4. Глібко В. М. Криміналістика: підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / В. М. Глібко, А. Л. Дудінков, В. А. Журавель та ін. за ред. В. Ю. Шепітька. – К.: Видавничий дім «ІнЮре», 2001. – 684с.

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО.....	3
--------------------	---

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

<i>Бурдін В. М.</i> СТАДІЇ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ: ОКРЕМІ ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ.....	4
<i>Заїка Ю. О.</i> ПРОБЛЕМИ ЗАСТОВУВАННЯ ПОРУКИ В КРЕДИТНИХ ДОГОВОРАХ.....	8
<i>Костицький М. В.</i> РЕЛІГІЯ – ФУНДАМЕНТ СВІТОСПРИЙНЯТТЯ ДІЙСНОСТІ ОСОБОЮ ТА СУСПІЛЬСТВОМ.....	12
<i>Кузьменко Б. В.</i> НОВІ ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ КІБЕРВІРУСІВ ВІЙСЬКОВОГО ТА ІНШИХ ТИПІВ: ПРАВОВІ ТА ТЕХНІЧНІ ПРОБЛЕМИ.....	15
<i>Луцький І. М.</i> РОЛЬ ПРАВОВОЇ ІДЕОЛОГІЇ У ВЗАЄМОДІЇ ПРАВА ТА РЕЛІГІЇ.....	20
<i>Фріс П. Л.</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НОВЕЛИ 16 СІЧНЯ І КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА.....	24
<i>Шутак І. Д.</i> ТЕХНІКА ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ.....	29

СЕКЦІЯ № 1

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА, КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО. ЕКОЛОГІЧНЕ, ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ ПРАВО

<i>Андрухів О. І.</i> ТРАНСФЕР ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ 1944–1946 РОКІВ (УГОДА МІЖ УРЯДОМ УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ І ПОЛЬСЬКИМ КОМІТЕТОМ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИЗВОЛЕННЯ ПРО ЕВАКУАЦІЮ УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ З ТЕРИТОРІЇ ПОЛЬЩІ І ПОЛЬСЬКИХ ГРОМАДЯН З ТЕРИТОРІЇ УРСР ВІД 9 ВЕРЕСНЯ 1944 РОКУ).....	34
<i>Вітовська І. В.</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВ ТА ОBOB'ЯЗКІВ СУБ'ЄКТІВ КОРИСТУВАННЯ У ВИКЛЮЧНІЙ (МОРСЬКІЙ) ЕКОНОМІЧНІЙ ЗОНІ.....	39
<i>Гаврецька М. Й.</i> ПРАВОВИЙ РЕЖИМ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ОРГАНАХ СУДОВОЇ ВЛАДИ ПОЛЬСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ (ДРУГОЇ РЕЧПОСПОЛИТОЇ).....	43
<i>Грицан О. А.</i> СЛУЖБИ ГЕОЛОГІЇ ТА НАДР УКРАЇНИ ТА ФЕДЕРАЛЬНОГО АГЕНТСТВА З НАДРОКОРИСТУВАННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ.....	47
<i>Гуменюк Т. І.</i> ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ В ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УРСР У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 40-Х – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 60-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ.....	51
<i>Дутка Х. І.</i> МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ОДНА З ФУНКЦІЙ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ.....	54

<u>Лин Л. М.</u> ПОРЯДОК ФРАКЦІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ В СТИНАХ ГАЛИЦЬКОГО КРАЙОВОГО СЕЙМУ.....	58
<u>Калиновський Б. В.</u> МІСЦЕВА ПУБЛІЧНА ВЛАДА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	62
<u>Книш В. В.</u> МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ КОНСТИТУЦІЙНИХ (ДЕРЖАВНО-ВЛАДНИХ ТА ДЕРЖАВНО-ПОЛІТИЧНИХ) ПРАВОВІДНОСИН В УКРАЇНІ.....	66
<u>Косьмій М. М.</u> СПІВВІДНОШЕННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ТА ПРАВОВИХ НОРМ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ.....	71
<u>Луцький А. І.</u> ПРАВОВА ІДЕОЛОГІЯ ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	74
<u>Луцький М. І.</u> АКТ ЗЛУКИ УНР ТА ЗУНР: ІСТОРИКО-ПРАВОВА РЕТРОСПЕКТИВА.....	77
<u>Луцький Р. П.</u> ХАРАКТЕРИСТИКА ЛЮДИНИ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНОГО СУБ'ЄКТА ПОЗИТИВНОГО ПРАВА.....	82
<u>Мацькевич М. М.</u> КОНСТИТУЦІЙНІ КУЛЬТУРНІ ПРАВА І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ, ЇХ ОСОБИСТІСНА ЦІННІСТЬ.....	86
<u>Мельничук С. М.</u> ФУНКЦІЇ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ: ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ.....	91
<u>Онищук І. І.</u> УЧАСТЬ ЦЕРКВИ У ПРАВОВОМУ МОНИТОРИГУ З МЕТОЮ ЗАХИСТУ РЕЛІГІЙНО-КУЛЬТУРНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	95
<u>Романюк М. З.</u> ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УТИЛІЗАЦІЇ ВІДПРАЦЬОВАНИХ ХІМІЧНИХ ДЖЕРЕЛ СТРУМУ.....	99
<u>Свиридюк Н. П.</u> ГУМАНІЗМ ЯК ПРИНЦИП У МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД.....	103
<u>Скоморовський В. Б.</u> ЗНАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ 1924 Р. В ЮРИДИЧНОМУ ОФОРМЛЕННІ СРСР.....	106
<u>Стопченко М. І.</u> ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГОЛОВИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ.....	111

СЕКЦІЯ № 2

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

<u>Басюк В. В.</u> ОБМЕЖЕНО ДІЄЗДАТНІ ТА НЕДІЄЗДАТНІ ОСОБИ ЯК УЧАСНИКИ МАЙНОВИХ ВІДНОСИН: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ.....	116
<u>Бутрин Н. С.</u> ЩОДО ПИТАННЯ ФОРМИ УКЛАДЕННЯ ПРАВочИНІВ ПРО НАБУТТЯ ТА ПРИПИНЕННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ.....	120
<u>Васильєв С. В.</u> ГАРМОНІЗАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ СУДОВИХ ПРОЦЕДУР.....	125
<u>Грицкевич С. Г.</u> ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ КІБЕРПОСТОРУ В СИСТЕМІ СУЧАСНОГО ПРАВА.....	128

Длугош О. І.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ НЕДІЙСНОСТІ ПРАВОЧИНУ, ВЧИНЕНОГО ПІД ВПЛИВОМ НАСИЛЬСТВА.....133

Ілин Н. І.

ПРАВОВА ПСИХОЛОГІЯ В СИСТЕМІ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН.....137

Кузьмич О. Я.

ПРОБЛЕМАТИКА ВІДМЕЖУВАННЯ КОНСТРУКЦІЇ ДОГОВОРУ НА КОРИСТЬ ТРЕТЬОЇ ОСОБИ ВІД ДОГОВОРІВ ДОРУЧЕННЯ В ДОГОВІРНІЙ ТА СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ.....141

Мигалюк Л. В.

ПРАВОВА ПРИРОДА НЕПОЙМЕНОВАНИХ ДОГОВОРІВ У РЕГУЛЮВАННІ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН.....145

Мироненко І. В.

РЕГУЛЮВАННЯ ОПОСЕРЕДКОВАНИХ ВПЛИВІВ У ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ.....148

Томир О. О.

ПУБЛІЧНІ ТА ПРИВАТНІ СЕРВІТУТИ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ.....153

Турчак І. О.

ОСОБЛИВІ ОЗНАКИ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ОБ'ЄКТА ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ.....157

Федюк Л. В.

ОСОБИСТЕ НЕМАЙНОВЕ ПРАВО ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ НА ДІЯЛЬНІСТЬ.....160

СЕКЦІЯ № 3

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ, КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА

Бондаренко В. Я.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ НЕГЛАСНОГО ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ.....164

Бровкова А. Л.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «КВАЛІФІКОВАНИЙ ІНВЕТОР» У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН.....167

Габро О. І.

ІСТОРІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СВІДКА, ПОТЕРПІЛОГО, ОЦІНЮВАЧА, ЕКСПЕРТА ТА ПЕРЕКЛАДАЧА ЗА ДІЯННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНІ СТ. 384 КК УКРАЇНИ.....171

Громко В. Я.

НАЯВНІСТЬ ПРАВОВОГО СТАТУСУ «СЛУЖБОВА ОСОБА», ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ОБТЯЖУЄ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ.....175

Гуцуляк М. Я., Бабан Л. В.

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ОСНОВНИХ ОЗНАК АРЕШТУ ЯК ВИДУ ПОКАРАННЯ.....180

Гуцуляк М. Я., Гундер П. М.

ПРО РОЗМЕЖУВАННЯ ІНСТИТУТУ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ З ІНШИМИ СУМІЖНИМИ ІНСТИТУТАМИ ТА ЗАХОДАМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ.....187

Джуржа А. О.

ВІКТИМОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОВЕДІНКИ ЖЕРТВИ НАСИЛЬСТВА.....191

Загурський О. Б.

КРИМІНАЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ (2002-2010 рр.).....195

Ковальов С. І.

ЗМІСТ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ НА ОКРЕМИХ ЕТАПАХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....200

Козич І. В.

МІЖНАРОДНА КЛАСИФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....204

<u>Коцинець В. В.</u> КЛАСИФІКАЦІЯ МЕТОДІВ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.....	207
<u>Кузь С. В.</u> АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧОГО ВПРОВАДЖЕННЯ В НОВОМУ КПК УКРАЇНИ ПРАВОВОГО ІНСТИТУТУ СУДУ ПРИСЯЖНИХ.....	211
<u>Литовка В. М.</u> ЗАХИСТ ПРОКУРАТУРОЮ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ В СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ СПЕЦІАЛЬНИХ ФОНДІВ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ.....	215
<u>Лотоцький М. В.</u> ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ З ТОЧКИ ЗОРУ СТОРОНИ ЗАХИСТУ.....	220
<u>Лутак Т. В.</u> ДЕЯКІ ПОЛОЖЕННЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ» НЕОБХІДНІ ДЛЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЯННЯ ПО НЕЗАКОННОМУ ВИКОРИСТАННЮ СПЕЦІАЛЬНИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ НЕГЛАСНОГО ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ.....	224
<u>Максимів Л. В., Чуплак М. І.</u> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ.....	229
<u>Максимів О. Д., Поліщук К. С.</u> ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ПРЕДМЕТА КРАДІЖКИ.....	234
<u>Марисюк К. Б.</u> ДО ПИТАННЯ ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ КОНФІСКАЦІЇ МАЙНА.....	238
<u>Медицький І. Б.</u> ЗЛОЧИННІСТЬ У СИСТЕМІ ОВС ТА ЇЇ ЦІНА ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА.....	241
<u>Мельник П. В.</u> ПОНЯТТЯ РОСЛИННОГО СВІТУ ЯК ОБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ....	245
<u>Михалко І. С.</u> ЩОДО ЗМІСТУ ТЕРМІНА «НОВАЦІЯ» У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ.....	248
<u>Мнищенко Є. С.</u> ДЕЯКІ ПИТАННЯ АНАЛІЗУ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ «ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ОТРИМАННЯ ОСВІТИ».....	251
<u>Огерук І. С.</u> ГРУПОВА ЗЛОЧИННІСТЬ, ЩО ПРИЧЕТНА ДО РОЗКРАДАНЬ ВИДОБУТОЇ СИРОВИНИ НАФТОГАЗОВИДОБУВНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	255
<u>Оперук В. І., Українець В. І.</u> ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПОСОБІВ ВЧИНЕННЯ КРАДІЖОК ВАНТАЖІВ З РУХОМОГО СКЛАДУ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ.....	260
<u>Острогляд О. В.</u> ПОНЯТТЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЇЇ ФОРМИ.....	264
<u>Пащенко О. О.</u> ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ВПЛИВАЄ НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ.....	267
<u>Петечел О. Ю.</u> ТИМЧАСОВЕ ВИЛУЧЕННЯ МАЙНА ПІД ЧАС ОБШУКУ: ПРОБЛЕМИ ПРАВАЗАСТОСУВАННЯ.....	271
<u>Савінова Н. А.</u> ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОПТИМІЗАЦІЇ І ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ.....	274
<u>Скільський І. І.</u> МЕЖІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ В СУДІ КАСАЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ.....	279

<u>Соловій О. Я.</u> ДО ПИТАННЯ ПРО МЕЖІ ПОСТКРИМІНАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ.....	283
<u>Соловій Я. І.</u> ВІДМЕЖУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ ВІД ЗЛОЧИНІВ ТЕРОРИСТИЧНОГО ХАРАКТЕРУ.....	287
<u>Стеблинська О. С.</u> КРИМІНАЛЬНА СУБКУЛЬТУРА ЗАСУДЖЕНИХ ЯК ОДНА ІЗ ПРОБЛЕМ ПЕНІТЕНЦІАРНИХ ПРАВОВІДНОСИН.....	292
<u>Томин С. В.</u> СПІВВІДНОШЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ З ПРЕДМЕТОМ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ.....	297
<u>Тубелець О. С.</u> ПРАКТИКА ПОСТАНОВЛЕННЯ ВИПРАВДУВАЛЬНИХ ВИРОКІВ У СВІТЛІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ.....	301
<u>Федорак Л. М.</u> СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ МНОЖИННОСТІ ЗЛОЧИНІВ У ЗАКОНОДАВСТВІ КИЇВСЬКОЇ РУСІ.....	305
<u>Фріс І. П.</u> ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВУ ОХОРОНУ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	310
<u>Шапортова Н. І.</u> ЩОДО ПОНЯТТЯ «ЗАВІДОМО НЕЗАКОННЕ ЗАТРИМАННЯ» ЗА ЗМІСТОМ СТАТТІ 371 КК УКРАЇНИ.....	315
<u>Шведова Г. Л.</u> АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ.....	317

СЕКЦІЯ № 4

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ОЧИМА МОЛОДИХ ДОСЛІДНИКІВ

<u>Бахматюк Т. П.</u> ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В СФЕРІ КОМП'ЮТЕРНИХ ЗЛОЧИНІВ.....	322
<u>Бугара О. А.</u> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	327
<u>Бульба О. В.</u> ПРАВО НА БЕЗОПЛАТНУ МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ.....	330
<u>Воробець М. І.</u> СУМІЖНІ ПРАВА.....	335
<u>Гулян Ю. В.</u> ПРОБЛЕМА ВСТАНОВЛЕННЯ МОТИВУ ЗЛОЧИНУ В СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ.....	337
<u>Данилів О. М.</u> ДОСЛІДЖЕННЯ СЕРІЙНИХ ВБИВСТВ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ.....	341
<u>Дирда С. Ю.</u> ПРАВО НЕПОВНОЛІТНІХ НА ПРАЦЮ. ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ.....	344
<u>Запорожець О. В.</u> ІНСТИТУТ ПОКАРАННЯ ЗА СТАТУТОМ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО 1529 РОКУ.....	349
<u>Ілів Н. І.</u> ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ДЕРЖАВУ І ПРАВО.....	353
<u>Кайдан Д-С. Т.</u> КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОНТРАБАНДУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД.....	358

<u>Кіцелюк В. І.</u> ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАОЧНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ.....	362
<u>Кожуховська В. В.</u> ПРОБЛЕМИ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ ЖІНОК.....	365
<u>Коломієць Я. В.</u> ДОВІЧНЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЯК ВИД ПОКАРАННЯ.....	369
<u>Кутюхіна В. І.</u> АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ.....	372
<u>Марчук І. Л.</u> КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗГВАЛТУВАННЯ.....	376
<u>Мастикаш Х. В.</u> ПРИЧИННИЙ ЗВ'ЯЗОК ПРИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ.....	379
<u>Мерзляков К. С.</u> ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ГРОМАДЯН У ПРАВІ СТАРОДАВНІХ АФІН В КЛАСИЧНИЙ ПЕРІОД.....	383
<u>Миргородська У. В.</u> ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДОНОРСТВА В УКРАЇНІ.....	386
<u>Михайлюк Н. М.</u> КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ЗА ВІТЧИЗНЯНИМ ТА ЗАРУБІЖНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ.....	390
<u>Націй А. М.</u> ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ.....	393
<u>Пірус А-М. П.</u> ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В РАДЯНСЬКІЙ І СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.....	396
<u>Рилова О. А.</u> ЗАСАДА ПОВАГИ ДО ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ У СИСТЕМІ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ.....	401
<u>Рубцова К. В.</u> ПЕДОФІЛІЯ: ПСИХІЧНЕ ЗАХВОРЮВАННЯ ЧИ ЗЛОЧИН?.....	404
<u>Сіньковська В. В.</u> СВОБОДА ВІРОСПОВІДАННЯ ТА ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....	409
<u>Смирнова Г. О.</u> ЗНАЧЕННЯ «АНОМІЇ» ДЛЯ РОЗУМІННЯ ПРИЧИН ЗЛОЧИННОСТІ В КРИМІНОЛОГІЇ.....	413
<u>Солоджук М. І.</u> СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ.....	416
<u>Тамар'янська В. В.</u> ДО ПИТАННЯ ПРО СУБ'ЄКТИВНУ СТОРОНУ УМИСНОГО ВБИВСТВА.....	419
<u>Тодорова О. Г.</u> ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННИЙ ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ В УКРАЇНІ.....	423
<u>Фрунзе А. А.</u> ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ ТА ЙОГО СКЛАДОВИХ.....	427
<u>Шевченко А. А.</u> ОБМЕЖЕННЯ ДІЄЗДАТНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ: АНАЛІЗ ПІДСТАВ.....	432
<u>Яремчук Г. І.</u> КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВБИВСТВ.....	436

Наукове видання

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ:
ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ, ІСТОРИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ
АСПЕКТИ**

**Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(6 березня 2014 року, м. Івано-Франківськ)**

Матеріали подані мовою оригіналу

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

**Упорядники:
О. В. Острогляд, М. Й. Гаврецька**

**Художнє оформлення
І. В. Гребенюк**

Видано за авторською редакцією